

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

**Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису**

БОБРИК ВАЛЕНТИН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК: 339.9-043.86(4-11)+(4-191.2):316.4.063.36

**ДИСЕРТАЦІЯ
МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ГРОМАД КАРПАТСЬКОГО
(ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОГО) РЕГІОНУ ЄВРОПИ У ПРОЦЕСАХ
СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННИХ
ТЕРИТОРІЙ**

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

В.О. Бобрик

Науковий керівник: Приходько Володимир Панасович, доктор економічних наук, професор

Ужгород – 2021

АНОТАЦІЯ

Бобрик В. О. Міжнародні економічні зв'язки громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого просторового розвитку транскордонних територій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 29 «Міжнародні відносини за спеціальністю» 292 «Міжнародні економічні відносини». Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» МОН України, Ужгород, 2021.

Зміст анотації. У дисертаційній роботі здійснено наукове обґрунтування теоретико-методичних основ і розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення та інновації міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого просторового розвитку транскордонних територій.

Обґрунтовано методологію дослідження, яка базується на інтеграції регіонального розвитку (основними складовими якого є економічна, екологічна та соціальна (базові)) з освітньо-інноваційним простором (діяльність закладів вищої освіти та науково-дослідних установ транскордонних регіонів) та передбачає розроблення, аналіз і навчально-інформаційне забезпечення об'єктів глокалізаційних трансформацій. Визначено роль інституційної компоненти сталого розвитку, яка містить формальні та неформальні норми та правила, які регулюють поведінку соціальних акторів, форми організації життєдіяльності суспільства, механізми, що забезпечують відтворення європейських та національних програм регіонального розвитку і міжрегіонального економічного співробітництва та їх вплив на середовище транскордонних асиметрій.

Виокремлено підходи до реалізації міжнародних економічних зв'язків громад в умовах глокалізаційних трансформацій і стимулювання сталого розвитку, дослідження тенденцій розвитку європейських та національних програм регіонального розвитку і міжрегіонального економічного

співробітництва через їх вплив на середовище транскордонних асиметрій, розуміння сталого розвитку в умовах глобалізації, який на відміну від інших застосовуються для вивчення логічного характеру міжнародних економічних зв'язків.

Визначено, що на розвиток Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи впливає близькість державного кордону та прикордонних регіонів і адміністративно-територіальних одиниць. Встановлено, що у Карпатському Єврорегіоні існують значні міжрегіональні диспропорції в розрізі економічної ефективності та рівня розвитку, оскільки валовий внутрішній продукт формується переважно за рахунок східної частини Словаччини, а також Угорщини та Польщі. Основні причини низького рівня використання потенціалу регіону включають недостатньо розвинену інфраструктуру, ринок праці, низький рівень або навіть відсутність бізнес-послуг.

В контексті визначення актуальних тенденцій перебігу дво-, багатостороннього транскордонного економічного співробітництва та формування інституційного потенціалу глокалізації й кластерного розвитку в Карпатському регіоні доведено, що зацікавлені сторони намагаються інтегрувати його до цілісного, ретельно прорахованого механізму сталого просторового розвитку.

Потужний фундамент щодо прискорення процесів євроінтеграції України має створити організаційно-інституційна підтримка стимулювання виробничих процесів та розвиток виробничої кооперації, контрактингу та аутсорсингу на всеохоплюючій території регіону Карпат, що сприятиме створенню нових робочих місць, дасть змогу активізувати економічне зростання на місцевому та регіональному рівнях.

Одержані результати мають практичну значимість. Так, з метою сприяння підвищенню активності малого інноваційного підприємництва на регіональному та місцевому рівнях у Карпатському Єврорегіоні запропоновано: розробити обласні цільові програми для формування місцевих

інноваційних кластерів, створення нових і розвиток (зростання) існуючих малих інноваційних підприємств, за участю молоді; створити реєстр малих інноваційних підприємств регіону та передбачити перелік можливих пільг, державних гарантій для цієї категорії господарюючих суб'єктів; розробляти короткострокові, середньострокові і довгострокові стратегії, програми розвитку інноваційного підприємництва на відповідній території; забезпечити інформування «нових» підприємців про умови, правила роботи, елементи державної інфраструктури підтримки малого інноваційного підприємництва та молодіжного підприємництва; здійснити додаткові заходи з підтримки та розвитку суб'єктів інноваційної інфраструктури тощо.

Розроблено систему індикаторів ефективності процесу інтеграції регіонального розвитку та освітньо-інноваційного простору в діяльності закладів вищої освіти та науково-дослідних установ Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи, яка містить наступні блоки: індикатори співпраці в галузі науки і розвитку, інтелектуальної власності; індикатори контактів в рамках платформи регіонального розвитку; індикатори мобільності працівників економіки, науково педагогічного складу, аспірантів та студентів та їх фінансування; індикатори співпраці в галузі освіти; індикатори освітнього, наукового, дослідницького підприємництва. Їх імплементація надає університету-регіональному інтегратору рис підприємницького університету, а характеристики фінансово-економічної діяльності вищого навчального закладу такого типу забезпечують йому провідні позиції в бюджетному процесі відповідного регіону.

Розроблено напрями реалізації публічно-приватного партнерства в системі міжнародного економічного та науково-технічного співробітництва в контексті стратегічних перспектив сталого розвитку транскордонних територій Карпатського (Центрально-Східного) регіону, а саме: створення умов для впровадження позитивного досвіду розвитку інтеграційних процесів; формування міжрегіонального конкурентного середовища; забезпечення ефективного використання природних ресурсів; узгодження політики

регулювання потоків робочої сили; реалізація єдиної транспортної політики; формування спільної фінансової та банківської інфраструктури.

Ключові слова: громада, міжнародна економіка, міжнародні економічні зв'язки, процеси, сталий розвиток, транскордонні території.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у журналах, що входять до переліку

наукових фахових видань України:

1. Бобрик В.О. Зовнішньоекономічні аспекти міжнародної співпраці регіонів в контексті асоціації України та європейського співтовариства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 9. С. 10-14.

2. Бобрик В.О. Механізми та інструменти залучення інноваційного підприємництва до процесів інтенсифікації розвитку регіональної економіки. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. Збірник наукових праць. Вип. 19. Одеса: МГУ, 2016. С. 84-89.

3. Приходько В.П., Голонич Я., **Бобрик В.О.** Транскордонне економічне співробітництво в Карпатському Єврорегіоні в контексті сталого просторового розвитку. Ефективна економіка. 2019. № 10. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2019/20.pdf. *Особистий внесок: досліджено українсько-словацькі зовнішньоекономічні зв'язки та обгрунтовано напрями розвитку транскордонного економічного співробітництва.*

4. Бобрик В.О. Глокалізаційні трансформації у процесах сталого розвитку Карпатського Єврорегіону. Економіка та держава. 2020. № 8. С. 95 – 100.

5. Приходько В.П., **Бобрик В.О.** Розвиток міжнародного співробітництва у стратегічних перспективах сталого просторового розвитку Карпатського Єврорегіону. Агросвіт. 2020. № 24. С. 22-28. *Особистий внесок:*

визначено основні проблеми сучасного стану транскордонного співробітництва та обґрунтовано стратегічні перспективи сталого просторового розвитку Карпатського Євросерединного регіону.

6. Приходько В.П., **Бобрик В.О.** Міжрегіональне економічне співробітництво у середовищі транскордонних асиметрій в контексті сталого просторового розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 1. *Особистий внесок: обґрунтовано основні пріоритети міжрегіонального економічного співробітництва у середовищі транскордонних асиметрій.*

Розділи у колективних монографіях опубліковані у співавторстві:

7. Бобрик В.О. Індикатори ефективності процесу інтеграції регіонального розвитку та освітньо-інноваційного простору в діяльності університету інтегратора [Текст]: Монографія. Інноваційний університет : концепція становлення і розвитку / І.В. Артьомов, І.П. Студеняк, С.І. Устич та ін.; за заг. ред. І.В. Артьомова. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2016. С.246-257.

8. Приходько В.П., **Бобрик В.О.** Інноваційний університет як чинник регіонального зростання. National Economic Reform: experience of Poland and prospects for Ukraine. Volume 3. Collective monograph edited by A. Pawlik, K. Sharoshnykov. Kielce, Poland 2016. С. 41-63. *Особистий внесок: сформульовано концепцію інноваційного розвитку транскордонних територій із ядром університету-інтегратора.*

9. Бобрик В.О. Словацько-українське транскордонне співробітництво в Карпатському регіоні: інституційний потенціал локалізації та кластерного розвитку. Inovacii slovensko - ukrajinskej cezhranicnej spoluprace. Marian Gajdos, Serhij Ustyc (eds.). Centrum spolocenskych a psychologickych vied SAV, 2016. С. 131-140.

10. **Бобрик В.О.**, Голонич Я. Зовнішньоекономічні аспекти міжнародної співпраці регіонів в контексті зближення України та Європейського співтовариства. Україна в системі європейської інтеграції [Текст]: Монографія. Навчальний посібник / М. Палінчак, В. Приходько, В.

Химинець та ін. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2016. С. 157-176. *Особистий внесок: визначено основні причини сучасних асиметрій та обґрунтовано нову політику транскордонного співробітництва.*

Стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та/або Європейського Союзу:

11. Bobryk V. Encouragement of the innovation's development in regional economics [Стимулювання розвитку інноваційного підприємництва в регіональній економіці]. Perspectives - journal on economic issues. Vysoká Skola medzinárodného podnikania ISM Slovakia v PreSove, 2016. Ti'slo: 1. Volume: 3. P. 56-65.

АПРОБАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ:

12. Бобрик В.О. Індикатори ефективності процесу інтеграції регіонального розвитку та освітньо-інноваційного простору в діяльності університету-інтегратора. *Economic development of region with an impact on quality of life Proceedings of the scientific: Technical conference*. Economical university, Bratislava, Slovakia, Uzhorod National University, Ukraine. Lira print, Ukrajina, 2016. С. 130-137.

13. Бобрик В.О. Стратегічні напрями розвитку Карпатського єврорегіону. *Україна в системі європейської економічної і політичної інтеграції: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 27-28 квітня 2020 року) / За заг. ред.: М. М. Палінчак, В.В. Химинець, М.М. Король. Ужгород: РІК-У, 2020. С. 15-18.*

14. Бобрик В.О. Особливості адміністративної реформи в Словацькій Республіці. Політологічні записки: Збірник наукових праць. Вип. 2 (10). Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. С. 178 –188.

15. Бобрик В.О. Підходи до розвитку міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-східного) регіону Європи у процесах сталого розвитку транскордонних територій. Materiály XVI

Mezinárodní vědecko - praktická konference «*Věda a vznik - 2020*», Volume 4 : Praha. Publishing House «Education and Science». P. 36-38.

SUMMARY

Bobryk V.O. International economic relations of communities of the Carpathian (Central-Eastern) region of Europe in the processes of sustainable spatial development of cross-border territories. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a doctor of philosophy degree in the Field of knowledge 29 «International relations, on Specialty» 292 «International economic relations». – State University «Uzhhorod National University», Ministry of Education and Science of Ukraine, Uzhhorod, 2021.

Annotation content. In the dissertation work the scientific substantiation of theoretical and methodical bases is executed and practical recommendations on improvement of the international economic relations of communities of the Carpathian (Central-Eastern) region of Europe in processes of sustainable spatial development of cross-border territories are developed.

The research methodology, which is based on the integration of regional development (the main components of which are economic, environmental and social (basic)) with educational and innovative space (activities of higher education institutions and research institutions of cross-border regions), and provides for the development, analysis and training -information support of objects of glocalization transformations. The role of the institutional component of sustainable development, which contains formal and informal norms and rules governing the behavior of social actors, forms of organization of society, mechanisms to ensure the reproduction of European and national programs of regional development and interregional economic cooperation and their impact on cross-border asymmetries.

The approaches to realization of international economic relations of communities in the conditions of glocalization transformations and stimulation of sustainable development, research of tendencies of development of the European

and national programs of regional development and interregional economic cooperation through their influence on the environment of cross-border asymmetries, understanding of sustainable development in the conditions of globalization. from others are used to study the logical nature of international economic relations.

It is determined that the development of the Carpathian (Central-Eastern) region of Europe is influenced by the proximity of the state border and border regions and administrative-territorial units. It is established that in the Carpathian Euroregion there are significant interregional disparities in terms of economic efficiency and level of development, as GDP is formed mainly by the eastern part of Slovakia, as well as Hungary and Poland. The main reasons for the low level of use include underdeveloped infrastructure, poor location, poor labor market, low level or even lack of business services.

These analytical data prove that Ukraine needs to improve the state of socio-economic development, using experience and cross-border cooperation with the countries participating in the Carpathian Euroregion. Over the years of partnership in the implementation of interregional and cross-border cooperation, the Ukrainian side is trying to integrate it into a holistic, carefully calculated mechanism of regional development.

In the context of identifying current trends in bilateral and multilateral cross-border economic cooperation and the formation of institutional potential for glocalization and cluster development in the Carpathian region, stakeholders have proven to try to integrate it into a holistic, carefully calculated mechanism of sustainable spatial development.

A strong foundation for accelerating Ukraine's European integration processes should be created by organizational and institutional support for stimulating production processes and developing production cooperation, contracting and outsourcing in the comprehensive territory of the Carpathian region, which will create new jobs, local economic growth and local growth.

In order to promote the activity of small innovative entrepreneurship at the

regional and local levels in the Carpathian Euroregion, it is proposed to: develop regional target programs for the formation of local innovation clusters, creation of new and development (growth) of existing small innovative enterprises with youth; create a register of small innovative enterprises in the region and provide a list of possible benefits, state guarantees for this category of economic entities; to develop short-term, medium-term and long-term strategies, programs for the development of innovative entrepreneurship in the relevant territory; to provide information to "new" entrepreneurs about the conditions, rules of operation, elements of the state infrastructure to support small innovative entrepreneurship and youth entrepreneurship; take additional measures to support and develop the subjects of innovation infrastructure, etc.

A system of indicators of efficiency of the process of integration of regional development and educational and innovation space in the activities of higher education institutions and research institutions of the Carpathian (Central-Eastern) region of Europe has been developed, which contains the following blocks: indicators of cooperation in science and development, intellectual property; contact indicators within the regional development platform; indicators of mobility of economic workers, scientific and pedagogical staff, graduate students and students of the national integrator university and their financing; indicators of cooperation in the field of education; indicators of educational, scientific, research entrepreneurship. Their implementation gives the university-regional integrator the features of an entrepreneurial university, and the characteristics of financial and economic activities of this type of higher education institution provide it with leading positions in the budget process of the region.

The directions of realization of public-private partnership in the system of international economic and scientific-technical cooperation in the context of strategic prospects of sustainable development of cross-border territories of the Carpathian (Central-Eastern) region are developed, namely: creation of conditions for introduction of positive experience of integration processes; formation of an interregional competitive environment; ensuring the efficient use of natural

resources; coordination of labor flow regulation policy; implementation of a common transport policy; formation of joint financial and banking infrastructure.

Key words: community, international economy, international economic relations, processes, sustainable development, cross-border areas.

LIST OF THE POSTGRADUATE STUDENT PUBLICATIONS ON THE DISSERTATION TOPIC

Articles in journals included in the list of scientific professional publications of Ukraine:

1. Bobrik V.O. Foreign economic aspects of regions international cooperation in the context of the Ukraine and the European Union association. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: international economic relations and the world economy. 2016. Vip. 9. pp. 10-14.

2. Bobrik V.O. Mechanisms and tools for attracting innovative entrepreneurship to the processes of regional economic development intensification. Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Economics and Management. Collection of scientific works. Vip. 19. Odessa: MSU, 2016. S. 84-89.

3. Prikhodko V.P., Golonich J., Bobrik V.O. Cross-border economic cooperation in the Carpathian Euroregion in the context of sustainable spatial development. Efficient economy. 2019. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2019/20.pdf. Personal contribution: Ukrainian-Slovak foreign economic relations are studied and the directions of development of cross-border economic cooperation are substantiated.

4. Bobrik V.O. Glocalization transformations in the processes of sustainable development of the Carpathian Euroregion. Economy and state. 2020. № 8. S. 95 - 100.

5. Prikhodko V.P., Bobrik V.O. Development of international cooperation in the strategic perspectives of sustainable spatial development of the Carpathian Euroregion. Agrosvit. 2020. № 24. pp. 22-28. Personal contribution: the main

problems of the current state of cross-border cooperation are identified and the strategic prospects of sustainable spatial development of the Carpathian Euroregion are substantiated.

6. Prikhodko V.P., Bobrik V.O. Interregional economic cooperation in the environment of cross-border asymmetries in the context of sustainable spatial development. Investments: practice and experience. 2021. № 1. Personal contribution: the main priorities of interregional economic cooperation in the environment of cross-border asymmetries are substantiated

Sections in collective monographs are co-authored:

7. Bobrik V.O. Indicators of the effectiveness of the regional development and educational and innovation space process of integration in the activities of the university integrator [Text]: Monograph. Innovative University: the concept of formation and development / I.V. Artyomov, I.P. Studenyak, S.I. Ustych and others; for general ed. I.B. Artyomov. Uzhhorod: SU "UzhNU", 2016. P.246-257.

8. Prikhodko V.P., Bobrik V.O. Innovative university as a factor of regional growth. National Economic Reform: experience of Poland and prospects for Ukraine. Volume 3. Collective monograph edited by A. Pawlik, K. Shaposhnykov. Kielce, Poland 2016. pp. 41-63. Personal contribution: the concept of innovative development of cross-border territories with the core of the integrator university is formulated.

9. Bobrik V.O. Slovak-Ukrainian cross-border cooperation in the Carpathian region: institutional potential of localization and cluster development. Innovations of Slovenian - Ukrainian cross - border cooperation. Marian Gajdos, Serhiy Ustyc (eds.). Centrum spolocenskych a psychologickyh vied SAV, 2016. S. 131-140.

10. Bobryk V.O., Golonych J. Foreign economic aspects of international cooperation of regions in the context of rapprochement of Ukraine and the European Union Fgreement. Ukraine in the system of European integration [Text]: Monograph. Textbook / M. Palinchak, V. Prykhodko, V. Khiminets and others. Uzhhorod: RIK-U LLC, 2016. P. 157-176. Personal contribution: the main causes

of modern asymmetries are identified and a new policy of cross-border cooperation is substantiated.

Article in a scientific periodical of another state that is a member of the Organization for Economic Cooperation and / or the European Union:

11. Bobryk V. Encouragement of the innovation's development in regional economics [Stimulation of the innovative entrepreneurship development in the regional economy]. Perspectives - journal on economic issues. Vysoká Skola medzinárodného podnikania ISM Slovakia v PreSove, 2016. Ti'slo: 1. Volume: 3. P. 56-65.

APPROVAL OF THE DISSERTATION RESEARCH RESULTS:

12. Bobrik V.O. Indicators of the effectiveness of the process of integration of regional development and educational and innovation space in the activities of the university-integrator. Economic development of the region with an impact on the quality of life. Proceedings of the scientific: Technical conference. Economic University, Bratislava, Slovakia, Uzhhorod National University, Ukraine. Lira print, Ukraine, 2016. P. 130-137.

13. Bobrik V.O. Strategic directions of the Carpathian Euroregion development. Ukraine in the system of European economic and political integration: materials of reports of the International scientific-practical conference (Uzhhorod, April 27-28, 2020) / For the general. ed.: M.M. Palinchak, V.V. Khiminets, M.M. King. Uzhhorod: RIK-U, 2020. P. 15-18.

14. Bobrik V.O. Features of administrative reform in the Slovak Republic. Political science notes: Collection of scientific works. Vip. 2 (10). Severodonetsk: published by SNU V. Dalya, 2014. S. 178 –188.

15. Bobrik V.O. Approaches to the development of international economic relations of the communities of the Carpathian (Central and Eastern) region of Europe in the processes of sustainable development of cross-border areas. Proceedings of the XVI International Scientific and Practical Conference "Science

and Emergence - 2020", Volume 4: Prague. Publishing House «Education and Science». P. 36-38.

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ**

- АТО/ООС – антитерористична операція/операція об'єднаних сил;
ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я;
ЄС – Європейський союз;
ЄУТС – Європейське угруповання територіальної співпраці;
ЗВО – заклад вищої освіти;
КЄ – Карпатський Єврорегіон;
КМУ – Кабінет Міністрів України;
КпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення;
МВС – Міністерство внутрішніх справ;
МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України;
ОТГ – об'єднана територіальна громада
СЄЗ – спеціальна економічна зона
ТПР – територія пріоритетного розвитку;
ТКС – транскордонне співробітництво;

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРОМАД В УМОВАХ ГЛОКАЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	26
1.1. Глокалізаційні трансформації сталого просторового розвитку територіальних громад.....	26
1.2. Інституційні основи сталого просторового розвитку та їх роль у процесах транскордонного співробітництва.....	44
1.3. Європейські та національні програми регіонального розвитку і міжрегіонального економічного співробітництва та їх вплив на середовище транскордонних асиметрій.....	56
Висновки до розділу 1.....	73
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРОМАД КАРПАТСЬКОГО (ЦЕНТРАЛЬНО- СХІДНОГО) РЕГІОНУ ЄВРОПИ У ПРОЦЕСАХ СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ...	76
2.1. Тенденції формування та розвитку гео економічного простору Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи.....	76
2.2. Транскордонне співробітництво та актуальні процеси інтеграції і дисоціації в Карпатському (Центрально-Східному) регіоні.....	106
2.3. Актуальний перебіг дво- , багатостороннього транскордонного економічного співробітництва та формування інституційного потенціалу глокалізації й кластерного розвитку в Карпатському регіоні.....	117
Висновки до розділу 2.....	143
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРОМАД КАРПАТСЬКОГО (ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОГО) РЕГІОНУ ЄВРОПИ У ПРОЦЕСАХ СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ.....	148

3.1. Механізми та інструменти залучення інноваційного підприємництва до процесів інтенсифікації розвитку міжнародних економічних зв'язків транскордонних територій.....	148
3.2. Концепція інноваційного розвитку транскордонних територій на засадах формування освітньо-інноваційного простору.....	161
3.3. Розвиток міжнародного економічного та науково-технічного співробітництва у стратегічних перспективах сталого просторового розвитку транскордонних територій Карпатського (Центрально-Східного) регіону.....	177
Висновки до розділу 3.....	210
ВИСНОВКИ.....	214
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	219
ДОДАТКИ.....	243

ВСТУП

Актуальність теми. Значна нестабільність сучасних міжнародних економічних зв'язків громад, зумовлена багатьма факторами, призводить до численних транскордонних трансформацій, впливаючи на глобальний та територіальний міждержавні рівні в умовах глокалізаційних трансформацій. У числі можливих парадигм обґрунтування напрямів подолання криз, ризиків, збурень, мінімізації хвильових процесів тощо вагомим базисом виступає концепція сталого розвитку громад, активний розвиток якої припадає на ХХ століття. Загалом сталий розвиток перестає бути національною чи, тим більше, локальною проблемою, а охоплює зовнішньоекономічні зв'язки. Тож на сьогодні актуальність питання пошуку напрямків вдосконалення міжнародних економічних громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого розвитку транскордонних територій не викликає сумнівів.

Глокалізаційні трансформації міжнародної економіки вводять нові закономірності і змінюють рівні відповідальності. Глобалізація світової економіки призводить до посилення ролі громад в економічному розвитку локальних транскордонних територій. Завершення процесів децентралізації та реформ самоврядування на транскордонних територіях, практична реалізація принципу повсюдності місцевого самоврядування змінить вектори міжнародних економічних зв'язків громад Центрально-Східного регіону Європи у процесах сталого розвитку транскордонних територій. Територіальні громади мають перетворитись із об'єкта управління на суб'єкт управління і самостійно забезпечувати свою спроможність. Територіальні громади нестимуть відповідальність за планування свого розвитку, за економічне майбутнє та добробут.

Теоретико-методологічні засади соціальних підходів у системі міжнародних економічних зв'язків громад знайшли своє відображення у наукових працях Н. Бекетова, А. Касперовича, В. Колтун, Н. Копилової, Н. Лапіна, Т. Семигіної та ін. Економічні підходи активно досліджуються у контексті економічного територіального розвитку на рівні міжнародної економіки, а саме: О. Безуглого, І. Залуцького – моделі сталого розвитку, В.

Карпенка – модель міжсекторного партнерства, Л. Лисенка – модель партнерства в управлінні місцевим розвитком, Н. Ільченко та Р. Жиленка – ліберальний та прогресивний економічні підходи, І. Чикаренко – кластерний підхід та ін.

Незважаючи на значний обсяг проведених досліджень, залишаються невирішеними питання удосконалення міжнародних економічних зв'язків в умовах трансформаційних процесів у межах продовження реформи децентралізації та у зв'язку з реалізацією принципів сталого розвитку в Україні. Потребує удосконалення понятійно-категоріальний апарат розвитку міжнародних економічних зв'язків громад європейських регіонів у процесах сталого розвитку транскордонних територій. Недостатньо обґрунтованою є методологія дослідження, яка базується на інтеграції регіонального розвитку з освітньо-інноваційним простором в умовах транскордонних асиметрій. Не повно розкрито підходи до реалізації міжнародних економічних зв'язків громад в умовах глокалізаційних трансформацій і стимулювання сталого розвитку. Поглибленого дослідження потребують питання формування зовнішньоекономічних зв'язків та сталого розвитку територіальних громад Центрально-Європейських країн, що і стало основою для вибору теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної роботи у відповідності з планом науково-дослідної роботи ДВНЗ «Ужгородський національний університет» «Україна в системі Європейської економічної інтеграції» (державна реєстрація № 0116U003324), в межах якої автором визначено актуальні проблеми сучасного стану транскордонного співробітництва України та Європейського Союзу, охарактеризовано основні причини та середовища прояву асиметрій у розвитку партнерських прикордонних регіонів країн ЄС та України, обґрунтовано пріоритети міжрегіонального економічного співробітництва транскордонних регіонів та запропоновано концепцію інноваційного розвитку регіональної інтеграції

суміжних областей та територіальних громад Карпатського єврорегіону (додана довідка № 985/01-14 від 19.03.2020, додаток В).

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад та формулювання практичних заходів щодо вдосконалення міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого просторового розвитку транскордонних територій.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань:

- визначити понятійно-категорійний апарат сталого просторового розвитку у міжнародних економічних зв'язках на транскордонних територіях;
- обґрунтувати інституційну компоненту сталого розвитку у середовищі транскордонних асиметрій;
- розкрити методичні підходи до моніторингу стану розвитку транскордонного співробітництва;
- проаналізувати тенденції міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи і рівень виконання європейських та національних програм транскордонних територій;
- розробити методичний підхід до оцінки інноваційного розвитку регіону у міжнародних економічних зв'язках на транскордонних територіях;
- розробити концепцію інноваційного розвитку транскордонних територій на засадах формування освітньо-інноваційного простору;
- розробити підходи до реалізації єврорегіонального співробітництва у формі публічно-приватного партнерства як складової Стратегії розвитку Карпатського Єврорегіону.

Об'єкт дослідження – міжнародні економічні зв'язки транскордонних територій.

Предмет дослідження – міжнародні економічні зв'язки громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого просторового розвитку транскордонних територій.

Методи дослідження. У процесі виконання даного дисертаційного дослідження використано низку загальнонаукових методів дослідження:

– порівняння та дедукція – для виявлення змісту понятійно-категоріального апарату і зв'язків щодо розвитку міжнародних економічних зв'язків громад європейських регіонів у процесах сталого розвитку транскордонних територій;

– системний підхід – дав можливість встановити тенденції перебігу двота багатостороннього транскордонного економічного співробітництва та формування інституційного потенціалу глокалізації й кластерного розвитку в Карпатському регіоні;

– методи систематизації й узагальнення – дали можливість узагальнити нормативно-правові документи та літературні джерела за темою дослідження;

– статистичного аналізу – для аналізу сучасних тенденцій формування та розвитку гео економічного простору Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи;

– графічні методи – для демонстрації аналітичних, теоретичних та рекомендаційних положень щодо міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи;

– структурно-функціональний метод – використано при дослідженні механізмів та інструментів залучення інноваційного підприємництва до процесів інтенсифікації розвитку зовнішніх економічних зв'язків транскордонних територій;

– метод порівняльного аналізу – дав можливість виявити сучасні стратегії управління розвитком в Центрально-Європейських країнах та Україні.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становлять вітчизняні та зарубіжні публікації, законодавчі і нормативні акти з питань зовнішньоекономічних зв'язків та сталого розвитку територіальних громад Центрально-Європейських країн, аналітичні матеріали органів державної влади, правові, інформаційні та аналітичні публікації Міністерств і відомств України.

Наукова новизна одержаних результатів визначається особистим внеском автора у вирішення актуального наукового завдання у сфері міжнародних економічних відносин, що полягає в розробці пропозицій щодо

напрямків вдосконалення міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-східного) регіону Європи у процесах сталого розвитку транскордонних територій.

Вперше:

- розроблено концепцію інноваційного розвитку транскордонних територій, ядром якої є регіональний заклад вищої освіти, який здійснює функції інтегратора знань та інновацій у ході імплементації норм законодавства України про освіту, засад Болонського процесу, Лісабонського порядку денного та інших національних і міжнародних актів та програм інноваційної трансформації вищої освіти, а саме: формування механізму включення університетів до соціально-економічного зростання регіонів своєї локалізації; реалізація узгоджених інтересів у системі «університет-влада-підприємництво-громада»; об'єднання можливостей та ресурсів університетів-партнерів по транскордонному співробітництву на інтегральній освітньо-інноваційній платформі заради прискорення регіонального розвитку відповідно до засад реалізації трикутника знань, що передбачає суттєве зростання частки економіки знань та інновацій у валовому регіональному продукті та набуття транскордонними регіонами статусу «learning region» за критеріями ОЕСР;

удосконалено:

- методичні підходи до моніторингу стану розвитку транскордонного співробітництва, які на відміну від існуючих базуються на критеріях оцінки євро регіонального співробітництва (ціннісно-раціональні, ціле-раціональні, прагматичні) та засобах моніторингу й інформаційного забезпечення (статистичний аналіз, експертне оцінювання, аналіз інформації з інтернет-ресурсів та ЗМІ);

- інституційну компоненту сталого просторового розвитку, яка містить формальні та неформальні норми та правила, які регулюють поведінку соціальних акторів, форми організації життєдіяльності суспільства, механізми, що забезпечують відтворення європейських та національних програм регіонального розвитку і міжрегіонального економічного співробітництва та їх вплив на середовище транскордонних асиметрій;

- підходи до реалізації єврорегіонального співробітництва у формі публічно-приватного партнерства як складової Стратегії розвитку Карпатського Єврорегіону, що передбачають: створення умов для впровадження позитивного досвіду розвитку інтеграційних процесів, формування міжрегіонального конкурентного середовища, створення однорідного соціально-економічного простору на основі поглиблення міжнародної кооперації праці, забезпечення ефективного використання природних ресурсів, узгодження політики регулювання потоків робочої сили, реалізація єдиної транспортної політики, формування спільної фінансової та банківської інфраструктури;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-категорійний апарат дослідження шляхом уточнення сутності сталого просторового розвитку громади, що забезпечує координацію міжнародних економічних зв'язків на транскордонних територіях за елементами: економічний, соціальний, екологічний, освітньо-інноваційний та враховує концепт глокалізації, у процесі якого забалансовано використовуються локальні ресурси та особливості;

- науково-емпіричний підхід до дослідження міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи, результатами якого є визначення нових тенденцій розвитку міжрегіонального економічного співробітництва на підставі індикаторів, які відображають результати зовнішньоекономічної діяльності, демографії та урбанізації країн-партнерів, європейських та національних програм регіонального розвитку та демонструють необхідність розвитку регіональної глокалізації територіальних громад транскордонних територій порівняно з розвитком національних зв'язків;

- методичний підхід до оцінки інноваційного розвитку регіону на основі коефіцієнта, який відображає тенденції спаду, нейтрального стану, розвитку та стабілізації, що дозволяє виявити розрив або закріплення міжнародних економічних зв'язків на транскордонних територіях.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в сукупності вони становлять теоретичну і методологічну основу для

практичного вдосконалення міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-східного) регіону Європи у процесах сталого розвитку транскордонних територій. Матеріали дисертаційних розробок мають як теоретичне, так і практичне значення.

Так Ужгородською міською радою спільно з ДВНЗ «Ужгородський державний університет» та його міжнародними партнерами - вищими навчальними закладів обласних центрів Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи використано результати дисертаційного дослідження щодо оцінки інноваційного розвитку Карпатського регіону при визначенні сценаріїв економічної співпраці міста Ужгород та прилеглих територіальних громад країн – членів Європейського Союзу. Дисертаційні напрацювання у сфері аналізу транскордонної економіки і сталого просторового розвитку дозволили ідентифікувати та класифікувати детермінанти й перспективи впливу міжнародних економічних зв'язків на сталий просторовий розвиток громади, розробити спільно з університетами міст-партнерів Польщі, Словаччини, Угорщини систему індикаторів впливу вищої освіти та науки на місцевий економічний розвиток та транскордонне співробітництво громади у рамках трикутника знань на період до 2025 р. і далі (додана довідка № 1.05-16/173/1 від 28.04.2020р., додаток В).

Окремі методичні розробки та практичні рекомендації були використані і надалі можуть використовуватися фахівцями центральних і місцевих органів виконавчої влади та самоврядування при розробці прогностно-програмних та стратегічних документів розвитку міжнародних економічних зв'язків партнерських територіальних громад єврорегіону та реалізації ними програм європейської секторальної підтримки. Це, зокрема, проведення SWOT – аналізу соціально-економічного розвитку партнерських громад; аналіз передумов створення транскордонних кластерів у таких сферах як туризм і креативні індустрії за участю суб'єктів підприємництва - учасників зовнішньо-економічної діяльності (додана довідка № 1268/02-3 від 20.11.2020 р., додаток В)

Матеріали та результати дослідження інтегровано також в діяльність міжнародної організації - Європейського об'єднання територіального співробітництва ТИСА (ЄОТС ТИСА) під час реалізації програм транскордонного співробітництва територіальних громад Карпатського регіону, що знаходяться у Дунайському басейні, у період 2018-2020 рр. (додана довідка ЄОТС ТИСА від 14 квітня 2020р., додаток В).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, містить отримані особисто автором нові результати в галузі економічної науки. Особистий внесок у наукових працях, що опубліковані у співавторстві, зазначено у списку праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Результати дослідження доповідалися та отримали позитивну оцінку на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: «Economic development of region with an impact on quality of life Proceedings of the scientific: Technical conference» (Bratislava, Slovakia, 2016 р.); «Сучасні можливості забезпечення розвитку міжнародних відносин та економіко-політичного процесу» (Ужгород, Україна, 2020 р.); «Věda a vznik - 2020» (Praha, Czech Republic, 2020).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 15 наукових працях, з них 6 – у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 4 – у колективних монографіях, 1 – стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Європейського Союзу, 1 – стаття в іншому виданні України; 3 – тези конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 6,4 друк. арк., з них 5,2 друк.арк. належить автору.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи становить 250 сторінок, з них 218 сторінок основного тексту, у тому числі 24 таблиці, 44 рисунки, 3 додатки, список використаних джерел, який налічує 231 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРОМАД В УМОВАХ

ГЛОКАЛІЗАЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

1.1. Глокалізаційні трансформації сталого просторового розвитку територіальних громад

У сучасних умовах глобального розвитку, перед суспільством постають питання, вирішення яких набуває надзвичайно важливого значення для всієї спільноти. Міжнародні економічні зв'язки між країнами сьогодні все більше опиняються під впливом негативних фінансово-економічних тенденцій та кризових явищ, які підсилюються та прогресують з причин поточних викликів. Сучасні виклики вже давно не носять лише локальний характер, та сконцентровані не лише в рамках окремої країни [13, с. 12]. Відтак у сучасному світі особливе значення належить питанням сталого просторового розвитку, які набули пріоритетності в економічній науці на початку XXI століття.

На саміті в Ріо-де-Жанейро «Ріо+20» було розкрито інноваційний концепт сталості за двома основними напрямками – інституціоналізації господарських відносин і подолання глибокої соціальної та територіальної диференціації цивілізаційного розвитку, що забезпечують стійкий, збалансований та всебічний розвиток територіальних утворень у напрямі формування системи господарського простору держави [1, с. 9].

Проблема просторового розвитку є фундаментальною з теоретичної та практичної точок зору та актуальною протягом усього історичного періоду існування людства, оскільки для суспільства завжди є актуальним пошук оптимальної моделі просторової організації, особливості якої зумовлені природно-ресурсними перевагами окремих територій та економічними передумовами, що визначають доцільність і напрями виробничої діяльності [2, с. 42].

Разом з цим, вагомою стає проблема сталого розвитку, прийняття Концепції якого було зумовлене необхідністю економічного зростання, пов'язаного із збільшенням населення планети майже у п'ять разів, порівняно з початком двадцятого століття, та наявних екологічних проблем, які на фоні вичерпності ресурсів приймали все більш загрозливий вигляд. Сталий розвиток (англ. Sustainable development), на думку Немерцалова С. В., – це «загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі» [3, с. 95]. Тобто головна ідея Концепції полягає у раціональному веденні світового господарства, щоб не шкодити наступним поколінням.

Поняття сталого розвитку (англійський аналог «sustainable development»), що дослівно означає «розвиток що підтримується»), українською мовою перекладають по різному – «стійкий», «постійний», «усталений», «збалансований», «зрівноважений» розвиток, але найчастіше використовують слово «сталий». Дане поняття визначає нам правильну перспективу бачення розвитку (не тільки місцевого, а в першу чергу глобального) як стану динамічної рівноваги, своєрідного гомеостазу між економічною, соціальною і екологічно-просторовою складовими розвитку.

Термін «сталий розвиток» офіційно був прийнятий на Всесвітній конференції ООН навколишнього середовища і розвитку, що проходила у Ріо-де-Жанейро. Це стало результатом багаторічної наукової, аналітичної та політичної роботи. «Сталий розвиток, це такий розвиток, за якого задоволення потреб теперішніх поколінь не має ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби, ... це економічна стабільність у гармонії із соціальним благополуччям та екологічною безпекою» [14].

Сталий розвиток – це сучасна найбільш поширена концепція взаємодії суспільства і природи, якою зараз керуються передові країни світу. Він відображає узгодження між економічним та соціальним розвитком суспільства і збереженням довкілля, паритетність відносин у тріаді: людина – господарство – природа. Тобто, суть поняття полягає не стільки в здатності такої системи до існування (бо це тільки результат процесу), а і в збереженні

динамічної рівноваги між раціональністю і вартостями всіх трьох сфер – екологічними, економічними і соціальними постулатами.

В Україні сьогодні вже достатньо теоретичних напрацювань та проєктів, щоб своєчасно розробити виважену концепцію сталого розвитку та здійснити перехід до її імплементації в практичну площину. Проте проблема залишається актуальною і сьогодні.

Зокрема, у декількох варіантах розроблених Проєктів Концепцій сталого розвитку України, сталий розвиток визначається по-різному:

– це процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження й поетапного відтворення цілісності навколишнього природного середовища, створення можливостей для рівноваги між його потенціалом і вимогами суспільства [23];

– це процес розбудови держави на основі неподільності проблем збереження довкілля і процесу соціально-економічного розвитку з домінуванням критеріїв, вимог і показників якості навколишнього природного середовища [24];

– це такий розвиток суспільства, за якого задоволення потреб теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби, для чого необхідне узгодження екологічних, економічних та соціальних складових розвитку [25].

Відповідно, сталий розвиток характеризує такий процес розбудови держави, на основі якого узгоджуються і гармонізуються економічна, соціальна та екологічна складові з метою задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь.

Постійні дискусії та відсутність однозначного розуміння зазначеного питання не дозволяє прийняти Концепцію сталого розвитку України. Основними питаннями, на які необхідно звернути увагу при доопрацюванні концепції, є [26]: визначення передумов, етапів та основних завдань переходу, пріоритетності та базових цілей, критеріїв та показників щодо реалізації, дотримання балансу між цілями сталого розвитку та національною безпекою.

За весь період незалежності Україна не змогла знайти ту інституційну архітектуру, яка б змогла забезпечити стабільність і плановість розвитку

економіки і держави, а тому сталість на державному рівні, на сьогоднішній день, є умовною. Зазначене додатково вказує про необхідність комплексного підходу на державному та регіональному рівнях щодо визначення першочергових кроків і послідовності заходів, залучення до даного процесу громадськості. Вбачається доцільним відновлення Національної ради із сталого розвитку України або створення іншої міжвідомчої групи для координації розробки та впровадження концепції, а в подальшому і національної стратегії сталого розвитку України [26].

У грудні 2019 р. була чергова спроба обговорити прийняття Концепції сталого розвитку України до 2030 року, яка була б основою розробленої стратегії сталого розвитку України, проте вона залишилася нереалізованою.

Сталий розвиток населених пунктів – це соціально, економічно і екологічно збалансований розвиток поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів, технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження та збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини [22].

Триєдність складових сталого розвитку міст та регіонів зафіксовано у Ольборзькій Хартії міст Європи, схваленою Конференцією, що відбулася в Данії 27 травня 1994 року. Оскільки міста та регіони відрізняються один від одного, вони повинні знайти та обґрунтувати основні етапи і власні кроки на шляху розбудови сталого розвитку. При цьому важливо ґрунтуватися на використанні власних переваг і потенціалу.

Сталість – «... це не тільки бачення і не застиглий стан, а творчий локальний процес, спрямований на пошук рівноваги, що поширюється на всі сфери прийняття рішень на місцевому рівні..... Цей процес забезпечує міській владі безперервний зворотний зв'язок, показуючи, які види діяльності ведуть до збалансованості міського розвитку і які, навпаки, перешкоджають цьому» [15]. Тобто сталий розвиток – це напрям збалансування власних ресурсів і

оптимального їх використання, що сприяє узгодженому розвитку економічних, екологічних і соціальних систем.

Сутність сталого розвитку розглядає як предмет дослідження не лише тільки об'єкти та явища, але й сам розвиток як процес змін, оскільки світовий розвиток стає все більш стрімким, всеохоплюючим та непередбачуваним. Можливості природи не є безмежними, а антропогенний тиск на неї сьогодні досяг вже тієї межі, коли втрачається здатність природи до самовідновлення. Усе менше часу залишається для прийняття стратегічних рішень щодо шляхів подальшого розвитку – як зберегти біосферу, біологічну та особистісну природу людини і розвивати економіку, як управляти (утримувати баланс) цією триединою системою, яка перебуває у стані постійної динаміки, а її складові – економічне зростання та обмеженість природних ресурсів – у суперечності. Особливо це актуально для тих країн, які мають низький рівень економічного розвитку та залишаються на рівні індустріального чи доіндустріального стану. Такі країни, як правило, не мають ресурсів (фінансових, організаційних, інтелектуальних, правових, ментальних, тощо) підтримувати економіку з урахуванням екологічної безпеки та соціального благополуччя [16, с. 17]. Тому для України це питання залишається вельми актуальним до сьогодні та потребує рішучих кроків влади і суспільства.

Сталий розвиток орієнтований на економічну стабільність у гармонії із соціальним благополуччям та екологічною безпекою, визначає правильну перспективу бачення розвитку (не тільки місцевого, а й глобального) як стану динамічної рівноваги, своєрідного гомеостазу між складовими просторового розвитку.

Отже, сталий розвиток – це узгоджений та збалансований розвиток певних територій у економічному, соціальному і екологічному напрямі на основі раціонального використання всіх видів ресурсів.

Схема формування складових сталого розвитку, представлена на рисунку (рис. 1.1), яка відображає алгоритм пріоритетів у діях спільноти щодо вибору складових, цілей та інструментів планування розвитку.

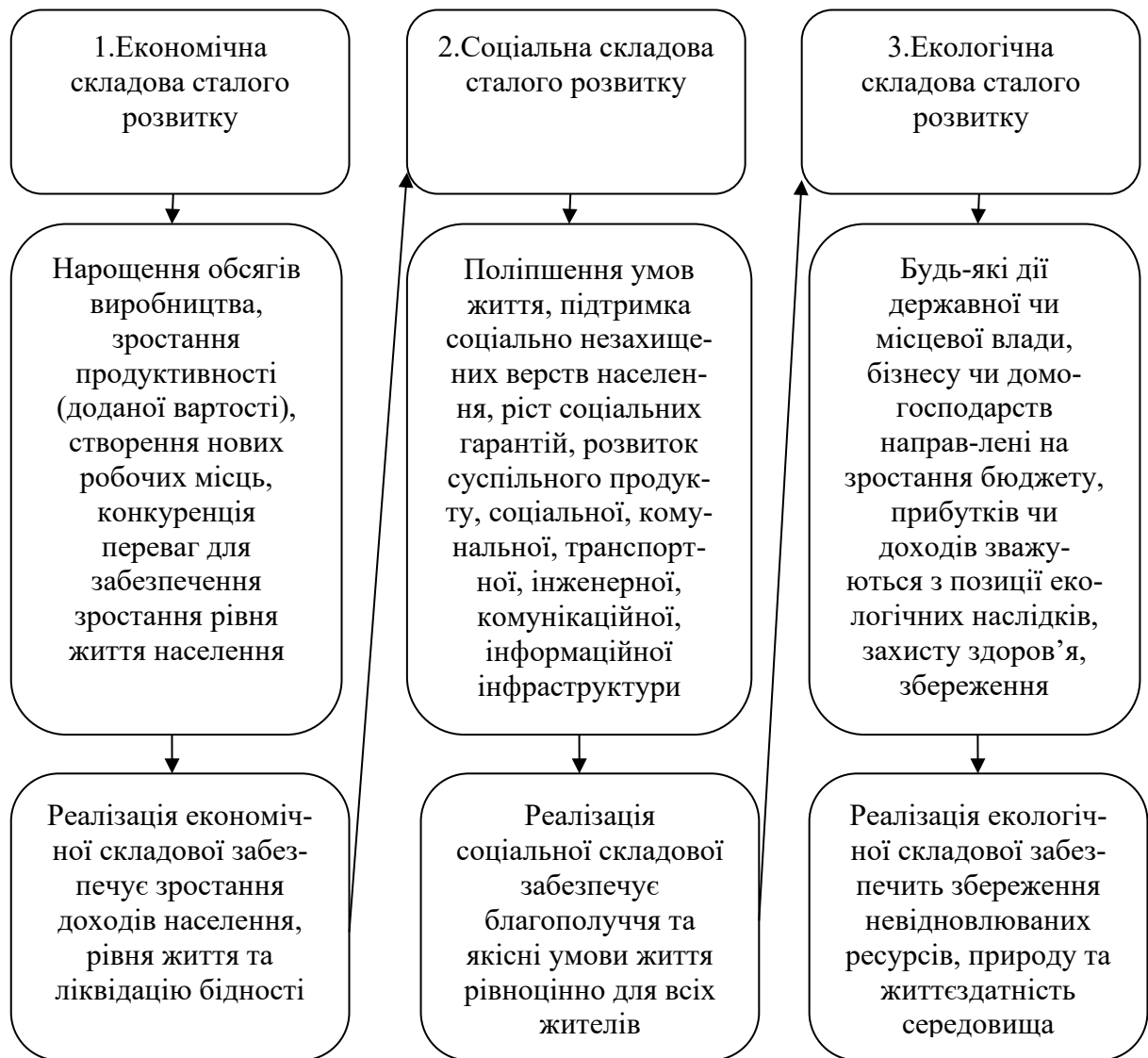

Рис. 1.1. Формування складових сталого розвитку

Джерело: побудовано на основі [16, с. 18]

Сталий розвиток не може відбуватися без економічного розвитку. І хоча економічний розвиток сам по собі не гарантує соціального благополуччя, якості життя, збереження життєдіяльності та екологічної безпеки, без економіки вони взагалі неможливі. У свою чергу економічна та соціальна складові сталого розвитку формують благополуччя, рівність та справедливість в доходах та якості життя населення. Рівноцінна присутність економічної, соціальної та екологічної складової забезпечує сталість розвитку території, її збалансованість та повноцінність.

У сучасному трактуванні актуальною для України з урахуванням євроінтеграційних прагнень є нова європейська стратегія соціально-

економічного розвитку на період до 2020 року – «Європа 2020: стратегія розумного, сталого та всеосяжного зростання», як концентрується на таких ключових факторах:

- розумне зростання: розвиток економіки, заснований на знаннях та інноваціях;
- стале зростання: формування економіки, заснованої на доцільному використанні ресурсів і врахуванні екологічних складових, розвиток так званих «зелених» технологій, плани щодо подальшої боротьби зі змінами клімату;
- всеохоплююче зростання: сприяння підвищенню рівня зайнятості населення, досягнення соціальних стандартів, зниження рівня бідності, формування соціально одноріднішого суспільства [17].

Наявне в Україні законодавчо-нормативне трактування сталого соціально-економічного розвитку визначає його як «функціонування господарського комплексу, коли одночасно задовольняються зростаючі матеріальні і духовні потреби населення, забезпечується раціональне та екологічно безпечне господарювання і високоефективне збалансоване використання природних ресурсів, створюються сприятливі умови для здоров'я людини, збереження і відтворення навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва» [18]. Таке визначення не тільки узагальнене, але й охоплює основні складові сталого розвитку, серед яких виокремлюються економічна, екологічна та соціальна, які вважаємо базовими.

Відомо, що особливістю сучасного процесу глобалізації є невідворотність породження протилежної тенденції. Вирішення проблеми внутрішньої суперечливості соціального процесу глобалізації спонукало використання нового терміну «глокалізація» і розроблення концепції глокалізації світового соціального процесу.

Дослідження етимології поняття «глокальна» відображає її внутрішню суперечливість за складом, оскільки поєднує значення антонімів «глобальний» і «локальний». Відповідно у суспільстві паралельно протікає уніфікація економічних процесів і злиттів в єдину глобальну економіку та

зростає увага до регіональної економічної інтеграції, що дає змогу врахувати локальні економічні інтереси.

Глокалізація на думку Р. Робертсона є феноменом взаємодоповнювання зовні суперечливих процесів глобалізації і локалізації, які взаємно нерозривні та співіснують разом, навіть можуть прийти в зіткнення, проте одночасно здійснюються, хоча і протилежні за суттю [27]. Р. Тіпледі визначає глокалізацію як «спосіб, у якому ідеї та структури, що циркулюють у глобальному вимірі, адаптуються та змінюються відповідно до місцевих реалій» [28]. Глокалізація як «процес становить глобалізацію локального та локалізацію глобального» [29, с. 60].

Тобто глокалізація має суперечливий характер, оскільки з одного боку, цей процес пов'язаний зі створенням розвиненої інфраструктури, яка забезпечує переміщення товарів і послуг, капіталів і робочої сили, що передбачає якісне регулювання економіки та підтримку всіх видів співробітництва й інтеграції (сприяє економічній глобалізації), а з іншого – супроводжує економічний регіоналізм з орієнтацією на протекціонізм, сприяє лібералізації міжрегіональних (транскордонних) та міжнародних економічних зв'язків [30, с. 59-60].

Глокалізація є «гібридом двох слів: «глобалізація» та «локалізація» і в широкому розумінні позначає прояв тенденцій до універсалізації та партикуляризації сучасних соціальних, політичних та економічних систем... поширення просторових імпульсів глобалізації може трансформуватись властивостями локального середовища із виокремленням трьох проявів глокалізації: здатності «локального» послідовно та стабільно генерувати імпульси глобалізації по світовій арені; здатності «локального» до резистенції небажаним імпульсам глобалізації; здатності «локального» модифікувати та заломлювати імпульси глобалізації, що проходять крізь нього». Відповідно застосування принципів глокалізації допомагає суб'єктам центральної влади досягати довгострокових цілей розвитку держави чи її частини [31, с. 28].

Загалом, глокалізація може розглядатися як сучасна форма розвитку процесу глобалізації, процеси якої значно ширше, ніж просто протилежність їй. Вони протистоять всеохоплюючому й універсальному процесу

глобалізації, але протікають паралельно йому, а тому від нього порівняно незалежні [32, с. 11].

Глокалізація сьогодні стає природною реакцією на виклик глобалізації та реалізує себе в політиці протекціонізму і посиленні ролі держави в епоху світових економічних криз, знаходить прояв у певній специфіці в різних локальних контекстах. Тобто глокалізація в умовах глобалізованого світу створює передумови для сталого просторового розвитку, який ґрунтується на збалансованому формуванні ресурсів і рівні їх використання, тобто забезпечує оптимальний розвиток територій.

Проблема просторового розвитку є багатоаспектною, оскільки включає широке коло питань ресурсного характеру та відтворювального процесу в межах єдиного економічного простору.

Великий внесок у теорію економічного простору внесли Ф. Перрокс [230] і Ж. Будвіль [231], яким належить регіональне тлумачення полюса росту й виділення видів економічних просторів – гомогенне, поляризоване, планове. У. Айзард опрацював теорії розміщення і розробив метод аналізу промислового комплексу, Н. Н. Колосовський обґрунтував економічне районування й формуванні територіальних виробничих комплексів, а ґрунтовні доповнення в теорію економічного простору внесли: Н. Н. Баранский, Н. Н. Некрасов, А. Е. Пробст, Ю. Г. Саушкин та ін. [12, с. 735-736].

Просторовий розвиток – це відтворювальний процес елементів простору, що функціонує як система речових і енергетичних потоків (сировинних ресурсів, товарів і послуг, організаційних, фінансових і людських капіталів тощо) [4, с. 174].

Просторові аспекти є сьогодні одними з найбільш популярних об'єктів аналізу не лише економіки, але і цілого ряду суміжних з нею галузей знань, оскільки зростає число публікацій з проблем просторової організації економіки, все частіше лунають пропозиції по формуванню просторової науки, яка б включала і економіку, і соціальну сферу, і екологію та інші науки. Причиною такого інтересу, вочевидь, є наступні обставини:

– по-перше, ілюзія благополуччя у сфері макроекономічної динаміки і в той же час явні невдачі в області пошуків механізмів модернізації економіки

змушують дослідників звернути увагу на потенціал територіальної організації національної економіки;

– по-друге, пов'язані з очікуваннями економістів надії на перенесення акценту в модернізації економіки на рівень територіальної організації і управління наштовхнулись на очевидну неготовність економічної теорії інтегрувати просторовий аспект економічної динаміки в канонічні моделі загальної економічної рівноваги і динаміки [13, с. 9].

Як відомо, просторово локалізовані економічні агенти підпорядковують свою поведінку уніфікованим економічним законам. І якщо просторовий чинник є істотним для розуміння і опису реальних закономірностей економічної поведінки, формування синтетичних результатів економічної діяльності в масштабах національної економіки, то для явного визначення особливостей прояву цих закономірностей необхідно існування теоретичних основ і інструментальних засобів для здобуття результатів.

Оскільки територія того чи іншого адміністративного утворення (держави, регіону, поселення) переважно не співпадає з простором економічним, соціальним, ментальним, сакральним тощо (кожен з цих просторів може бути більшим чи меншим від території в залежності від концентрації та реалізації відповідних функцій в її межах), то очевидно є актуальність виміру просторового потенціалу у всій його багатоманітності. В значній мірі величина цього потенціалу залежить від потужності, напрямків, інтенсивності територіально-структурних процесів. З іншого боку, від просторового виміру та регулювання просторових особливостей територіально-структурних процесів залежить потужність просторового потенціалу регіону [5, с. 5].

Основними сучасними тенденціями просторового розвитку будь-якої територіальної соціально-економічної системи (ТСЕС) можна визначити такі [4, с. 174-175]:

1) у процесі просторового розвитку ТСЕС її межі постійно розширюються, а всередині відбувається поляризація на зони (ієрархія за рівнями: місця; поєднання; комплекси);

2) посилюється контрастність у рівні просторового розвитку між

окремими територіями в межах ТСЕС, що описує класична модель «центр-периферія», розроблена Дж. Фрідманом у кінці 60-х рр. ХХ ст. [7; 8];

3) на постіндустріальному етапі розвитку суспільства, згідно з концепцією «третьої хвилі» Е. Тоффлера, відбуваються зміни в його просторовій організації: концентрацію змінює деконцентрація, централізацію – децентралізація, в геопросторі нарастають тенденції субурбанізації та дезурбанізації, обумовлені деіндустріалізацією міст, а також переїздом найзабезпеченішої частини населення з міських центрів у комфортабельніші пригороди і селища зі зручною транспортною доступністю;

4) якщо в попередній період індустріалізації просторовий розвиток ТСЕС регіонального рівня базувався на власній сформованій системі транспортних та інженерних інфраструктур, що становили «каркас» індустрії, системі розселення, а також адміністративно-державному поділі країни, які підтримували технологічну цілісність територіальних виробничих комплексів і забезпечували перетікання продуктивних сил всередині країни, то сьогодні він все тісніше пов'язується із процесами зовнішнього середовища з умовами у глобальному світі.

Теорія економічного простору не є новою, однак, для науки та практики залишаються невирішеними низка проблемних питань, пов'язаних із протіканням територіально-структурних процесів, які в межах вітчизняного економічного простору розвиваються хаотично, невпорядковано та нехтування якими призводить до наслідків деструктивного характеру [10, с. 80].

Для того, щоб сформулювати принципи просторового розвитку конкретної території (країни, регіону, населеного пункту, територіальної громади) необхідно виокремити універсальні принципи, на яких він ґрунтується в економіці [4, с. 175-177]:

1) корпоративність, тобто процеси, що відбуваються у просторі будь-якої територіальної соціально-економічної системи (ТСЕС), повинні бути кооперативними (корпоративними), іншими словами, дії її компонентів повинні бути узгодженими;

2) комплексність просторового розвитку – формується на основі

спеціалізації території, а головним комплексоформуючим її ядром є населення з його потребами;

3) системна раціональність, що передбачає залучення в економіку всього комплексу факторів суспільного розвитку;

4) підпорядкованість (введений Г. Хакеном [11]) – для будь-якої системи можна визначити параметри порядку, що дають змогу описати її складну поведінку доволі простим чином, а також вибрати певні параметри контролю, при зміні яких змінюється поведінка системи, а параметри порядку зумовлюють поведінку окремих елементів системи;

5) оптимальність (стосується таких аспектів: забезпечення оптимального рівня спеціалізації окремих районних суспільно-економічних систем на сучасному етапі розвитку продуктивних сил країни; оптимізація просторової структури; територіальність; районування (зонування) просторового розвитку);

8) взаємодоповнюваність та значимість регіонів – створення просторових регіонів-лідерів для демонстрації найкращого образу майбутнього;

9) історичне самовизначення передбачає освоєння не тільки нових територій, а й нових способів господарювання і життєдіяльності на основі спільного використання інфраструктурних комунікацій;

10) поліцентричність – створення нових центрів продукування діяльності творення і зміцнення міських мереж збільшують взаємозалежність цих міст і формують зв'язки, сприяють їхній спеціалізації, економічному зростанню, а також мають вигоди через економічне змагання і пошук виходів із проблем;

11) подолання розриву між Центром і Периферією, що означає не стільки переливання капіталів із першого в другу, скільки докорінні перетворення механізмів соціально-економічних відносин Периферії у інтеграцію цих полюсів;

12) єдність, що вимагає створення одного простору, який стимулює однакові умови розвитку соціальних та економічних процесів;

13) необхідність забезпечувати розширене відтворення стратегічних

ресурсів, насамперед, середовища існування і людського потенціалу;

14) субсидіарність, передбачає практику постійного розподілу і перерозподілу повноважень (функцій, прав та обов'язків, відповідальності, компетенцій і фінансових засобів) між управлінськими органами різного рівня – державними, регіональними, місцевими, об'єднаних поняттям «субсидіарності»;

15) взаємність, що стосується вертикального узгодження планів і схем просторового розвитку, передбачає організацію такої планувальної схеми просторового розвитку, яка б давала змогу місцевим і регіональним владам пристосувати свої рішення планування до заходів вищого рівня у той час, як національна влада, відповідно, пристосовує свої рішення до місцевого масштабу та планів і проектів, що проводяться на місцях;

16) дотримання соціальної згоди, що передбачає ефективну участь суспільства у процесі просторового планування (місцеві та регіональні ініціативи, активне середовище для зовнішніх інвесторів і агентів);

17) пріоритетність – визначення найбільш важливих і першочергових заходів;

18) комплементарність («органічного розвитку») – гармонійний розвиток областей простору;

19) рівність доступу до інфраструктури, інформації та знань;

20) стійкий просторовий розвиток або принцип екологічного імперативу;

21) врахування прогностичних характеристик розвитку соціально-економічних процесів;

22) адміністративності – соціально-економічний розвиток став залежати від ступеня інтегрованості регіону в зовнішні ринки, від припливу капіталів, знань і технологій з інших територій.

Просторовий розвиток визнається як кількісні й якісні зміни середовища та характеризується сукупністю чинників, які впливають на якість життя: тривалість життя, стан навколишнього середовища, стан охорони здоров'я, купівельна спроможність населення, якість житлових умов, ступінь економічної та політичної стабільності тощо [9]. Тобто для нього характерним

є зв'язок з інноваційним розвитком. Цей зв'язок підтверджує, що інноваційні зміни у різних сферах життя суспільства спричиняють просторовий розвиток. А інноваційні зміни забезпечуються високоосвіченим населенням, розвинутою інфраструктурою і сприятливими умовами середовища.

Відповідно просторовий розвиток заснований на збалансованому поєднанні інноваційного, економічного, соціального і екологічного розвитку (рис. 1.2) [9].

<u>Інноваційний розвиток</u>	<u>Економічний розвиток</u>	<u>Соціальний розвиток</u>	<u>Екологічний розвиток</u>
використання принципів нових прогресивних технологій, перехід до випуску високотехнологічної продукції, прогресивні організаційні та управлінські рішення в інноваційній діяльності на мікро- та макрорівнях розвитку	якісні зміни в часі у виробничих процесах, системі рахунків, структурі економіки та інших сферах, пов'язаних із народним господарством в країні або регіоні	тип змін у суспільстві, що відзначаються переходом усіх суспільних відносин до якісно нового стану, наслідком якого є взаємодія сукуплесті соціальних процесів	якісні зміни, що пов'язані із раціональним та екологічнобезпечним господарюванням, високоефективним використанням природних ресурсів; збереженням, відтворенням і примноженням якості довкілля

Просторовий розвиток – це форма координації динамічного процесу кількісних та якісних змін будь-яких явищ (регіон, економіка регіону, соціально-економічна система), який враховує зв'язки всіх складових, в результаті чого розвиток набуває нового якісного стану у вигляді певного співвідношення елементів системи, що забезпечує отримання синергетичного ефекту

Рис. 1.2. Визначення взаємозв'язку інноваційного, економічного, соціального, екологічного розвитку з просторовим розвитком

Джерело: [9]

Вагомим напрямом економічної стратегії розвитку територій всіх розвинених держав є інноваційна політика, що являє собою форми і методи державного стимулювання науково-технічної діяльності з метою широкого втілення наукових досліджень і розробок у кінцевий виробничий результат – нові конкурентоспроможні види продукції, технологічні процеси, організаційні рішення [9]. Тобто світова практика доводить, що просторовий

розвиток у значній мірі визначається загальнодержавними умовами функціонування економіки, визначеними пріоритетами, інноваційною активністю та розвитком тощо. Тому важливою умовою просторового розвитку є формування сприятливого для інноваційних змін середовища, що має стати пріоритетом у кожній громаді.

Особливою інституцією, яка сформувалася в Україні у процесі інституційної трансформації національної економіки на засадах децентралізації та реформи місцевого самоврядування, можна розглядати територіальні громади.

Сталий просторовий розвиток забезпечується поєднанням екологічних, економічних та соціальних складових розвитку, що дозволяє створити сприятливе середовище для бізнесу та життя населення (рис. 1.3).

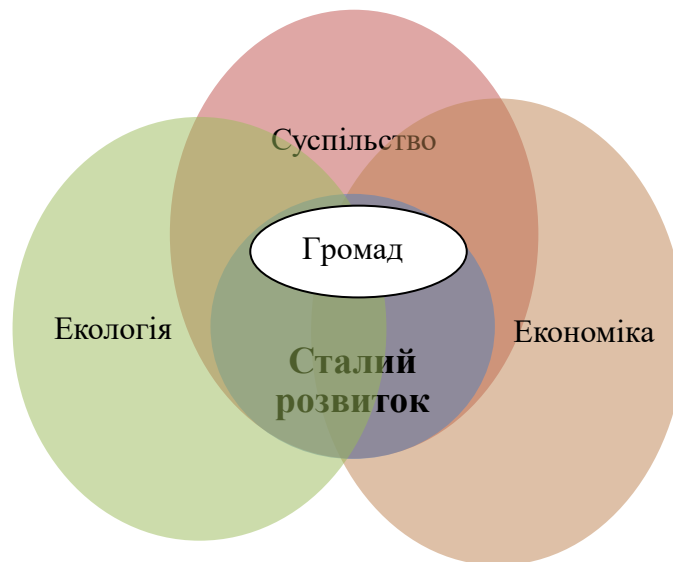

Рис. 1.3. Складові сталого розвитку територіальних громад

Джерело: побудовано автором на основі [1,9]

Екологічна сталість характеризується не лише доглядом та збереженням довкілля, але й задоволенням елементарних людських потреб: чисте повітря, екологічно чисті харчові продукти; забезпечення благоустрою територій; реалізація енергозберігаючих технологій у побуті тощо.

Економічна сталість територіальних громад забезпечується створенням

сприятливого середовища для організації бізнесу, залученням додаткових інвестицій, сприянням у перепідготовці кадрів з урахуванням майбутніх потреб бізнесу і створенням робочих місць у напрямі формування життєздатної у фінансовому відношенні економічної бази територіальних громад.

Соціальна сталість передбачає належне медичне обслуговування, безпечне і здорове житло, високоякісну освіту для всіх мешканців громади; підтримку громадської безпеки та правопорядку; зміцнення духу громади, її згуртованості, що породжує почуття приналежності до певної території, тобто розвитку локальної ідентичності, про яку ми говорили у третьому розділі даного посібника; сприяння творчому розвитку, збереження традицій тощо.

Усі три складові міцно переплітаються та забезпечують взаємозв'язок цілей, планів розвитку і проектів розвитку громад, що сприяє економічному зростанню, задоволенню потреб людини при збереженні навколишнього середовища для майбутніх поколінь [20, с. 91-92].

Разом із тим, наголошуємо на визначальній ролі інституційної компоненти сталого розвитку, яка містить формальні та неформальні норми та правила, які регулюють поведінку соціальних акторів, форми організації життєдіяльності суспільства, механізми, що забезпечують відтворення соціальних практик. Це можна розглядати як своєрідну надбудову до базисних елементів сталого розвитку.

Своєрідними інституціями сталого розвитку є наука й освіта, які розробляють, аналізують та здійснюють навчально-інформаційне забезпечення дійових осіб відповідних процесів. При цьому можна зазначити, що розвиток науки випереджає і освітній процес, і практику впровадження основних ідей [19, с. 6].

Схематично досліджувана інституційна конструкція (матриця) згаданих елементів сталого розвитку (СР) територіальних громад подана на рис. 1.4 [19, с. 6-7].

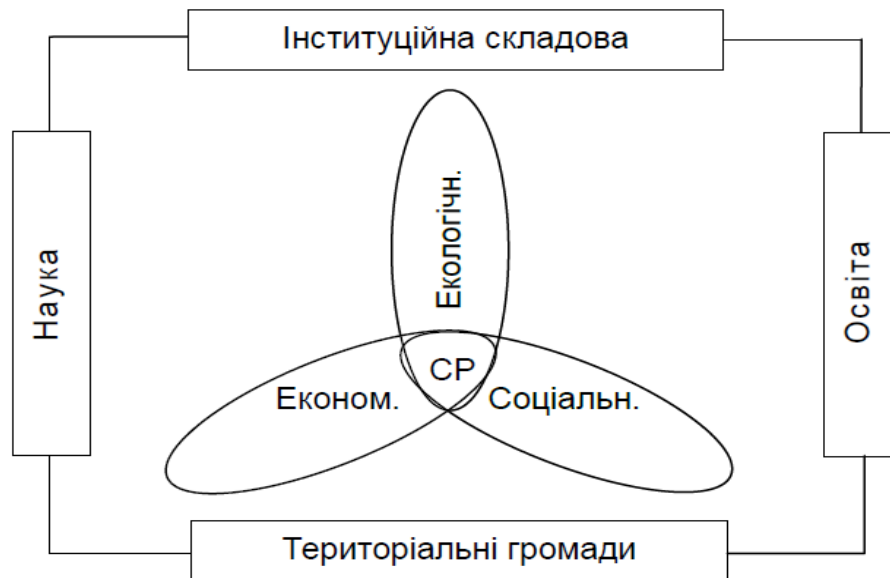

Рис. 1.4. Основні елементи сталого розвитку територіальних громад

Джерело: [19, с. 7]

Представлена матриця містить важливі наукову та освітню складові, проте разом з цим вона не відображає інноваційний вектор розвитку, що в сучасних умовах є необхідною основою конкурентоздатності та розвитку. Крім того, позитивним є визначена окрема складова – територіальні громади, оскільки це визначає певну узгодженість з територіальними пріоритетами, ресурсною забезпеченістю та умовами територіального розвитку.

Відповідно вважаємо за доцільне розширити зазначену матрицю і представити її в удосконаленому вигляді (рис. 1.5).

Зокрема, освітньо-інноваційний розвиток ми представляємо як елемент сталого просторового розвитку транскордонних територій, що містить баланс інтересів всіх зацікавлених інституцій освітньо-інноваційного характеру (зокрема, ЗВО та наукових структур), які пов'язані між собою та зорієнтовані на створення інновацій.

Своєрідними інституціями сталого розвитку є наука й освіта, які розробляють, аналізують та здійснюють навчально-інформаційне забезпечення дійових осіб відповідних процесів. При цьому можна зазначити, що розвиток науки випереджає і освітній процес, і практику впровадження основних ідей

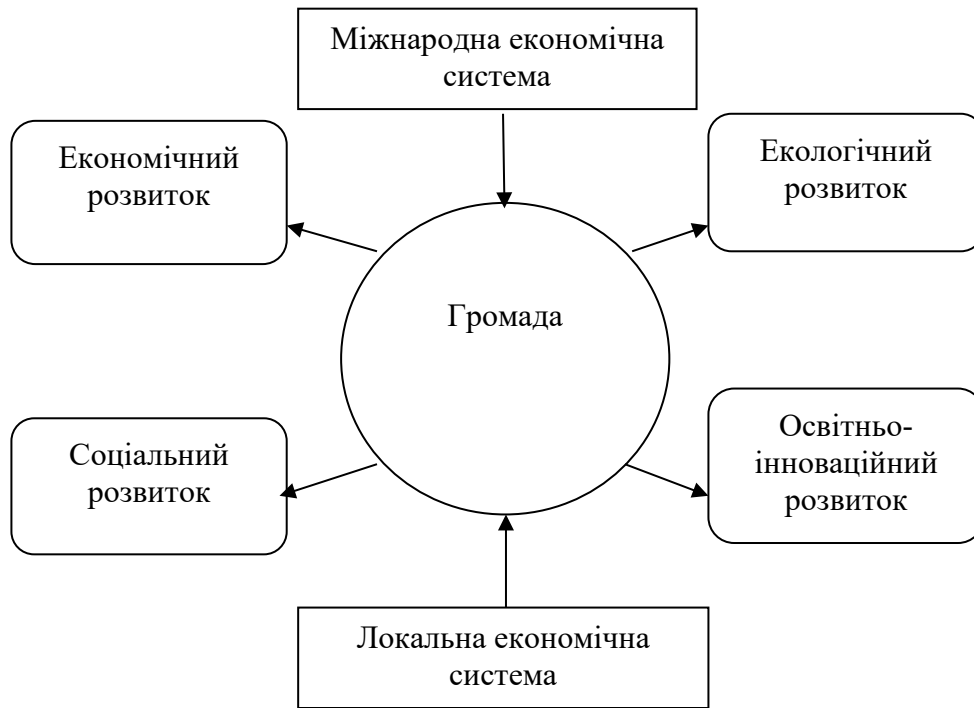

Рис. 1.5. Схема сталого просторового розвитку громади в умовах глокалізації

Джерело: побудовано автором

Стосовно ситуації в Україні, то, на нашу думку, тут наявні певні питання, пов'язані з економічними обмеженнями; соціальною нерівністю; екологічними проблемами; інституційною недосконалістю, що вимагає розробки стратегічних заходів з їхнього подолання.

Реалізація концепції сталого розвитку в територіальних громадах охоплює декілька, певною мірою суперечливих, блоків завдань: перше, це нарощування обсягів виробництва насамперед з метою поліпшення економічної складової; друге – подолання нестачі коштів, а часом і соціальної безвідповідальності бізнесу щодо екологічних вимог; третє – подолання залишкового принципу у розв'язанні соціальних питань [19, с. 7].

Сьогодні, коли зростають виклики сучасного глобалізованого світу та пришвидшуються зміни в Україні здійснюється спроба впровадити стратегічний підхід до планування сталого просторового (територіального) розвитку з метою консолідації зусиль та ресурсів всіх суб'єктів території навколо нових цінностей і довгострокових пріоритетів та нарощення їх

конкурентоздатності [20, с. 90-91].

Ситуація з реалізацією концепції сталого розвитку суттєво пов'язана з історичним обставинами, суспільним розвитком як окремих територій, так і країни в цілому. Зазначені прогалини у ефективних процесах трансформації економіки в напрямі сталого розвитку можна виявити за допомогою феномену глокалізації. Вона як глобальна модель дозволяє вивчити більшість проблем під якісно новим кутом зору, що допомагає виявити їх глибинні причини та чинники, а отже, напрацювати більш ефективні механізми розв'язання [21, с. 56].

Отже, для забезпечення сталого просторового розвитку важливою є тісна взаємодія на локальних рівнях всіх суб'єктів, визначення ними основних пріоритетів розвитку і їх узгоджена реалізація. Саме створення і розвиток громад дозволить на локальних рівнях швидко вирішувати найважливіші проблемні питання. Тобто громадська активність сприятиме розвитку територій.

Однак, основні проблеми реалізації громадської участі в державному управлінні розвитком територій полягають, з одного боку, у небажанні влади забезпечувати участь громади у творенні державної політики та перебувати під її контролем – через побоювання виявити свою некомпетентність і нести за це відповідальність, з іншого – у пасивності громадян, відсутності бажання активно долучатися до суспільно-політичного життя [6]. Тому зміна відношення громадян до влади має розпочатись із зміни відношення влади до громади.

1.2. Інституційні основи сталого просторового розвитку та їх роль у процесах транскордонного співробітництва

Незважаючи на суттєві проведені соціально-економічні реформи, що сприяють становленню ринкової економіки та є значним зрушенням в свідомості населення, в Україні залишається відставання інституціональних змін від ринкових. Це негативно впливає на формування інституціонального середовища, яке б забезпечувало впровадження концепції сталого

просторового розвитку.

Важливість реалізації концепції сталого просторового розвитку в Україні і стимулювання сталого способу виробництва зумовлює необхідність розбудови засад інституціонального забезпечення на різних рівнях економічної системи, що має здійснюватись у відповідності до пріоритетів стратегії сталого просторового розвитку економіки [10]. До таких пріоритетів віднесені наступні:

- структурна перебудова і оздоровлення економіки України;
- формування інституціональної бази збалансованого розвитку;
- зниження рівня соціально-економічної нерівності і бідності;
- розвиток регіональної політики збалансованого розвитку;
- перехід до збалансованого природокористування;
- формування демократичного суспільства;
- освіта і наукове забезпечення у сфері збалансованого розвитку;
- збалансоване ведення сільського господарства;
- врахування національних культурних цінностей;
- розвиток міжнародного співробітництва;
- збереження біологічного і ландшафтного різноманіття;
- енергозбереження і збалансований розвиток енергетики.

Держава як провідна інституція макrorівня є регулятором державної політики та формує інституціональне середовище країни, проте в Україні вона не забезпечила створення інституту сталого просторового розвитку з повноцінним долученням крім органів державної і виконавчої влади, також і керівництва та власників підприємств, політичних діячів, громадян [11]. Відповідно в країні відсутня висока зацікавленість та відповідальне ставлення громадськості й усіх суспільних інститутів до розуміння, обговорення та розбудови сталого просторового розвитку.

Для ефективного впровадження концепції сталого просторового розвитку у вітчизняну практику важливим є розвиток в цьому напрямі інституту законодавчої системи, оскільки складність проблеми полягає у відсутності можливості чітко окреслити об'єкти та суб'єктів правових відносин [12; 13].

Загалом, інститути макrorівня визначають загальні умови соціально-економічного середовища країни, рівень економічної активності суб'єктів господарювання, рівень та якість життя населення, пріоритети та темпи розвитку країни тощо.

Актуальним вектором соціальної політики вважається прагнення створити умови для нагромадження та раціонального використання інтелектуальних складових людського потенціалу, оскільки поєднання її стимулюючої, захисної та регулюючої ролей спроможне забезпечити гідні рівень, якість життя та зростання економіки. Основні напрями мають реалізовуватись переважно в середовищі перетину освітньої сфери та ринку праці, через сприяння усвідомленню відповідальності держави і домогосподарств за поточне спрямування інвестицій та відповідальності бізнесу за умови використання людського капіталу [56, с. 41].

Серед інститутів мезорівня особливу роль відіграє корпоративна соціальна відповідальність бізнесу, головна роль якого полягає у формуванні системи державно-приватного партнерства та неухильного зменшення ресурсоемності економіки [43].

Загалом, соціальна відповідальність є соціальним явищем, що являє собою добровільне та свідоме виконання, використання і дотримання суб'єктами суспільних відносин, приписів, соціальних норм, а соціальна відповідальність бізнесу – добровільний внесок бізнесу в соціальну, економічну і екологічну сфери розвитку суспільства [53, с. 62].

Розвиток соціально відповідальної поведінки бізнесу сприяє формуванню її сильної корпоративної культури та зростанню продуктивної діяльності персоналу, мотивує до вільного обміну інформацією в колективі, його розвитку і самовдосконалення, а висококваліфікований і високомотивований персонал забезпечує високу якість послуг і формує позитивний імідж компанії, сприяє підвищенню її конкурентоспроможності та стратегічному розвитку [54, с. 658].

Сучасна модель корпоративної соціальної відповідальності в Україні характеризується намаганням державних структур офіційно оформити державно-приватні відносини на законодавчому рівні [43].

Для України сьогодні важливим є формування партнерських відносин загалом у макросистемі людина-підприємство-держава-суспільство, які передбачатимуть загальну, консолідовану відповідальність будуть сприяти обмеженню домінування індивідуального й колективного егоїзму, оскільки консолідована відповідальність є більш високою та стійкою за умов найбільш повного збігу інтересів соціальних партнерів, погодженості дій і рівноцінного їхнього внеску в загальну відповідальність. Соціально відповідальні дії дозволять істотно зменшити опір змінам та формувати партнерські відносини як в колективах підприємств, так і загалом в суспільстві щодо інноваційного розвитку [55, с. 244].

Необхідною умовою забезпечення сталого просторового розвитку національної економіки є ефективна зовнішньоекономічна політика, яка повинна базуватися на захисті національних інтересів.

Ключовим зовнішньополітичним курсом України, що відкриває нові можливості для економічного розвитку, соціального прогресу, співпраці з промислово розвиненими країнами світу, зміцнення позицій держави на міжнародній арені стала проголошена Європейська інтеграція. Основним правовим документом, який заклав основи співробітництва між Європейським Союзом та Україною, стала Угода про партнерство та співробітництво (УПС), підписана 14 червня 1994 року у м. Люксембурзі та набула чинності після ратифікації національними парламентами країн-членів ЄС 1 березня 1998 року. Вона була спрямована як на розвиток економічного співробітництва, політичного діалогу між Україною та ЄС, так і на підтримку зусиль України щодо розвитку демократії і верховенства права. Цією Угодою було встановлено партнерство між Європейським Співтовариством і його державами-членами, з одного боку, та Україною, з іншого боку, у 28 сферах із метою розширення та поглиблення взаємної торгівлі.

Загалом, УПС приділяла найбільш значну увагу економічним питанням співробітництва України та ЄС. Важливим розділом Угоди є Розділ VII «Економічне співробітництво», у якому зазначено, що Європейське Співтовариство та Україна вступають в економічне співробітництво, що зміцнюватиме і розвиватиме економічні зв'язки на благо обох Сторін для

сприяння процесу економічних реформ та відродження сталого просторового розвитку України. Уточнено, що з цією метою співробітництво зосереджується на «промисловій кооперації, заохоченні та захисті інвестицій, державних поставках, зближенні політики стандартизації..., «відмиванні» грошей, валютній політиці, регіональному розвитку, соціальній кооперації, туризмі, малому та середньому підприємстві, засобах інформації та зв'язку, захисту прав споживачів, митній справі, співробітництві в галузі статистики, економіці та боротьбі з наркотичним бізнесом» [8].

Обидві Сторони Угоди надали одна одній режим найбільшого сприяння, проте, такий режим міг характеризуватися певними винятками, а саме: винятки, що пов'язані з участю в зонах вільної торгівлі та митних союзах; привілеї, що надаються окремим країнам згідно з правилами СОТ, а також відповідно до міжнародних домовленостей на користь країн, що розвиваються. Договірні Сторони зобов'язалися забезпечити свободу транзиту через свою територію товарів іноземного походження [7, с. 6].

Сторони взяли на себе зобов'язання поширювати національний режим для підприємців кожної з договірних сторін Угоди, а також вести торгівлю на основі ринкових цін, забезпечувати реалізацію принципу ринкового ціноутворення у взаємних відносинах. Угода містила ряд винятків із режиму вільної торгівлі, які стосувалися захисту суспільної моралі, безпеки, збереження природних ресурсів, захисту національних скарбів тощо.

У межах положень про співробітництво Україна взяла на себе зобов'язання надавати національний режим або найсприятливіший режим для функціонування компаній за окремим виключенням [9].

В Угоді був передбачений і фінансовий механізм співробітництва між Україною та Європейським Союзом. Для досягнення цілей цієї Угоди Україна отримувала тимчасову фінансову допомогу від Співтовариства, що надавало технічну підтримку у вигляді субсидій для прискорення економічних перетворень в Україні. Слід зазначити, що ця фінансова допомога надавалася в рамках Програми ТАСІС (Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States, Програма технічного сприяння Співдружності Незалежних Держав). Сторони забезпечували тісну координацію надходжень у рамках

технічної допомоги Співтовариства з надходженнями з інших джерел, таких, як держави-члени, інші країни та міжнародні організації, зокрема, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку, а також ПРООН і МВФ [8]. Фінансове співробітництво між Україною та ЄС було спрямоване на активізацію соціально-економічного розвитку держави, дотримання вимог щодо асоціації з ЄС в питаннях зростання ВВП, зменшення державного боргу, дотриманням інфляції в межах 3% та стабілізацію макроекономічної політики в цілому. У рамках УПС відносини України із загальноєвропейськими інтеграційними структурами постійно поглиблювалися.

На базі УПС було започатковано створення організаційно-правових засад і визначено напрями діяльності з гармонізації законодавства в Україні. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС відбувається й до сьогодні. Процес узгодженості українського законодавства з правовими нормами ЄС є малоефективним, оскільки потребує злагодженої співпраці усіх гілок влади. Чинна законодавча база України є недосконалою, що негативно впливає на процес реалізації прав та виконання взятих на себе зобов'язань.

УПС також окреслила політичний механізм співробітництва України та ЄС у розділі II «Політичний діалог». Згідно з УПС Сторони встановлюють між собою регулярний політичний діалог, який вони мають намір розвивати та поглиблювати, у необхідних випадках проводитимуться консультації із зазначених питань [8] (стаття 6 УПС). Серед основних досягнень українського уряду у процесі активізації політичного діалогу між Україною та ЄС – запровадження механізму приєднання України до заяв та позицій ЄС із регіональних та міжнародних проблем; започаткування консультативного механізму Україна–ЄС із питань зовнішньополітичного планування; укладення угод про визначення загальної схеми участі України в операціях ЄС із врегулювання кризових ситуацій та безпекових процедур обміну таємною інформацією; активна позиція України на міжнародній арені.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС – це великий економічний та політичний проект, який сьогодні є одним з інструментів модернізації Української держави. За визначеними умовами Україна отримала можливість

змінити стан та інституційну структуру економіки, рухатись у напрямі покращення соціально-економічного розвитку держави.

Укладання Угоди про асоціацію та поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС передбачало три стадії: переговори, підписання, ратифікація [14].

Протягом 2007-2012 рр. відбувся 21 раунд переговорів щодо Угоди про асоціацію та 18 раундів переговорів щодо розділу Угоди про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі [15]. Основні переговори велися щодо економічної частини Угоди (економічні реформи, адаптація стандартів тощо). Водночас серед політичних реформ теж є чимало важливих (Графік скасування ввізного (експортного) мита [16] тощо), які Україна повинна неухильно дотримуватись, як повноцінний гравець на європейському ринку.

15 травня 2013 р. Колегія Європейської Комісії прийняла рішення рекомендувати Раді ЄС підписати Угоду, а також дозволити її тимчасове застосування до завершення процедур ратифікації державами-членами ЄС [17].

28-29 листопада 2013 року на Вільнюському саміті Україна та Європейський Союз планували підписати Угоду про асоціацію, з цією метою, у попередні місяці, було розпочато активну підготовку щодо уніфікації українського законодавства в рамках вимог ЄС до України. За тиждень до проведення саміту східного партнерства, 21 листопада 2013 року відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів №905-р Україна призупиняє підготовку до укладання Угоди про асоціацію. Такий крок був наслідком перемовин з Росією та її економічного і політичного тиску.

Пізніше, 27 червня 2014 р. у ході засідання Ради ЄС Президентом України та керівництвом Європейського Союзу і главами держав та урядів 28 держав-членів ЄС була підписана економічна частина Угоди – Розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством», які разом з рештою тексту Угоди становлять єдиний документ. 16 вересня 2014 р.

Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [7, с. 11]. Україна обрала стратегічний курс на інтеграцію до Європейського Союзу. Цей напрям став визначальним чинником суспільно-політичних перетворень у державі.

Україна задекларувала свою відданість європейським цінностям та прагнення стати повноправним членом Європейського Союзу у політичному, економічному, правовому та інших відношеннях. Вона реалізує свій стратегічний зовнішньополітичний вектор шляхом європейської інтеграції, яка виступає комплексом заходів, спрямованих на досягнення відповідності європейським стандартам рівня демократії, верховенства права, незалежності і справедливості судової системи, ефективної ринкової економічної системи, гідного рівня життя людей, тощо. Проголошені пріоритети позитивно сприймалися більшістю населення України, однак щодо реальних кроків з покращення соціально-економічного стану і взаємодії між всіма інституціями країни в напрямі розвитку та вдосконалення залишаються нереалізованими. Відповідно суспільство критично ставиться до уряду і влади, різко реагує на інформаційні вкидання журналістів без перевірки і достатнього обґрунтування, що негативно відображається на реалізації реформ, не сприяє позитивним змінам.

Загалом, процеси європейської інтеграції сприяють посиленню процесів регіоналізації, а відповідно й підвищення ефективності використання власного потенціалу та локальних ініціатив в межах міжтериторіального та транскордонного співробітництва [7, с. 144]. Вона сприяє більш ефективному використанню наявних ресурсів, підвищенню рівня життя.

Особлива увага щодо розвитку регіональної політики та транскордонного співробітництва здійснюється ООН, ОЕСР, ЄС, а забезпечує сформоване інституційно-правове база, що включає міжнародні нормативно-правові документи, міждержавні угоди, національне законодавство, міжрегіональні угоди тощо (додаток А, рис. А.1). Зокрема, основним документом, що регламентує відповідну діяльність є Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 року [34].

В Україні регламентує регіональну політику у сфері транскордонного

співробітництва Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2020 року, у якій розвиток транскордонного співробітництва зазначається з-поміж основних завдань по двох стратегічних цілях, а одним з інструментів її реалізації є державні програми розвитку транскордонного співробітництва [52].

У сучасних політико-економічних умовах транскордонне співробітництво набуває все суттєвішого значення для розвитку більшості регіонів України, яке було започатковано ще у 1993 р. у рамках курсу на євроінтеграцію. Транскордонне співробітництво (ТКС) відіграє особливо важливу роль для прикордонних територій України, які стали об'єктом регіональної політики ЄС. В якості елемента державної політики ТКС сьогодні займає достатньо важливе місце в системі пріоритетів як соціально-економічного розвитку, так і в пошуку та оптимізації напрямків щодо європейської інтеграції України [50].

На сьогодні транскордонне співробітництво здійснюється як на міждержавному рівні, так і на рівні територіальних громад [77].

Незалежна Україна володіє значним геополітичним потенціалом для розбудови ефективного транскордонного співробітництва. Вона має спільні кордони з основними новими членами і кандидатами на вступ до ЄС, Україна водночас межує з усіма прикордонними державами на східному кордоні ЄС – Росією, Білоруссю, Молдовою та Туреччиною. Волинська, Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська і Чернівецька області відповідно до історичних обставин мають спільну основу просторового розвитку з регіонами Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії. Територія та транспортні системи України відіграють унікальну транзитну роль на традиційних торгівельно-транспортних шляхах, як через нові кордони ЄС зі Сходу до Європи, так і вздовж них – з Півдня на Північ. Використовувати цей потенціал необхідно з урахуванням вітчизняного досвіду та при послідовному залученні кращих європейських практик [57, с. 118].

Транскордонне співробітництво – це спільні дії, спрямовані на поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами та місцевими органами

виконавчої влади України і територіальними громадами та відповідними органами влади сусідніх держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством [34].

ТКС є формою практичної реалізації взаємодії на локальних рівнях у напрямі забезпечення балансу соціальних, економічних, екологічних, культурних та інших зв'язків між всіма суб'єктами співробітництва та забезпечує кращі можливості для використання додаткового ресурсного потенціалу у напрямі сталого просторового розвитку. Воно дозволяє мобілізувати й ефективно використовувати ресурси територій, об'єднати зусилля регіонів сусідніх країн задля вирішення проблем транскордонного регіону, надання йому рис сталості та орієнтації на підвищення якості життя населення [70].

Транскордонне співробітництво сьогодні, в умовах глобалізації та стрімкого зростання інтеграційних процесів, має властивість прискорювати процеси вирівнювання рівня життя населення прикордонних регіонів через лібералізацію переміщення товарів, послуг, капіталу та людей. Воно проявляється у різних варіаціях, проте завжди переслідує одні й ті ж цілі незалежно від країн, регіони яких є учасниками подібного співробітництва: економічна співпраця, розширення політичного діалогу на регіональному рівні, створення умов для соціальної інтеракції населення та культурного обміну, об'єднання зусиль задля вирішення спільних проблем і, як наслідок, підвищення рівня життя населення по обидва боки кордону та поліпшення відносин як між самими регіонами-учасниками транскордонного співробітництва, так і між країнами, які вони представляють [39, с. 145].

Аналіз діяльності існуючих міжрегіональних транскордонних співтовариств [3] показує тенденцію до активного збільшення їхнього числа на тлі досягнень у вирішенні локальних проблем у різних сферах та створення оптимальних умов для професійної й іншої діяльності жителів суміжних територій [13, с. 119-120].

Для України в її зовнішньоторговельних зв'язках значну роль відіграють країни-сусіди. Так, в сукупному експорті нашої країни їх частка складає 36%, а в загальному імпорті – 34%. Тобто, третя частина всіх торговельних операцій

припадає саме на сусідні країни [38].

Таким чином, більшість проблем транскордонної співпраці є типовими для тих єврорегіонів, в яких бере участь Україна. Серед них варто виокремити наступні [13, с. 125]:

- 1) суттєва різниця в рівні розвитку держав-учасниць, у темпах і обсягах адміністративних трансформацій;
- 2) різний рівень транспортної, в тому числі прикордонної інфраструктури;
- 3) істотні відмінності у митному і податковому законодавстві;
- 4) відсутність необхідної кількості банків, готових провадити розрахунки і видавати кредити транскордонним господарчим

Відносини між Україною та ЄС, що належать також до співпраці місцевих і регіональних органів влади України та держав-членів Євросоюзу на даний час формуються за допомогою Європейської політики сусідства – інструменту зовнішньої політики ЄС, що призначений для країн, з якими він межує на привілейованих умовах, сприяючи поглибленню політичних відносин і економічній інтеграції [39, с. 146].

Одним із загальних інструментів, що забезпечує пряму підтримку ЄС прикордонному співробітництву на зовнішніх кордонах Євросоюзу є Європейський інструмент сусідства та партнерства (ЄІСП), який передбачає диференційований підхід і різноманітні моделі співробітництва з країнами-сусідами чи їх окремими регіонами. ЄІСП є фінансовою основою реалізації Європейської політики сусідства.

Програми транскордонного співробітництва у рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства за участю України передбачають співробітництво на регіональному рівні між країнами-партнерами ЄІСП та країнами-членами ЄС, як по сухопутних кордонах, так і в рамках морських басейнів [39, с. 146].

Транскордонне співробітництво в рамках ЄІСП має на меті: сприяти економічному та соціальному розвитку в регіонах по обидва боки від спільних кордонів; вирішити спільні проблеми у таких сферах, як навколишнє середовище, охорона здоров'я, запобігання та боротьба з організованою

злочинністю; збільшити ефективність та безпеку кордонів; сприяти транскордонній «міжлюдській» співпраці на місцевому рівні [51].

Основними цілями ТКС в рамках ЄІСП відповідно до Стратегічного документу для ТКС є підтримка сталого просторового розвитку по обидва боки від зовнішнього кордону ЄС та надання допомоги для зменшення відмінностей у стандартах життя вздовж цих кордонів. Безпосередньо цілі європейської політики сусідства реалізуються через Плани, які розробляються, узгоджуються і реалізуються спільно з країнами-партнерами. Плани дій сфокусовані на наступних пріоритетних напрямках співробітництва ЄС з сусідніми країнами: політичний діалог та реформи; реформи та розвиток у різних галузях; енергетика, транспорт, інформаційне суспільство та навколишнє середовище; гуманітарні контакти тощо. Особлива підтримка в рамках ЄПС надається регіональному співробітництву.

З-поміж пріоритетів активізації ТКС регіонів України та ЄС шляхом використання політики сусідства, її механізмів, слід відзначити зовнішньоекономічне та інвестиційне співробітництво, правове оформлення працевлаштування громадян України в країнах ЄС, введення системи спрощеної процедури отримання віз жителями прикордонних регіонів та спрощення системи перетину шенгенського кордону у розрізі «місцеві поїздки у прикордонних регіонах» через запровадження в дію інституту малого прикордонного руху протягом 2006–2010 років між Україною, Угорщиною, Польщею та Словаччиною.

Європейська політика сусідства в Україні спрямована, зокрема, на виконання Плану дій Україна – ЄС, і, відповідно, її реалізація регламентується низкою нормативно-правових актів у сфері транскордонного співробітництва. На сьогодні в Україні вкрай необхідним є збільшення повноважень місцевих органів влади та місцевого самоврядування, надання їм більшої самостійності у вирішенні спільних із регіонами сусідніх держав завдань міжрегіонального та транскордонного співробітництва, а також необхідність нормативно-правового врегулювання цих питань.

Інший важливий вимір транскордонного співробітництва України в рамках реалізації Європейської політики сусідства – це здатність вітчизняних

органів державного управління, органів місцевого самоврядування та громадських організацій використати фінансові ресурси ЄС та структурних фондів, які спрямовуються виключно на ТКС.

З огляду на це, важливість прикордонних регіонів у загальному процесі євроінтеграції залишається пріоритетним і має зростаючу тенденцію. Залучення органів місцевого самоврядування, місцевих органів влади і третього сектора до розбудови та розвитку ТКС є особливо важливим завданням.

1.3. Європейські та національні програми регіонального розвитку і міжрегіонального економічного співробітництва та їх вплив на середовище транскордонних асиметрій

У сучасних умовах посилення кризових явищ і зниженням рівня життя населення в Україні, важливим є подальший розвиток транскордонного співробітництва. Транскордонне співробітництво належить до числа економічних процесів, які інтенсивно розвиваються під дією міжнародної економічної інтеграції. У зв'язку з розширенням та поглибленням економічного співробітництва країн-членів ЄС та України прикордонні регіони повинні стати зонами контакту національних господарств, а їх міжнародні проекти – точками росту економіки та соціуму областей. З огляду на це, актуальним є визначення ступеня відповідності між діяльністю України у сфері транскордонного співробітництва та прагненням країни набути членства в Євросоюзі.

На сьогодні функції та механізми, фактори впливу на процеси транскордонного співробітництва ТКС достатньо вивчені [57; 58].. Водночас, аналіз діяльності українських учасників ТКС засвідчує: ще не виправдовуються сподівання, закладені в теоретичних обґрунтуваннях, та не досягнуті передбачувані на початку їх здійснення економічні ефекти. Тому проблеми, які мають місце в співробітництві регіонів потребують подальших наукових-аналітичних розробок. У першу чергу це стосується розробки практичних рекомендацій щодо економічного розвитку регіонів на

інноваційних засадах реалізації єврорегіонального співробітництва, та способів управління ним.

З огляду на зазначене, сьогодні зростає актуальність дослідження міжрегіонального співробітництва та транскордонних асиметрій в контексті сталого просторового розвитку з метою ефективного використання потенціалу локальних територій та синергії всіх задіяних суб'єктів. Транскордонна співпраця містить в собі додатковий ресурсний потенціал стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів, надання йому рис сталості та орієнтації на підвищення якості життя населення [70].

Дослідження теоретичних узагальнень і практики реалізації процесів ТКС, які за інерцією все ще з'являються на світ, постійно несуть в собі дві основні суперечливі риси (асиметрії): сприяють формуванню нових інституційних утворень та певній активізації діяльності та разом з цим – до стагнації, імітації або повного заморожування діяльності інституцій єврорегіональної співпраці.

В Україні сьогодні транскордонне співробітництво розглядається у двох площинах – як інструмент розвитку прикордонних територій та як чинник реалізації її євроінтеграційних прагнень.

Про основні завдання транскордонного співробітництва зазначалося у Державній програмі розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки: «сприяння економічному, соціальному, культурному розвитку прикордонних регіонів та активізація всебічного транскордонного співробітництва із сусідніми країнами на державному, регіональному й місцевому рівнях; забезпечення реалізації великомасштабних проектів транскордонного співробітництва...; активізація зовнішньоекономічної діяльності регіонів; створення умов для заснування і функціонування спільних підприємств та утворення транскордонних економічних кластерів; сприяння розвитку малого й середнього підприємництва; забезпечення охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки; розвиток інфраструктури прикордонних регіонів і створення умов для залучення інвестицій» [60].

Однак, прийняття даної програми не забезпечило повноцінної реалізації

напрямів транскордонного співробітництва. Частково це було пов'язано з конфліктом на сході України, до повного розв'язання якого реалізація прикордонними регіонами проектів транскордонного співробітництва з Російською Федерацією стала неможливою, а з іншими країнами суттєво змінилася. Вагомими проблемами залишилися недостатні темпи соціально-економічного розвитку прикордонних областей України та нерозвинутість інструментів підтримки його реалізації.

Крім того, негативно впливають та стримують розвиток транскордонного співробітництва [108]: низький рівень розвитку прикордонної транспортної інфраструктури; повільні темпи впровадження сучасних методів контролю в пунктах пропуску через державний кордон; законодавчі та інституційні обмеження щодо розвитку малого та середнього бізнесу у прикордонних регіонах України; декларативний характер спільних пріоритетів міждержавного співробітництва, недосконалий механізм спільного планування та обмежені інструменти реалізації спільних із сусідніми державами проектів транскордонного співробітництва; низька активність учасників транскордонного співробітництва на рівні районів та територіальних громад; відсутність безвізового режиму та невідповідність пропускної спроможності пунктів пропуску через державний кордон потребам розвитку транскордонного співробітництва тощо.

В новій Державній програмі розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки окремі завдання були уточнені, наведені за окремими напрямами, проте їх вектор залишився схожим.

Уточнення і конкретизація основних завдань ТКС мали за мету підтримати розвиток партнерських відносин з країнами сусідами, що посприяло б покращенню соціально-економічного стану прикордонних територій України. Навіть змінилася основна мета затверджених і прийнятих до реалізації Державних програм. Перша передбачала «активізацію соціально-економічного, науково-технічного, екологічного, культурного розвитку суб'єктів транскордонного співробітництва», а друга – «ефективне використання внутрішніх факторів розвитку і підвищення рівня конкурентоспроможності прикордонних регіонів України шляхом активізації

та розвитку транскордонного співробітництва» [60; 108].

І вже сьогодні відбувається констатація, що знову залишаються невирішеними багато проблем у транскордонній діяльності: наявність суттєвих диспропорцій соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів; низький рівень зайнятості населення прикордонних регіонів; високий рівень безробіття населення в Україні; негативний зовнішньоторговельний баланс, низький темп приросту експорту та імпорту товарів та послуг; незавершеність правового оформлення та демаркації державного кордону України; низька пропускна спроможність пунктів пропуску та невідповідний рівень їх облаштування; низький рівень міграційного приросту населення; відсутність достатнього обсягу фінансового забезпечення реалізації заходів і проектів транскордонного співробітництва; низький рівень активності суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва щодо реалізації проектів транскордонного співробітництва; недостатній рівень якості проектного менеджменту на рівні місцевої виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що визначає низьку спроможність місцевих суб'єктів до залучення зовнішніх фінансових ресурсів для реалізації спільних проектів [61].

У всіх затверджених Державних програмах розвитку ТКС спільним залишається визначення пріоритетних заходів щодо вирішення поточних проблем та розвитку взаємодії, консолідації зусиль і концентрації ресурсів суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва для збалансованого розвитку прикордонних територій та підвищення конкурентоспроможності регіонів України.

Значною мірою на розвиток транскордонного співробітництва впливає ставлення до транскордонної кооперації з боку сусідніх держав, їх можливість та готовність реагування на спільні виклики та проблеми. Важливим в цьому напрямі є сприяння встановленню і поглибленню економічних, соціальних, наукових, технологічних, екологічних, культурних, туристичних та інших відносин між суб'єктами і учасниками таких відносин в умовах прикордонної співпраці.

У Державній програмі розвитку транскордонного співробітництва на

2016-2020 рр. було виділено пріоритети транскордонного співробітництва із сусідніми державами з уточненням по кожній, зокрема з країнами що водять до Карпатського Єврорегіону:

– із Словацькою Республікою – співпраця у сфері реформування органів місцевого самоврядування; забезпечення розвитку туристично-рекреаційного потенціалу прикордонних регіонів; виконання культурно-мистецьких програм; введення спрощеного механізму малого прикордонного руху та розширення території його дії; удосконалення та спрощення механізму малого прикордонного руху, модернізація та реконструкція пунктів пропуску на українсько-словацькому кордоні тощо;

– з Румунією – оновлення існуючої та створення нової інфраструктури для покращення доступності до регіонів, забезпечення розвитку транспорту, зв'язку і туризму; посилення співпраці у сфері освіти, досліджень, технологічних розробок та інновації; забезпечення розвитку мережі автомобільних доріг та прикордонної інфраструктури економічне використання гирла р. Дунай та будівництво транспортної інфраструктури, зокрема мостів та поромів тощо;

– з Угорщиною – забезпечення розвитку протипаводкового захисту та створення інтегрованої системи прогнозування паводків; співпраця між навчальними закладами; завершення реалізації проекту «Ефективний та безпечний кордон між Угорщиною та Україною»; забезпечення розвитку підприємництва; обмін досвідом з Угорською Стороною щодо енергоефективності та енергозбереження тощо;

– з Республікою Польща – покращення доступності до регіонів, модернізація і забезпечення розвитку існуючої транскордонної інфраструктури для підвищення її пропускнує спроможності; створення функціонального модуля «фільтр пункту пропуску» в міжнародному пункті пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення Рава-Руська, реконструкція пункту пропуску через державний кордон Устилуг та забезпечення розвитку ІТ-інфраструктури вітчизняної митної та прикордонної служб; забезпечення розвитку співпраці з урахуванням досвіду Республіки Польща у реформуванні та провадженні діяльності органів місцевого

самоврядування, розвитку малого, середнього та соціального підприємництва; обмін досвідом у сфері енергоефективності; забезпечення безпеки та боротьба з організованою злочинністю, введення спрощеного режиму малого прикордонного руху, підтримка транскордонного співробітництва тощо [108].

Визначені пріоритети дозволили сконцентрувати ресурси на виконання проголошених напрямів, однак системних змін це не забезпечило і, відповідно, вже у новій програмі розвитку ТКС зазначено про важливість «активізації участі України в реалізації Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону та ініціативи створення нової макрорегіональної Стратегії Європейського Союзу для Карпатського регіону та програм підтримки, які діють в їх рамках» [61]. Важливою залишається робота щодо забезпечення розвитку транскордонного співробітництва на основі розвитку недержавних інституцій, прикордонної інфраструктури, реалізації донорських проєктів (програм) тощо.

Сьогодні робиться спроба для забезпечення розвитку транскордонного співробітництва сконцентрувати зусилля і ресурси на «виконанні програмних заходів за чотирма напрямками: реалізації в Україні Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону та Дунайської транснаціональної програми; реалізації проєктів (програм), що фінансуються за рахунок міжнародної технічної допомоги, а також в рамках фінансового інструменту «Сусідство, розвиток і міжнародне співробітництво» (NDICI); розвитку прикордонної інфраструктури гірських територій Карпат; розвитку недержавних інституцій (громадських організацій) у сфері транскордонного співробітництва та об'єднань єврорегіонального співробітництва» [61].

В нових програмних документах уряд сьогодні намагається чітко розмежувати очікувані результати за окремими напрямками. Зокрема, щодо напряму розвитку гірських прикордонних територій Карпат визначено: забезпечити участь України у реалізації ініціативи створення нової макрорегіональної Стратегії Європейського Союзу для Карпатського регіону; забезпечити розбудову дорожньої та прикордонної інфраструктури, будівництво під'їзних шляхів до пунктів пропуску гірських прикордонних територій Карпат; підвищити рівень інфраструктурної та інформаційної

доступності гірських прикордонних територій; забезпечити безперешкодну мобільність населення, товарів та послуг у гірських прикордонних територіях Карпат; підвищення якості надання митних послуг у пунктах пропуску гірських прикордонних територій Карпат [61].

Загалом ТКС є «одним із ефективних інструментів поглиблення взаємодії суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва, що сприяє спільному вирішенню завдань місцевого та регіонального розвитку, прискоренню процесів наближення рівня життя населення прикордонних регіонів до середньоєвропейського рівня та здійсненню євроінтеграційних заходів на регіональному рівні» [61].

Попри відносно нетривалий (починаючи з 1992 р.) досвід міжнародної інтеграції законодавство України містить значний обсяг нормативно-правових актів, які регламентують транскордонне співробітництво (Додаток А, табл. А.1). Аналіз нормативних документів із зазначеного напрямку, а також діючих програм дозволяє виділити основні результати, які очікують отримати від транскордонного співробітництва в Україні, зокрема в сфері розвитку національної та регіональних економік: зміцнення конкурентоспроможності регіонів країни; підвищення інвестиційної привабливості території; поліпшення умов розвитку підприємництва; розвиток мережі консалтингових центрів і центрів підтримки малого та середнього підприємництва в прикордонних регіонах; підвищення якості й доступності інфраструктури; розвиток місцевих і регіональних ринків праці; розвиток співпраці між дослідницькими та підприємницькими структурами; соціальна, наукова, освітня й культурна інтеграція території прикордоння тощо.

Значну частину законодавчої бази України щодо транскордонного співробітництва (ТКС) формують міждержавні та міжурядові угоди добросусідства та співробітництва і з певною специфікою та різною динамікою розвитку в межах кожного євро регіону, що за відсутньої якісної координації зменшує ефективність процесів щодо сталого просторового розвитку. Так, по євро регіону «Буг» транскордонне співробітництво регулюється 22 угодами та іншими документами, євро регіону «Нижній Дунай» – 4, Карпатському євро регіону – 34, євро регіону «Верхній Прут» – 15,

єврорегіону «Дніпро» – 2, єврорегіону «Слобожанщина» – 2-ма угодами [74]. Тобто співпраця в межах кожного єврорегіону має певну специфіку, різну динаміку розвитку відносин тощо.

Важливим напрямом сучасної реалізації транскордонної взаємодії є міжнародна співпраця в межах європейських регіонів. Засаднича діяльність єврорегіонів спрямована головним чином на активізацію інвестиційної діяльності, взаємовигідне торговельно-економічне співробітництво областей України та європейських держав, які є членами єврорегіонів [76, с. 37].

В Україні продовжується робота щодо синхронізації законодавства з Європейським Союзом: реалізація Спільної ініціативи ЄС щодо Криму; спільній операційній програмі прикордонного співробітництва ЄІСП «Україна-Угорщина-Словаччина-Румунія»; спільній операційній програмі прикордонного співробітництва ЄІСП «Україна-Польща-Білорусь»; спільній операційній програмі прикордонного співробітництва ЄІСП «Україна-Румунія-Республіка Молдова»; реалізація на регіональному рівні проектів за рахунок фінансових інструментів ЄС та фінансових установ ЄС та ін [74].

Одним із найбільш дієвих інструментів щодо взаємодії на регіональному рівні є створення та активна участь територіальних громад України у єврорегіонах.

До складу єврорегіонів входять Волинська, Вінницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Чернівецька, Чернігівська, Харківська, Луганська, Донецька та Сумська області України. Територія України, що входить до складу єврорегіонів складає більше 40% від її загальної площі. На ній проживає майже половина населення нашої країни. На кордонах України було створено десять єврорегіонів: «Карпатський»: Україна (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області), Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія; «Буг»: Україна (Волинська область), Польща, Білорусь; «Нижній Дунай»: Україна (Одеська область), Молдова, Румунія; «Верхній Прут»: Україна (Чернівецька область), Молдова, Румунія; «Дніпро»: Україна (Чернігівська область), Росія, Білорусь; «Слобожанщина»: Україна (Харківська область), Росія; «Ярославна»: Україна (Сумська область), Росія; «Донбас»: Україна (Донецька, Луганська області), Росія; «Дністер»:

Україна (Вінницька область), Молдова; Асоціація «Чорне море»: особлива форма транскордонної співпраці суміжних регіонів країн басейну Чорного моря та ПАЧЕС (рис. 1.6).

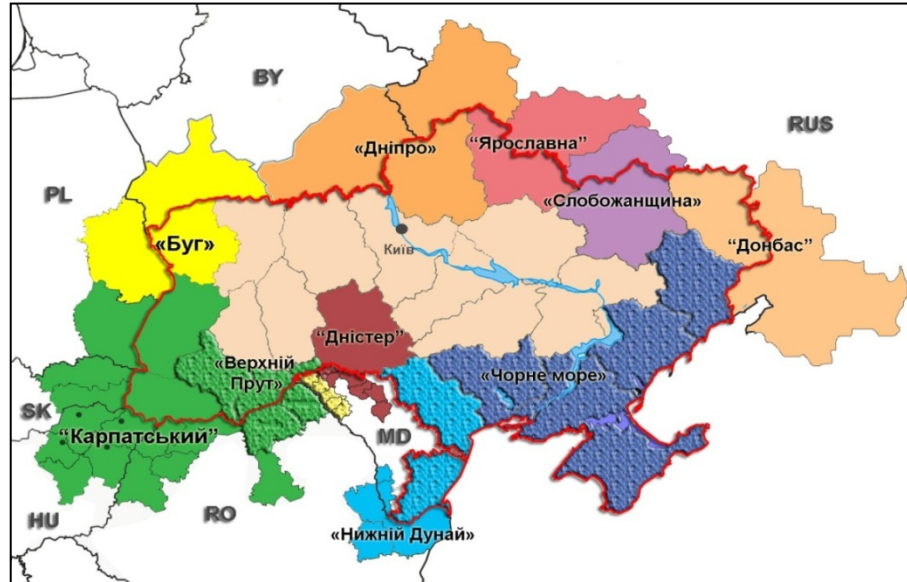

Рис. 1.6. Візуалізація масштабів розвитку єврорегіонального співробітництва за регіонами держави

Джерело: побудовано за матеріалами [20]

Транскордонна співпраця в межах утворених єврорегіонів має достатньо тривалий пребіг, в межах якого було реалізовано ряд різнопланових економіко-орієнтованих проектів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Економіко-орієнтовані програми співпраці єврорегіонів України

Єврорегіон	Заходи
1	2
Єврорегіон «Дністер»	Заснований 01.2012 р. З метою активізації економічного співробітництва заплановано проведення економічного форуму, в якому прийматимуть участь представники бізнес-структур з території Єврорегіону «Дністер»

Продовження таблиці 1.1

Єврорегіон «Буг»	<p>Учасниками Єврорегіону «Буг» здійснено ряд вагомих проектів та програм, направлених на розвиток бізнесу, гуманітарної сфери, розбудови кордону та створення прикордонної інфраструктури, охорону навколишнього середовища, розвиток місцевого самоврядування та ін. Серед них варто відзначити створення колегіуму українсько-польських університетів та ін.</p> <p>Протягом 2008-2009 років на території Єврорегіону реалізовано проект «Розвиток співробітництва Волині і Люблінщини у сфері підтримки підприємництва», що передбачав підтримку і розвиток українсько-польської співпраці у галузі надання консультаційних і освітніх послуг для малих та середніх підприємств, презентація прикладів реалізації програм і проектів спрямованих на розвиток підприємництва. Також, впроваджено «парасольковий» проект «Зміцнення транскордонної співпраці у сфері надання бізнес-послуг та полегшення доступу до них підприємців», у рамках якого реалізовувалися мікропроекти: «Створення українсько-польської віртуальної біржі інноваційних проектів та пропозицій», «Покращення інвестиційного клімату в прикордонних регіонах» тощо.</p> <p>Результати діяльності Єврорегіону «Буг» свідчать, що така модель прикордонних взаємовідносин є дієвим засобом, який сприяє розвитку економічної співпраці. Впродовж останніх років ділові кола Республіки Польща та Республіки Білорусь традиційно займають четверту та п'яту позиції за обсягами зовнішньоторговельного обороту області серед 90 країн світу, з якими область підтримує торговельні контакти. З загальної суми іноземних капіталовкладень, що поступили в економіку регіону, більше третини є походженням з Республіки Польща.</p>
Карпатський Єврорегіон	<p>Найбільш важливими в соціально-економічному плані є проекти: «Біоенергія Карпат», «Європейська колиска», «Європейська школа», «Покращення спільної Угорсько-Української системи телеметрії в інтересах захисту від паводків на рівні водозбірного басейну», «Карпатський туристичний шлях», «запобігання погіршенню якості води та підготовка заходів до її відновлення в контексті Українсько-Угорського співробітництва», «Крок за кроком – разом Європу», «СВС Парламент» та ряд інших.</p> <p>Загальний бюджет 41 проекту за участю Закарпатської області – близько 14 млн. євро.</p> <p>Велику увагу керівництво обласної ради приділяє співпраці з краєм Височіна Чеської Республіки. В рамках цієї співпраці у 2011 році реалізовано 10 інвестиційних проектів у соціальній сфері загальною вартістю більше 4 млн. грн.: реконструкція дитячих садків, шкіл, амбулаторій та будинків культури в гірських районах. Відбувся обмін офіційними делегаціями Закарпаття і Краю Височіна, результатом якого стало продовження угоди про співпрацю. У 2012 році здійснюється 10 спільних інвестиційних та стільки ж «м'яких» проектів.</p>

Як уже зазначалося вище, засаднича діяльність єврорегіонів спрямована головним чином на активізацію інвестиційної діяльності, взаємовигідне торговельно-економічне співробітництво областей України та європейських держав, які є членами єврорегіонів.

З метою оптимізації системи транскордонного співробітництва сусідніх регіонів Румунії, Словаччини, Угорщини та України, які входять до складу Карпатського єврорегіону, Інститутом транскордонного співробітництва (м. Ужгород, Україна) разом з партнерами – Інститутом світової економіки та міжнародних відносин НАН України (м. Київ, Україна), Інститутом суспільних наук Словацької академії наук (м. Кошице, Словацька республіка) у період 1 жовтня 2010 р. по 1 жовтня 2012 р. проведено аналіз проектів економічного спрямування, які здійснювалися на територіях єврорегіональної співпраці. У ході дослідження застосовувалася методологія індексації та моніторингу транскордонного співробітництва, розроблена під егідою Баренцвіа Інституту (Норвегія) за участю статистичних інституцій Польщі та Асоціації польських гмін Єврорегіону «Балтика» [78, с. 5-6].

Класифікація регіонів України, в т.ч. й тих, що здійснюють міжрегіональну та транскордонну співпрацю за параметрами географічної диверсифікації експорту своєї продукції та послуг між окремими ринками дозволяє визначити рівень залежності експорту того чи іншого регіону від ринків ЄС і Російської Федерації та проаналізувати об'єктивні передумови т. м. «різноспрямованості» міжнародної співпраці окремих регіонів.

Так орієнтація експорту низки західних регіонів на ринок ЄС значно вище, ніж найбільш залежних від ринку РФ південно-східних регіонів. Наприклад, у Волинській, Тернопільській, Львівській та Закарпатській областях частка експорту до країн Євросоюзу становить від 58,6 % до 79,9 %, тоді як, до прикладу, у Сумській області до РФ експорт – 50,3 %, який в останні роки значно скооротився. Попри тривале домінування в інформаційному просторі уявлення про високу залежність від російського ринку, вона властива незначній кількості регіонів України. Експорт більшості регіонів сьогодні уже досить диверсифікований або переважно спрямований на ринок ЄС.

Проведений порівняльний аналіз конкурентоспроможності

прикордонних регіонів України та зарубіжних країн, які реалізують програми міжнародного співробітництва (ТКС) свідчить про наявність надзвичайно глибоких і багатовимірних асиметрій місцевих економік по обидва боки кордонів: асиметрія соціальних, технологічних і економічних потенціалів; асиметрія інформаційних ресурсів; асиметрія людського і соціального капіталу; асиметрія інституційних правил, законів і процедур [80, с. 74-80]. Відповідно зазначені асиметрії можна розглядати з двох боків: як позитивний вплив, оскільки різні потенціали, ресурси, капітали і правила в економіці сприяють створенню ефекту порівняльної вартості економічної і соціальної діяльності та генерації ефекту синергії співробітництва; як негативний вплив, оскільки відсутня повна інформація про економічні і соціальні асиметрії, невідповідність між законами, правилами і процедурами, інформаційні прогалини між суб'єктами, відсутність інформаційної прозорості ринків та інститутів.

Соціально-економічний розвиток західних прикордонних регіонів залишається тривалий час депресивним із низьким рівнем їх інтегративності. Залишаються різкими відмінності (асиметрії) в рівні розвитку прикордонної, підприємницької та інформаційної інфраструктури, які за логікою функціонування єврорегіонів, вже давно б мали стертися [79, с. 140].

Окремо визначався національний рівень конкурентоспроможності та інтегративності регіонів України на кордоні з ЄС, де транскордонне співробітництво є достатньо структурованим.

Для вирішення спільних проблем і поступового зближення суміжних територіальних громад сусідніх країн доцільно розробляти та започатковувати реалізацію спільних програм і стратегій. Зокрема, розроблено Стратегію транскордонного співробітництва Люблінського воєводства (Польща), Львівської, Волинської (Україна) та Брестської (Білорусь) областей на 2014–2020 роки, де основним завданням було визначено підвищення рівня життя жителів прикордоння через ефективне втілення положень документа, яка так і не була реалізована [109, с. 222-223].

Поряд з єврорегіонами важливим механізмом становлення міжнародних економічних зв'язків у транскордонних регіонах в умовах європейської

інтеграції України слід визнати створення різного роду преференційних економічних режимів (спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку, безмитних зон, транскордонних технопарків та бізнес-інкубаторів), які здатні активізувати регіональний розвиток прикордонних територій України за рахунок зовнішньоекономічних зв'язків із прикордонними регіонами сусідніх держав Європи (рис. 1.7) [85].

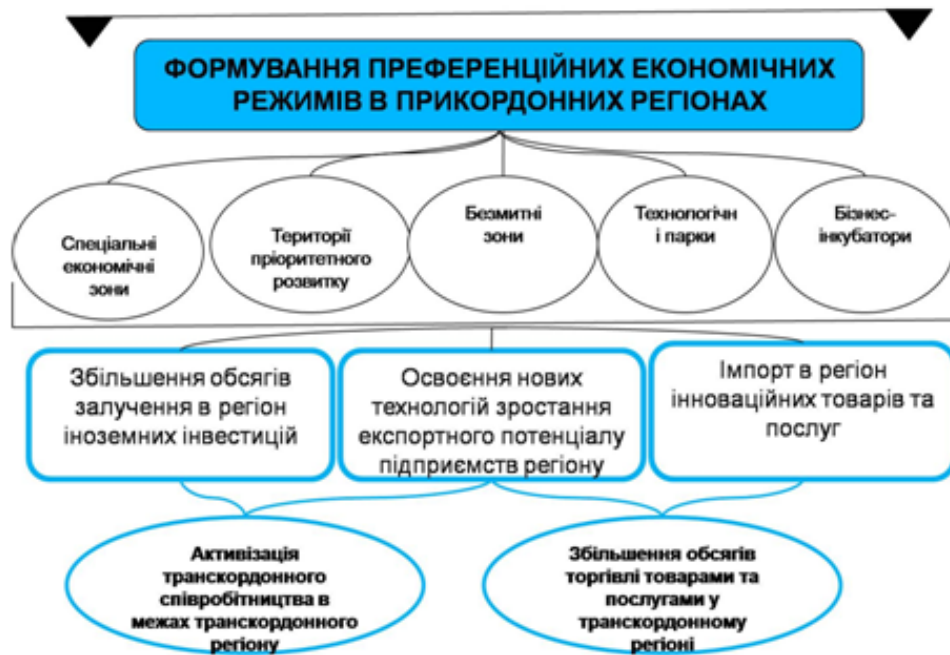

Рис. 1.7. Регуляторна політика держави

Джерело: побудовано на основі [79, 85]

Основна роль таких територій з преференційними економічними режимами передбачає підвищення інвестиційно-інноваційної активності, що сприяє розвитку підприємництва та зовнішньоекономічних зв'язків на транскордонних територіях, нарощенню обсягів товарообороту, просуванню у європейській інтеграції України.

Механізм дії преференційних режимів у транскордонних регіонах полягає у стимулюванні іноземного інвестування, освоєння нових технологій та імпорту високотехнологічного обладнання, що веде до розвитку транскордонного бізнесу та диверсифікації транскордонних ринків товарів і послуг, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у межах відповідних транскордонних регіонів [86]. Тобто, сприятливі умови даних територій

забезпечили активізацію інвестиційного співробітництва та збільшення обсягів транскордонної торгівлі товарами і послугами переважно на територіях СЕЗ і ТПР, створених в українсько-угорсько-словацькому та українсько-польському транскордонних регіонах.

Обсяги прикордонної торгівлі мають значний вплив на платіжний баланс зовнішньої торгівлі держав і містять в собі значні асиметрії. Проте дієвим важелем зміцнення сусідських відносин та реалізації спільних зусиль у напрямі розвитку торгівельної співпраці виступають єврорегіони. Зазначене дозволяє стверджувати про об'єктивну наявність передумов створення єврорегіонального механізму становлення зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонних регіонах України, а також окреслити сферу дії цього механізму в умовах європейської інтеграції нашої держави (рис. 1.8).

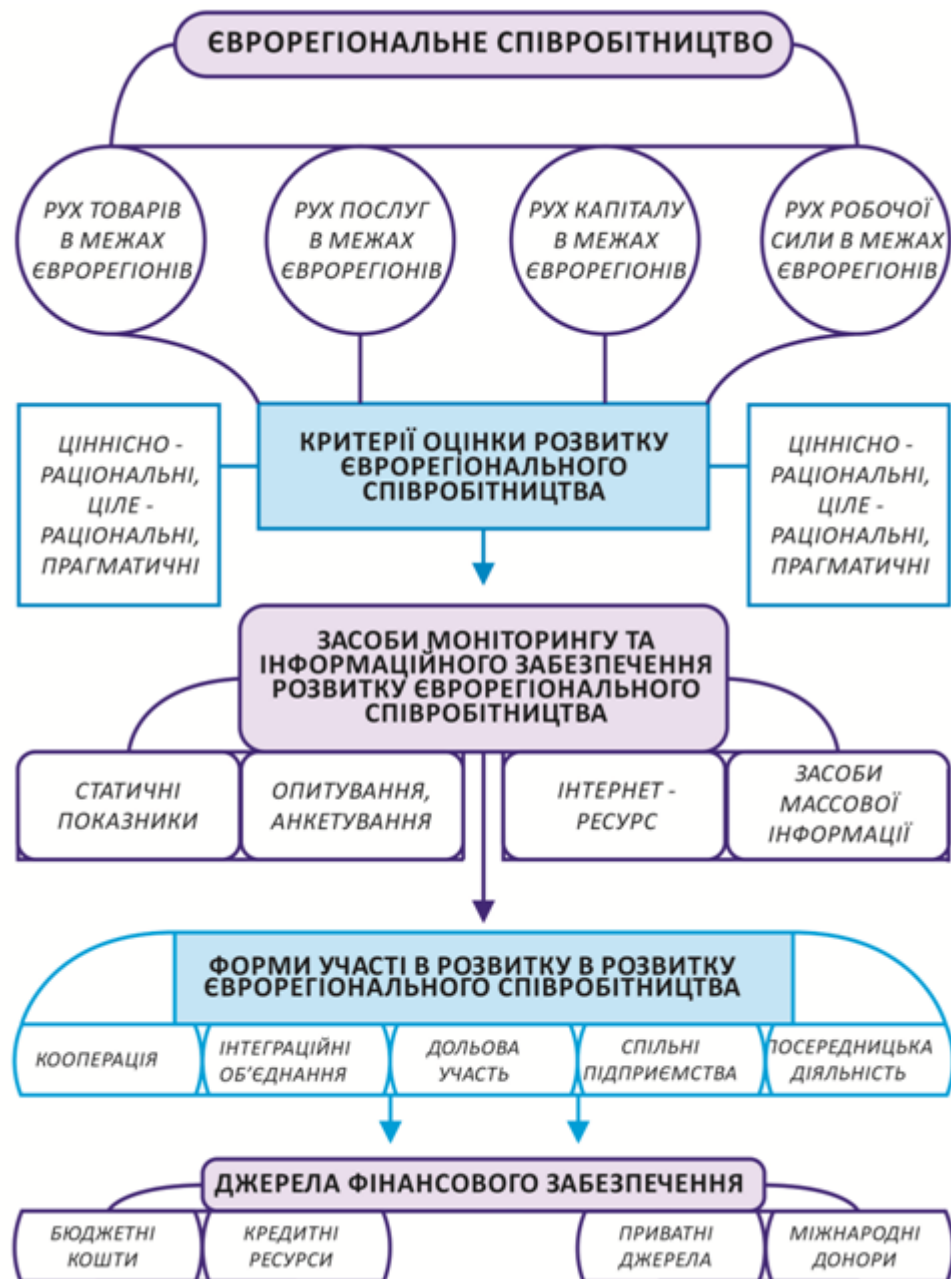

Рис. 1.8. Механізм становлення зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонних регіонах України

Джерело: побудовано на основі [79,85]

Незважаючи на певні реальні кроки, що мали місце у питаннях розвитку транскордонного співробітництва, у тому числі єврорегіонів, залишається не вирішеними низка проблемних питань, які потребують окремої уваги з боку постійних комітетів Верховної Ради України, Міністерства економічного

розвитку та торгівлі, Міністерства фінансів, Міністерства освіти і науки, навчальних закладів, обласних Рад та обласних державних адміністрацій.

Ускладнення зазначених зрушень спричинене тим, що законодавство України щодо транскордонного співробітництва має певні прорахунки й неузгодженості з ратифікованими міжнародними нормативними актами та стандартами Європейського Союзу: не визначено конкретні механізми здійснення транскордонного співробітництва та розподілу компетенцій між органами влади; відсутня процедура фінансування проектів транскордонного співробітництва; відсутні конкретні положення, що регламентують спеціальний статус дво- та багатосторонніх органів транскордонного співробітництва тощо [34].

В Законі України «Про місцеві державні адміністрації» відсутні чітко регламентовані компетенції адміністрацій в частині транскордонного співробітництва, а лише декларативного характеру [93].

Руйнівною та дискредитуючою є відсутність передбачених у видаткових частинах бюджетів різних рівнів коштів для дофінансування з української сторони обов'язкових часток за спільними проектами з ЄС. Наростаюча вага міжбюджетних трансфертів у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів (понад 50 %), компетенційні протиріччя та неузгодженості між органами влади різних рівнів не дозволяють фінансувати на належному рівні транскордонні проекти за рахунок цього джерела. І це при тому, що дані витрати носять в основному інвестиційний характер («гроші приносять гроші»).

Відсутність законодавчого підґрунтя для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування зовнішніх запозичень має негативний вплив на залучення ними фінансових ресурсів для реалізації транскордонних проектів інфраструктурного розвитку. Це пов'язане перш за все з неузгодженістю українських фіскальних методів з аналогічними нормами ЄС та інших держав, що створює труднощі з переказом і використанням коштів у межах бюджету транскордонного проекту. Унаслідок цього досить часто приймається рішення про визначення головним бенефіціаром іншої сторони проекту, а не української.

Загалом у багатьох нормативно-правових актах відсутня конкретика щодо визначення компетенції органів влади призводить до виникнення протиріч, дублювання функцій, бюрократії та інших негативних проявів, а законодавча обмеженість у дофінансуванні з української сторони – зменшує можливості залучення додаткових донорських коштів для реалізації транскордонних проектів інфраструктурного розвитку.

Отже, на рівні держави сьогодні повинен бути розроблений дієвий механізм фінансування проектів транскордонного співробітництва для всіх перелічених джерел, який на сьогодні в Україні відсутній. В цьому контексті зауважимо і той факт, що з часу прийняття зазначеного закону впродовж 2004-2020 рр. у Державному бюджеті України кошти на цільове фінансування проектів транскордонного співробітництва не передбачалися. Жодна відповідна стаття видатків для фінансування проектів не була закладена в Державний бюджет України, хоча частина запланованих проектів мала бути завершеною ще у 2012 р. [99].

Суттєві прогалини містить преференційний механізм стимулювання зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності транскордонних регіонів з причин призупинення функціонування СЕЗ і ТПР, хоча у ЄС практика створення індустріальних парків та спеціальних митних зон є доволі поширеною [103]. Відповідно актуальною залишається подальша робота з узгодження нормативно-правових умов

Отже, актуальними для української сторони на нинішньому етапі є різні форми взаємодії інвесторів та органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування щодо розвитку міжрегіонального економічного співробітництва у середовищі транскордонних асиметрій в контексті сталого просторового розвитку. Крім того, майбутні перспективи членства в ЄС для України вимагають уже зараз започатковувати підготовку фахівців державного і місцевого управління, здатних в майбутньому прозоро і ефективно адмініструвати кошти з бюджету Євросоюзу та спеціалістів по регіональному маркетингу, які будуть ознайомлені зі специфікою транскордонного співробітництва на місцевому рівні та здатні здійснювати ефективний регіональний маркетинг.

Висновки до розділу 1

1. Встановлено, що у сучасних умовах глобального розвитку, міжнародні економічні зв'язки між країнами все більше опиняються під впливом негативних фінансово-економічних тенденцій та кризових явищ, які підсилюються та прогресують з причин поточних викликів. Відповідно у світі набуває особливого значення питання сталого просторового розвитку. Визначено, що проблема просторового розвитку є фундаментальною з теоретичної та практичної точок зору, оскільки перед суспільством стояла і стоїть проблема пошуку оптимальної моделі міжнародних економічних зв'язків, особливості якої зумовлені природно-ресурсними перевагами транскордонних територій, економічними передумовами, що визначають доцільність і напрями міжнародної економічної діяльності.

2. На основі узагальнення положень концепцій сталого та просторового розвитку, їх характерних особливостей доведено необхідність поєднання двох концепцій і узагальнення їх рис у категорії сталого просторового розвитку громад, яка забезпечує координацію міжнародних економічних зв'язків на транскордонних територіях за елементами: економічний, соціальний, екологічний, освітньо-інноваційний. Проведені дослідження дозволили виділити узгоджене формування та функціонування громад певного регіону Європи та розташованих у ньому міських і сільських поселень (населених пунктів) на основі раціонального використання всіх видів ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інформаційних тощо). З метою отримання додаткових ефектів від результатів міжнародних економічних зв'язків запропоновано враховувати концепт глокалізації, у процесі якого забансовано використовуються локальні ресурси та особливості.

Визначено, що інституційне забезпечення сталого просторового розвитку має базуватися на інституціях освітньо-інноваційної складової (інтеграторах) як елементу сталого просторового розвитку транскордонних територій. Освітньо-інноваційний розвиток є елементом сталого просторового розвитку транскордонних територій, що містить баланс інтересів всіх зацікавлених інституцій освітньо-інноваційного характеру (зокрема, закладів

усіх рівнів освіти та наукових структур), які пов'язані між собою та зорієнтовані на створення інновацій.

3. Визначальною є роль інституційної компоненти сталого просторового розвитку, яка містить формальні та неформальні норми та правила, які регулюють поведінку соціальних акторів, форми організації життєдіяльності суспільства, механізми, що забезпечують відтворення європейських та національних програм регіонального розвитку і міжрегіонального економічного співробітництва та їх вплив на середовище транскордонних асиметрій.

4. Доведено важливість реалізації міжнародних економічних зв'язків громад, які в умовах глокалізаційних трансформацій і стимулювання сталого розвитку зумовлюють необхідність розбудови засад інституціонального забезпечення процесів транскордонного співробітництва на різних рівнях економічної системи. Провідну роль серед інститутів макрорівня надається державі, оскільки вона є регулятором державної політики та формує інституціональне середовище країни. Важлива роль відводиться таким інститутам макрорівня як: податкова система, ринок праці, соціальне партнерство, екологічна культура населення, освіта. Загалом, інститути макрорівня визначають загальні умови соціально-економічного середовища країни, рівень економічної активності суб'єктів господарювання, рівень та якість життя населення, пріоритети та темпи розвитку країни тощо.

5. Розвиток європейських та національних програм регіонального розвитку і міжрегіонального економічного співробітництва проаналізовано через їх вплив на середовище транскордонних асиметрій. Підходи до виправлення транскордонних асиметрій розмежовано за двома площинами: за інструментами розвитку прикордонних територій; за чинниками реалізації їх євроінтеграційних прагнень. Встановлено, що виправлення транскордонних асиметрій містить у собі додатковий ресурсний потенціал стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів, надання йому рис сталості та орієнтації на підвищення якості життя населення.

6. На основі дослідження умов розвитку міжрегіонального економічного співробітництва у середовищі транскордонних асиметрій в контексті сталого

просторового розвитку показали, що сьогодні попри визначені і окреслені пріоритети на практиці існують ряд стримуючих перепон. Вони криються саме в транскордонних асиметриях (соціальних, технологічних і економічних потенціалів; інформаційних ресурсів; людського і соціального капіталу; інституційних правил, законів і процедур), що не дозволяють протягом тривалого періоду вирішити проблеми інфраструктурної розбудови, розвитку підприємництва, економічно активного населення тощо.

7. За роки партнерства в реалізації міжрегіонального та транскордонного співробітництва українська сторона намагається інтегрувати його до цілісного, ретельно прорахованого механізму регіонального розвитку, що має базуватися на сталому просторовому підході та розвиненому інституційному підґрунті, давати довгостроковий стійкий ефект у вигляді гармонізованого комплексного розвитку держав і їх регіонів та забезпечувати поглиблення їх участі в міжнародних інтеграційних процесах.

Основні результати розділу 1 опубліковані у працях [1; 4; 6; 10; 14]

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРОМАД КАРПАТСЬКОГО (ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОГО) РЕГІОНУ ЄВРОПИ У ПРОЦЕСАХ СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ

2.1 Тенденції формування та розвитку геоеконічного простору Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи

Території, які входять тепер до складу Карпатського Єврорегіону (далі – КЄ), упродовж ХІХ – на початку ХХ ст. перебували у складі єдиного державного утворення – Австро-Угорщини [116]. Це сприяло свого роду феномену взаємодоповнюваності ринків. Навіть у подальшому, коли був період розвитку соціалістичної економіки, що на практиці означало жорсткий контроль над кордонами між країнами Центральної і Східної Європи, дрібна прикордонна торгівля у регіоні Карпат продовжувала існувати, розвивалися форми взаємодопомоги під час збору сільськогосподарського врожаю, продовжувалися традиції учнівських та студентських обмінів, зустрічей партійної та державної регіональної еліти [122, с. 64, 136].

Уже на початку 1990-х років, після відкриття кордонів між колишніми країнами – членами Варшавського договору, розпочалося формування нових механізмів транскордонної співпраці. Завдяки неформальній співпраці між бізнес-структурами, пересічними громадянами й органами влади сусідніх територій Угорщини, Словаччини, Румунії, Польщі, України створювалися передумови інноваційного механізму транскордонного співробітництва, який започаткувався у Західній Європі – Єврорегіон.

У зв'язку з цим у 1990 р. Угорщиною було ініційовано створення Асоціації «Карпати – Тиса»; тоді ж розпочалося здійснення проекту транскордонного співробітництва у Польщі. Необхідними діями для розробки єдиної платформи у співробітництві став транскордонний ярмарок у місті Ясло (Польща), проведено наукові семінари на тему можливостей співробітництва між прикордонними регіонами Польщі, Чехословаччини,

Угорщини та України. Теоретична модель функціонування КЄ була розроблена за сприяння експертів Інституту досліджень «Схід-Захід», які вчасно підмітили, що чисельні локальні ініціативи транскордонного співробітництва не знаходять підтримки і порозуміння у середовищі національних урядів. Водночас виникла загроза появи нової «залізної завіси» – між країнами Центральної Європи і колишніми республіками Радянського Союзу. І саме тому у листопаді 1991 р. у місті Міхаловце (Словаччина) на міжнародній конференції «Регіони в міжнародному співробітництві» було сформовано концепцію та визначено пріоритети взаємодії прикордонних адміністративно-територіальних одиниць.

Подальшим організаційним етапом стала конференція, проведена у травні 1992 р. у місті Ніредьгаза (Угорщина), де було запропоновано об'єднати українську, угорську та польську ініціативи щодо створення єдиної інституційної структури транскордонної співпраці. На нараді представників зацікавлених регіонів, яка відбулася у червні того ж року у місті Ужгороді (Україна) було сформовано комітет, який підготував установчі документи об'єднання – Угоду і Статут, – що і були затверджені у лютому 1993 р. на церемонії створення Міжрегіональної асоціації [113].

Карпатський Єврорегіон був створений органами влади та місцевого самоврядування прикордонних областей Польщі, Словаччини, Угорщини й України. Округи Румунії спочатку набули лише статусу спостерігача у КЄ, що було зумовлено недосконалістю національного законодавства, а точніше недостатнім рівнем компетенцій регіонів у налагодженні зв'язків із територіями по інший бік кордону. Однак після проведення регіональної реформи, активної лобістської кампанії представників північно-західних повітів, здійсненої на рівні національного уряду, влітку 1997 р. округи Румунії стали повноправними членами Єврорегіону (рис. 2.1) [119].

Карпатський Єврорегіон є міжрегіональною асоціацією, угоду про створення якої було підписано міністрами закордонних справ України, Угорщини, Польщі та Словаччини 14 лютого 1993 року в м. Дебрецен (Угорщина). Згодом до діяльності Карпатського Єврорегіону долучилася також Румунія. Керівним органом Карпатського Єврорегіону є Рада, до складу

якої входять представники 5 національних делегацій (по 10 осіб від країни) 19 адміністративних регіонів Карпатського Єврорегіону. На даний час керівництво Радою Карпатського Єврорегіону здійснює польська національна сторона.

Рис. 2.1. Межі Карпатського Єврорегіону

Джерело: [124]

У Карпатському Єврорегіоні на території майже 145 тис. км² проживає близько 15 мільйонів осіб (табл. 2.1), переважна більшість з них – це мешканці малих містечок і сіл, периферійних громад, інфраструктура яких розвинена слабо, вкрай ізольована від центрів економічного і культурного розвитку. Цю ізоляцію підсилює кордон з Європейським Союзом, який фактично розділяє Карпатський Єврорегіон на дві частини. Саме тому в регіоні утворилася велика кількість соціально вразливих груп і не зважаючи на те, що природний приріст населення є одним з найвищих в Європі, кількість населення на території Карпатського Єврорегіону постійно скорочується, головним чином за рахунок еміграції (в тому числі нелегальної) та міграцій до міст [124, с. 8].

Структура Карпатського Єврорегіону

Країни-члени	Регіони	Населення, осіб	Площа, км ²
Україна	Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька області	6 429 900	59 000
Польща	Підкарпатське воєводство	2 370 654	18 683
Румунія	округи Сату Маре, Марамуреш, Бігор, Сучава, Ботошань, Зілаг, Харгіта	2 274 016	27 104
Словаччина	Кошицький та Прешівський краї	1 111 177	10 459
Угорщина	області Боршод-Абауй-Земплен, Гайду-Бігар, Гевеш, Яс-Надькун-Солнок, Саболч-Сатмар-Берег, а також міста з обласним статусом – Мішкольц, Дебрецен, Егер, Ніредьгаза	2 609 114	28 639
Всього		14 794 861	143 885

Джерело: складено на основі [124].

Створення Карпатського Єврорегіону було результатом прагнення України сформувати нову модель інтеграції у світовий господарський простір. Проте за 20 років існування Міжрегіональна Асоціація «Карпатський Єврорегіон» не зламала організаційних та правових бар'єрів і не стала юридичною особою відповідно до міжнародного права.

Згідно зі Статутом, асоціація не є новоствореною наднаціональною чи наддержавною установою, а лише виконує функції сприяння міжрегіональному співробітництву між партнерами. Натомість як окремі юридичні особи діють національні представництва в кожній з держав, котрі – з різним ступенем успішності та ефективності – працюють для досягнення мети Карпатського Єврорегіону, а саме сприяння транскордонному співробітництву між прикордонними регіонами – членами Асоціації.

З 2008 року Асоціація «Єврорегіон Карпати – Україна» є національним представництва Карпатського Єврорегіону в Україні, яка була першою в Україні об'єднувальною самоврядною ініціативою, що будувалася «знизу». Членами Асоціації є 58 органів місцевого самоврядування та їх об'єднань Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької областей. Її місією є формування політики розвитку Карпат на підставі мережевої співпраці публічного, приватного та неурядового секторів (Додаток Б).

Основною метою Карпатського Єврорегіону, що було визначено у 1993 р. є: «Покращення якості життя, збереження миру, формування добрих стосунків між людьми в прикордонній зоні, зменшення розмежовуючої функції державного кордону і забезпечення легшого перетину кордону» [126].

У Карпатському Єврорегіоні найбільша частина території та населення належить Україні (41-43% відповідно), а частка Словаччини є найменшою (7,3-7,5% відповідно) (рис. 2.2). Морфологія Карпатського Єврорегіону дає нам неоднорідну картину: тут представлені алювіальні рівнини, пагорби та гірські хребти Карпат. Сумарна частка жителів в регіонах є подібною до інших регіонів країн-учасниць, лише Україна і Польща мають трохи вищі пропорційні частки. Найбільші міста – це переважно обласні і районні центри. Деякі з них є містами національного і міжрегіонального економічного і транспортного значення (наприклад, Львів, Ужгород, Чернівці, Івано-Франківськ, Кошице, Дебрецен). Відносно висока частка сільського населення від загальної кількості населення та міського населення регіону представляє ризики для очікуваного поліцентричного розвитку. Але, водночас, вони можуть бути своєрідними «лабораторіями» для узгодженого поліцентричного розвитку на всій території Єврорегіону.

Відмінності у щільності населення та структурі поселень показали відмінності в характері регіонів:

- декілька районів Угорщини, попри наявність міських центрів, характеризуються великою кількістю дрібних населених пунктів; ці сільські населені пункти зазвичай стикаються з економічними та соціальними проблемами (наприклад, бідність, міграція, недоліки у сфері послуг), але вони змогли зберегти природні цінності і традиційний уклад життя і їх привабливість може використовуватися як основа для сільського і активного туризму, екотуризму;

- інші регіони (включаючи Польщу, Львівську область і Кошицький край) є більш густонаселені;

- деякі з міських поселень – це невеликі містечка з обмеженою конкурентоспроможністю, але в широких мережах малих та середніх містечок вони пропонують широкий спектр громадських послуг для своїх громадян і

можуть стимулювати транскордонне співробітництво в різних сферах.

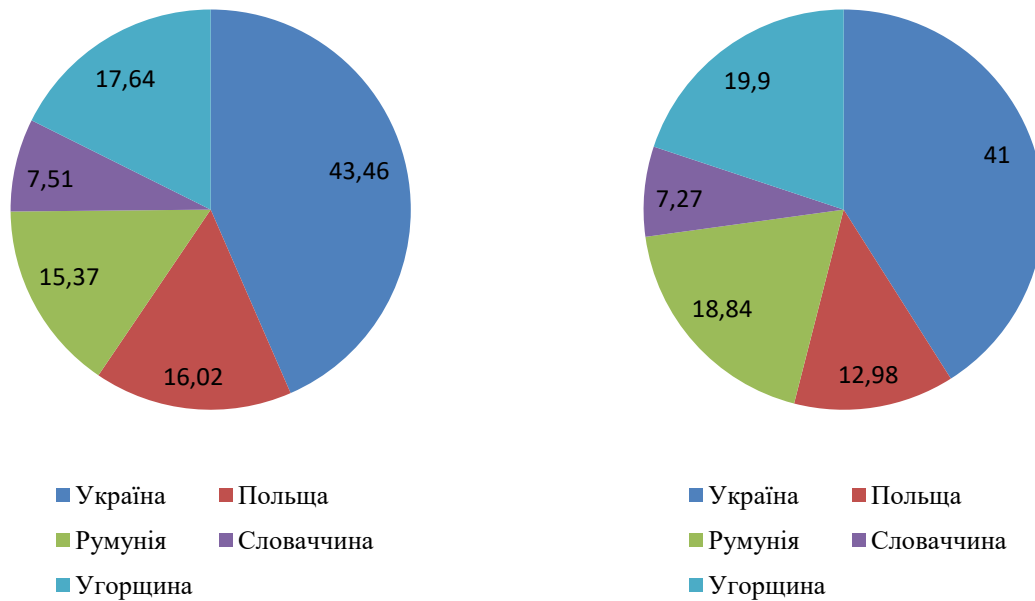

Рис. 2.2. Структура населення і площі країн-партнерів, що утворюють Карпатський Єврорегіон

Джерело: складено на основі [141,146].

Територіальна співпраця країн у межах Карпатського Єврорегіону на сьогодні, як правило, реалізується у двосторонньому форматі на рівні «точкових проєктів», а також у рамках окремих цільових програм у транскордонній, екологічній, гуманітарній, культурній сферах. Саме тому потенціал єдиного Карпатського простору як підґрунтя формування системної політики регіонального розвитку залишається не задіяним сповна [124, с. 8].

Суттєвою залишається демографічна проблема, особливо для країн Європи, оскільки різниця у частці старіння порівняно з Україною у них на понад 10% більше (табл. 2.2). В Україні є високою щільність населення, хоча й суттєво нижча ніж у Польщі та значною кількістю міст і сіл.

З урахуванням високого інтересу України в євроінтеграції сьогодні можна вигідно використати своє розташування і спрямувати залишки репутації Карпатського Єврорегіону на стимулювання економічних партнерств громад. [126].

Основні дані щодо демографії та урбанізації країн-партнерів

Країни	Щільність населення (чол./км)	Старіння (%)	Кількість міст	Кількість сіл
Угорщина	86,1	111,3	111	757
Словаччина	102,7	70,9	40	1065
Румунія	75,3	94,5	28	1283
Україна	107,0	77,8	81	3677
Польща	2303,10	91,3	51	н
Карпатський Єврорегіон	97,6	89,2	311	н

Джерело: складено на основі [124].

Старіння суспільства (рис. 2.3) та еміграція – найбільш важливі демографічні проблеми в сільській місцевості. Найбільш неприємна тенденція щодо населення – це зменшення робочої сили в регіоні, що ставить його у невідгідне становище. Темпи зростання кількості людей, які знаходяться під загрозою збідніння, останнім часом збільшуються в Карпатському Єврорегіоні, що складає приблизно 20% згідно зі статистичними даними в межах регіонів.

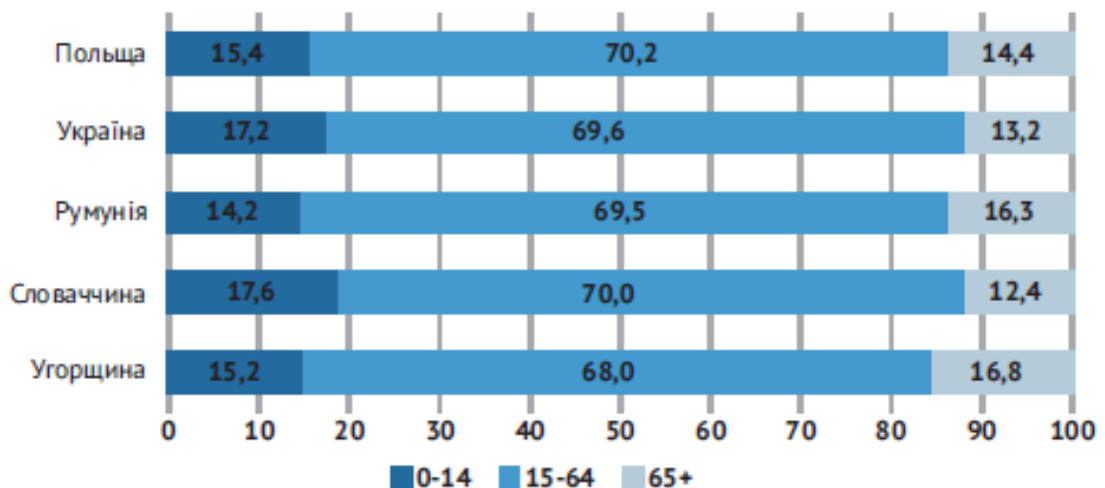

Рис. 2.3. Розподіл населення відповідно до вікових груп у Карпатському Єврорегіоні

Джерело: складено на основі [1,32,56,141].

Спостерігається певна міграція пацієнтів, наприклад, між Румунією та

Угорщиною. Тому гармонізація нормативно-правових та стратегічних документів може мати позитивний вплив на взаємне використання відповідних послуг населенням. Серед питань охорони здоров'я одним із важливих факторів є очікувана тривалість життя, яка показує: з однієї сторони, значне зростання для всього Єврорегіону (чоловіки – 71,45 років, жінки – 79,14 років); з іншої сторони, великі внутрішньорегіональні нерівності.

Стан здоров'я населення частково залежить від якості медичних послуг та інфраструктури. Постала критична необхідність їхнього розвитку (особливо для людей з обмеженими можливостями).

Середня очікувана тривалість життя при народженні в Україні є найнижчою, що обумовлюється соціально-економічним станом, культурою та способом життя, екологічними негараздами тощо (рис. 2.4).

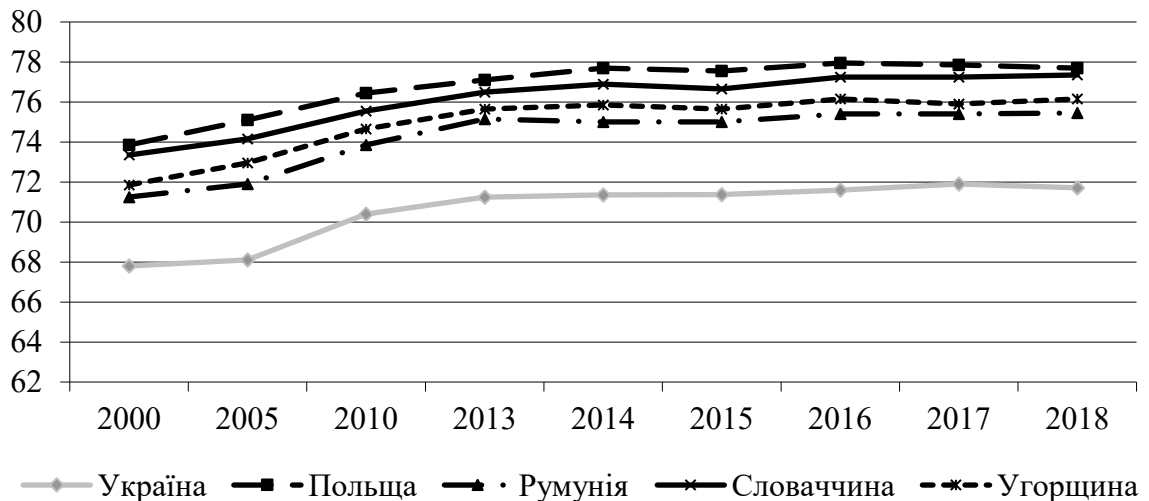

Рис. 2.4. Середня очікувана тривалість життя при народженні, років

Джерело: складено за матеріалами [133]

Невисокий рівень життя в Україні, проблеми соціально-економічного та політичного характеру стримують і процеси народжуваності (табл. 2.3).

Сучасна реформа місцевого самоврядування, яка відбувається в Україні з 2015 р., спрямована на створення спроможних територіальних громад. Нові об'єднання виходять на прямі міжбюджетні відносини з Державним бюджетом та отримують нові повноваження, оскільки цей рівень влади стає найближчим до людей: планування розвитку громади та формуванням

бюджету; стимулювання економічного розвитку та залучення інвестицій; управління земельними ресурсами; розвиток місцевої інфраструктури; надання житлово-комунальних послуг; організація пасажирських перевезень на території громади; громадська безпека та пожежна охорона; надання соціальних та адміністративних послуг; первинна медична допомога; освіта та культура. Водночас низка створених ОТГ потерпає від нестачі фінансового та людського ресурсу, що практично унеможлиблює надання суспільних послуг їх мешканцям у відповідних обсягах та якості [127, с. 4].

Таблиця 2.3

**Сумарний коефіцієнт народжуваності, осіб
(кількість дітей, народжених у середньому однією жінкою)**

Країни	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	1,1	1,2	1,4	1,5	1,51	1,52	1,52	1,42	1,3
Польща	1,4	1,2	1,4	1,3	1,3	1,3	1,4	1,5	1,5
Румунія	1,3	1,4	1,6	1,5	1,6	1,6	1,6	1,7	1,8
Словаччина	1,3	1,3	1,4	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5
Угорщина	1,3	1,3	1,2	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5	1,6

Джерело: складено за матеріалами [133]

Рівень освіти населення є важливим чинником для аналізу ситуації на ринку праці. З цієї точки зору, Карпатський Єврорегіон відстає від середньостатистичного показника ЄС (хоча можна виявити позитивні тенденції): питома вага осіб з низьким рівнем освіти набагато вища, при цьому частку жителів регіону з освітою рівня коледжу або вищою освітою можна вважати низькою (за винятком великих міст). Основні причини – вибіркова еміграція і те, що державні видатки на розвиток освіти залишаються здебільшого нижчими за середній показник в ЄС. Висока кількість представників молодого покоління, які рано покидають навчання, у довгостроковій перспективі приносить шкоду ринку праці та потенціалу регіону. Системи освіти країн-партнерів мають значні розбіжності, які ускладнюють транскордонне співробітництво. Така ж сама ситуація склалася в системі охорони здоров'я та соціальному захисті.

Станом на кінець 2018 року в областях України, що входять до Карпатського Єврорегіону створено 107 об'єднаних територіальних громад

(ОТГ): 40 – у Львівській області, 32 – у Чернівецькій, 29 – у Івано-Франківській та лише 6 у Закарпатській (частка громад, що об'єднались, складає у Закарпатській області – 5,9%). Багато ОТГ Карпатського Єврорегіону посідають останні сходинки рейтингів за рівнем зростання власних доходів і податкоспроможності [127, с. 6].

Особливістю сформованих на території регіону громад є наявність ОТГ, до складу яких входять населені пункти, віднесені Законом «Про статус гірських населених пунктів в Україні» [128] до категорії гірських (¼ ОТГ регіону) і визначені як такі, що мають недостатньо розвинуті сферу застосування праці та систему соціально-побутового обслуговування, обмежену транспортну доступність [127, с. 6].

Аналіз цих критеріїв у розрізі ОТГ Карпатського Єврорегіону та України загалом (табл. 2.4) дозволив визначити, що ОТГ Карпатського Єврорегіону за площею вдвічі менші середньоукраїнського значення, проте характеризуються більшою середньою чисельністю жителів на громаду (9,0 тис. осіб на противагу 8,5 тис. осіб в середньому по ОТГ України), що пов'язане з особливістю формування адміністративно-територіальних одиниць первинного рівня в регіоні та високою густиною населення.

Таблиця 2.4

Порівняння середніх показників формування та розвитку ОТГ Карпатського Єврорегіону та України в цілому

Показник	Україна	Карпатський Єврорегіон
Площа, км ²	237,9	108,7
Чисельність населення тис. осіб	8,5	9,0
Власні доходи на одну особу, грн.	3005,7	1805,0
Рівень дотаційності бюджетів, %	11,6	27,0
Капітальні видатки на одну особу, грн.	1453,3	1173,7
Питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без трансфертів), %	26,4	37,6

Джерело: [127]

Рівень власних доходів на одну особу в ОТГ регіону суттєво нижчі (у 1,7 разу), ніж у середньому по Україні (рис. 2.5).

Питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ Карпатського Єврорегіону становить 37,6%, що в 1,4 раза більше, ніж у середньому по Україні.

Низка створених ОТГ сьогодні потерпає від нестачі фінансового та людського ресурсу, що практично унеможлиблює надання суспільних послуг їх мешканцям у відповідних обсягах та якості [129, с. 4].

Особливістю процесів створення ОТГ в Карпатському Єврорегіоні є наявність незначної кількості міських ОТГ (менше 1/5 ОТГ) та, зокрема, відсутність громад, утворених навколо міст обласного значення. Помітними є порівняно вищі показники економічного розвитку та фінансової спроможності громад, центрами яких є міста (у регіоні таких громад десять). Середній обсяг власних ресурсів на одного мешканця в міських ОТГ становить 2231,2 грн., що в 1,4 разів більше ніж середнє значення по ОТГ регіону загалом [127, с. 7-8].

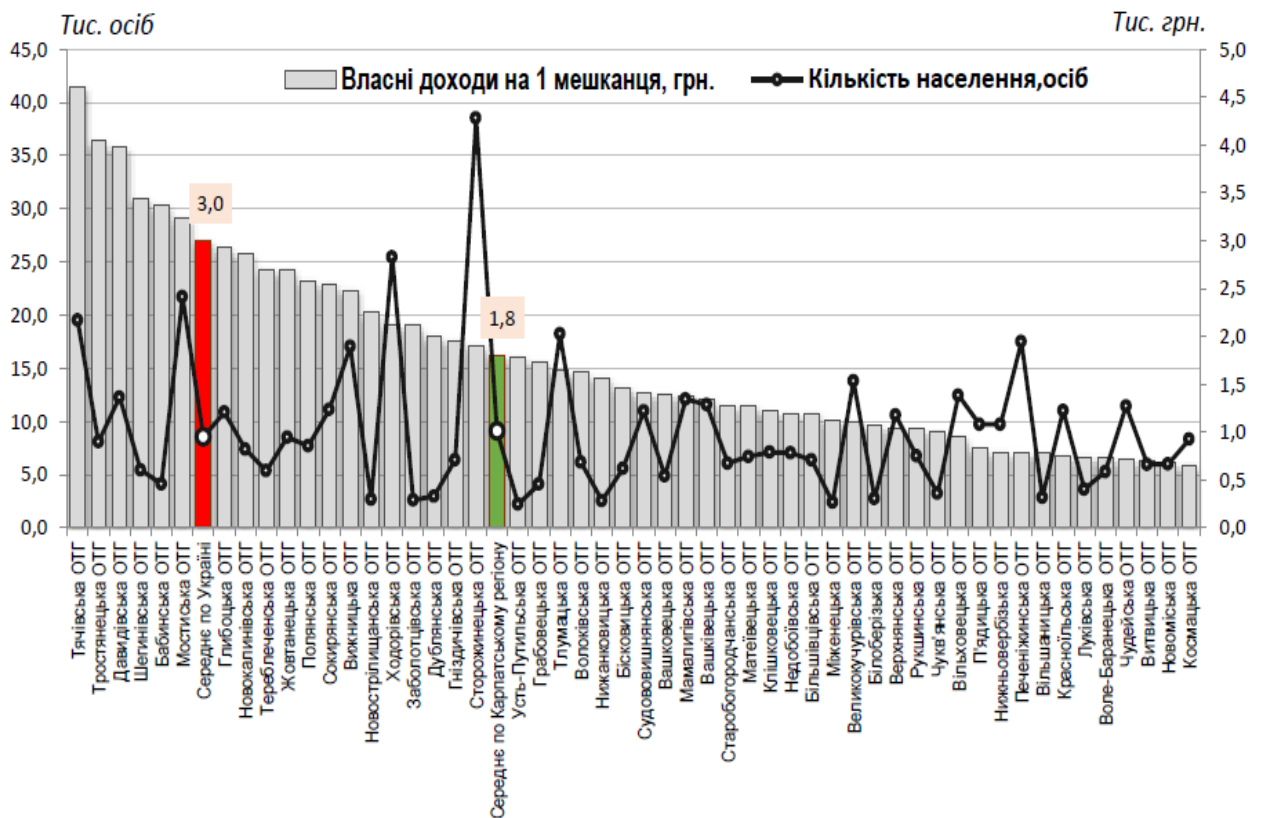

Рис. 2.5. Ранжування ОТГ Карпатського Єврорегіону за рівнем власних доходів на одну особу, 2017 р.

Джерело: [127, с. 7]

Існує прямий зв'язок між кількістю мешканців громади і кількістю структурних підрозділів та штатом працівників, простежується зв'язок між фінансовою спроможністю громади та розробленістю програмних та інших документів [129, с.6, 9].

Станом на 1 липня 2019 року в областях Карпатського Єврорегіону функціонує 109 ОТГ (табл. 2.5), що відповідає 44,1% громад, які мають утворитися відповідно до Перспективних планів областей регіону. Цей показник на 15,3 в.п. нижчий у порівнянні з питомою вагою ОТГ (59,4%), які вже сформовані в Україні серед запланованих у перспективних планах, і є результатом відсутності Перспективного плану формування територій громад Закарпатської області впродовж усього періоду реформи адміністративно-територіального устрою в Україні (його прийняття відбулося лише 26 вересня 2019 р. [130]), який не затверджувався через перешкоди на внутрішньорегіональному рівні.

Таблиця 2.5

Кількість сформованих ОТГ у Карпатському Єврорегіоні у 2015-2018 рр.

Область	Кількість ОТГ	Кількість рад, що об'єдналися	Кількість ОТГ, створених у						Кількість ОТГ відповідно до Перспективного плану	Питома частка сформованих ОТГ, %
			2015-2016 рр.	Кількість рад, що об'єдналися	2017 р.	Кількість рад, що об'єдналися	2018 р.	Кількість рад, що об'єдналися		
Закарпатська	6	3,5	3	3,3	3	3,7	-	-	60	10,0
Івано-Франківська	30	4,5	11	5,4	12	4,2	7	3,8	60	50,0
Львівська	40	4,8	22	5,1	13	3,9	5	5,4	85	47,1
Чернівецька	33	3,6	16	3,8	10	4,2	7	2,7	42	78,6
Середнє по Карпатському Єврорегіону	109	4,1	52	4,4	38	4,0	12	4,0	247	44,1
Середнє по Україні	806	4,5	366	5,0	299	4,7	141	3,9	1356	59,4

Джерело: [131, с.13]

Загальна чисельність населення, зареєстрованого у громадах Карпатського регіону, на момент обстеження становила 536979 осіб, а фактична кількість – 542 799 осіб. За останні 5 років зміни в чисельності населення території, яка увійшла до складу ОТГ, відбулися у більшості громад (рис. 2.6) [127, с. 16]. Основними факторами, які впливають на демографічну ситуацію в ОТГ є міграція.

Вікову структуру населення громад Карпатського регіону характеризує

розподіл населення на 4 категорії. У відсотковому співвідношенні діти (0-14 років) склали 18%, особи працездатного віку (15-59 років) – 57%, група населення віком 60-69 років – 15%, особи, старші за 69 років – 10% (рис. 2.7).

Рис. 2.6. Тенденції демографічних змін в ОТГ Карпатського регіону

Джерело: [127, с. 16]

При цьому загальне демографічне навантаження в ОТГ регіону, як відношення осіб допрацездатного і післяпрацездатного віку до кількості осіб працездатного віку, становило 752 особи на 1000 населення працездатного віку. По Україні вікова структура у 2018 р. складала 15%, 62%, 12% і 11% відповідно, а демографічне навантаження – 631 особу на 1000 населення працездатного віку.

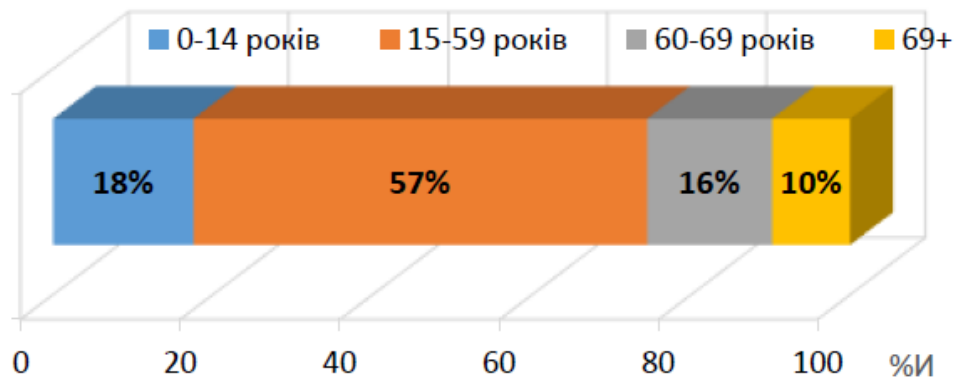

Рис. 2.7. Вікова структура населення громад

Джерело: [127, с. 16]

Найбільша частка осіб працездатного віку зафіксована у Грабовецькій, Жовтанецькій і Терблеченській громадах (по 72% у кожній), а найменша – 30% у Конятинській ОТГ Чернівецької області, що свідчить про проблему відтворення трудових ресурсів потенціалу цієї громади і загрозу демографічній безпеці в цілому (рис. 2.8).

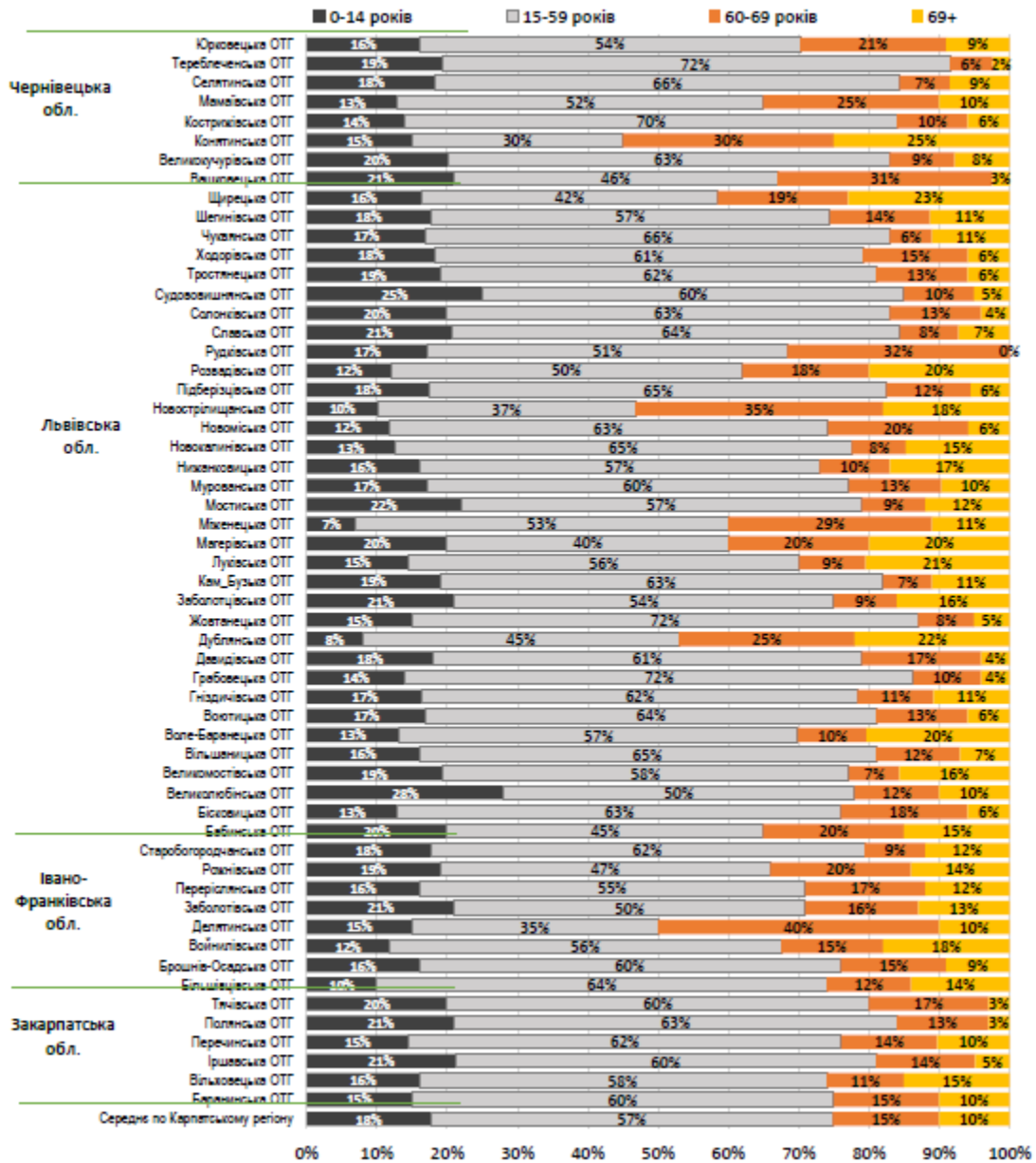

Рис. 2.8. Вікова структура населення ОТГ Карпатського регіону

Джерело: [127, с. 16]

Порівняння ОТГ областей Карпатського регіону та України в цілому (рис. 2.9) дозволяє акцентувати на неспроможності переважної більшості сформованих ОТГ до забезпечення розвитку територій.

Серед 806 ОТГ в Україні лише 158 громад відповідають переліченим критеріям, тобто 19,6%. Якщо не враховувати критерій чисельності жителів громади (не менше 5 тис. осіб), то спроможними до розвитку є 183 ОТГ. Серед громад з кількістю жителів до п'яти тисяч осіб 25 ОТГ є спроможними (8,5%); такими переважно є громади, на території яких розташовані та функціонують великі підприємницькі структури, які сплачують податки до місцевого бюджету [131, с. 15].

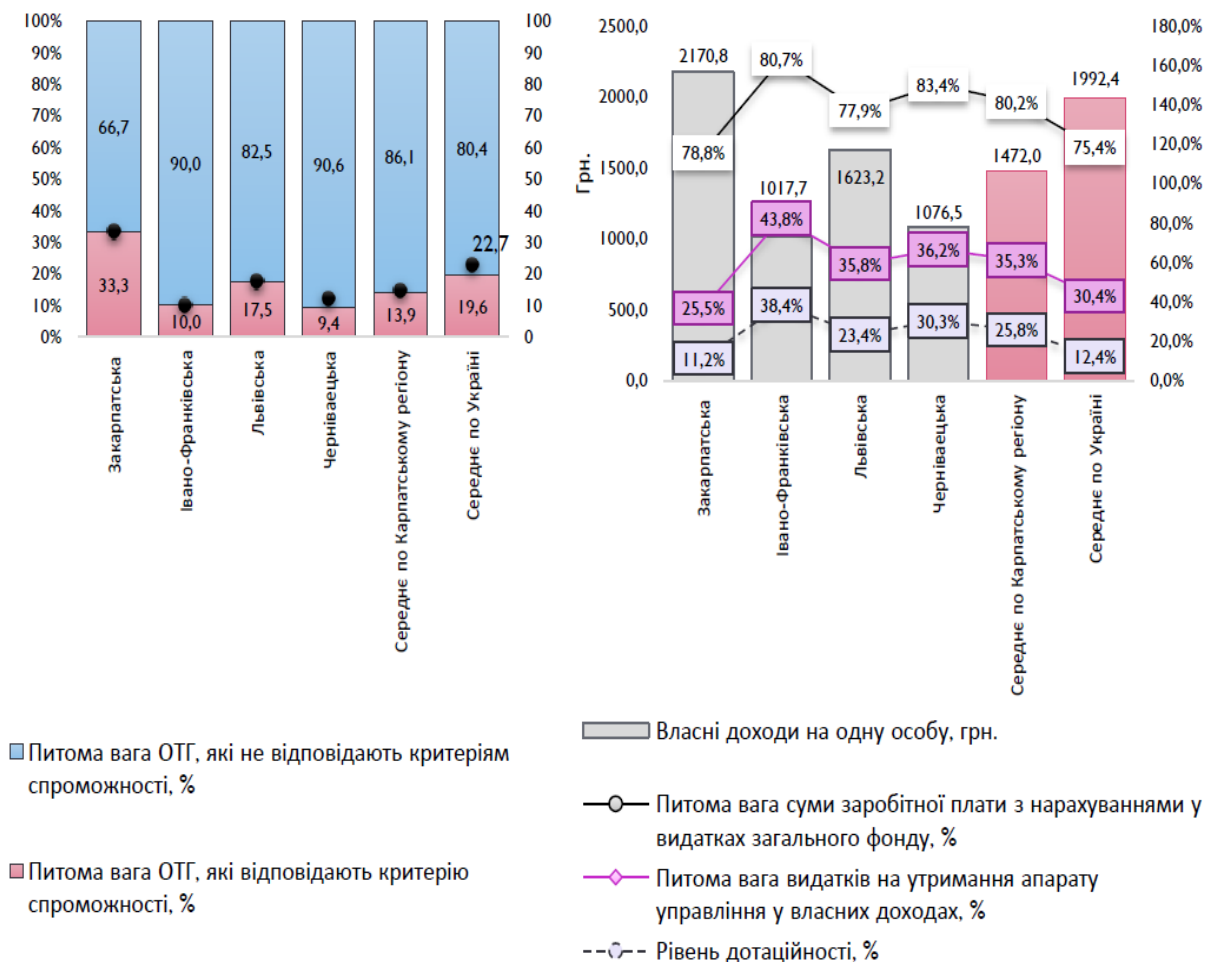

Рис. 2.9. Порівняння рівня спроможності ОТГ областей Карпатського регіону за окремими показниками виконання місцевих бюджетів, 2018 р.

Джерело: [131, с. 15]

У Карпатському регіоні питома вага спроможних (за означеними критеріями) складає 16 ОТГ – 13,9% (рис. 2.10). До таких віднесено:

1) вісім міських територіальних громад: Коломийська ОТГ, центром якої є місто обласного значення Коломия, Тячівська, Кам'янка-Бузька, Радехівська, Кіцманська, Хотинська, Іршавська та Заставнівська міські ОТГ з адміністративними центрами в містахцентрах районів;

2) вісім сільських та селищних громад: Зимноводівська та Ямницька ОТГ, які знаходяться в безпосередній близькості до міст-обласних центрів Львова та ІваноФранківська відповідно; Великомоствівська, Вигодська, Славська, Жовтанецька та Меденицька сільські та селищні ОТГ, які характеризуються розташуванням та функціонування на території громад потужних підприємницьких структур [131, с. 15].

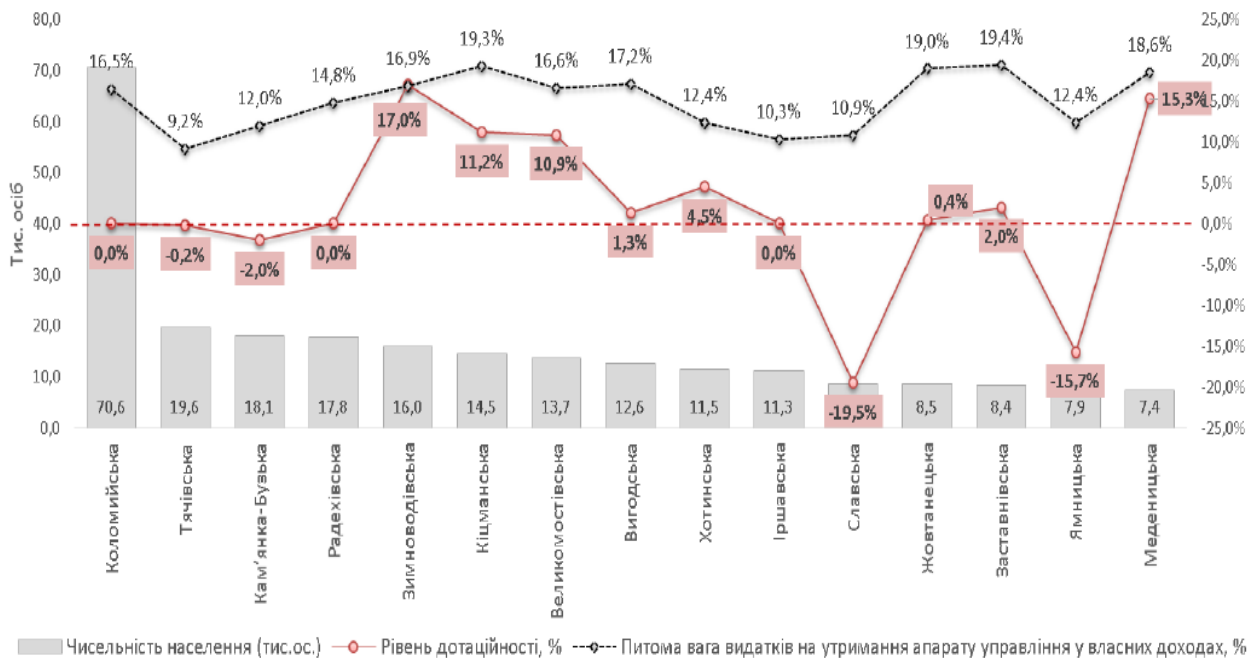

Рис. 2.10. ОТГ Карпатського регіону, які відповідають критеріям спроможності, 2018 р.

Джерело: [131, с. 16]

Таким чином, з проведеного аналізу можна зауважити: переважна більшість сформованих ОТГ в регіоні та в Україні в цілому за аналізованими критеріями є неспроможною до подальшого розвитку. Серед ОТГ Карпатського регіону такі громади як Ланчинська, Воле-Баранецька та Витвицька більше 80,0% власних доходів витрачають на утримання власного апарату управління, а рівень дотаційності окремих громад (Новомиської,

Ланчинської, Новицької, Переріслянської, Воле-Баранецької, Луківської, Вільшаницької та Витвицької) перевищує 50,0% (рис. 2.11) [131, с. 16].

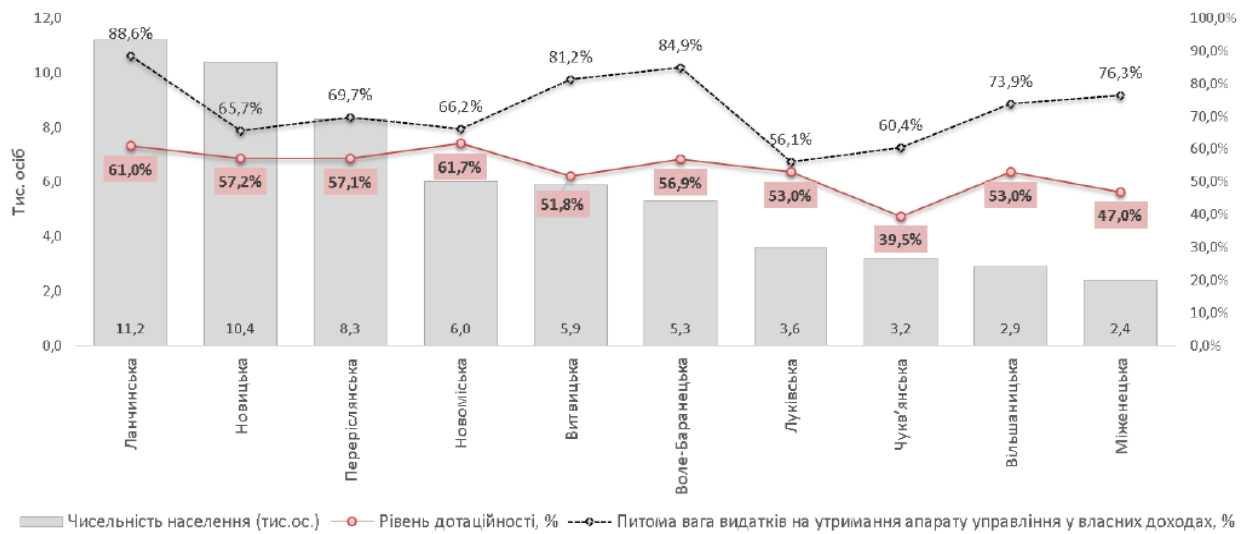

Рис. 2.11. ОТГ Карпатського регіону з найнижчими показниками спроможності, 2018 р.

Джерело: [131, с. 16]

Зазначене дозволяє акцентувати на тому, що відсутність чітких критеріїв, згідно з якими відбувалося б формування ОТГ в Україні, сприяла утворенню громад, не здатних забезпечити розвиток власної території та надавати якісні соціальні послуги, про що свідчить аналіз складу видатків бюджетів ОТГ (рис. 2.12) [131, с. 16].

Проведений аналіз дозволив встановити, що ОТГ, які відповідають критеріям спроможності, характеризуються рівнем забезпечення видатків на одну особу за рахунок власних доходів місцевого бюджету 32,0%, тоді як ОТГ, які не відповідають цим критеріям, – 8,5% , тобто у 3,8 разів менше. Відтак, якщо перші за рахунок власних коштів можуть фінансово забезпечити надання якісних соціальних послуг та виконання повноважень, покладених на них, то громадам, які не відповідають критеріям спроможності, власних фінансових ресурсів вистачає лише на утримання органу самоврядування.

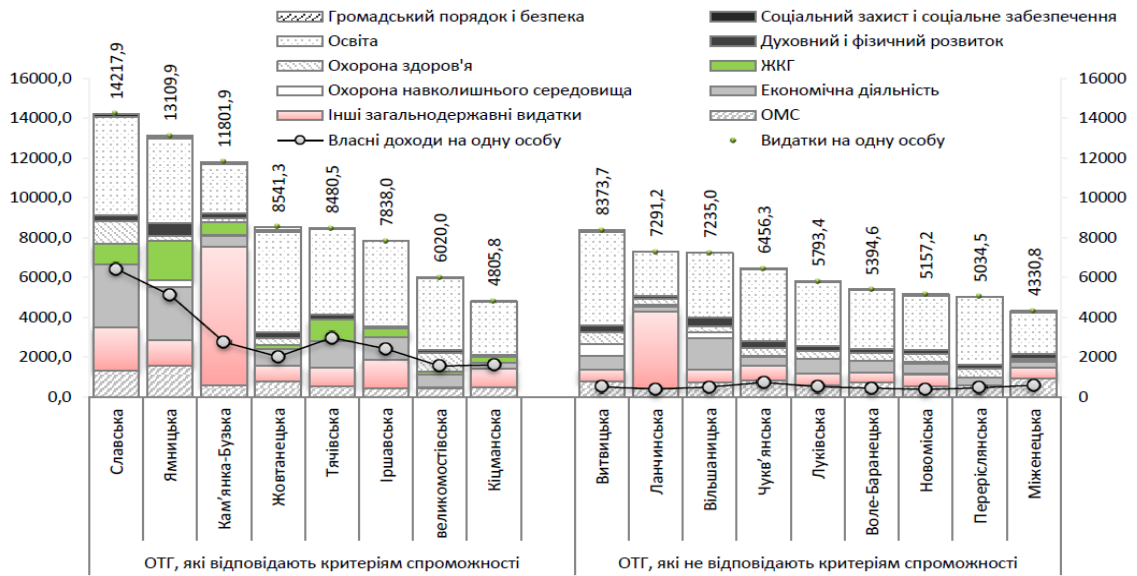

Рис. 2.12. Склад і структура видатків на одну особу з місцевих бюджетів окремих ОТГ Карпатського Єврорегіону, грн., 2018 р.

Джерело: [131, с. 18]

Це впливає на особливості надання соціальних послуг та в подальшому характеризуватиметься суттєвою диференціацією їх якості. Так, якщо видатки на освіту та охорону здоров'я при порівнянні в аналізованих громадах приблизно однакові (260,0 грн. на особу – видатки на охорону здоров'я та 3126,1–3938,4 грн. видатків на освіту), оскільки частково фінансуються за рахунок освітньої та медичної субвенції, то фінансування інших напрямів суттєво різняться. Зокрема, видатки на економічну діяльність у спроможних громадах вдвічі перевищують видатки на одну особу в ОТГ, які не відповідають критеріям спроможності, а у сфері ЖКГ – у 25 разів. В контексті виокремлення ризиків, які виникають у зв'язку з формуванням та розвитком ОТГ, слід акцентувати і на вплив особливостей соціально-економічного розвитку регіону на розвиток ОТГ, які створені у цьому регіоні. Зокрема, аналіз особливостей формування ОТГ Карпатського регіону (рис. 2.13) дозволяє зауважити значно меншу середню площу території ОТГ, характерну для громад регіону. Якщо в середньому по Україні вона дорівнює 240,0 кв. км., то в регіоні – 112,8 кв. км., що складає 47,0 %, тоді як середня чисельність жителів при порівнянні однакова і становить 10,3 тис. осіб в громаді [131, с. 18].

Такі результати аналізу засвідчують, що органи місцевого самоврядування ОТГ Карпатського регіону мають в розпорядженні значно менше земельного ресурсу, що, знову ж таки, акцентує на ризику зниження рівня спроможності громад регіону. Адже саме земля є одним з основних активів громади, яким вона володіє, розпоряджається, використовує в своїх інтересах та з якого отримує доходи [131, с. 19].

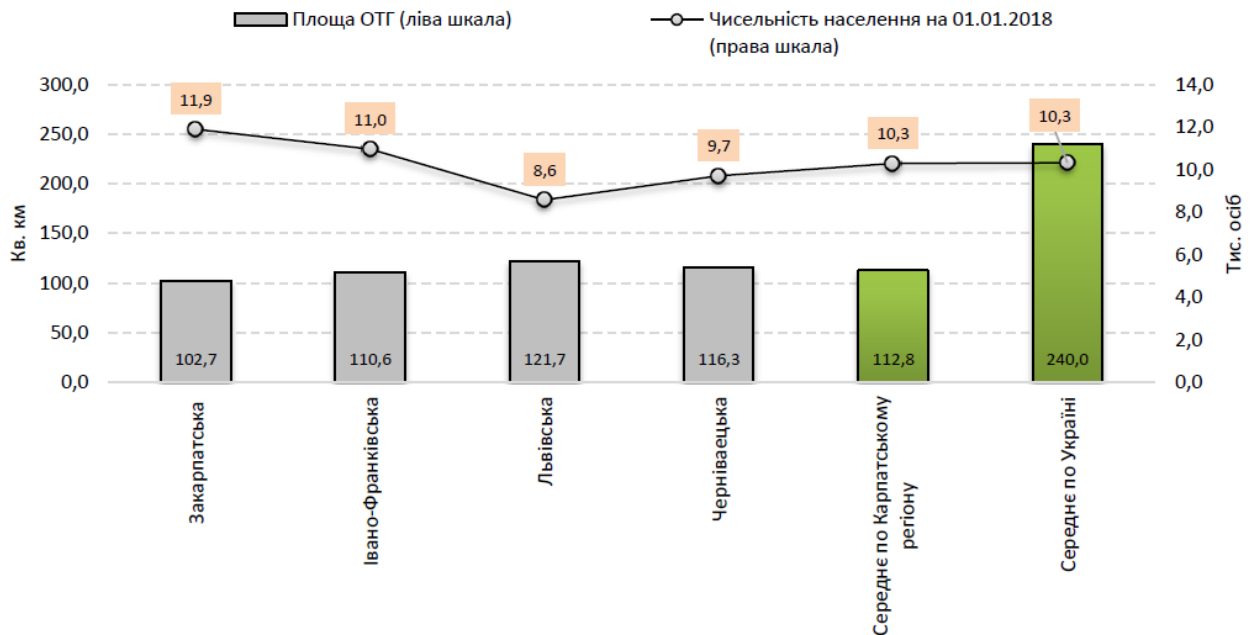

Рис. 2.13. Особливості формування ОТГ в Україні та областях Карпатського регіону, 2018 р.

Джерело: [131, с. 19]

За результатами соціологічного дослідження серед представників органів місцевого самоврядування ОТГ Карпатського регіону та у областях Центральної України (утворених впродовж 2015-2017 рр) було оцінено стан об'єктів інфраструктури до та після створення ОТГ. Стан об'єктів інфраструктури до об'єднання оцінений від 2,19 до 3,94 балів за п'ятибальною шкалою. Найнижчі оцінки отримав стан доріг та тротуарів. Найвищими оцінками відзначалося газопостачання, а також стан установ шкільної та дошкільної освіти (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Оцінка стану об'єктів інфраструктури у населених пунктах громад
до об'єднання**

Сфера / інфраструктура	Середня оцінка	1 (найнижча оцінка), %	5 (найвища оцінка), %	% тих, хто зазначив відсутність об'єктів такої інфраструктури
1	2	3	4	5
Стан доріг	2,2	26	1	-
Стан тротуарів	2,22	31	13*	20
Водопостачання (централізоване)	2,66	20	26*	50
Водовідведення (каналізація)	2,19	35	14*	47

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4	5
Освітлення населених пунктів	2,84	13	3	4
Газопостачання	3,94	2	34	9
Інфраструктура для відпочинку, спорту, дозвілля, культури	2,78	10	2	4
ФАП/амбулаторії	3,30	1	7	1
Загальноосвітні школи/гімназії	3,53	10**	11	-
Дитсадки	3,51	13**	7	3
Поводження з твердими побутовими відходами	2,28	30	2	14

Примітка: *Стан тротуарів, водопостачання та каналізація максимально були оцінені в 4 бали

**Загальноосвітні школи/гімназії та дитсадки були оцінені мінімально в 2 бали

Джерело: [127, с. 12]

Аналіз питання про зміни, які відбулися в інфраструктурі ОТГ після об'єднання засвідчив, що основний акцент зроблено на модернізації соціальної сфери громад, були проведені ремонтні роботи та здійснено закупівлю необхідних засобів, інвентаря, устаткування у сфері середньої освіти (школи, гімназії), реалізовано капітальні та поточні ремонти дошкільних установ, відкрито ряд нових об'єктів інфраструктури, зокрема закладів дошкільної освіти, культури і відпочинку, освітлення населених пунктів, тобто тих, які належать до власних повноважень ОТГ (табл. 2.7) [127, с. 13].

Найбільші обсяги фінансових ресурсів направлялися: у 53% громад – це заклади шкільної освіти; у 37% громад – на заклади дошкільної освіти; у 29% громад – на дорожнє господарство; у 26% громад – на об'єкти культури; у 19% громад – на сферу медичного обслуговування (капітальні ремонти ФАП, будівництво пункту здоров'я, енергозберігаючі заходи); у 14% громад – на вуличне освітлення (капітальні ремонти, реконструкцію, будівництво) [127, с. 13].

Утворення і діяльність Карпатського Єврорегіону відкриває значні можливості у справі активізації зовнішньоекономічних зв'язків та прикордонного співробітництва в практичному розрізі. Найважливішими слід назвати такі: вироблення і втілення в життя програм регіонального розвитку; виробництво конкурентоспроможної продукції на основі розроблених програм; можливість спільного використання енергетичних ресурсів; розвиток транспортного зв'язку на території КЄ, вирішення проблем недостатньо розвинутої інфраструктури, збільшення притоку іноземного капіталу; розвиток системи охорони здоров'я, соціального захисту та культурного співробітництва; різнобічний розвиток туризму та рекреації в КЄ; вироблення спільної політики стосовно охорони навколишнього середовища; зміцнення європейського та атлантичного співробітництва [114, с. 189–198].

Таблиця 2.7

Чи змінився стан інфраструктури ОТГ після об'єднання?*, %

Сфера	Встановлення чи відкриття нового об'єкту	Капітальний ремонт/реконструкція	Поточний ремонт	Закупівля обладнання, устаткування, інвентаря	Закриття, ліквідація	Без змін
Дошкільна освіта (ДНЗ)	26	54	63	54	-	1
Середня освіта	1	64	67	73	4	4
Охорона здоров'я (ФАП, амбулаторія)	6	49	53	59	4	11
Сфери культури, відпочинку, дозвілля (народний дім, бібліотека, майданчик, стадіон тощо)	27	57	61	53	1	10

Продовження таблиці 2.7

Дорожнє госп-во (стан доріг)	7	56	64	7	-	14
Стан тротуарів	4	26	24	1	-	60
Водопостачання (централізоване)	10	11	20	6	1	69
Водовідведення (каналізація)	7	9	19	4	1	70
Освітлення населених пунктів	29	57	49	19	1	13
Газопостачання	-	1	7	3	1	87

*Примітка: Сума відповідей не становить 100%, оскільки реалізовувались одночасно декілька заходів

Джерело: [127, с. 13]

За період діяльності «Карпатського єврорегіону» було впроваджено низку проектів транскордонного співробітництва. Серед них:

- зустрічі-консультації представників місцевих органів влади з іншими інституціями регіонального співробітництва, у тому числі й міжнародними (єврорегіони «Буг», «Нижній Дунай», «Верхній Прут», «Маас-Рейн», Комітет регіонів ЄС, Комітет економіки Європи ООН); вступ до Асоціації європейських прикордонних регіонів; підтримка проектів захисту прав національних меншин;

- розширення мережі прикордонних переходів із сусідніми державами (зокрема, будівництво транспортного моста через річку Тису на україно-угорському кордоні);

- налагодження безпосередніх зовнішньоекономічних контактів між територіями КЄ (заснування Асоціації карпатських торгово-промислових палат, створення та розвиток спільних підприємств, підтримка ВЕЗ, зокрема «Яворів», «Закарпаття», «Загонь», «Курортополіс Трускавець», ефективна діяльність українсько-польської та словацько-української торгово-промислових палат (остання фінансується програмою ЄС PHARE CREDO);

- підвищення транзитної ролі прикордоння;

- залучення іноземних інвестицій (гірськопереробна, хімічна, деревообробна, нафтопереробна промисловість);

- організація семінарів, конференцій із проблем ведення промислової, фінансової та біржової діяльності в «Карпатському Єврорегіоні», проведення

економічних форумів із питань транскордонного співробітництва;

- проектів із запобігання забрудненню довкілля та захисту природних ресурсів (українсько-австрійсько-румунський проект ECOPROFIT);

- здійснення заходів із зміцнення берегової лінії річок для зменшення негативних наслідків повеней (спільний проект України, Словаччини, Угорщини та Румунії зі створення системи гідроспоруд у прикордонних регіонах для запобігання загроз і повеней);

- профілактика зсуву ґрунтів;

- спільні заходи із забезпечення населення якісною питною водою;

- здійснення заходів щодо узгодження проектів на будівництво і реконструкції гідротехнічних споруд, критеріїв оцінки аналізів відборів проб води і її якості на прикордонних ріках і протипаводкові заходи та ліквідація аварійного забруднення водотоків;

- реалізація проекту «Протипаводковий менеджмент у Словаччині та Україні» (фінансується Датським агентством DANCEE), який передбачав установлення на українській території шести автоматизованих вимірювальних станцій на річках Уж і Латориця з інтеграцією їх у наявну систему [118, с. 50–52].

Асоціацію органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати – Україна» створили для сприяння розвитку територій Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей, що входять до КЄ, координувати та систематизувати діяльність місцевих громад у галузі транскордонної співпраці, зокрема у галузях розвитку підприємництва та туризму, екологічній сфері, у тому числі енергозбереження та використання альтернативних джерел енергії, розвитку транспортної та прикордонної інфраструктур та між людської співпраці у рамках указанного міжрегіонального об'єднання. Однак Закарпатська та Чернівецька обласні ради в 2009 р. тільки підписали угоду із цією організацією про співробітництво в рамках єврорегіону, тобто на відміну від Львівської та Івано-Франківської областей, які увійшли до складу Асоціації, ці області започаткували взаємодію з нею лише на договірній основі [115].

Упродовж 2008–2015 рр. Асоціація «Єврорегіон Карпати – Україна»

основну увагу в діяльності сфери транскордонної співпраці спрямовувала на надання консультацій органам місцевого самоврядування та громадським організаціям щодо реалізації проектів у рамках Програми транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна, Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна, Румунія – Україна – Молдова, що фінансується Європейським Союзом. У межах української частини Карпатського Єврорегіону було проведено навчання майже всіх представників органів місцевого самоврядування та виконавчої влади з питань проектного менеджменту, надано велику кількість консультацій представникам сільських, селищних, міських, районних та обласних рад із питань підготовки проектів місцевого розвитку, у тому числі у рамках Всеукраїнського конкурсу проектів та програм місцевого самоврядування, обласного конкурсу мікропроектів та Конкурсу освітніх мікропроектів [124, с.9].

Таблиця 2.8

**Перелік реалізованих проектів та суми їх фінансування
у 2008–2017 рр., грн.**

Роки	Назва проекту	Донор	Загальний бюджет	Грантові кошти	Власний внесок
1	2	3	4	5	6
2010	Енергія Карпат	Фонд Східна Європа	351 052	241 776	109 276
2010	Карпатський Горизонт 2013 – обговорення перспектив операційної програми ЄС для регіону Карпат	Міжнародний Фонд «Відродження»	121 683	78 500	43 183
2011-2012	Школа місцевого розвитку для членів громадських рад Карпатського Єврорегіону	Фонд Сприяння демократії Посольства США	156 983	112 062	44 921
2011-2014	Проект підтримки транскордонних освітніх ініціатив Програма корпоративної соціальної відповідальності	United Parcel Services Co.	830 345	830 345	0

Продовження таблиці 2.8

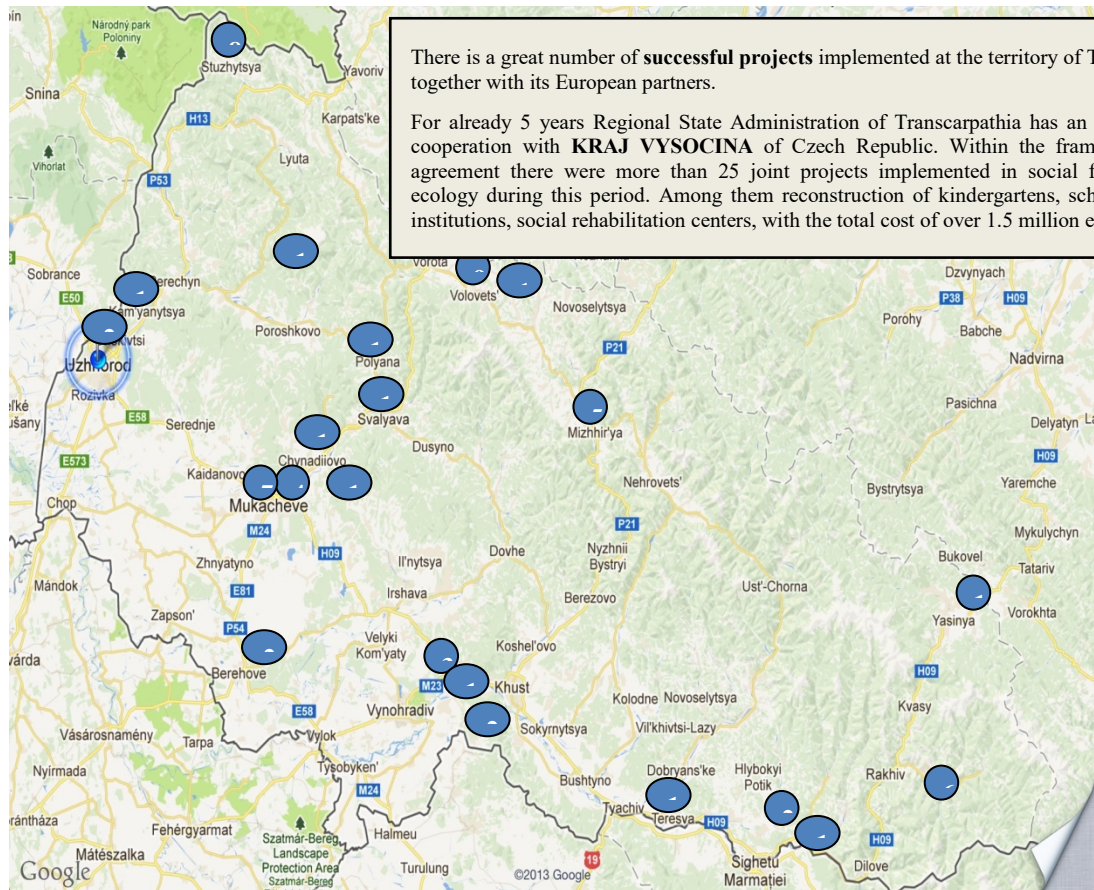
2013-2014	Мережа місцевого розвитку Карпатського Єврорегіону – можливості для України	Міжнародний Вишеградський Фонд	670 325	599 616	70 709
2013-2015	Карпатська мережа підтримки розвитку місцевих громад	Посольство Фінляндії в Україні	996 443	630 381	366 062
2014	Стратегія розвитку рекреаційного туризму польсько-української частини Карпатського Єврорегіону	Програма транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна 2007 – 2013	739 980	665 982	73 998
2014	Промоція потенціалу Карпат – створення транскордонної промоційної платформи	Програма ТКС Польща – Білорусь – Україна 2007 – 2013	743 700	669 330	74 370
2014-2015	Розробка інструментів транскордонного співробітництва на базі спільної історично-культурної спадщини Мостиського району Львівської області та Перемишльського повіту Підкарпатського воєводства	Програма транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна 2007 – 2013	749 325	674 393	74 933
2015-2016	Проект модернізації медичного обладнання у Львівській обласній дитячій клінічній лікарні ОХМАТ ДИТ	Посольство Японії в Україні	2 053 000	1 875 000	178 000

Продовження таблиці 2.8

2015-2016	Об'єднуймося свідомо: підвищення ефективності процесу об'єднання громад у Львівській області	Фонд Східна Європа	396 000	349 676	46 324
2015-2017	Муніципальні партнерства для покращення енергоефективності у Самборі та Жовкві	Фонд Східна Європа	571 600	571 600	0
2017	Дбай про майбутнє - використовуй енергію ефективно	Фонд Східна Європа	35 000	35 000	0

Джерело: [124, с. 35-36]

Зокрема, серед результативних для регіону пілотних прикладів високої щільності ЄРС – контактів соціально-економічного спрямування відзначимо Карпатський єврорегіон в проекті співпраці з краєм Височіна Чеської республіки. У 2011-2012 роках реалізовано 20 інвестиційних та 10 «м'яких» проектів у сфері розбудови туристичних та природоохоронних об'єктів, у соціальній сфері (реконструкція дитячих садків, шкіл, амбулаторій та будинків культури в гірських районах) загальною вартістю більше 1,5 млн євро (рис. 2.14).

- 1.Lazeschina village, Vinogradivskiy district
- 2.Strymba village, Mizhgirskiy district
- 3.**Shyroke village, Vinogradivskiy district**
- 4.Nove Davydkovo village, Mukachivskiy district
- 5.Mizhgirskiy district
- 6.Bogdan village, Rakhivskiy district
- 7.Mukachevo city
- 8.Stuzhitsa village, Velykobereznianskiy district
- 9.Volovets city
- 10.Chynadiievo village, Mukachivskiy district
- 11.Nevtske village, Uzhgorodskiy district

- 12.Babychi village, Mukachivskiy district
- 13.Velyki Bychkiv village, Rakhivskiy district
- 14.Dubove village, Tiachivskiy district
- 15.Velyka Kopania village, Vynogradivskiy district
- 16.Svaliava city
- 17.Rodnykivka village, Svaliavskiy district
- 18.Skotarske village, Volovetskiy district
- 19.Lypovets village, Khustskiy district
- 20.Bene village, Beregivskiy district
- 21.Uzhgorod
- 22.Hyzha village, Vynogradivskiy district

Рис. 2.14. Щільність проектів соціально-економічного спрямування (на прикладі проектів Краю Височина(Чеська Республіка) в Карпатському Євросережіні»

Джерело: укладено автором за матеріалами [132]

Територія Карпат є одним з найпривабливіших і найрізноманітніших географічних регіонів України, розташованим у центрі Європи. Саме тому дискусії щодо перспектив розвитку Українських Карпат є актуальними і потребують перенесення з теоретичної площини в практичну.

Масштаб проблем, з яким стикається регіон сьогодні – від низького рівня доступності до соціальних, економічних та екологічних, змушує до

пошуку системних рішень підвищення його конкурентоспроможності.

І одним із способів вирішення зазначених проблем є посилення міжрегіональної співпраці задля ефективного регіонального та місцевого розвитку – створення дієвої мережі координації співпраці в Карпатах за участі центральних і місцевих органів виконавчої влади, самоврядних структур, неурядових організацій, науки і бізнесу. Існуючий на сьогодні масштаб співпраці та рівень міжрегіональних зв'язків вимагають пошуку нових рішень щодо інституційного, нормативно-правового, інфраструктурного та кадрового забезпечення регіонального розвитку в Українських Карпатах.

Існуючі на сьогодні механізми співпраці в регіоні, головним з яких є Асоціація органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати – Україна», потребують посилення як у частині стратегічного планування подальшого розвитку, так і створення професійних структур підтримки регіональної економічної співпраці (у формі агенцій чи центрів регіонального розвитку), а також розробки та апробації системних для усіх областей (і унікальних на теренах України) підходів підтримки ініціатив розвитку гірських територій, що дасть змогу підвищити ефективність використання потенціалу розвитку регіону. Окремим важливим пунктом є необхідність розробки системних рішень у частині підвищення професійного рівня осіб, заангажованих у процесі регіонального розвитку – як представників органів державної влади та місцевого самоврядування, так і неурядових організацій. Безумовно, поставлені задачі вимагають постійної популяризації, для чого потрібно працювати над створенням платформ промоції регіону (форумів, виставок), а також відповідної конференційної інфраструктури в областях.

З метою комплексної реалізації поставлених завдань Асоціацією «Єврорегіон Карпати – Україна» було напрацьовано та подано для участі у конкурсі проектів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу, у рамках Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України проект «Карпатська мережа регіонального розвитку».

Завдяки реалізації проекту буде досягнуто таких результатів: розроблено пакет стратегічних документів у сфері розвитку гірського

Карпатського регіону разом з пакетами конкретних проектів розвитку для кожної з областей; створено конгресово-конференційну інфраструктуру – збудовано Карпатський центр регіонального розвитку та придбано 4 мобільні конференційні павільйони; створено спільний для 4 областей інституційний механізм підтримки розвитку Карпатського регіону – Карпатський центр регіонального розвитку із залученням як обласних рад і облдержадміністрацій, так і професійних структур співпраці в регіоні; надано підтримку 12 агенціям місцевого розвитку у частині стратегічного планування; розроблено пакет пропозицій нормативно-правових актів; надано фінансову підтримку 40 пілотним проектам у 4 карпатських областях; підвищено професійний рівень 2000 осіб шляхом проведення навчань; забезпечено популяризацію міжрегіональної економічної співпраці шляхом проведення 8 заходів – фестивалів, форумів, виставок і ярмарків.

Передбачений проектом системний підхід до забезпечення інтеграції регіону Карпат, що передбачає стратегічне планування розвитку регіону, посилення інституціоналізації міжрегіональної співпраці за підтримки центральних органів влади, комплексні заходи з активізації громад регіону, будівництво інфраструктури та закупівля обладнання, що полегшить взаємодію між регіонами, а також популяризація напрацювань та досягнень проекту мають на меті забезпечити сталий та довготривалий ефект (рис. 2.15).

Створена спроможна інституція регіонального розвитку відповідатиме за утримання результатів проекту та реалізацію стратегії та плану заходів до неї. Напрацьована і апробована у рамках проекту програма підтримки ініціатив місцевих карпатських громад, котра адмініструватиметься Асоціацією «Єврорегіон Карпати – Україна», зможе фінансуватися за рахунок обласних бюджетів, а в перспективі – за кошти ЄС. Реалізація вказаної програми підтримки за європейськими стандартами дозволить карпатським громадам у майбутньому успішно аплікувати та отримувати фінансування з Європейського Союзу. Реалізація проекту напередодні нової фінансової перспективи Європейського Союзу створить передумови до залучення європейських фондів у рамках планованих програм чи в якості пілотного регіону до впровадження системних проектів на виконання Угоди про

Асоціацію з ЄС.

Рис. 2.15. Напрями стратегічного планування розвитку регіону

Джерело: складено на основі [124, с.37]

Безсумнівно, реалізація передбачених проектом заходів сприятиме комплексному соціально-економічному розвитку Карпатського регіону у сферах економіки, туризму, розвитку сільських гірських територій.

Тим не менше, не очікуючи на підсумки конкурсу, Асоціація намагається втілювати заплановане вже сьогодні:

– на розсуд обласних рад представлено програму «Карпатська мережа місцевого розвитку» та конкурсний механізм підтримки ініціатив карпатських громад з обласних бюджетів – і вже у грудні очікуємо прийняття відповідних рішень, щоб з січня 2018 року надати місцевим карпатським громадам новий фінансовий інструмент підтримки проектів у сфері транскордонної співпраці, збереження історико-культурної та природної спадщини та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. На рівні центральних органів виконавчої влади напрацьовано та представлено ініціативу пілотної програми ЄС для регіону Карпат у рамках Європейської політики сусідства на тих же засадах, на яких реалізуються регіональні операційні програми для регіонів у складі Європейського Союзу.

Запропоновані механізми з використанням унікальної в масштабі України доданої вартості міжрегіональної співпраці в рамках єдиної вразливої екосистеми стануть першим кроком до підвищення ефективності регіонального економічного розвитку в Карпатах, покращення життя мешканців регіону та підвищення спроможності місцевих громад.

2.2. Транскордонне співробітництво та актуальні процеси інтеграції і дисоціації в Карпатському (Центрально-Східному) регіоні

Карпатський Єврорегіон характеризується відокремленістю та самостійним стилем життя відносно всієї країни, на якій узгоджено та мирно проживають люди різних етнічних груп та релігійних конфесій. У представників різних народів Карпатського Єврорегіону більш ніж тисячолітня писемна історія, значний людський та природно-ресурсний потенціал, вигідне географічне і транзитне становище господарських систем. Менталітету населення Закарпаття притаманні міжнаціональна толерантність, орієнтація на європейські та релігійні цінності, нон-патерналізм і підприємливість, конструктивний конформізм та висока життєздатність, а для активного населення та молоді характерні висока рухливість, компактність території та близькість кордонів, що дозволяють доволі успішно компенсувати аграрний уклад життя та невисокий рівень урбанізації.

З урахуванням високого інтересу України в євроінтеграції, відкривається новий простір для більшості гравців Карпатського Єврорегіону, де можна вигідно використати своє розташування і спрямувати потенціал і залишки репутації Карпатського Єврорегіону задля стимулювання економіко-орієнтованого міжнародного партнерства громад [126].

Про необхідність розвитку міждержавної співпраці у межах транскордонного співробітництва наголошують суттєві відмінності у стані ринку праці країн-учасниць Карпатського Єврорегіону та їх соціально-економічних показниках.

Суттєвою є відставання України у формуванні зайнятості на вітчизняному ринку праці, оскільки на протигагу всім досліджуваним країнам транскордонної співпраці рівень безробіття у вітчизняній економіці в останні роки зростає (рис. 2.16).

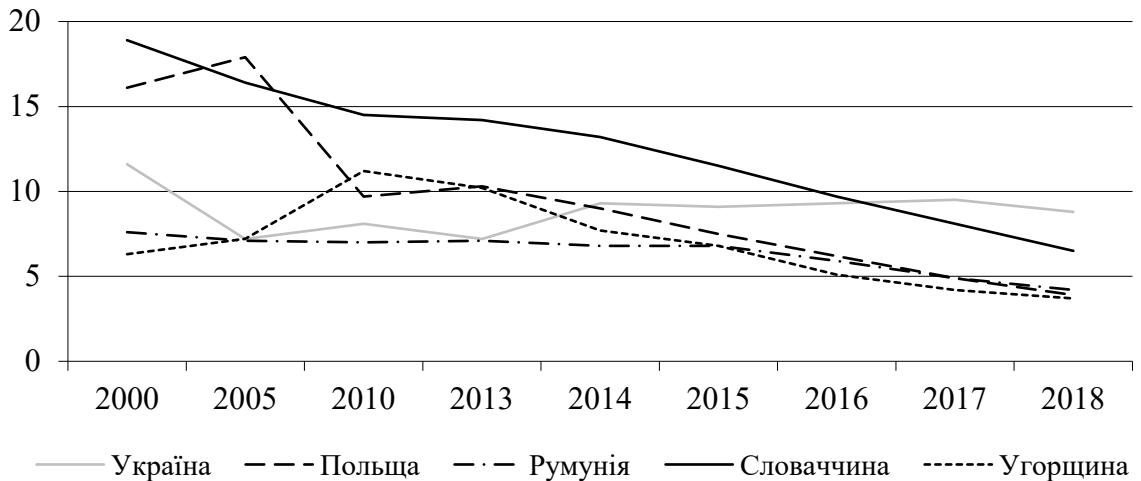

Рис. 2.16. Рівень безробіття в Україні та країнах ЄС, %

Джерело: складено за матеріалами [133]

За 2000-2018 рр. в Україні офіційний рівень безробіття знизився на 2,8 %, проте весь час він залишається найвищим серед країн партнерів. Частково це спричинено найнижчою середньомісячною заробітною платою в Україні, яка протягом всього досліджуваного періоду була в 3-6 разів меншою рівня інших країн Карпатського Єврорегіону (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Середньомісячна заробітна плата, дол. США

Країни	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2017 до 2000
Україна	42,3	157,3	282,2	408,5	292,7	192,0	202,8	267,1	224,8
Польща	509,3	812,0	1124,0	1169,4	1195,9	1009,1	1008,1	1122,5	613,2
Румунія	133,4	331,9	609,5	673,5	705,6	638,8	711,6	819,4	686
Словаччина	416,0	831,9	1203,8	1296,6	1321,0	1142,8	1174,7	1242,7	826,7
Угорщина	372,6	947,4	1127,7	1136,6	1095,6	885,0	917,0	1045,2	672,6

Джерело: складено за матеріалами [133]

Наглядність динаміки середньомісячної заробітної плати в Україні та окремих країнах представлено на рис. 2.17.

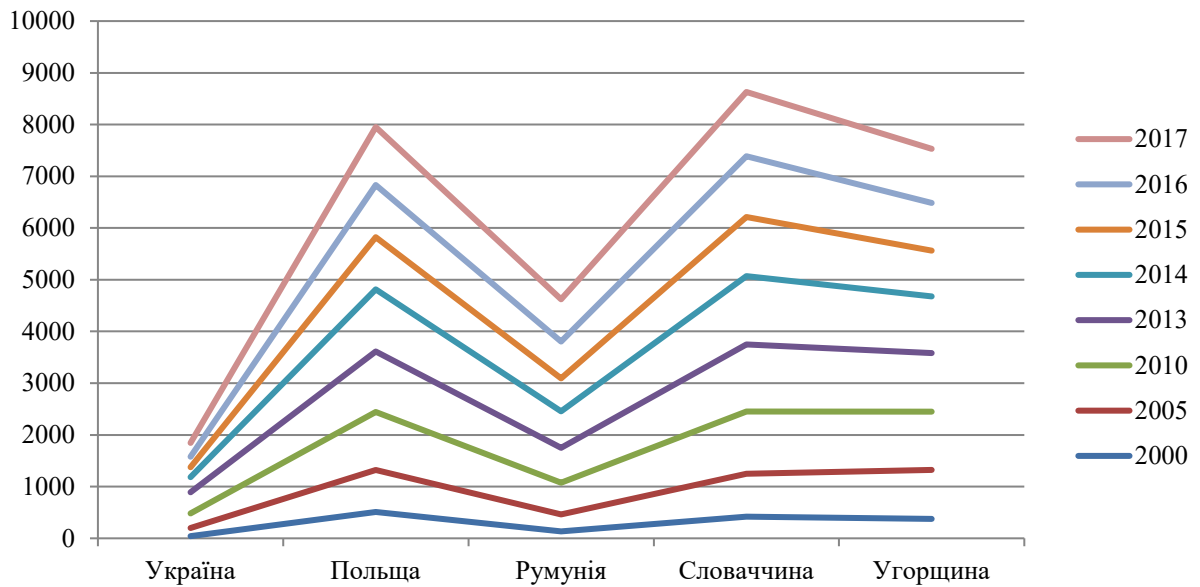

Рис. 2.17. Динаміка середньомісячної заробітної плати в Україні та окремих країнах ЄС, дол. США

Джерело: складено за матеріалами [133]

Суттєвою залишається різниця у рівні оплати праці навіть всередині ЄС, де чітко видно найнижчий її рівень в Україні (рис. 2.18).

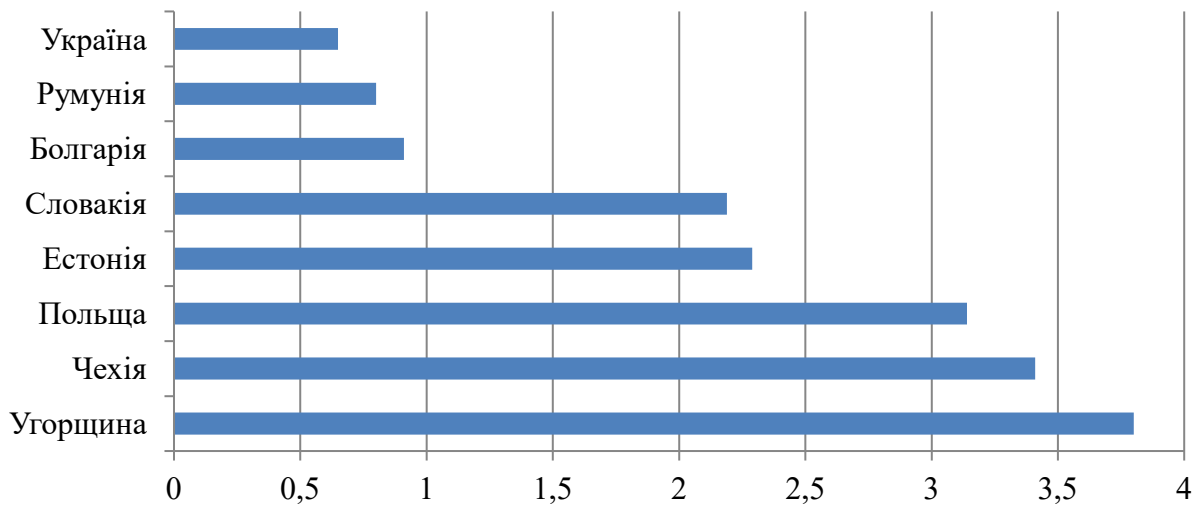

Рис. 2.18. Погодинна оплата праці у Східній та Центральній Європі, дол США

Джерело: складено за матеріалами [133]

Зазначені чинники, що впливають на ситуацію на ринку праці, визначають і відповідний (невисокий) рівень економічної активності (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

**Рівень економічної активності чоловіків і жінок віком 15–64 роки у
країнах Центрально-Східної Європи, %**

Країни	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018
чоловіків									
Україна	71,8	71,6	72,4	74,1	72,3	72,6	72,8	73,1	73,4
Польща	70,2	68,9	68,9	70,5	71,1	71,4	71,5	72,1	72,0
Румунія	75,3	71,6	73,8	73,5	74,5	75,8	75,2	76,4	77,3
Словаччина	75,4	76,1	76,7	77,3	77,8	77,7	78,5	78,5	79,0
Угорщина	65,6	66,3	66,0	69,6	71,9	73,7	75,4	76,5	77,3
жінок									
Україна	62,6	61,7	62,1	62,1	59,8	60,4	60,4	60,7	62,1
Польща	59,7	56,9	55,9	57,4	58,2	58,6	58,6	59,0	59,3
Румунія	61,8	56,9	56,2	56,4	57,1	56,9	56,6	58,8	58,8
Словаччина	62,7	61,5	62,1	62,6	63,0	64,5	65,7	66,2	66,2
Угорщина	50,9	54,4	55,6	58,0	60,1	61,5	62,8	63,5	64,1

Джерело: складено за матеріалами [133]

За період 2000-2018 рр. економічна активність чоловіків у всіх країнах зросла, а жінок – лише в Угорщині та Словаччині. При цьому важливо відмітити, що економічна активність вища у чоловіків.

Всього валовий внутрішній продукт, що виробляється в Карпатському Єврорегіоні, становить понад 70 млрд. євро, а найбільший внесок належить східній частині Словаччини. Крім Словаччини, Угорщина та Польща також мають значний показник ВВП. Дані вказують на колосальні міжрегіональні диспропорції в розрізі економічної ефективності та рівня розвитку. Аналіз ВВП за паритетом купівельної спроможності (ПКС) 2010 р. країн Центрально-Східної Європи за 2000-2018 рр. відображає, що в Україні він найвищий ніж у країнах транскордонного співробітництва, за виключенням лише Польщі (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

**ВВП за паритетом купівельної спроможності (ПКС) 2010 року країн
Центрально-Східної Європи, млрд.дол. США**

Країни	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	...	737,8	747,2	789,7	738,0	665,8	682,1	699,3	723,2
Польща	526,7	613,2	773,9	837,3	865,1	898,3	925,8	970,3	1019,7
Румунія	248,6	328,9	377,0	406,3	420,2	436,5	457,4	489,4	509,4
Словаччина	74,2	94,9	119,7	126,9	130,4	135,9	140,1	144,6	150,5
Угорщина	170,2	210,3	207,9	212,3	221,3	229,1	234,3	244,0	256,0

Джерело: складено за матеріалами [133]

Однак ВВП у розрахунку на одну особу за ПКС 2010 р. починаючи з 2005 р. є найнижчим в Україні (рис. 2.19).

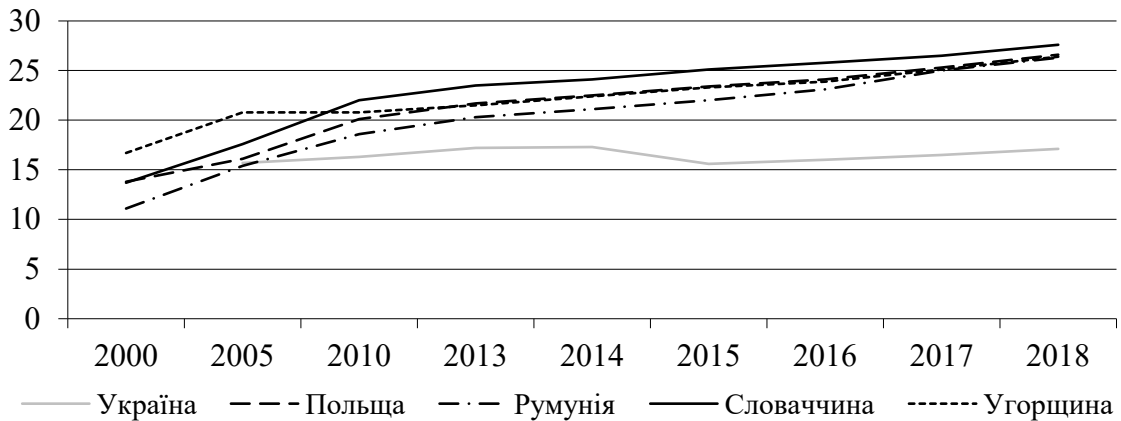

Рис. 2.19. ВВП на одну особу за ПКС 2010 року, тис.дол. США

Джерело: складено за матеріалами [133]

Динаміка темпів приросту (зниження) ВВП за паритетом купівельної спроможності відображають критичні та сприятливі періоди, що відбувались за роками в економіках країн Центрально-Східної Європи. Зокрема, чітко видно проблемні періоди в розвитку України (2013-2015 рр.), в Румунії (2010 р.) (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Темпи приросту (зниження) ВВП за ПКС 2010 року країн Центрально-Східної Європи, % до попереднього року

Країни	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	5,9	3,1	4,1	0,0	-6,6	-9,8	2,4	2,5	3,3
Польща	4,6	3,5	3,6	1,4	3,3	3,8	3,1	4,8	5,1
Румунія	2,4	4,2	-3,9	3,5	3,4	3,9	4,8	7,0	4,1
Словаччина	1,2	6,8	5,0	1,5	2,8	4,2	3,1	3,2	4,1
Угорщина	4,2	4,4	0,7	2,1	4,2	3,5	2,3	4,1	4,9

Джерело: складено за матеріалами [133]

Зазначені тенденції стали результатом скорочення темпів промислового розвитку в досліджуваних країнах Центрально-Східної Європи (табл. 2.13). Наведені аналітичні дані доводять, що Україна має покращувати стан соціально-економічного розвитку, використовуючи досвід і транскордонну співпрацю з країнами-учасницями Карпатського Єврорегіону. За роки партнерства в реалізації міжрегіонального та транскордонного

співробітництва українська сторона намагається інтегрувати його до цілісного, ретельно прорахованого механізму регіонального розвитку, що має базуватися на просторовому підході та розвиненому інституційному підґрунті, давати довгостроковий стійкий ефект у вигляді гармонізованого комплексного розвитку держав і їх регіонів та поглиблення їх участі в міжнародних інтеграційних процесах. Проте синхронізація поступальних зрушень, незворотність змін транскордонними територіями регіону ще не досягнута.

Таблиця 2.13

Темпи приросту (зниження) промислової продукції країн Центрально-Східної Європи, % до попереднього року

Країни	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	13,2	3,1	12,0	-4,3	-10,1	-13,0	2,8	0,4	3,0
Польща	...	4,4	11,2	2,3	3,5	4,8	2,8	6,6	5,9
Румунія	...	-3,1	5,5	7,9	6,0	2,8	3,1	7,9	3,5
Словаччина	...	-0,9	12,3	1,6	3,1	6,7	4,7	3,2	4,4
Угорщина	...	6,8	10,6	1,0	7,6	7,4	0,9	4,7	3,5

Джерело: складено за матеріалами [133]

Позитивно впливають на зміцнення інституційного потенціалу Карпатського регіону міжнародні ініціативи України та її сусідів у галузі єврорегіонального співробітництва щодо розвитку туризму, промисловості та енергетики, культури та освіти, а також управління на засадах сталого просторового розвитку, розбудови транспортно-логістичних мереж та інфраструктурних об'єктів тощо.

За 2000-2018 рр. обсяги зовнішньої торгівлі України загалом з країнами ЄС та країнами-учасницями транскордонної співпраці зросли, що доводить про зміну пріоритетів та розширення соціально-економічної взаємодії (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Динаміка зовнішньої торгівлі товарами та послугами з країнами Карпатського (Центрально-Східного) регіону, тис. дол. США

Країни	Експорт				Імпорт			
	2000	2005	2010	2018	2000	2005	2010	2018
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Усього	18227,6	40671,6	63729,4	58972,9	15107	39078,1	66209,4	63496,4

Продовження таблиці 2.14

1	2	3	4	5	6	7	8	9
з них по країнам Карпатського Центрально-Східного регіону	1220,6	2943,3	4310,5	7386,5	693,7	2717,7	5351,1	6336,9
Польща	452	1072,6	1880,3	3607,4	330,2	1482,9	2930	3838
Румунія	174,2	496,8	727,4	1025,6	52,6	215,8	693,4	550,9
Словаччина	239	556,9	618,8	908,5	130,6	321,5	460,8	644,3
Угорщина	355,4	817	1084	1845	180,3	697,5	1266,9	1303,7

Джерело: складено за матеріалами [133]

Разом з цим, дослідження структури зовнішньоторговельної діяльності України за 2018-2019 рр. відображає малі частки країн-учасниць Карпатського Єврорегіону (крім Польщі) у експорті та імпорті, які мають незначні як позитивні, так і негативні зміни. Експорт з Польщею складає понад 14%, Угорщиною – понад 7%, Румунією – понад 4%, Словаччиною – понад 3%, а імпорт відповідно з Польщі – понад 14%, Угорщини – понад 4%, Румунії – понад 2%, Словаччини – понад 2%.

Дослідження структури зовнішньої торгівлі товарами та послугами з країнами Карпатського Центрально-Східного Єврорегіону доводить, що найбільша частка належить міжнародним економічним зв'язкам з Польщею та менше з Угорщиною (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

**Структура зовнішньої торгівлі товарами та послугами з країнами
Карпатського Центрально-Східного Єврорегіону**

Країни	Експорт				Імпорт			
	2018	%	2019	%	2018	%	2019	%
Польща	3607430,1	48,8	3716705,9	50,3	3838050,8	60,5	4351564,4	61,4
Румунія	1025666,6	13,9	1122782,3	15,2	550856,3	8,7	684471,9	9,7
Словаччина	908483,9	12,3	768186,1	10,4	644291,8	10,2	741136,1	10,5
Угорщина	1845050,5	25,0	1777895,1	24,1	1303712,1	20,6	1309671,5	18,5
Усього	7388649	100,0	7387588	100,0	6338929	100,0	7088863	100,0

Джерело: складено за матеріалами [134]

Загалом зазначені території мають суттєві розбіжності в рівні розвитку і

внутрішньому потенціалі, що відображені також в ключових галузях економіки. Ось декілька прикладів: у гірській місцевості важливими є деревообробна та видобувна галузі промисловості, а в низинних регіонах утворились оптимальні умови для розвитку сільського господарства та садівництва; більш розвинені урбанізовані райони характеризуються наукомісткими галузями і послугами (наприклад, авіація, автомобілебудівна промисловість, хімічне та фармацевтичне виробництво, машинобудування, IT-послуги); у менш розвинених та сільських регіонах домінують трудомісткі сектори (наприклад, сільське господарство, харчова промисловість, хімічна промисловість, чорна та кольорова металургія).

Наведені фактори і широкий спектр галузей можуть призвести до таких переваг: це може бути підставою для горизонтальної та вертикальної економічної інтеграції та співробітництва, кластерності (наприклад, у сталому туризмі, агропромисловому комплексі та харчовій промисловості, відновлюваній енергії); створюються можливості для міжрегіональної торгівлі; зазначені диверсифікації можуть гарантувати певний захист від економічних криз і коливання валютних курсів.

Приблизно 300 000 підприємств діють на території Карпатського Єврорегіону, більшість з них знаходяться в Угорщині, що чітко прослідковується відповідно до даних про щільність підприємств. Втім, більшість малих та середніх підприємств характеризуються слабким інноваційним потенціалом та обмеженими фінансовими ресурсами. Більшість транснаціональних корпорацій обирають міста Карпатського Єврорегіону як промислові об'єкти (наприклад, американські Steel and Whirlpool у Словаччині, Michelin і Bosch в Угорщині, Electrolux у Румунії, Asseco і Sanofi-Aventis у Польщі), тому інфраструктуру для бізнесу великих міст можна вважати розвинутою. Деякі з індустріальних парків і інкубаторів для малого та середнього бізнесу характеризуються низьким рівнем виробничих потужностей. Основні причини низького рівня використання включають недостатньо розвинену інфраструктуру, погане місце розташування, поганий ринок праці, низький рівень або навіть відсутність бізнес-послуг. По-справжньому успішні промислові об'єкти, ті, які мають найвищий рівень

працевлаштування, розташовані в містах-мільйонниках.

Крім того, столиці є центрами наукових досліджень, технологічного розвитку та інновацій. Незважаючи на значні відстані до столиць своїх країн, представлені регіони мають високу наукову активність. Тут знаходиться велика кількість університетів та коледжів, є багато різних інститутів, факультетів та закладів для інтенсивного навчання та підготовки кадрів, які охоплюють майже 200 тис. студентів. Університети та науково-дослідні установи мають високу наукову потужність та є центрами наукових досліджень, технологічного розвитку та інновацій, які забезпечують хорошу базу для кращого використання результатів наукових досліджень.

Показники ринку праці показують, що Карпатський Єврорегіон помітно відстає від середньоєвропейських показників. Існують деякі відмінності між країнами, а також між міськими та сільськими місцевостями. Транскордонна мобільність робочої сили незначна – переважно через недосконалість транскордонного ринку праці, мовний бар'єр і частково недоліки транспортної інфраструктури. Відсутність взаємного визнання дипломів заважає активації транскордонного ринку праці і затримує інші види співробітництва.

Наявність 10 міжнародних аеропортів сприяє легшому доступу до Карпатського Єврорегіону. Зовнішнє транспортне сполучення є також вирішальним чинником для розвитку туризму, який може бути визначено як одну з головних спільних сильних сторін Карпатського Єврорегіону (розгалужена мережа магістралей та прикордонних пунктів пропуску на території Карпатського Єврорегіону) (рис. 2.20). Численні культурні та природні атракції створюють міцну основу для спільної розробки шляхів поліпшення привабливості регіону: об'єкти спадщини ЮНЕСКО; природні багатства, такі як 26 національних природних парків та інших природоохоронних територій, гори, печери, ліси, озера, річки; виноробні регіони і «винні» маршрути; музеї, архітектурне надбання (церкви та собори, замки, палаци, руїни), хоча триваюча деградація об'єктів і сто-річної культурної та архітектурної спадщини є проблемою; курорти на термальних водах; народне мистецтво і традиції; туристичні заходи та фестивалі.

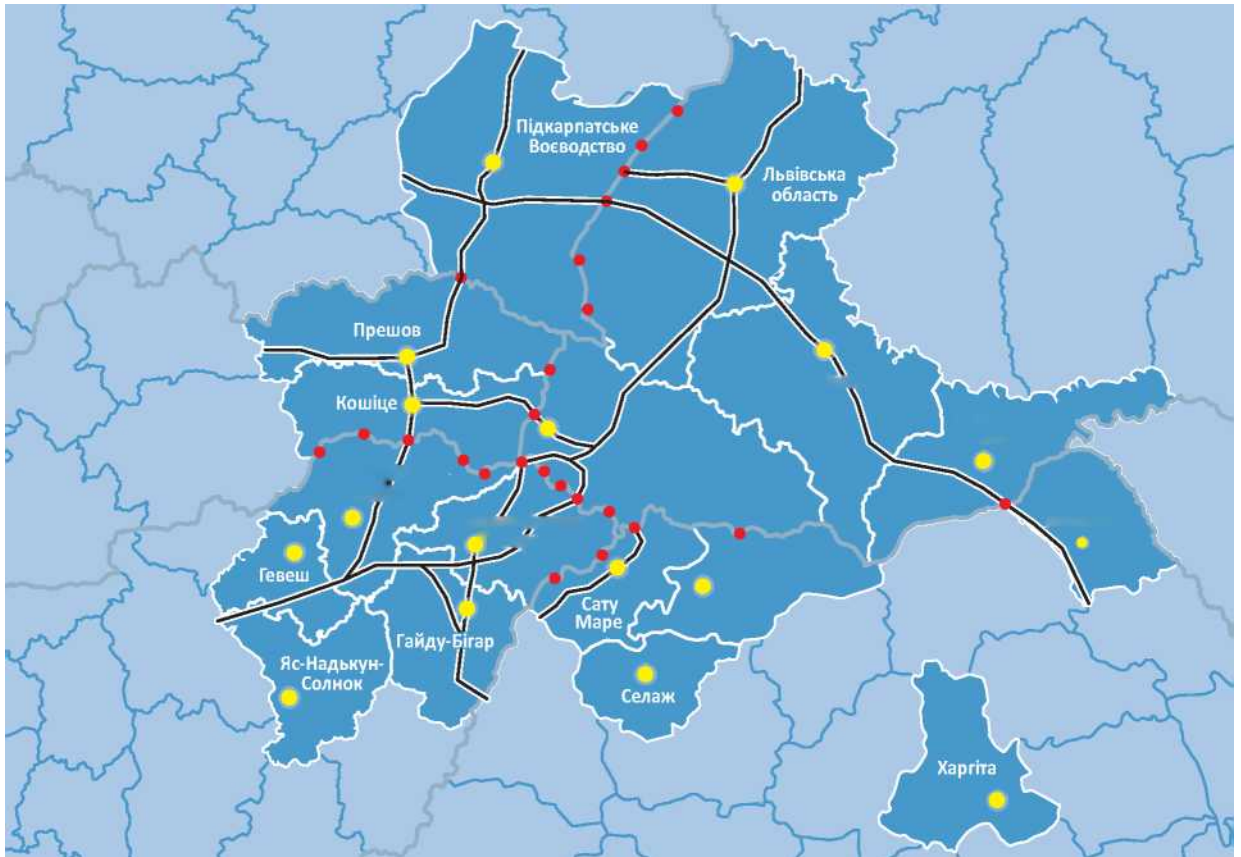

Рис. 2.20. Основні магістралі та прикордонні пункти пропуску на території Карпатського Єврорегіону

Джерело: [141,146]

Відповідно до цього, в Карпатському Єврорегіоні присутні різні види туризму: бальнеологічно-оздоровчий туризм; культурний, архітектурно-релігійний туризм; активний туризм (наприклад, походи, зимові види спорту, рафтинг, велоспорт, водний туризм та екотуризм); сільський туризм; гастрономічний туризм; діловий туризм.

Незважаючи на розлогий туристичний потенціал, цей сектор має подолати головні виклики щодо якості та кількості туристичної інфраструктури та послуг, а також недоліки у діяльності й організації туристичного маркетингу. Це негативно впливає на кількість туристів, кількість їх зупинок на ночівлю і середню тривалість перебування.

Сьогодні для Карпатського Єврорегіону характерними є суттєві проблеми: несприятливі умови ведення бізнесу, поганий стан транспортної інфраструктури, безробіття, низький рівень заробітних плат, відсутність сміттєпереробних заводів, неефективна реформа з децентралізації, низький рівень поінформованості населення, відсутність комунікації між громадянами

та представниками влади, подвійне громадянство, широко розповсюджена трудова міграція, що провокує відтік за кордон інтелектуальних еліт і породжує брак кваліфікованих кадрів [125].

Розуміння переваг транскордонної співпраці сьогодні не викликає сумнівів, особливо у рамках Карпатського Єврорегіону. Це пов'язано зі значним потенціалом даних територій і сучасним низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Тому потрібно зосереджувати додаткову увагу на питаннях глокалізації (глокалізаційних стратегіях), яка дозволяє суб'єктам центральної влади реалізовувати довгострокові цілі з експлуатації локальних особливостей території, або захисту локального соціально-економічного середовища від негативного впливу глобальних потоків знань, товарів, капіталу. При цьому важливим для реалізації глокалізаційних стратегій є активна участь локальної спільноти як на етапах розробки, так і на стадії впровадження [31, с. 11].

Сьогодні Європа продовжує виділяти кошти на різні сфери життя Карпатського Єврорегіону – розвиток місцевого бізнесу та освітньої сфери, ремонт доріг, оснащення КПП на кордоні, створення сміттєпереробної промисловості тощо, а центральна і місцева влада мало залучається до схожих ініціатив, перешкоджає оперативному надходженню допомоги до регіону й ефективному використанню коштів закордонної підтримки [125]. Тобто суттєвий зовнішній вплив має стимулювати місцеву владу вдаватись до більш дієвих кроків, інакше процеси міграції будуть лише зростати.

У цілому на сучасному етапі в розвитку Карпатського Єврорегіону та інших єврорегіональних структур настав переломний момент, коли від переважно політико-декларативного єврорегіонального співробітництва необхідно прискорено переходити до пріоритетів економічної співпраці і реалізації конкретних спільних господарських транскордонних проектів. Економіки України, Польщі, Румунії, Угорщини та Словаччини, зокрема їх прикордонні регіони являють собою один з найпривабливіших в Центральній та Східній Європі плацдармів світового аутсорсінгу, зокрема в галузях машино- і приладобудування, різноманітні транспортно-логістичні можливості для забезпечення усього комплексу мультимодальних перевезень, близькість

підприємств до потенційних споживачів, високий рівень розвитку існуючої транспортної мережі у вигляді залізниць, автомобільних доріг, водних та повітряних шляхів та їх високий інвестиційний рейтинг тощо. Широкі можливості для конкретизації транскордонного співробітництва, створення нових робочих місць надають інвестиційні проекти в розвиток індустріальних парків та кластерів, у транспортно-логістичну та енергетичну галузі.

2.3. Актуальний перебіг дво-, багатостороннього транскордонного економічного співробітництва та формування інституційного потенціалу глокалізації й кластерного розвитку в Карпатському регіоні

Починаючи з 1990-х років Карпатський регіон, єдиний такого роду регіон континенту, де проходять кордони чотирьох країн-членів ЄС з Україною, позиціонувався як плацдарм європейської інтеграції, реалізує численні програми Східного партнерства ЄС, а також став площиною створення першої на пострадянському просторі міжнародної структури транскордонного співробітництва – Карпатського єврорегіону у складі прикордонних територій Румунії, Словаччини, Угорщини та України. Спільна ініціатива по його створенню у 1993 р. була підтримана Міністерствами закордонних справ та Радою Європи [142; 143].

Стратегічним пріоритетом аналітичного доробку у комплексі міждисциплінарних досліджень є узагальнення перспектив та актуального стану співробітництва прикордонних регіонів України та країн Центрально-Східної Європи, Словацької Республіки зокрема в контексті імплементації Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі між Україною та ЄС.

На взаємодії регіонів українсько-словацького прикордоння після вступу Словацької Республіки (СР) до ЄС (1 травня 2004 р) у повній мірі продовжує позначатися стратегічно важливий геополітичний вимір (поява нового і в середньостроковій перспективі незмінного східного кордону об'єднаної Європи).

Вплив державного кордону та прикордонних регіонів і адміністративно-територіальних одиниць Словацької Республіки та України на регіональний

розвиток та прилеглий соціокультурний простір за всіх часів несе на собі відбиток соціально-економічного стану великого і самобутнього центральноєвропейського регіону на відрогах Карпат, Татр та Бескидів.

Ось вже понад 20 років розвивається Українсько-словацьке транскордонне співробітництво, проте в останній період воно має сповільнену динаміку, що пов'язано з потужною пропагандистською діяльністю Російської Федерації [222, с. 33]. Тобто порушується сама суть транскордонного співробітництва, яке в своїй основі – «це спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної національним законодавством» [223]. Хоча загалом, транскордонне економічне співробітництво України та Словаччини характеризується дружніми партнерськими відносинами без суттєвих наслідків від поточних геополітичних викликів [222, с. 38].

Більшість видів державної співпраці України та Словацької Республіки здійснюється через спільний кордон, який порівняно невеликий (всього 98,3 км), а уряди та повноважні відомства обох країн працюють практично синхронно.

Практика показує, що по роках партнерства в реалізації міжрегіонального та транскордонного співробітництва як словацька, так і українська сторони намагаються інтегрувати його до цілісного, ретельно прорахованого механізму регіонального розвитку, що має базуватися на просторовому підході та розвиненому інституційному підґрунті, давати довгостроковий стійкий ефект у вигляді гармонізованого комплексного розвитку держав і їх регіонів та поглиблення їх участі в міжнародних інтеграційних процесах.

Значним кроком уперед у справі створення механізму регулювання українсько-словацьких транскордонних стосунків і взагалі новацією в міжнародно-договірній практиці варто вважати підготовлену за абсолютно

новими загальноєвропейськими стандартами і підписану в Братиславі 5 грудня 2000 р. «Угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво».

Широким є перелік основних сфер, у яких буде забезпечуватися координація українсько-словацького транскордонного співробітництва, зокрема, міський і регіональний розвиток, транспорт і зв'язок, прикордонна торгівля, енергетика, спільні проекти розвитку туризму, економічні проекти (спільні підприємства) тощо (Ст.9).

Це був перший міжнародно-правовий документ України щодо транскордонного співробітництва, де центральна виконавча влада бере на себе конкретні зобов'язання, в т.ч. перед територіальними общинами, регіональними й місцевим органами влади про сприяння транскордонній співпраці. Продуманими і раціональними є визначені Ст. 6-8 Угоди координуючі структури двостороннього транскордонного співробітництва – національні і змішані комісії, робочі групи експертів [144].

Рекомендовані Радою Європи стандарти використовуються також в практиці стосунків між Україною та СР для підготовки угод про транскордонне співробітництво на регіональному і місцевому рівнях. На сьогодні між двома країнами на міжрегіональному рівні укладено близько 50 угод про співпрацю на різних рівнях – як областей, так і районів та муніципалітетів, близько 30 документів про співпрацю між навчальними закладами, виконання яких забезпечує контакти на мікрорівні – між конкретними структурами, підприємствами, університетами, школами, науковими інститутами, закладами культури, бібліотеками тощо [145].

Позитивно впливають на зміцнення інституційного потенціалу Карпатського регіону міжнародні ініціативи України та Словаччини у галузі єврорегіонального співробітництва. Так, у 2003 р. ними було підписано, а у 2006 р. введено в дію Карпатську конвенцію, що стала основою для співпраці та координації регіональної політики різних країн (у т. ч. у сфері співпраці місцевих громад, неурядових організацій, регіональних і національних урядів, ЄС та ООН). Карпатську конвенцію підписали також Чехія, Угорщина, Польща, Румунія та Сербія.

Пріоритетні напрями міждержавного міжрегіонального співробітництва визначені у Рекомендації 296 «Сталий розвиток гірських регіонів та досвід Карпатських гір» Конгресу місцевих та регіональних влад, де зазначено, що управлінський склад Карпатського Єврорегіону має активно залучати громадськість до процесу прийняття рішень, зокрема у сферах територіального планування, захисту навколишнього природного середовища, заощадливого використання природних ресурсів гірських територій; у напрямі реалізації дієвої соціальної політики, стимулювання розвитку регіональної економіки та покращення ситуації на місцевому, регіональному ринку праці [146].

Необхідність та доцільність розробки Стратегії Карпатського Єврорегіону у нових геополітичних умовах була висловлена на засідання керівників регіональних влад країн-учасниць КЄ під час проведення в Ужгороді 8-10 вересня 2010 року Міжнародної конференції «Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи». Впродовж 2013-2015 рр. у процесі експертного та громадського обговорення, в т.ч. за участю і консультацій представників української експертної групи, була розроблена «Стратегія Карпатського Єврорегіону – 2020», у якій представлено багатоваріантні сценарії трансформації Карпатського єврорегіону та середньострокового планування його діяльності, шляхи інтенсифікації включення проектів транскордонного співробітництва членських регіонів до Європейських фінансових механізмів транскордонної співпраці у 2014 – 2020 рр. [146].

У актуальній практиці транскордонної співпраці зустрічаються приклади змін інституційних форм від єврорегіонів до Європейських угруповань територіального співробітництва або ж до Об'єднань єврорегіонального співробітництва. Відповідну нормативну базу щодо їх функціонування було започатковано ухваленням Європейським парламентом і Радою Європи Регламенту № 1082/2006 щодо Європейських угруповань територіального співробітництва (ЄУТС) (від 5 липня 2006 р.).

ЄУТС утворюються, щонайменше, двома державами-членами ЄС, а території третіх країн (не членів ЄС, у т. ч. країн, що отримали статус асоційованого члена ЄС) можуть долучатися до ЄУТС, якщо це не суперечить

чинному національному законодавству. ЄУТС мають статус юридичної особи. Більшість ЄУТС у просторовому вимірі є порівняно невеликими, що значно спрощує процес управління та фінансування проектів регіонального розвитку у їх межах [6, с. 83].

Пошук нових орієнтирів українсько-словацького співробітництва веде до неминучої констатації, що економіки України та Словаччини, зокрема їх прикордонні регіони являють собою один з найпривабливіших в Центральній та Східній Європі плацдармів світового аутсорсингу, зокрема в таких галузях машино- і приладобудування як автомобільна електротехнічна і електронна промисловість, виробництво необхідних для них компонентів. Українсько-словацьке прикордоння, як привабливий плацдарм світового аутсорсингу, спирається на розмаїті транспортно-логістичні можливості для забезпеченні усього комплексу мультимодальних перевезень, близькість підприємств України та Словаччини до потенційних споживачів, високий рівень розвитку існуючої транспортної мережі у вигляді залізниць, автомобільних доріг, водних та повітряних шляхів та їх високий інвестиційний рейтинг, закріплений належністю до 5-го Критського транспортного

Великий простір для співпраці в інноваційному розвитку представляють прикордонні регіони обох країн, які мають значний і в недостатній мірі використовуваний для цих цілей науково-технічний потенціал. Цій меті відповідає розгортання в прикордонних регіонах діяльності мережі державних, комунальних та корпоративних регіональних інноваційних центрів, інвестиційних агентств та агентств регіонального розвитку.

У рамках Карпатського регіону започаткована Асоціація університетів та здійснюються заходи щодо створення транскордонного освітньо-наукового кластеру [214]. Постійною інтелектуальною та методологічною платформою в інтенсифікації інвестиційно-інноваційної складової транскордонного співробітництва здатні стати регіональні Торгово-Промислові Палати. В цьому плані варто відзначити активну спільну роботу представників митних органів і Словацько-Української торгово-промислової палати в рамках спільного проекту «SlovakAid» та МЗС Словаччини «Україна в міжнародній торгівлі після вступу до СОТ».

Успіх створення індустріальних парків та кластерів на території Словацької Республіки та позитивні передумови формування кластеру автомобільної і електронної промисловості в Карпатському регіоні України (на території Закарпатської, Львівської, Волинської та Івано-Франківської областей, аналіз виробничої кооперації, поставок сировини, компонентів, технологій та know-how між словацькими та українськими підприємствами енергетики, гірничо-металургійної, автомобільної і електронної промисловості, заходів урядів обох країн щодо подолання депресивності прикордонних та гірських регіонів робить надзвичайно актуальним питання про формування міжнародних кластерів у цих галузях та супровід цих проектів у вигляді відповідних міжурядових угод і програм [92; 209].

На нашу думку, як вже зазначали і інші експерти, при визначенні територіальної зони застосування принципів малого прикордонного руху, словацькій та українській сторонам не варто ігнорувати значний потенціал усіх цих проектів з точки зору переборення депресивності власних прикордонних територій обох країн.

Отримання та наповнення Україною у співпраці з її європейськими партнерами статусу країни-асоційованого члена ЄС відкриває перед нашою державою нові можливості щодо участі в операційних програмах ЄС, які стосуються всіх сфер регіонального розвитку. Українські центральні та регіональні органи влади, органи місцевого самоврядування мають узгодити свою діяльність і за підтримки громадськості й бізнес-структур, що діють на місцевому, регіональному рівні, забезпечити імплементацію кращого європейського досвіду функціонування єврорегіонів в українській частині їх функціонування.

Інституційний потенціал Карпатського регіону як всеосяжної платформи словацько-української транскордонної співпраці має організаційно-інституційний вимір, що передбачає узгодження діяльності української сторони Карпатського регіону із стратегічними пріоритетами європейської інтеграції України, міждержавних відносин Словаччини та України, а також практичне залучення можливостей, що надаються українській та словацькій сторонам у рамках міжнародних ініціатив та

проектів Євросоюзу.

У цьому руслі доцільно узгодити базові стратегічні пріоритети розвитку Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей із стратегічними пріоритетами партнерських областей Словаччини та інших країн Вишеградської групи, зокрема у рамках стимулювання ТКС у межах Карпатського регіону, виконанням Рекомендації 296 Конгресу місцевих та регіональних влад «Сталий розвиток гірських регіонів та досвід Карпатських гір».

Алгоритм такої роботи передбачає також узгодження пріоритетів державної стратегії євроінтеграції України з регіональними ініціативами євроінтеграції (у т. ч. – на основі залучення наявного потенціалу українського представництва Карпатського Єврорегіону та українських громад-членів Асоціації ЄУТС «Унр-Тіса-Тур-Слана-Горнад-Будва-Шінва», що об'єднує на території ЄС органи місцевого самоврядування Угорщини, Словаччини, Румунії.

Можна стверджувати, що в межах території Словаччини (м. Кошіце, м. Пряшів), України (м. Ужгород, м. Мукачево, м. Виноградово) та Угорщини (м. Ньїредьгаза, м. Мішкольц, м. Загонь) створилися передумови для створення європейського субрегіону міжнародного транскордонного кластерного розвитку, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності залучених транснаціональних та національних виробництв, малих та середніх підприємств, позитивно впливатиме на просування словацьких, українських товарів та спільної продукції на європейські ринки.

Потужний фундамент щодо прискорення процесів євроінтеграції України має створити організаційно-інституційна підтримка стимулювання виробничих процесів та розвиток виробничої кооперації, контрактингу та аутсорсингу на всеохоплюючій території регіону Карпат, що сприятиме створенню нових робочих місць, дасть змогу активізувати економічне зростання на місцевому та регіональному рівнях.

Не можемо погодитись із «катастрофічними» прогнозами про можливість згортання транскордонного співробітництва через Карпатський Єврорегіон після вступу деяких центральноєвропейських держав Євросоюзу.

Адже транскордонне співробітництво розглядається ними як один із найбільш перспективних напрямів взаємодії з українською державою з метою включення її до загальноєвропейських інтеграційних процесів. Відповідно і Україна вважає розвиток мережі транскордонних і єврорегіональних контактів на західному напрямі додатковим вагомим стимулом власного наближення до ЄС. Таким чином в умовах економічних, правових та статусних асиметрій, притаманних Словаччині та Україні, їх транскордонним та партнерським регіонам та адміністративно-територіальних громадам, зростає запит на компенсуючу функцію транскордонного та єврорегіонального співробітництва.

Стратегічним пріоритетом аналітичного доробку у комплексі міждисциплінарних досліджень є узагальнення перспектив та актуального стану співробітництва прикордонних регіонів України та країн Центрально-Східної Європи, Словацької Республіки зокрема в контексті імплементації Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Після згортання основних проявів світової фінансової та економічної кризи відбувалося відновлення економік України і Словацької Республіки, яке супроводжувалось суттєвим зростанням обсягів зовнішньоторговельного двостороннього товарообігу між країнами у порівнянні з попереднім роком.

Більшість видів державної співпраці України та Словацької Республіки здійснюється через спільний кордон, який порівняно невеликий (всього 98,3 км), а уряди та повноважні відомства обох країн працюють практично синхронно. Проте сучасна форма, інтенсивність і ефективність співпраці залишається в своїй більшості формальною.

В Україні цьому факту на законодавчому рівні надають вагому увагу. Зокрема, у 2016 р. була затверджена Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки, де пріоритетами транскордонного співробітництва із Словацькою Республікою є: співпраця у сфері реформування органів місцевого самоврядування; забезпечення розвитку туристично-рекреаційного потенціалу прикордонних регіонів; виконання культурно-мистецьких програм; введення спрощеного механізму

малого прикордонного руху та розширення території його дії; удосконалення та спрощення механізму малого прикордонного руху, модернізація та реконструкція пунктів пропуску на українсько-словацькому кордоні; мінімізація негативних наслідків впливу виробничої діяльності на соляних рудниках у смт. Солотвино Тячівського району Закарпатської області [108]. Чітко визначені у Програмі основні пріоритети співпраці мали б забезпечити ґрунтовні результати, але з плином часу, вже сьогодні можна констатувати про низьку ефективність даних заходів, відсутність істотних змін у залученні додаткового капіталу та праці.

Тривала співпраця між Україною та Словаччиною є дуже важливою для обох країн, а їх суттєва кількість білатеральних міжнародних угод забезпечують базис для розвитку двосторонніх відносин. Проте, існуюча практика офіційних відносин на національному чи державному рівні майже відсутня на рівні прикордонних регіонів з причин нехтування утворенням рівноцінних партнерських установ, що в подальшому стримує ефективні та успішні транскордонні ініціативи [224, с. 3]. Парадоксальним є факт того, що рівень розвитку цих країн має дуже різні результати, значні регіональні відмінності. Разом з цим вони є порівнюваними за національними рахунками та соціально-економічними показниками.

Словацька Республіка інвестує щорічно в економіку України близько 71-100 млн дол. США, що складає близько 0,15-0,25 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій (табл. 2.16), залучених до української економіки, а на території України було створено понад 200 підприємств із словацьким капіталом. Найбільший обсяг інвестицій із Словацької Республіки спрямовано до промисловості – 38,9 % від всіх словацьких інвестицій до України, у видобувну промисловість – 23,4 %, до переробної промисловості – 15,5 % загальної суми словацьких інвестицій до України [133].

Таблиця 2.16

**Динаміка прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал)
України і Словаччини, млн. дол. США**

Країни	2014	2015	2016	2017	2018
Прямі іноземні інвестиції в Україну, всього	53 704,0	38 356,8	32 122,5	31 230,3	31 606,4
в т.ч. із Словаччини	99,7	74,2	72,2	71,1	74,9
Прямі іноземні інвестиції з України, всього	6 702,9	6 456,2	6 315,2	6 346,3	6 322,0
в т.ч. у Словаччину	*	*	*	0,3	0,4

*Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності статистичної інформації

Визнаючи важливість розвитку зовнішньоекономічної діяльності, яка є одним з найважливіших напрямів підвищення ефективності економіки кожної країни, за 2000-2018 рр. відбувається її зростання (табл. 2.17) [133].

Таблиця 2.17

Динаміка зовнішньоекономічної діяльності України і Словаччини

Країни	2000	2005	2010	2015	2018
Експорт товарів, млн. дол. США	230,9	507,7	568,2	468,5	863,9
Імпорт товарів, млн. дол. США	124,4	304,0	442,6	346,3	525,9
Експорт давальницької сировини, тис. дол. США	1317,2	–	–	–	102,5
Імпорт давальницької сировини, тис. дол. США	2966,6	18551,5	11610,6	15095,8	19063,0
Експорт послуг, млн. дол. США	8,1	49,2	50,6	26,8	44,6
Імпорт послуг, млн. дол. США	6,2	17,5	18,2	101,8	118,4

Результати зовнішньоекономічної діяльності є доволі позитивними, оскільки зросла загальна вартість експортно-імпортних операцій, крім того скоротився експорт давальницької сировини та збільшився відповідний імпорт.

Сьогодні транскордонне співробітництво України зі Словаччиною здійснюється як на міждержавному рівні, так і на рівні територіальних громад, їх представницьких органів, місцевих органів виконавчої влади та сприяє:

соціальної та економічній конвергенції прикордонних регіонів обох країн та створенню нових можливостей для розвитку [222, с. 35]. Їх економічні відносини характеризуються міцними зв'язками в межах Європейського Союзу та залежністю Словацької Республіки від європейського ринку. Важливим елементом співпраці Словаччини та України є передача досвіду європейської та євроатлантичної інтеграції.

Наявність та функціонування системи двостороннього узгодження усього спектру питань міждержавних відносин, в тому числі взаємодії прикордонних регіонів дозволили двом державам постійно тримати в полі зору такі фактори геополітичної ситуації як необхідність коригування міжнародно-правових пактів двостороннього співробітництва з урахуванням позиції ЄС, який виступає як потужний партнер і регулятор євроінтеграційної співпраці, поєднання національних інтересів і засад соціально-економічної та міграційної політики європейського співтовариства [221, с. 137-138].

Україна та Словаччина володіють достатнім потенціалом для нарощування співпраці як на міждержавному, так і на міжрегіональному рівні, обміну практичним досвідом і технологіями реформування багатьох галузей економічного і суспільного життя. Зокрема, у докризову добу рушійними факторами високих темпів зростання словацького ВВП та експорту виступали значні внутрішній та зовнішній попит, попит на інвестиції, позитивна динаміка зайнятості та заробітної плати. Збільшенню експорту і зараз сприяє запуск нових експортних виробництв, автомобільних підприємств так званого Центрально-Європейського Детройту [102, с. 180].

З 1 січня 2009 р. в Словаччині введено в обіг євро. Результативними виявилися фіскальна, банківська, адміністративна, податкова, пенсійна, соціальні реформи, приватизація ряду державних монополій у енергетичному, банківському та телекомунікаційному секторах, законодавче стимулювання інвестиційного процесу. Здійснені в період 1999-2008 рр., вони принесли Словаччині світове визнання як країни-реформатора в 2005 р., вивели в першу трійку східноєвропейських країн за показниками ВВП на душу населення в 2009 р., на перші позиції в Європейській економічній спільноті (European Economic Community, ЕЕС) за зменшенням податкового навантаження [92, с.

20-21].

Велику ресурсну та інвестиційну привабливість має економіка України і її регіони (рис. 2.21). Це зокрема людські та інтелектуальні ресурси, надра, сільськогосподарські, водні та лісові угіддя, висока (на рівні світових показників) забезпеченість основними фондами, розвинена соціальна інфраструктура [216, с. 21-22].

Рис. 2.21. Сировинна база України

Джерело: [216, с. 21-22]

Позитивних можливостей для українсько-словацької співпраці додають вступ України до Світової організації торгівлі та приєднання її до європейського енергоринку. У середньостроковій перспективі нових якісних змін двостороннє співробітництво зазнає після підписання угод між Україною та Євросоюзом про асоціацію та всеосяжну зону вільної торгівлі, безвізовий режим та набуття Україною статусу асоційованого члена європейського співтовариства. Імплементацию угод України та Євросоюзу з цих питань віднесено до найвищих пріоритетів зовнішньої політики України [101, с.17-18].

Світова економічна криза 2008-2010 рр., її драматичний перебіг в Україні та Словаччині, що мав наслідком відчутний спад ВВП, вказали на ключові виклики для обох держав, які вимагають енергійних і нетрадиційних

рішень. В першу чергу це спільні для партнерів проблеми енергетичної безпеки, демографічні проблеми, безробіття і гнучкості ринку праці, переборення корупції та забезпечення прозорого державно-приватного партнерства. Актуальними залишаються необхідність диверсифікації виробництва та переборення депресивності і нерівномірності розвитку окремих територій [217, с. 4-21].

Словацькі дослідники відзначають також такі важливі проблеми як збільшення регіональних відмінностей, концентрацію високих показників частки ВВП на душу населення, прямих іноземних інвестицій, збережених робочих місць на заході країни у порівнянні з високим безробіттям, недостатнім залученням коштів ЄС у східній Словаччині, великим розривом у показниках ВВП у різних регіонах країни. Недостатніми вважаються ділові контакти підприємницьких кіл Словаччини та Закарпатської області України, в економіці якої працювало 66 спільних українсько-словацьких підприємств і було залучено словацьких інвестицій в розмірі близько 9 млн дол. США [212, с. 89].

Негативними і водночас спонукаючими чинниками для України є велика зношеність основних фондів та інфраструктури, необхідність остаточного формування ринку землі. На часі якомога швидшої імплементація нового Податкового Кодексу, ухвалення стабільного законодавства щодо стимулювання та гарантій іноземних інвестицій, завершення адміністративної, судової та освітньої реформ, здійснення переходу до страхової медицини.

У після-кризову добу в середовищі істеблішменту обох країн стає все більше прихильників того, що імперативом подолання наслідків кризи, створення надійного підґрунтя для забезпечення сталого розвитку і підвищення якості життя як для Словаччини так і для України є рух до економіки, що базується на знаннях та інноваціях, використання потенціалу прикордонних регіонів (рис. 2.22).

Рис. 2.22. Українсько-словацьке прикордоння: геоелекономічні і просторові переваги.

Джерело: укладено за матеріалами Закарпатського інвестиційного агентства

Пошук нових орієнтирів українсько-словацького співробітництва веде до неминучої констатації, що економіки України та Словаччини, зокрема їх прикордонні регіони являють собою один з найпривабливіших в Центральній та Східній Європі плацдармів світового аутсорсингу, зокрема в таких галузях машино- і приладобудування як автомобільна електротехнічна і електронна промисловість, виробництво необхідних для них компонентів.

Українсько-словацьке прикордоння, як привабливий плацдарм світового аутсорсингу, спирається на розмаїті транспортно-логістичні можливості для забезпечення усього комплексу мультимодальних перевезень. Розміщена нижче графіка переконливо ілюструє близькість підприємств України та Словаччини до потенційних споживачів, високий рівень розвитку існуючої транспортної мережі у вигляді залізниць, автомобільних доріг, водних та повітряних шляхів та їх високий інвестиційний рейтинг, закріплений

належністю до 5-го Критського транспортного коридору (рис. 2.23).

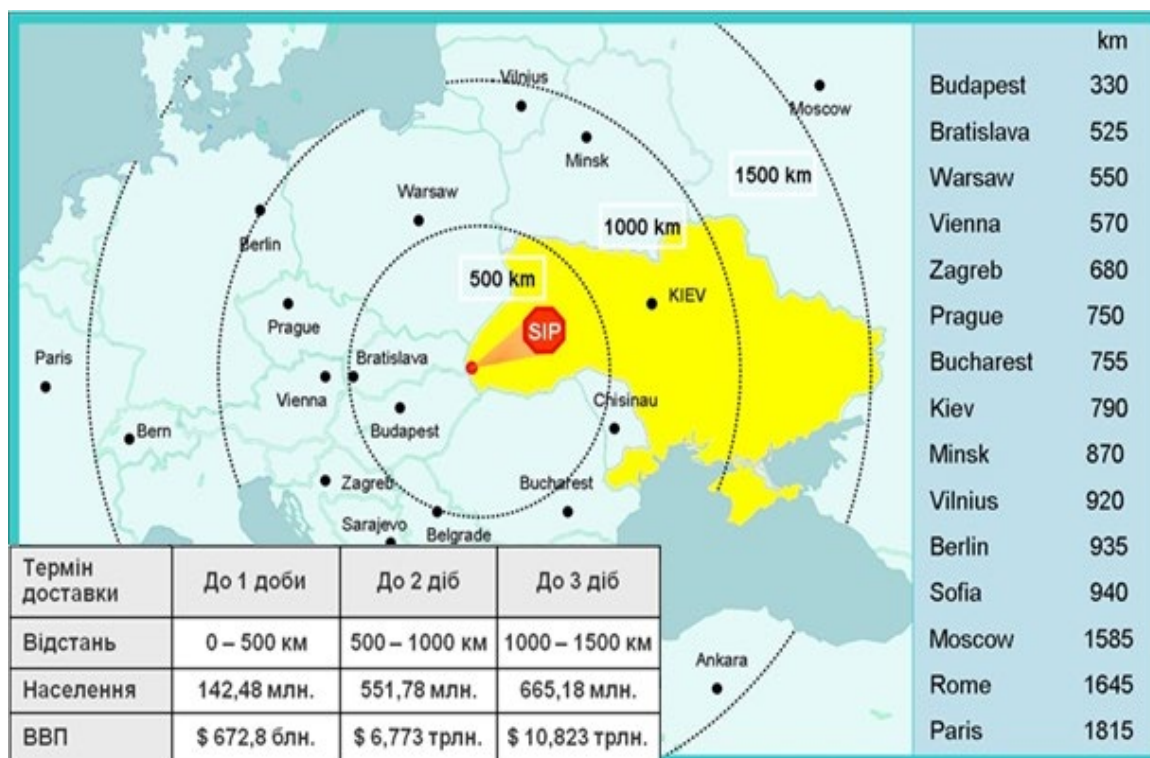

Рис. 2.23. Логістичні можливості українсько-словацького прикордоння

Джерело: укладено автором за матеріалами індустріального парку «Соломоново» [227]

Широкі можливості для конкретизації транскордонного співробітництва, створення нових робочих місць надають інвестиційні проекти в транспортно-логістичній та енергетичній галузях, реалізація яких здійснюється чи передбачена на українсько-словацькому кордоні. Це, насамперед, експлуатація діючих та будівництво нових ліній електропередач, які постачають електроенергію на експорт в Словацьку Республіку та інші країни ЄС в рамках європейського енергетичного острова, а також міжнародні проекти будівництва автомагістралей 5-го та 7-го транспортних коридорів [218] (рис. 2.24).

Українською стороною вже здійснюється комплекс будівельних робіт в рамках великого інвестиційного проекту по реконструкції Бескидських залізничних тунелів на територіях Закарпатської та Львівської областей за кошти міжнародних фінансових організацій, зокрема ЄБРР (Європейського

банку реконструкції і розвитку (European Bank for Reconstruction and Development, EBRD) [225].

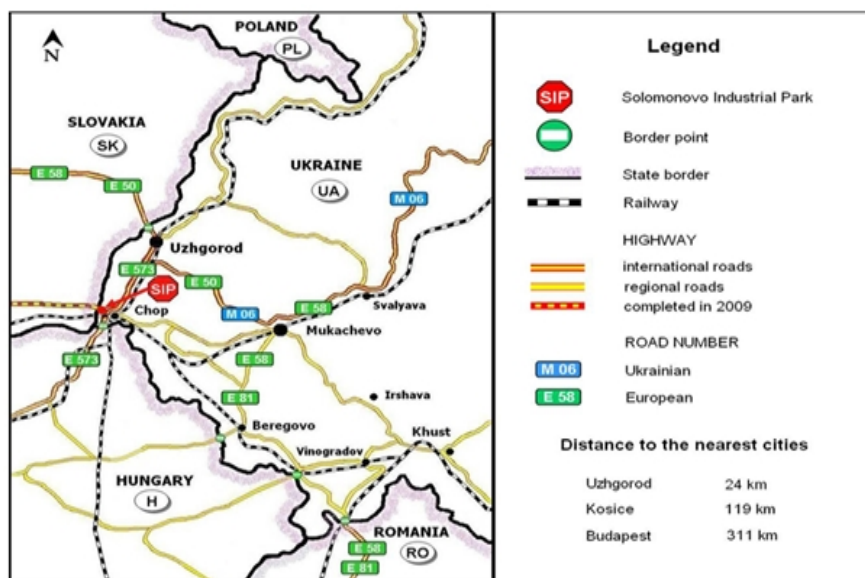

Рис. 2.24. Транспортні можливості українсько-словацького прикордоння

Джерело: укладено за матеріалами Закарпатського інвестиційного агентства

Словацька сторона докладает зусиль до завершення будівництва мережі нових автомагістралей в рамках п'ятого транспортного коридору з кінцевою точкою перетину на українсько-словацькому кордоні (рис. 2.25).

Рис. 2.25. Логістичні можливості українсько-словацького прикордоння

Джерело: [133]

Перспективною є співпраця прикордонних регіонів в інноваційному розвитку, які мають значний і в недостатній мірі використовуваний для цих цілей науково-технічний потенціал. Так, у Закарпатській області України за наявних 16 наукових академічних вузівських та відомчих установах, що здійснюють діяльність в багатьох десятках напрямків наукових і дослідно-конструкторських робіт [133].

Адекватною відповіддю органів державно-виконавчої влади та місцевого самоврядування України та Словаччини стало прийняття середньострокових (на період до 2017 р., 2020 р., 2027 р.) регіональних програм сталого розвитку регіонів та рамкових угод про транскордонне співробітництво, в яких передбачена активізація міжнародної співпраці в інвестиційно-інноваційних проектах. Цій же меті відповідає розгортання в прикордонних регіонах діяльності мережі державних, комунальних та корпоративних регіональних інноваційних центрів, інвестиційних агентств та агентств регіонального розвитку [219, с. 47].

Постійною інтелектуальною та методологічною платформою в інтенсифікації інвестиційно-інноваційної складової транскордонного співробітництва здатні стати регіональні ТПП (торгово-промислові палати) та громадські формування Карпатського Єврорегіону. В цьому плані варто відзначити активну спільну роботу представників митних органів і ТПП у рамках спільного проекту «SlovakAid» та МЗС Словаччини «Україна в міжнародній торгівлі після вступу до СОТ». Після входження Словацької Республіки до Євросоюзу переломний момент настає і в розвитку Карпатського Єврорегіону, де час переходити від декларативного співробітництва до реалізації конкретних спільних транскордонних проектів, які б відповідали пріоритетам регіонального розвитку.

Грунтовні підстави для такого роду висновків дає і успіх створення індустріальних парків та кластерів на території Словацької Республіки та позитивні передумови формування кластеру автомобільної і електронної промисловості в Карпатському регіоні України (на території Закарпатської, Львівської, Волинської та Івано-Франківської областей) представлені на розміщених нижче схемах (рис. 2.26 і рис. 2.27).

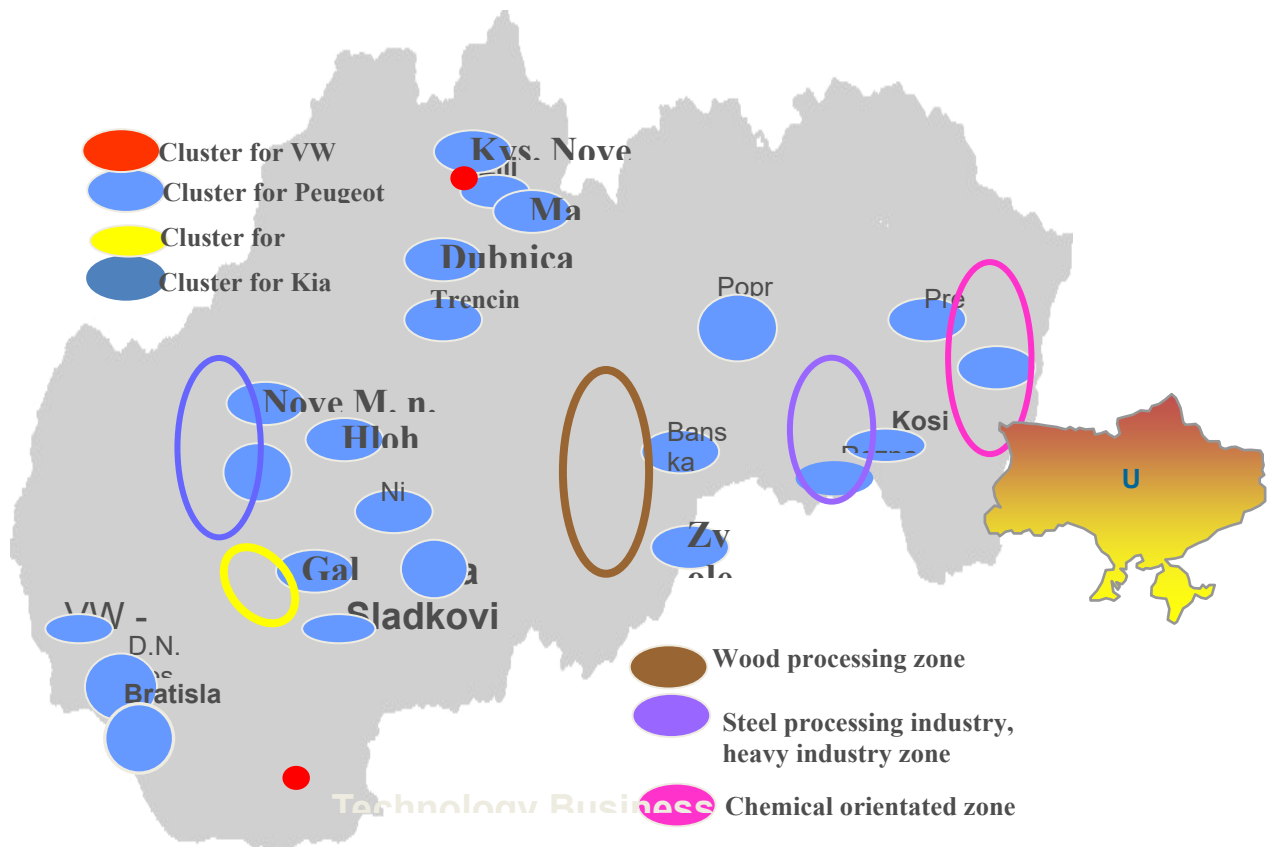

Рис. 2.26. Успіх Словаччини: Індустріальні парки і кластери прикордоння

Джерело: укладено за матеріалами SARIO

Аналіз виробничої кооперації, поставок сировини, компонентів, технологій та know-how між словацькими та українськими підприємствами енергетики, гірничо-металургійної, автомобільної і електронної промисловості, заходів урядів обох країн щодо подолання депресивності прикордонних та гірських регіонів робить надзвичайно актуальним питання про формування міжнародних кластерів у цих галузях та супровід цих проектів у вигляді відповідних міждержавних угод і програм [225].

Актуальними для української сторони на нинішньому етапі є різні форми взаємодії інвесторів та органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування. Заслужує особливої уваги використовувана в 1999-2009 рр. Словацькою Республікою політика стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності, яка включала:

– зарахування вартості проектних, будівельних робіт по облаштуванню митної інфраструктури, підключенню до інженерних мереж в обсяги

майбутніх платежів з податку на прибуток;

– звільнення від дольової участі в розвитку інженерної соціальної інфраструктури на територіях сіл, районів;

– відшкодування частини витрат підприємств (до 50 %) на підготовку та перепідготовку кадрів;

– резервування земельних ділянок для реалізації інвестиційних проектів з мінімальними ставками орендної плати, або ціни при викупі, передача в концесію;

– передача майнових комплексів державної, комунальної власності для реконструкції, або в концесію з правом послідуочого викупу;

– фіксація цих та інших форм державно-приватного партнерства у формі трьохсторонніх договорів на реалізацію інвестпроекту між державою, інвестором та місцевою громадою.

Рис. 2.27. Передумови формування кластеру автомобільної та електронної промисловості в Карпатському регіоні

Джерело: укладено за матеріалами індустріального парку «Соломоново» [227]

Наявністю у прикордонних районах активних регіональних інноваційних центрів Словацького технічного університету та Ужгородського національного університету [220, с. 12-13] робить реальним запровадження

інноваційної моделі прикордонного співробітництва господарських суб'єктів, наукових установ, для яких головною метою є посилення інтегральної конкурентоспроможності регіонів. Цьому сприятимуть позитивні зміни у формуванні інституцій інноваційного розвитку в Україні (створення технопарків, наукових парків тощо), підготовка урядом України проекту Закону України «Про території перспективного розвитку».

Надійною змістовною основою інвестиційно-інноваційного співробітництва прикордонних регіонів України та Словаччини можуть стати не тільки виробничо-коопераційні зв'язки підприємств транснаціональних корпорацій, які діють як на територіях Словаччини так і України, а також інтенсивні науково-технічні і освітні обміни між вузами Закарпатської області України та Пряшівського і Кошицького самоврядних країв Словацької Республіки.

Розвиток туризму та рекреації, захист природного середовища розглядається органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування прикордонних регіонів України та Словаччини в якості пріоритетних напрямків діяльності та транскордонної співпраці. Увесь попередній досвід, наявність мережі міжнародних, національних та регіональних програм у цій галузі дають можливість розглянути питання щодо створення в українсько-словацькому прикордонні міжнародного Татрансько-Карпатського туристично-рекреаційного кластеру та центру конгрес – туризму. Реальних обрисів цей проект може набути у результаті активних дій ділових кіл, туристичних та спортивних організацій Словаччини і України, які могли б найбільш повно застосувати свій досвід і технології, набуті під час проведення в Татрах Універсіади, інших змагань із зимових видів спорту високого світового та європейського рівня. Такого роду співпраця могла б дати гарний ефект для розвитку прикордонних регіонів обох країн.

Саме в українсько-словацькому прикордонні сформувалися точки високої інвестиційної активності, які потребують підтримки урядів обох країн. Це зокрема Чіерна-над-Тісов (СР) та Соломоново (Україна) (рис. 2.28), де визріли об'єктивні передумови утворення масштабного міжнародного транспортно-логістичного комплексу з розбудовою системи логістичних

складів на Словацькій території, індустриального парку на українській території та нового мостового переходу через річку Тиса [168] (рис. 2.29).

Рис. 2.28. Логістично-індустріальний центр «Соломоново» на українсько-словацькому кордоні

Джерело: побудовано за матеріалами Карпатського центру розвитку та інвестицій Держінвестпроекту України

Надзвичайно привабливим виглядає залізничний перехід в районі станцій Павлово (Україна) – Матьовце (СР), де проходить широка колія станція Ужгород-3 – Кошице, в безпосередній близькості до якого з української сторони започаткована територія перспективного розвитку електронної й автоагрегатної промисловості та здійснюється реконструкція ліній експортних енергомереж високої напруги.

З огляду на це, Закарпатська обласна рада затвердила відповідні програми створення індустриальних парків та логістичних центрів на території Закарпатської області, які відносяться до пріоритетних напрямків розвитку економіки області.

Серед основних завдань, які переслідують програми: створення сприятливих умов для розміщення в області нових підприємств, у тому числі іноземних; активізація залучення в економіку зовнішніх і внутрішніх

інвестицій; здійснення технічного переоснащення, забезпечення збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможних товарів; забезпечення ефективного використання інноваційного потенціалу підприємств виробничої сфери; прискорення процесів реструктуризації в окремих галузях промисловості.

Рис. 2.29. Транспортно-логістичні центри

Джерело: побудовано за матеріалами Карпатського центру розвитку та інвестицій Держінвестпроекту України

Метою Програми з логістики є визначення перспектив та моделювання транспортно-логістичних центрів, в тому числі транскордонних, вдосконаленням технологій міжнародних перевезень за принципами логістичних товаропровідних систем із залученням органів місцевого самоврядування та інституцій транскордонного співробітництва. Програмою створення індустріальних парків передбачається їх створення в якості «дзеркальних» по обидві сторони кордону [168; 225].

Міністерство регіональної політики та будівництва України проект «Створення індустріальних парків з елементами логістики» віднесло до пріоритетних та стратегічних проектів для нашого регіону. Цей проект також був нагороджений дипломом на Міжнародному форумі «Інновації та технології вищої якості» в м. Києві як кращий проект [226].

Наразі на українсько-словацькому кордоні ведеться робота по створенню індустріального парку «Соломоново» (автомобілебудування) з участю ЗАТ «Єврокар» та індустріального парку «Розівка» (автоагрегатна промисловість) з участю ТОВ «Ядзакі-Україна» та їх девелоперів і постачальників «Фольксваген – Братислава», «ШПЕК-Словаччина» та «Ядзакі-Міхаловце», де в майбутньому планується створення транскордонних парків.

Індустріальний парк «Соломоново», як одна з найбільш перспективних інвестиційних промислових площадок Центрально-Східної Європи, має регіональні конкурентні переваги (рис. 2.30): кордон з 4-ма країнами Єврейського Союзу; у радіусі 1000 км ринки збуту до 500 млн. споживачів; у межах однієї доби доступ до найбільших ділових центрів Центрально-Східної Європи; 19 контрольних-пропускних пункти, в т.ч.: 8 міжнародних, 3 міждержавні, 5 пунктів спрощеного переходу; розвинута мережа залізничних шляхів (1476 км), залізнично-транспортний вузол в м. Чоп; близькість до розвинутих центрів повітряного сполучення (міжнародні аеропорти в містах Ужгород, Дебрецен, Кошице, Львів); 2 км до кордону з Угорщиною; 40 км до автобану М5, що з'єднує індустріальний парк з Будапештом, Віднем, Прагою, Братиславою, Трієстом, Салоніками; у радіусі 2-х км три залізничних контрольних-пропускних пункти: Словаччини, Угорщини та України; наявність власного залізничного терміналу та 4 залізничні колії (широкі та вузька) дозволяють транспортувати вантаж в країни ЄС та СНД; енергопостачання потужністю 52 МВт за рахунок власної понижуючої трансформаторної електростанції; у безпосередній близькості знаходиться ПрАТ «Єврокар» – офіційний виробник марок Volkswagen AG в Україні, а в радіусі 50 км функціонують виробники всесвітньо-відомих транснаціональних корпорацій у сфері автопрому; преференційний режим на території індустріального парку, закріплений діючим законодавством України [227].

Ресурсні переваги Індустріального парку «Соломоново»: нижча вартість електроенергії для промислових споживачів ніж в сусідніх країнах ЄС; нижчий рівень оплати праці ніж в сусідніх країнах ЄС; наявність вільної кваліфікованої робочої сили (у радіусі 30 км проживає понад 220 тис.чол); потужний регіональний науковий центр – 6 ВуЗІВ, де навчаються понад 21

тис. студентів; розвинута мережа закладів професійно-технічної освіти.

Рис. 2.30. Схеми Індустріального парку «Соломоново»

Джерело: [227]

Враховуючи географічне розташування міст Ужгород та Мукачеве, Мукачівський транспортно-логістичний мультимодальний центр на базі залізниць та аеропортів може стати полюсом транскордонного транспортного кластеру (рис. 2.31).

Рис. 2.31. Проекти створення транспортно-логістичного кластеру в Мукачеві

Джерело: матеріали Карпатського регіонального центру з інвестицій та розвитку

Взаємодопомога функціональних можливостей індустріальних центрів та логістичних парків значно збільшує їх конкурентоспроможність у залученні інвестицій: індустріальні парки створюють додаткові замовлення на перевезення для суб'єктів логістики, а розвинена транспортна інфраструктура, наявна в логістичних центрах, приваблює інвесторів до індустріальних парків. При цьому інвестиційна привабливість України значно підвищиться (рис. 2.32).

Рис. 2.32. Інвестиційна привабливість України та Закарпаття

Джерело: побудовано за матеріалами ПрАТ «Єврокар»

Така система індустріальних парків з елементами логістики, в тому числі транскордонних, стане основою формування транскордонного кластеру, який разом з іншими аналогічними структурами на кордонах України з Словаччиною, іншими країнами ЄС увійде в кластер національних проектів.

Закон «Про індустріальні парки» враховує досвід Словаччини та інших країн Центрально-Східної Європи і спрямований на суттєве скорочення «часу до ринку» при створенні виробничих об'єктів до 6 місяців. Імплементация закону насамперед передбачає суттєве спрощення процедури отримання дозволів та ліцензій. Ці функції на території індустріальних парків візьмуть на себе керуючі компанії, які і представлятимуть інтереси інвесторів у стосунках з погоджувальними і контролюючими органами [228].

Створення транскордонних індустріальних парків з елементами

логістики у прикордонних областях України та Словаччини поглибить кооперацію між суб'єктами господарювання України та країн Євросоюзу, підвищить конкурентоспроможність регіонів, покращить стимулювання інвестиційної активності, забезпечить сталий розвиток територій на базі інноваційного розвитку економіки та впровадження новітніх технологій.

Гарною ілюстрацією такого роду скоординованої політики двох урядів є вжиті останніми роками заходи української та словацької сторони, Євросоюзу, які привели до формування субрегіону високої інвестиційної активності в районі Гуменне, Убля (СР) та Малий Березний (Україна), де розбудована інфраструктура митного переходу, відкрито офіс Почесного Консула Словацької республіки, працюють підприємства із словацькими інвестиціями, функціонує новітній туристично-рекреаційний комплекс «Красія», який користуються високою популярністю у населення обох країн. Існують суттєві передумови створення тут міжнародного центру конгрес-туризму.

Вищевказані та інші точки високої інтеграційної активності на українсько-словацькому кордоні заслуговують, з нашого погляду, на застосування до них з боку урядів України та Словаччини статусів міжнародних (спільних) утворень за зразком прикордонних індустріальних парків, логістичних та туристичних кластерів, притаманних спільній інвестиційно-інноваційній діяльності ділових кіл ряду європейських країн.

Отже, на основі аналізу досвіду трансформації словацької економіки та потенціалу інвестиційно-інноваційної складової українсько-словацького співробітництва, в тому числі у прикордонних регіонах, вимагає цілого ряду додаткових рекомендацій на адресу органів державної влади та місцевого самоврядування Словацької Республіки та України. На нашу думку, найбільш важливими є:

- приведення схеми інвестиційних процесів у відповідність до стандартів ринкової економіки. Розробка і ухвалення Державної стратегії інвестиційно-інноваційного розвитку та Інвестиційного Кодексу України;

- вдосконалення податкових та митних режимів для суб'єктів інвестиційної та інноваційної діяльності на території України, зокрема прикордонних територіях, у відповідності до стандартів ЄЕС, Кіотської

Конвенції щодо спрощення та гармонізації митних процедур та отриманого на цій базі словацькими партнерами досвіду стимулювання інвестиційної та інноваційної активності;

- надання інвесторам гарантій щодо стабільності законодавчої бази протягом тривалого періоду та прозорих процедур її змін;

- резервування земельних ділянок державної власності для реалізації інвестиційних проектів промислового виробництва (Greenfield), розміщення індустріальних парків, логістичних центрів в умовах створення ринку землі;

- цілеспрямована передача застарілих підприємств державної та комунальної власності для здійснення проектів реконструкцій (Brownfield);

- створення комунікативних та тренінгових каналів та програм словацько-українського трансферу технологій та досвіду СР щодо укладання та імплементації трьохсторонніх договорів на реалізацію інвестиційних та інноваційних проектів із фіксованою відповідальністю (держава – інвестиційний клімат, гарантії, стимули, інфраструктура; інвестор – капіталовкладення, обсяги, розрахунки з бюджетами і фондами, робочі місця; місцеве самоврядування – земельні ресурси, місцева інфраструктура, сприяння у рекрутіngu персоналу).

Висновки до розділу 2

1. Визначено, що на розвиток Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи впливає близькість державного кордону та прикордонних регіонів і адміністративно-територіальних одиниць. Аналіз тенденцій формування та розвитку гео економічного простору починаючи з 1990- х років свідчить, що Карпатський (Центрально-Східний) регіон Європи є єдиним регіоном континенту, де проходять кордони чотирьох країн-членів ЄС з Україною. В ньому реалізуються численні програми Східного партнерства ЄС. Він став площиною створення першої на пострадянському просторі міжнародної структури транскордонного співробітництва – Карпатського Єврорегіону у складі прикордонних територій Румунії, Словаччини,

Угорщини та України.

Територіальна співпраця країн у межах Карпатського Єврорегіону на сьогодні, як правило, реалізується у двосторонньому форматі на рівні «точкових проектів», а також у рамках окремих цільових програм у транскордонній, екологічній, гуманітарній, культурній сферах. Тому потенціал єдиного Карпатського простору як підґрунтя формування системної політики регіонального розвитку залишається не задіяним в повному обсязі.

2. Низка створених ОТГ в Україні сьогодні потерпає від нестачі фінансового та людського ресурсу, що практично унеможлиблює надання суспільних послуг їх мешканцям у відповідних обсягах та якості. Більше того їх неспроможність виконувати покладені функції ставить під сумнів досягнення цілей реформи – відхід від патерналістської моделі розвитку та стимулювання соціально-економічного зростання громад на базовому рівні.

Встановлено, що запропоновані механізми з використанням унікальної в масштабі України доданої вартості міжрегіональної співпраці в рамках єдиної вразливої екосистеми стануть першим кроком до підвищення ефективності регіонального економічного розвитку в Карпатах, покращення життя мешканців регіону та підвищення спроможності місцевих громад.

3. Встановлено, що Карпатський (Центрально-Східний) регіон характеризується відокремленістю та самостійним стилем життя відносно всієї країни. Натомість саме ця частина України подає приклад узгодженого, мирного співіснування на одній території людей різних етнічних груп та релігійних конфесій. Встановлено, що Україна має покращувати стан соціально-економічного розвитку, використовуючи досвід і транскордонну співпрацю з країнами-учасницями Карпатського Єврорегіону. За роки партнерства в реалізації міжрегіонального та транскордонного співробітництва українська сторона намагається інтегрувати його до цілісного, ретельно прорахованого механізму регіонального розвитку, що має базуватися на просторовому підході та розвиненому інституційному підґрунті, давати довгостроковий стійкий ефект у вигляді гармонізованого комплексного розвитку держав і їх регіонів та поглиблення їх участі в міжнародних інтеграційних процесах. Проте зміни є незначними, майже відсутнє відчуття

поступальних зрушень.

4. Визначено, що на території Карпатського Єврорегіону діє велика кількість підприємств, більшість з яких знаходиться в країнах ЄС. Втім, значна частка малих та середніх підприємств характеризуються слабким інноваційним потенціалом та обмеженими фінансовими ресурсами. Більшість транснаціональних корпорацій обирають міста Карпатського Єврорегіону як промислові об'єкти (наприклад, американські Steel and Whirlpool у Словаччині, Michelin і Bosch в Угорщині, Electrolux у Румунії, Asseco і Sanofi-Aventis у Польщі), тому інфраструктуру для бізнесу великих міст можна вважати розвинутою. Деякі з індустріальних парків і інкубаторів для малого та середнього бізнесу характеризуються низьким рівнем використання виробничих потужностей, оскільки мають недостатньо розвинену інфраструктуру, погане місце розташування та ринок праці, низький рівень або навіть відсутність бізнес-послуг. По-справжньому успішні промислові об'єкти, ті, які мають найвищий рівень працевлаштування, розташовані в містах-мільйонниках.

Системний підхід до забезпечення інтеграції Карпатського Єврорегіону передбачає стратегічне планування розвитку, посилення інституціоналізації міжрегіональної співпраці за підтримки центральних органів влади, комплексні заходи з активізації громад, подальшу розбудову інфраструктури та закупівлі обладнання, що полегшить взаємодію між регіонами, а також популяризацію напрацювань та досягнень.

5. На основі дослідження Карпатського Єврорегіону розкрито основні риси транскордонного співробітництва окремих регіонів Карпат України, Польщі, Румунії, Словаччини та Угорщини. Проаналізовано спільні проблеми, ресурси та можливості покращення міждержавної співпраці у межах Карпатського Єврорегіону. Наведено переваги транскордонної співпраці і обґрунтовано важливість зростання макрополітичної фінансової підтримки Карпатського Єврорегіону щодо подолання депресивності й асиметрії потенціалів, примноження людського капіталу та пом'якшення наслідків міграції і "відтоку мізків", інтенсифікації його діяльності та інших єврорегіональних структур.

Дані прикордонні території транскордонного економічного співробітництва характеризуються як регіони з низькими доходами, високим рівнем безробіття, недостатнім використанням економічних ресурсів (капіталу і праці), проте мають високу наукову активність, оскільки тут знаходиться велика кількість університетів та коледжів, що є центрами наукових досліджень, технологічного розвитку та інновацій, інтенсивного навчання та підготовки кадрів.

6. Незважаючи на значні відстані до столиць своїх країн, регіони Карпатського Єврорегіону мають високу наукову активність. Тут знаходиться велика кількість університетів та коледжів, є багато різних інститутів, факультетів та закладів для інтенсивного навчання та підготовки кадрів. Університети та НДІ мають високу наукову потужність та є центрами наукових досліджень, технологічного розвитку та інновацій, які забезпечують хорошу базу для кращого використання результатів наукових досліджень. Забезпечити зазначену ініціативу має створення університету-регіонального інтегратора, який запроваджуватиме та поширюватиме інноваційну активність.

Потужний фундамент щодо прискорення процесів євроінтеграції України має створити організаційно-інституційна підтримка стимулювання виробничих процесів та розвиток виробничої кооперації, контрактингу та аутсорсингу на всеохоплюючій території регіону Карпат, що сприятиме створенню нових робочих місць, дасть змогу активізувати економічне зростання на місцевому та регіональному рівнях.

7. Перспективною є співпраця прикордонних регіонів в інноваційному розвитку, які мають значний і в недостатній мірі використовуваний для цих цілей науково-технічний потенціал, потенціал виробничої кооперації, поставок сировини, компонентів, технологій та know-how між українськими та закордонними підприємствами. Відповідно надзвичайно актуальним питанням в сучасних умовах з метою подолання депресивності прикордонних та гірських регіонів є формування міжнародних кластерів у різних галузях економіки та супровід цих проектів у вигляді відповідних міжурядових угод і програм. Актуальними для української сторони на нинішньому етапі є різні

форми взаємодії інвесторів та органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Проведене дослідження транскордонного співробітництва в контексті сталого просторового розвитку на прикладі українсько-словацьких відносин показало, що дані території Карпатського Єврорегіону мають значний невикористаний потенціал та суттєву потребу у сприянні подальшому розвитку, покращенні координування і співпраці через співробітництво міжнародних організацій.

Наявність у прикордонних районах активних регіональних інноваційних центрів Словацького технічного університету та Ужгородського національного університету робить реальним запровадження освітньо-інноваційної моделі прикордонного співробітництва господарських суб'єктів, наукових установ, для яких головною метою є посилення інтегральної конкурентоспроможності регіонів. Цьому сприятимуть позитивні зміни у формуванні інституцій інноваційного розвитку в Україні (створення технопарків, наукових парків тощо).

8. Надійною змістовною основою інвестиційно-інноваційного співробітництва прикордонних регіонів України та інших країн Карпатського Єврорегіону можуть стати не тільки виробничо-коопераційні зв'язки підприємств транснаціональних корпорацій, а також інтенсивні науково-технічні і освітні обміни між ЗВО. Розвиток туризму та рекреації, захист природного середовища розглядається органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування прикордонних регіонів в якості пріоритетних напрямків діяльності та транскордонної співпраці.

Створення транскордонних індустріальних парків з елементами логістики у прикордонних областях України та Словаччини поглибить кооперацію між суб'єктами господарювання України та країн Євросоюзу, підвищить конкурентоспроможність регіонів, покращить стимулювання інвестиційної активності, забезпечить сталий розвиток територій на базі інноваційного розвитку економіки та впровадження новітніх технологій.

Основні результати розділу 2 опубліковані у працях [1; 2; 3; 4; 5; 9; 10; 12; 14]

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ГРОМАД КАРПАТСЬКОГО (ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОГО) РЕГІОНУ ЄВРОПИ У ПРОЦЕСАХ СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ

3.1. Механізми та інструменти залучення інноваційного підприємництва до процесів інтенсифікації розвитку міжнародних економічних зв'язків транскордонних територій

Розвиток зовнішніх економічних зв'язків транскордонних територій є невід'ємною рисою їх сталого розвитку. На нинішній стадії соціально-економічного розвитку та міжнародної інтеграції забезпечити умови вирівнювання існуючих диспропорцій та подолати територіальні асиметрії може забезпечити активізація залучення інноваційних підприємств у процесі інтенсифікації інтеграційних зв'язків транскордонних територій. Вони мають стимулюватися суттєвими змінами, що спричинені переходом на засади постіндустріального та інформаційного суспільства, прийнятими пріоритетами сталого розвитку та відкритого доступу, досягненням сучасних параметрів якості життя. Стратегії розвитку всіх рівнів (макро-, мезо- та мікро-) в таких умовах мають набувати все більше інноваційних рис за рахунок колаборації освіти, науки, бізнесу та влади. А в межах імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом важливо проводити узгодження законодавства України у відповідності до стандартів та критеріїв ЄС.

Необхідність переходу України на інвестиційно-інноваційну модель розвитку економіки для забезпечення реалізації стратегії входу України в групу розвинених країн світу є стратегічно усвідомленою та визнана безальтернативною [151]. Однак на практиці у національній економіці мають місце численні прояви недосконалості та протиріч регуляторної техніки, недоступність кредитних ресурсів та інші проблеми, які здійснюють стримуючий або негативний вплив на розвиток підприємництва. Як наслідок,

зберігається критичний рівень інноваційно активних підприємств.

На даний час напрями стимулювання інноваційно активних підприємств у транскордонних регіонах країни – складова частина низки задекларованих стратегій, проте важливо зробити процес переходу бізнесу в інноваційну сферу на транскордонних територіях продуктивним і безповоротним.

Видатний австрійський економіст і теоретик інноваційного розвитку Й. Шумпетер зазначав, що лише інновації, тобто введення принципово нових товарів, техніки, форм виробництва і обміну, породжує циклічний рух, забезпечують реальний прогрес [152, с. 116].

Українськими вченими Я. В. Белінською, Я. А. Бережним, О. С. Власюком, В. П. Горбуліним, І. В. Усом, О. М. Шаровим констатоване різке погіршення інвестиційного клімату, зниження інвестиційно привабливості, відтік іноземних інвестицій, гальмування інноваційних процесів та їх деструктивний вплив на глобальну конкурентоспроможність і економічну безпеку економіки України [3, с. 74-75].

У світовій економічній науці дослідженню теоретичних аспектів формування інноваційної економіки присвятили свої праці такі класичні та новітні дослідники, як М. Портер, Р. Флорида, С. Фуллер, А. Бартон-Джонс, Б. Кларк, Р. Ковен, Р. Дім, Г. Константинов, С. Філонович, В. Мейра-Соареш, дослідженню прикладних аспектів розвитку національної та регіональної інноваційної інфраструктури – роботи Ф. Фукуями, Х. Стівенсона, Г. Суботські, П. Торнтон, Х. Іцковича, Б. Кларка, К. Матусяка, аналізу системи індикаторів та програм інноваційної діяльності – дослідницький доробок І. Єгорова, Г. Румпфа, М. Клепки, О. Бонковські та ін. [213, с.84]

Сьогодні науково-експертне середовище визначає та намагається вирішити проблеми щодо визначення пріоритетних напрямів інноваційних підприємств. В якості рушійних факторів інноваційного розвитку регіональної економіки, формування оптимальної моделі регіональної інноваційної інфраструктури у відповідності до вимог інноваційної економіки, вдосконалення механізму реалізації економічної функції освіти і науки в умовах реального сектору, вплив транскордонної співпраці регіонів держави та країн ЄС на трансформацію механізму функціонування інноваційних

підприємств, їх кластерів і асоціацій залишаються все ще недостатньо розробленими.

Життєдіяльність економічних регіонів та територіальних громад усе більшою мірою оцінюється з точки зору економічно ефективного використання та передачі технологій і отримання стратегічних конкурентних переваг.

Дослідження показує, що у міжнародній економіці базові напрями робіт у сфері підтримки розвитку малого інноваційного підприємництва здійснюються на задекларованих державою та узгоджених з європейськими та світовими практиками засадах [213]:

- дотримання органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування і діловими колами принципів державно-приватного партнерства;

- удосконалення нормативно-правового регулювання в сфері підтримки та розвитку малого інноваційного підприємництва, включаючи: впровадження в діяльність органів державної влади механізмів оцінки регулюючого впливу прийнятих нормативних правових актів на розвиток підприємницької діяльності та конкурентне середовище; експертизу діючих та нових нормативно-правових актів на предмет відповідності іншим нормативним правовим актам, включаючи підготовку пропозицій, спрямованих на ліквідацію адміністративних бар'єрів; розробку адміністративних регламентів виконання державних функцій і надання державних послуг, пов'язаних з підтримкою і розвитком суб'єктів малого інноваційного підприємництва; розробку програм підтримки і розвитку малого інноваційного підприємництва регіонів;

- регулярний моніторинг динаміки розвитку малого підприємництва в регіоні, в тому числі: аналіз статистичних показників розвитку малого бізнесу; аналіз галузевої структури малого підприємництва; складання прогнозів в короткостроковій і середньостроковій перспективі;

- проведення анкетних опитувань та інтерв'ювання суб'єктів малого інноваційного підприємництва та організацій, що утворюють інфраструктуру підтримки малого підприємництва, в тому числі: оцінка рівня витрат на

подолання адміністративних перешкод, проведення моніторингу та аналізу ефективності регіональних програм підтримки і розвитку малого підприємництва та окремих заходів підтримки; проведення моніторингу діяльності організацій, що утворюють інфраструктуру підтримки суб'єктів малого інноваційного підприємництва; оцінка факторів, що впливають на життєвий цикл малих підприємств і перехід підприємств з категорії «малі» в категорію «середні»; вивчення потреб і попиту в підприємницькому середовищі на різні послуги, зокрема інформаційні, юридичні, консультаційні послуги, а також послуги в сфері підготовки кадрів;

- створення методичних основ для розвитку технологій мікрофінансування малих підприємств, у тому числі: розробка нових і оцінка ефективності діючих програм, проведення анкетних опитувань та інтерв'ювання малих підприємств і індивідуальних підприємців у вибраному регіоні, спрямованих на вивчення потреб і попиту на послуги з мікрофінансування;

- підготовку техніко-економічних обґрунтувань та інших супровідних документів, спрямованих на створення інститутів розвитку малого та середнього підприємництва, зокрема фондів прямих, змішаних та венчурних інвестицій, фонду гарантій, підготовку обґрунтування створення бізнес-інкубатора та технопарку [213; 154].

Вагомі інструменти підтримки малого інноваційного підприємництва на регіональному рівнях задекларовані і функціонують в рамках державного механізму реалізації науково-технічної політики, що включає зокрема законодавчі та нормативні акти, що регулюють інвестиційну та інноваційну діяльність, охорону інтелектуальної власності, діяльність бюджетних та позабюджетних фондів, визначають роль органів державної влади різних рівнів в створенні умов функціонування малого інноваційного підприємництва.

Усі вищезазначені інструменти і механізми за визначенням націлені, з одного боку, на стимулювання самих інноваційних процесів, а з іншого – на створення сприятливого загальногосподарського та соціально-політичного клімату для новаторської діяльності [155].

У той же час у регіональних стратегіях розвитку робиться акцент на екстенсивні або інвестиційні інструменти стимулювання, інноваційна складова розглядається як похідна або галузева. Порівняльний аналіз досвіду інноваційного планування українських та польських регіонів свідчить, що неспрацьовує вкрай важливий для перспективних місцевих розробок, «ефект інституційного оточення» [156, с.22-28].

Як наслідок, зберігається низька інноваційна активність підприємств та установ різних форм власності, у тому числі вищих навчальних та науково-дослідних закладів. Це у декілька разів менше відповідних показників найбільш інноваційно активних країн Європи (Німеччини, Бельгії, Португалії та Ірландії) та у 2 рази менше, ніж у іншій групі інноваційно активних країн (Польщі, Литві, Болгарії та Латвії) [153, с. 74].

Упродовж 2014-2018 рр. в державі було вжито низку заходів для активізації господарської та інноваційно-інвестиційної діяльності та покращенню інвестиційного клімату, зокрема для досягнення індикаторів Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [151] щодо входження України до ТОП-30 країн за Індексом легкості ведення бізнесу та до ТОП-40 за глобальним індексом конкурентоспроможності. Серед кроків Уряду та Президента України слід виділити, зокрема:

- підписання Угоди про асоціацію України з ЄС, що відкриває значні можливості щодо інвестиційно-інноваційного співробітництва шляхом активізації трансферу технологій, розширення участі в програмах науково-технічного розвитку ЄС та інтеграції в Європейський дослідницький простір, започаткування й реалізації спільних з ЄС секторальних проектів технічної допомоги тощо;

- спрощення умов ведення бізнесу, зокрема відмінено 16 неефективних регуляторних обмежень; встановлено строки реєстрації підприємств протягом не більше двох днів; запроваджено видачу документів дозвільного характеру через центри надання адміністративних послуг [155];

- скасування ліцензування 26 типів господарської діяльності, визначення виключного переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню [157];

– забезпечення обґрунтованості та прозорості прийняття рішень щодо фінансування державних інвестиційних проектів, підвищення ефективності використання державних коштів і результативності державних інвестиційних проектів [158];

– схвалення планів імплементації деяких актів законодавства ЄС у сфері інтелектуальної власності [159];

– опрацювання питання створення порталу «Invest.in.ua», який буде містити повну інформацію про інвестиційний потенціал України та медіа-підтримка формування позитивного інвестиційного іміджу України, зокрема, виготовлення і поширення в мережі Internet, в тому числі на офіційних веб-ресурсах посольств України за кордоном, інформаційних матеріалів під назвою «Invest Ukraine open for You!», відеоролика «Invest Ukraine!»);

– створення робочої групи з питань залучення іноземних інвестицій, яка вивчає і готує пропозиції щодо втілення кращої світової практики щодо підтримки інвестиційної діяльності з боку держави;

– опрацювання питання створення проектного офісу, діяльність якого буде спрямована на інституційну підтримку інвесторів та інвестиційної діяльності в Україні [160, с. 29];

– створення Деретуляційного офісу при Міністерстві економічного розвитку та торгівлі України, головною метою діяльності якого є систематичний перегляд регуляторного середовища в країні та оцінка ефективності й доцільності кожного окремого обмежувального заходу;

– затвердження дорожньої карти дерегуляції, імплементація якої має дозволити Україні увійти до ТОП-50 за рейтингом легкості ведення бізнесу [161];

– створення Інтерактивної інвестиційної он-лайн карти України [162], яка містить інформацію про конкурентні переваги, інвестиційні можливості регіонів та спрямована на розкриття і реалізацію їх інвестиційного потенціалу.

Серед запланованих кроків Уряду в покращенні рейтингових позицій України подальше внесення змін до законодавства щодо реєстрації бізнесу, початку будівництва, підключення до електромереж, захисту прав інвесторів,

отримання кредитів та інших параметрів, які дозволять підвищити показники відповідних індексів та індикаторів.

Розвиток малого інноваційного підприємництва та перехід його на якісно новий рівень вимагають не тільки підвищення ефективності державної та регіональної інвестиційної політики в даній сфері, а й всебічного розуміння внутрішніх процесів, що відбуваються в секторі, а також бачення ситуації з позицій самих підприємців.

Процес створення та функціонування малих інноваційних підприємств ще до отримання першого прибутку вимагає тривалої практики, що включає ринковий та інвестиційний маркетинг, створення виробничої бази, вибір ефективних технологій та необхідного науково-методологічного інструментарію.

Незважаючи на об'єктивну необхідність переведення української економіки на інноваційний шлях розвитку, підприємницькі кола вкрай мало уваги приділяють інноваційному бізнесу. Якщо в 2000 р. питома вага інвестицій в основний капітал інноваційних підприємств у загальному обсязі інвестицій складала 6,8 %, то в 2010 р. вона становила 3,3 %, знизившись протягом 10 років у 2 рази. У цей період, великі капіталовкладення, як і раніше, здійснюються у видобуток та торгівлю сировиною [163, с.40]

З метою сприяння підвищенню інноваційної активності інноваційного підприємництва в регіоні необхідно визначати стадію його розвитку, для чого нами пропонується використовувати коефіцієнт розвитку. Він показує співвідношення результатів інноваційної діяльності підприємств (обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг)) і величини використаних ресурсів (величини витрат на створення інновацій), що дає змогу оцінити стадію розвитку інноваційного підприємництва в регіоні (етапи спаду, нейтрального стану, розвитку, стабілізації). Такий коефіцієнт пропонується розраховувати за формулою:

$$k = \sqrt{\frac{R_i}{I_i} \div \frac{R_0}{I_0}} \Rightarrow k = \sqrt{\frac{R_i}{R_0} \div \frac{I_i}{I_0}}$$

де R_i – обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) за досліджуваний рік;

R_0 – обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) в базовий (попередній) рік;

I_i – величина витрат на створення інновацій у досліджуваний рік;

I_0 – величина витрат на створення інновацій в базовий (попередній) рік.

При отриманні значення коефіцієнту розвитку слід виходити з того, що пороговим значенням є $k=1$, в силу того, що на кожен вкладений в інноваційний процес одиницю ресурсу, для економічної ефективності та доцільності здійснення даної інноваційної діяльності, необхідно отримати одиницю віддачі, що має вартісний вираз.

Отже, якщо $k > 1$, то можна вважати, що діяльність інноваційних підприємств у регіоні знаходиться в положенні розвитку і може перейти, при збереженні тенденції, в стадію стабілізації. Якщо $k < 1$ – етап спаду та неефективного функціонування. Якщо $k = 1$, можна вважати, що інноваційне підприємство в регіоні знаходиться на передодні майбутнього економічного зростання або спаду, тобто в нейтральному стані.

Для проведення розрахунку коефіцієнтів розвитку проаналізуємо статистичні дані з інноваційної діяльності промислових підприємств (табл. 3.1 і табл. 3.2) чотирьох регіонів, які входять до Карпатського регіону України (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області) та індекси їх змін (табл. 3.3 і табл. 3.4).

Таблиця 3.1

**Витрати на інновації промислових підприємств чотирьох областей
Карпатського Єврорегіону**

Області	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Закарпатська	31336,6	32769,1	25026,7	16576,1	22530,6	59666,1	26249,6	20206,2	44617,9
Івано-Франківська	152765,9	203824,1	488571,3	95785,1	92189	80467,5	134192,2	146153	230675,8
Львівська	162676,8	280614,4	257053,9	219754,3	277796,2	429278,9	310047,7	416914,5	342258,1
Чернівецька	51796,1	51671	51311,7	68778	18756,8	19034,5	26091,6	54811,6	15403,3

За результатами аналізу спостерігається динаміка збільшення витрат на інновації промислових підприємств з 2017 по 2019 рр. у Закарпатській та Івано-Франківській областях. У зазначених роках спостерігається незначне зменшення цих витрат у Львівській та Чернівецькій областях.

Таблиця 3.2

**Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг)
чотирьох областей Карпатського Єврорегіону**

Області	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Закарпатська	918513,8	1052479,7	1363892	837562,5	583169,7	762201,5	358075,8	609655,9	138821
Івано-Франківська	1164806,2	1707903,8	881568,2	883215,2	241973,4	29471,1	105412	564035	141891,2
Львівська	447431,6	658089,2	849489,8	731914,2	1193856	1575392	763079,4	1243427,2	871902,7
Чернівецька	178058,8	132229,8	99941,3	81698,2	99981,9	123133,2	46313,1	49276,1	26896,1

У 2019 р. порівняно з 2018 р. значно скоротився обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) по усіх аналізованих областях.

Зазначені тенденції простежуються за індексами витрат та обсягу реалізованих інновацій (табл. 3.3 і табл. 3.4).

Таблиця 3.3

**Індекси витрат на інновації промислових підприємств чотирьох
областей Карпатського Єврорегіону**

Області	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Закарпатська	1,0457	0,7637	0,6623	1,3592	2,6482	0,4399	0,7697	2,2081
Івано-Франківська	1,3342	2,3970	0,1960	0,9624	0,8728	1,6676	1,0891	1,5783
Львівська	1,7249	0,9160	0,8548	1,2641	1,5453	0,7222	1,3446	0,8209
Чернівецька	0,9975	0,9930	1,3403	0,2727	1,0148	1,3707	2,1007	0,2810

Таблиця 3.4

Індекси обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) чотирьох областей Карпатського Єврорегіону

Області	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Закарпатська	1,1458	1,2958	0,6140	0,6962	1,3069	0,4697	1,7025	0,2277
Івано-Франківська	1,4662	0,5161	1,0018	0,2739	0,1217	3,5767	5,3507	0,2515
Львівська	1,4708	1,2908	0,8615	1,6311	1,3195	0,4843	1,6294	0,7012
Чернівецька	0,7426	0,7558	0,8174	1,2237	1,2315	0,3761	1,0639	0,5458

Представлений розрахунок коефіцієнтів розвитку (табл. 3.5) відображає різкі його коливання по чотирьом регіонам Карпатського Єврорегіону України.

Таблиця 3.5

Результати оцінки коефіцієнту розвитку чотирьох областей Карпатського Єврорегіону

Області	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Закарпатська	1,05	1,30	0,96	0,76	0,70	1,03	1,49	0,32
Івано-Франківська	1,05	0,46	2,26	0,53	0,37	1,46	2,22	0,39
Львівська	0,92	1,19	1,00	1,14	0,92	0,82	1,10	0,92
Чернівецька	0,86	0,87	0,78	2,12	1,10	0,52	0,71	1,39

Отже, результати свідчать про суттєві коливання коефіцієнту розвитку у чотирьох областях Карпатського Єврорегіону від 0,32 до 2,26. Такі коливання спостерігаються у всіх без виключення областях, що свідчить про розрив як внутрінаціональних, так і міжнародних економічних зв'язків на транскордонних територіях.

Управління розвитком інноваційного підприємництва на регіональному та місцевому рівнях має спиратися на нормативно-правове забезпечення, що полягає у вдосконаленні правового середовища функціонування даного сектора економіки (правові гарантії, патентне право та ін.).

Одним з перспективних напрямків розвитку підтримки інноваційного підприємництва є стимулювання створення спілок, асоціацій та товариств малих підприємств, що діють у науково-технічній сфері. Вироблення і практичне здійснення багатьох положень державних та регіональних програм повинні здійснюватися при тісній взаємодії з такими союзами й асоціаціями.

У програмах регіонального розвитку, на наш погляд, повинні міститися передумови до підвищення ролі суспільно-асоціативних форм підтримки малого інноваційного підприємництва з використанням інтеграційних форм. У зв'язку з цим доцільно створити асоціацію малих інноваційних підприємств, що представляє собою добровільну кооперацію комерційно незалежних суб'єктів малого підприємництва в науково-технічній сфері та інших структурних елементів ринкової економіки, що діють у цій сфері (банки, страхові компанії тощо) та співпрацюють на нижче представленій платформі інноваційного розвитку економічного регіону чи територіальної громади (рис. 3.1).

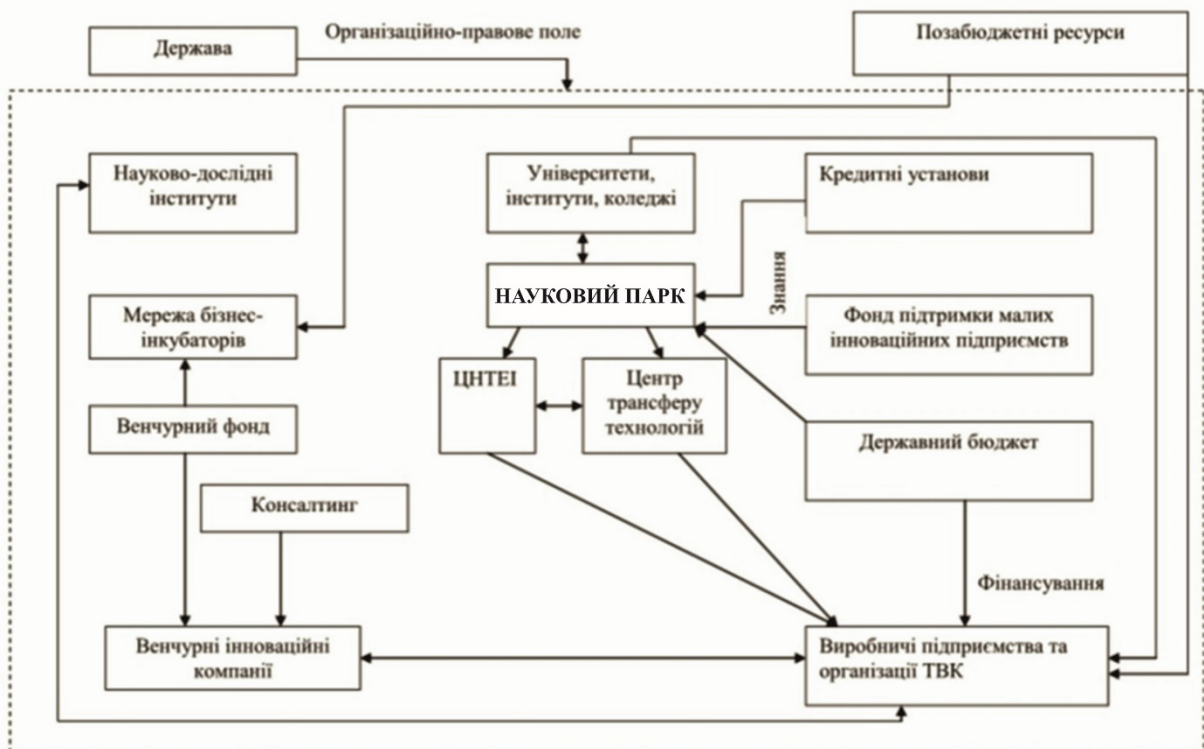

Рис. 3.1. Інтегральна платформа інноваційного розвитку регіону

Джерело: складено автором за матеріалами Стратегії розвитку «Ужгород - 2030»

У якості ефективного інструменту підтримки малого інноваційного підприємництва та розвитку в регіоні може виступати інтегрований інформаційний ресурс, який використовує інформацію в якості сполучного елемента між власниками ресурсів та їх споживачами (малі інноваційні підприємства). Його використання впливає на формування інформаційного середовища і задовольняє потреби підприємств у доступі до різноманітної інформації. Крім того цей інструмент є основою для управління реалізацією

регіональних програм розвитку та сприяє здійсненню ділових пропозицій і проектів в інноваційній сфері.

У зв'язку з цим на його базі необхідно організувати електронну інформаційну мережу, що представляє собою інформаційний портал малих інноваційних підприємств (ІПМІП) – інформаційну систему, що дозволяє організовувати роботу з різними джерелами даних малих інноваційних підприємств і бізнес-послуг на основі єдиних інтегруючих принципів взаємодії та надання інформації на фінансові, виробничі та інші ресурси.

Концепція створення ІПМІП враховує тенденції розвитку інформаційних технологій, наявність та рівень розвитку інформаційної інфраструктури, характер об'єктів управління та обслуговування, обмежені терміни реалізації і фінансові ресурси.

Впровадження ІПМІП торкається різних аспектів діяльності малих інноваційних підприємств та відбивається на ефективності їх діяльності. Даний взаємозв'язок відображений нижче (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Взаємозв'язок функцій електронної інформаційної мережі в процесі діяльності малих інноваційних підприємств

Функції електронної інформаційної мережі	Процеси, ефективність яких підвищується в результаті впровадження електронної інформаційної мережі
Контрольований і регламентований доступ до інформаційних ресурсів незалежно від їх місця розташування і формату даних	Інформаційне обслуговування фахівців і керівників малих інноваційних підприємств
Механізми, що забезпечують оперативне оповіщення співробітників про внесені зміни	Управління малим інноваційним підприємством
Єдиний механізм пошуку необхідної інформації	Скорочення тимчасових витрат на пошук необхідної інформації
Високотехнологічна інтеграція різних систем банку	Взаємодія з клієнтами і партнерами (підвищення якості банківських послуг)
Функціональність порталу, що забезпечує можливість спільної роботи територіально розділених учасників	Спільна робота фахівців (зниження витрат на комунікації між співробітниками, проведення програм підвищення кваліфікації)

Отже, з метою сприяння підвищенню активності малого інноваційного підприємництва на регіональному та місцевому рівнях доцільно:

Регіональним органам державної влади:

– розробити обласні цільові програми, спрямовані на створення цілісної системи інноваційного розвитку, що забезпечують розвиток малого, середнього та великого бізнесу і насичення ринку наукомісткою та високотехнологічною продукцією. В рамках програми передбачити наступні розділи: підтримка інноваційних проектів та розвиток науково-технологічної бази територіально-виробничих комплексів у тому числі, в сфері технологій машинобудування, енергозберігаючих та інформаційних технологій; підготовка фахівців у сфері інноваційної діяльності;

– здійснити заходи щодо створення сприятливих умов (організаційні, фінансові, майнові) для формування місцевих інноваційних кластерів, створення нових і розвиток (зростання) існуючих малих інноваційних підприємств, за участю молоді;

– сформувати реєстр малих інноваційних підприємств регіону та передбачити перелік можливих пільг, державних гарантій для цієї категорії господарюючих суб'єктів;

Органам місцевого самоврядування:

– розробити короткострокові, середньострокові і довгострокові стратегії, програми розвитку інноваційного підприємництва на відповідній території;

– забезпечити інформування «нових» підприємців про умови, правила роботи, елементи державної інфраструктури підтримки малого інноваційного підприємництва та молодіжного підприємництва, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

– здійснити додаткові заходи з підтримки та розвитку суб'єктів інноваційної інфраструктури: виділення приміщень, коштів на співфінансування видатків бізнес-інкубатора на ремонт приміщень, оснащення необхідним обладнанням та технікою, сприяння створенню мережі бізнес-інкубаторів на місцевому рівні через підготовку кадрів, організаційно-методичне забезпечення.

3.2. Концепція інноваційного розвитку транскордонних територій на засадах формування освітньо-інноваційного простору

Необхідність переходу України на інвестиційно-інноваційну модель розвитку економіки є безальтернативною для забезпечення реалізації стратегії входу України в групу розвинутих країн світу [164].

Нижче мінімальних порогових значень перебувають рівень витрат на науково технічні розробки, індекси інвестиційної та інноваційної безпеки, Країна з 39-ти мільйонним населенням, ВВП обсягом 70–80 млрд. дол. США, держбюджетом в 15–16 млрд. дол. США, державними видатками на всю наукову сферу близько 100 млн. дол. США за рік та 5 % - ною часткою високих технологій у промисловому експорті не може конкурувати зі значно розвинутішими й потужнішими економіками в наукомістких та престижних високотехнологічних секторах [165, с.75-76].

Дослідження теоретичних аспектів ролі вищої школи та її закладів в контексті формування інноваційної економіки та економіки знань у світовій економічній науці присв'ячені праці таких класичних і новітніх дослідників, як М. Портер, Р. Флоріда, Ф. Броделя, Б. Кларка, Р. Ковена та ін.

Вітчизняними дослідниками А. Чухном, А. Гальчинським, В. Кременем, В. Луговим, І. Каленюком, О. Кукліновим та ін. заданий напрямок актуальних на даному етапі досліджень, присвячених перетворенню закладів вищої школи в ефективний фактор інтеграції країни до європейського освітньо-інноваційного та наукового простору заради втілення європейських стандартів та пропозиції світу своїх напрацювань і досягнень.

Проблеми пріоритетного значення вищих навчальних закладів в якості рушійних факторів інноваційного розвитку регіональної економіки, формування регіональних інтеграційних пріоритетів розвитку вищої освіти та оптимальної моделі регіональної інноваційної інфраструктури у відповідності до вимог економіки знань, вдосконалення механізму реалізації економічної функції вищої освіти в умовах реального сектору регіональної економіки, вплив транскордонної співпраці регіонів держави та країн ЄС на трансформацію механізму функціонування вищих навчальних закладів –

лідерів регіону своєї локалізації залишаються все ще недостатньо розробленими у національному законодавчому полі та науково-експертному середовищі.

Дослідження здійснювалося з урахуванням методик та критеріїв науково-дослідницьких проектів «Створення сприятливих умов для розвитку інноваційних підприємств України на основі регіональних механізмів» та «Інноваційний університет – інструмент інтеграції в європейський освітній та науковий простір», які реалізувалися вищими навчальними закладами та дослідницькими центрами України, Польщі, Словаччини, Угорщини під егідою МЗС Республіки Польща і Вишеградського фонду та Регіональних програм стратегічного планування вищезазначених країн. Важливим кроком до значного підвищення інноваційного потенціалу регіонального інноваційно-освітнього середовища стала розробка довгострокової (2015-2025 р. р.) Концепції інноваційного розвитку університету-регіонального інтегратора [167; 168].

У той же час у реальних практиках мають місце прояви недосконалості та протиріч регуляторної техніки, недоступність кредитних ресурсів та інші проблеми, які здійснюють стримуючий або негативний вплив на розвиток інноваційного та академічного підприємництва.

Нинішня стадія соціально-економічного розвитку та міжнародної інтеграції країни створює об'єктивні передумови більш активного залучення університетів в процесі інтенсифікації інноваційних інтеграційних зв'язків у відповідних регіональних економіках.

Для економіки та соціуму України вони стимулюються такими чинниками, як:

- неминучий перехід економіки країни та її регіонів на засади постіндустріального та інформаційного суспільства, досягнення сучасних параметрів якості життя, сталого розвитку та відкритого доступу;
- переорієнтація на науково обґрунтовану, інституціональну, інформаційну та зелену економіку [174, с. 259];
- набуття національними, регіональними та корпоративними стратегіями розвитку рис інноваційних, що потребуватиме усунення бар'єрів

між освітою та наукою, науковими дослідженнями та промисловими і соціальними інноваціями;

– реалізація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та застосування законодавства України в галузі освіти, науки, інновацій, залучення інвестицій, адміністративно-територіального поділу та децентралізації, яке оновлюється у відповідності до стандартів та критеріїв ЄС [176, с. 77-78].

В соціально-економічному середовищі регіону локалізація університету створює свій освітньо-інноваційний вплив. Вплив університету на регіональний розвиток та прилеглий соціо-культурний простір за всіх часів несе на собі відбиток соціально-економічного стану території своєї локалізації. У свою чергу економіка та соціум регіону, за Броделем – живильне середовище для університетів провінцій [177, с. 171].

У Закарпатській області України – самобутнього центрально-європейського регіону на відрогах Карпат, більш ніж тисячолітня писемна історія, значний людський та природно-ресурсний потенціал, вигідне географічне і транзитне становище. В історичній пам'яті поколінь жителів краю – досвід проживання в складі трьох супердержав, чотирьох монархій, двох диктатур та двох парламентських республік, створення трьох власних державних і квазі-державних утворень.

Менталітету населення притаманні міжнаціональна толерантність, орієнтація на європейські та релігійні цінності, нон-патерналізм і підприємливість, конструктивний конформізм та висока життєздатність. Характерні для активного населення та молоді висока рухливість, компактність території та близькість кордонів дозволяють доволі успішно компенсувати аграрний уклад життя та невисокий рівень урбанізації. Просвітництво та отримання вищої освіти, створення власного вищого навчального закладу в усі часи було громадянським *idea-fix*.

Починаючи з 1991 року цей єдиний регіон європейського континенту, де проходять кордони чотирьох європейських країн-членів ЄС та Вишеградської четвірки з Україною, позиціонувався як плацдарм європейської інтеграції та транскордонної співпраці України, увійшов до числа фундаторів Карпатського

еврорегіону у складі прикордонних територій Румунії, Словаччини, Угорщини та України та реалізує численні програми Східного партнерства ЄС.

За роки становлення та розвитку в країні ринкової економіки та внаслідок активного залучення до світового та європейського індустріального аутсорсингу та інвестування транснаціональних корпорацій в області склалися позитивні передумови для діяльності зон високої інвестиційної активності та кластерів в таких галузях, як лісове господарство, туризм та рекреація, легка та переробна промисловість, транспорт і логістика, автомобілебудування та приладобудування. Регіон посилив конкурентні переваги з ефективності ринку товарів та частки іноземної власності, доступу до інтернету [168, с.33-38,49-53].

У всіх вищевказаних складових територіально-виробничого комплексу регіону вбачаються потенційні можливості та практичні напрацювання для функціонування системи регіонального трансферу знань і технологій.

Водночас, комплексний аналіз тенденцій розвитку 1991-2015 рр. засвідчує, що економіка гірського та прикордонного регіону не може власними силами, без дієвої регіональної та інвестиційної політики держави та реалізації програм міжнародної співпраці усувати чинники периферійності і забезпечувати зайнятість населення, протистояти відтоку мізків, природним та техногенним ризикам, викликам тіньової економіки та депресивності гірських територій [170, с. 206].

За цих обставин нарощування в економічній структурі регіону часток економіки знань та інновацій, інформаційної та зеленої економіки вбачається багатообіцяючим та плідним напрямом ребрендингу та модернізації регіону в постіндустріальну добу.

У процесі транзиту української держави з планової у ринкову формацію суттєво змінилася локалізація Ужгородського національного університету в освітньому та інноваційному середовищі регіону. Вищий навчальний заклад втратив своє монопольне становище.

На нинішньому, ринковому та демократичному етапі свого розвитку, Ужгородський національний університет локалізується в освітньо-науковому просторі регіону разом з іншими вищими навчальними закладами III-IV

ступеня акредитації в другій категорії регіональної впливовості «Декілька університетів в регіоні [178, р.887-897].

Університетам та інститутам регіону притаманні відмінності в статусі, спеціалізації, спрямованості та ступені залучення в розвиток території впливу і міжнародний освітній простір. Вбачаються прояви конкурентної боротьби за освітній контингент у середовищі національних громад, на площинах логістичних та вартісних переваг, можливостей міжнародної мобільності, отримання і визнання європейського диплома.

Водночас новостворені вузи не провадять політику інтенсивного залучення в економічну та інноваційну сфери регіону та держави, орієнтуються переважно на конкуренцію в галузі освітніх послуг. Зазначене створює для вищих навчальних закладів цієї групи регіональної впливовості, у тому числі Ужгородський національний університет, менш когерентну систему. Освітньо-інноваційне середовище регіону відстає від загальнодержавних і європейських параметрів охоплення населення вищою освітою, доступом до якісної бізнес-освіти та сучасних тренінгових послуг [179, с. 96-97].

Висока ймовірність того, що в середньостроковій перспективі стрімкий розвиток ІТ-технологій, шляхів сполучень та логістики, візова лібералізація об'єктивно посилять проникнення і вплив на розвиток освітньо-інноваційного середовища області технічно-орієнтованих вищих навчальних закладів таких категорій високої регіональної та міжнародної впливовості як «університети і інститути провідних економічних регіонів» нашої країни (Львівський та Київський регіони) та традиційно близьких до регіону і партнерських з Ужгородським національним університетом освітньо-інноваційних агломерацій (Кошицько-Пряшівської, Будапештської, Братиславської, Віденської, Празької, Краківської та Варшавської) країн-членів ЄС та Вишеградської групи.

З огляду на вищезазначені фактори, збереження та якісне посилення ролі вищого навчального закладу-інтегратора освітньо-наукового та інноваційного середовища і регіонального розвитку Закарпатського регіону є ефективним та важливим напрямом економіко-освітньої трансформації Ужгородського

національного університету, адекватною відповіддю на виклики часу.

Позитивною та ресурсомісткою стартовою позицією цього вектора розвитку є усталені лідерські позиції вищого навчального закладу у підготовці спеціалістів для економіки та соціально-культурної сфери регіону та держави, значний дослідницький інноваційний потенціал.

За роки попереднього розвитку (1945-2015 рр.) Ужгородський національний університет сформувався як великий багатoproфільний класичний університет, що грає особливу роль у житті регіону і не має в цьому собі рівних серед інших вищих начальних закладів, інтегрує не тільки освітню, а й управлінську, соціокультурну сферу, являє собою тип «широкого інтегратора», який є *alma mater* для багатьох учасників крайового та державного економічного і політичного життя. Університет є також найбільшою державною бюджетною установою області.

Регіональну спрямованість в рамках реалізації трикутника знань мають інноваційні проекти, які здійснюються Ужгородським національним університетом разом з партнерськими вузами країн членів ЄС та Вишеградської четвірки на платформі Наукового Парку.

Підприємства, підприємці, підприємницькі асоціації, державні установи і приватні структури регіону є провідними замовниками інноваційного продукту для таких галузей економіки і соціальної сфери області як: альтернативна енергетика; машинобудування та приладобудування; виробництво екологічно чистих харчових продуктів; сільський та гірський туризм; лікувальна та санаторна-курортна справа; збереження навколишнього середовища та екосистем [167, р. 14-33].

У рамках реалізації вищезгаданого вишеградського наукового проекту для підприємств освітніх та наукових закладів регіону створено платформу відкритих інновацій, метою якої у співпраці з науковим парком сприяти кооперації підприємств, університету урядових структур органів місцевого самоврядування для комерціалізації технологічних та організаційних інновацій. Науковий парк пройшов державну реєстрацію і готовий до виконання функцій базової інноваційної структури, яка забезпечуватиме взаємодію між наукою та бізнесом.

Досвід реалізації зазначених проектів свідчить про готовність вищого навчального закладу стати не лише учасником, а і ядром системи передачі знань та технологій на потреби регіонального розвитку та набутти усіх ознак інноваційного підприємницького вузу (рис. 3.2).

УжНУ - інтегратор трикутника знань та регіонального зростання

Мета 2015 -2025: Закарпатська область - “ Learning region EU ”

Рис. 3.2. Ужгородський національний університет-інтегратор трикутника знань та платформи регіонального зростання

На наступному етапі розвитку в якості сутнісних пріоритетів Ужгородського національного університету на шляху досягнення стратегічної мети – створення потужного університету, який здійснює функції інтегратора знань та інновацій у ході імплементації норм оновленого Закону України «Про вищу освіту», засад Болонського процесу, Лісабонського порядку денного та інших національних і міжнародних актів та програм інноваційної трансформації вищої освіти розглядаються:

– забезпечення у повному об’ємі ефективного функціонування в Ужгородському національному університеті та області європейського механізму підключення університетів до соціально-економічного зростання регіонів своєї локалізації;

– реалізація узгоджених в квартеті: «університет-влада-підприємництво-громада» дорожньої карти регіону, що передбачає суттєве зростання частки економіки знань та інновацій у валовому регіональному продукті та створеній в регіоні доданої вартості і набуття регіоном статусу «learning region» за критеріями ОЕСР [180].

– об'єднання можливостей та ресурсів Ужгородського національного університету та його міжнародних партнерів, регіону і держави та їх партнерів по транскордонному співробітництву на інтегральній освітньо-інноваційній платформі заради прискорення регіонального розвитку відповідно до засад реалізації трикутника знань;

– сприяння суттєвому зростанню частки економіки знань та інновацій в структурі валового регіонального продукту та доданої вартості, створюваної у регіоні, і створення необхідних передумов отримання регіоном статусу навчальної області («learning region») [181] з Національним Університетом (м. Ужгород) в якості університету-інтегратора.

Вирішенню цих та інших завдань сприяла реалізація у 2015-2016 рр. разом з Кошицьким технічним університетом (Словацька Республіка), Дебреценським університетом (Угорщина) наукового проекту «Інноваційний університет – інструмент інтеграції в європейській освітній і науковий простір, що підтримувався міжнародним Вишеградським фондом [183], фундаментальні засади якого представлені нижче.

До зростання частки освітньої економіки у валовому регіональному продукті спонукають суттєві виклики периферійності і диспропорції регіонального розвитку. До початку соціально-економічної та військово-політичної кризи 2014–2015 рр. за національними рейтингами конкурентоспроможності регіонів Закарпатська область, посідаючи 15 місце за кількістю населення, перебуває на 16 місці за розвитком людського потенціалу 23 місці за показниками сталого розвитку, індексу росту реальної заробітної плати ,суспільства знань, на 27 місці за рівнем інноваційного розвитку із 27 можливих. Усе це приводить до 18 місця за рівнем конкурентоспроможності та коливань між 10 і 22 місцем за інвестиційною привабливістю [169, с. 14-15].

За цих умов безальтернативним виглядає розвиток регіону на засадах зеленої та освітньої економіки, кластерного розвитку, активізації цивілізованого державно-приватного партнерства, культивування медичного та наукового туризму та розбудова сучасної багатофункціональної інфраструктури [190].

Вищезгадані пріоритети передбачають послідовну та копійку роботу з формування у органів виконавчої влади та місцевого самоврядування регіону, підприємницьких кіл тривалого і послідовного бачення розвитку економіки знань та інновацій як базової складової реалізації стратегії розвитку регіону та ролі Ужгородського національного університету як університету-інтегратора.

Вищевказане передбачає:

– започаткування діалогу з Урядом та Міністерством освіти і науки України, інститутами влади регіону щодо визнання особливої ролі класичних університетів як головних ланок інтегрованих регіональних (міжрегіональних) мереж, що сприяють розробці та впровадженню інновацій на регіональному рівні та забезпечення їх необхідною фінансовою та іншою допомогою для цього [184];

– розробку та впровадження регіонального механізму стимулювання мотивації та здатності економічних суб'єктів абсорбувати результати трансферу технологій, в т.ч. шляхом отримання регіонального замовлення аналізів регіонального розвитку та моніторингу освітнього та інноваційного простору, залучення науковців до опрацювання аналітичних звітів про можливості та варіанти виконання корпоративних та підприємницьких стратегій, зменшення фінансового та інфраструктурного навантаження на такого роду суб'єкти господарювання у межах своєї компетенції [185, р.23-29];

– залучення вищих навчальних закладів регіону до реалізації програм навчання та інформування підприємців в рамках дво- та багатосторонньої прикордонної співпраці в рамках діяльності міжнародних торгових палат, Карпатського євро-регіону, програм EGTC та EGT;

– ухвалення регіональних програм навчання та перепідготовки у сфері

практичних інновацій та підприємництва представників бізнесу та державних установ на базі Ужгородського національного університету, регіональних Інституту післядипломної освіти вчителів та Центру підготовки державних службовців;

– розбудову регіональної платформи співпраці органів місцевого самоврядування, організацій роботодавців та підприємців, торгових палат, підприємств комунальної форми власності та приватного сектору з Ужгородським національним університетом та іншими закладами вищої освіти в галузях підготовки кадрів, розробок інноваційної продукції та технологій з урахуванням засадничих принципів та Стратегічного порядку денного на 2014–2020 рр. і Робочої програми Європейського Інституту Інновацій і технологій ЄС на 2015–2017 рр. [186];

– використання можливостей та режимів експорту товарів і технологій, передбачених Угодою про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС;

– налагодження співпраці органів регіональної влади та місцевого самоврядування, підприємств та установ різної форми власності із університетом у створенні та функціонуванні мережових (кластерних) структур освітньо-наукової, лісової, приладобудівної, автомобільної та туристично-рекреаційної галузей [187, с. 316-317];

– підтримку та реалізацію в рамках регіональної інтеграційної платформи пілотного проекту «Створення та функціонування навчально-наукового, виробничого та інноваційного комплексу Ужгородського національного університету» на базі підприємств електронної промисловості та туристично-рекреаційної галузі з використанням досвіду технічно-орієнтованих вищих навчальних закладів центральних економічних регіонів європейської категорії високої регіональної впливовості;

– всебічну підтримку створення та розвитку некомерційних центрів трансферу технологій та створенню регіональної віртуальної мережі трансферу технологій (платформа конкурентоспроможності), старт-апів, які функціонуватимуть у бізнес-інкубаторах університету та інших вищих навчальних закладах;

– підтримка владою та підприємницьким середовищем регіону проекту

створення на базі Наукового парку Ужгородського національного університету колективного, розрахованого на усі вищі навчальні заклади області, Регіонального центру експериментального виробництва, що буде економічно доцільнішим, ніж створення подібних структур у кожному закладі окремо.

– відбір та перевірка на практиці результативних інструментів розміщення усіх сторін трикутника знань [188, с.114-120], на платформі регіонального розвитку університетського регіону із залученням можливостей транскордонної та міжнародної співпраці та взаємодії з партнерськими освітньо-науковими інноваційними агломераціями інших регіонів України, країн Вишеградської четвірки та Європейського Союзу в системі координат, представлених нижче (рис. 3.3).

Виходячи з аналізу світової практики [189, с.217] та інноваційного потенціалу національного університету та інших вищих навчальних закладів закарпатського регіону вважаємо за можливе запропонувати нижченаведену систематизацію індикаторів ефективності процесу інтеграції освітньо-інноваційної та наукової діяльності університету-інтегратора та пріоритетів розвитку регіону його локалізації і впливу.

Систематизована система індикаторів ефективності процесу інтеграції освітньо-інноваційної та наукової діяльності університету-інтегратора включає 5 блоків.

I. Індикатори співпраці в галузі науки і розвитку, інтелектуальної власності:

– кількість наукових публікацій (спільних публікацій) виконаних в рамках інтеграційної регіональної платформи, в т.ч. у виданнях міжнародних науково-метричних систем з Impact-factor;

– спільні НДР, НДДКР;

– сприяння в проведенні досліджень (спонсорування, благодійна допомога, регіональні програми, кредити, безповоротна фінансова допомога);

– включення до виконання програм міжнародної фінансової і технічної допомоги, грантів;

– науково-дослідні контракти;

- підтримка досліджень студентів (залучення до спільного фінансування, спонсорування);
- спільне патентування та ліцензування патентів університету, авторських прав та будь яких інших форм інтелектуальної власності.

Вищезазначені індикатори I групи належать до усталених показників науково-дослідницького компоненту діяльності закладів вищої школи, ефективність яких пропонується інтенсифікувати в процесі роботи над збільшенням частки економіки знань у валовому регіональному продукті регіону локалізації [183, р. 9].

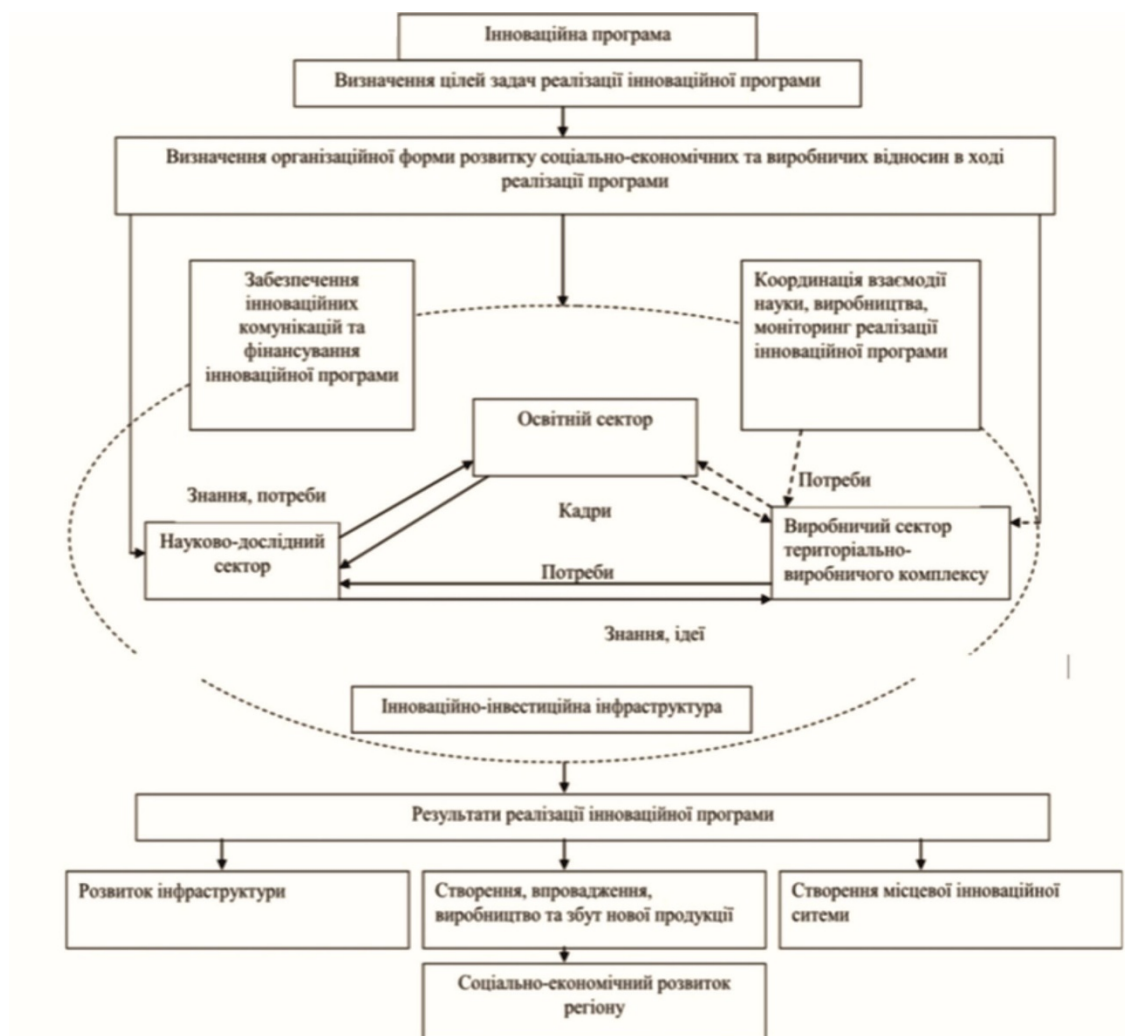

Рис. 3.3. Регіональна модель реалізації інноваційних програм

II. Індикатори контактів в рамках платформи регіонального розвитку:

- участь у спільних конференціях, ярмарках, нарадах, круглих столах;
- участь у експертних консультаціях, аналізі звітів та стратегій

підприємств та корпорацій установ громадських організацій регіону;

- участь у неофіційних мережевих контактах (асоціація випускників, Facebook тощо).

Наведені показники державно-приватного партнерства вперше позиціонуються нами в якості сутнісних індикаторів ефективності розвитку інноваційної економіки на підставі вітчизняного та зарубіжного досвіду розробки та реалізації регіональних та територіальних стратегій розвитку [183, с. 39].

III. Індикатори мобільності працівників економіки, науково педагогічного складу, аспірантів та студентів національного університету–інтегратора і їх фінансування;

- практика;
- двостороннє стажування;
- подвійні робочі місця працівників економіки, науково-педагогічних працівників, аспірантів (університет/ економіка/ соціально-культурна сфера/ НГО).

IV. Індикатори співпраці в галузі освіти;

- навчання, професійна підготовка, перепідготовка, тренінги персоналу за договорами з підприємствами, установами, кампаніями;
- спонсорування, надання грантів, оплата за навчання студентів у рамках регіональної платформи;
- контракти в галузі нових освітніх технологій;
- контракти на працевлаштування студентів, запрошення на роботу в компанії, підприємства, установи та NGO;
- загальний стан працевлаштування випускників та студентів;
- кількість осіб прийнятих в рамках пріоритетів та програм інноваційної регіональної платформи на навчання (до коледжу, до факультету (центру) довузівської підготовки, до факультету (інституту) післядипломної освіти);
- кількість осіб, прийнятих в аспірантуру і докторантуру із сторонніх організацій за пріоритетними напрямками розвитку, з розрахунку на 1 науково-педагогічного працівника.

Зазначені індикатори III та IV груп відповідають світовим та

європейським стандартам освітньої та корпоративної мобільності [174, с.456-457], сприяють дифузії науково-освітнього та корпоративного людського капіталу.

V. Індикатори освітнього, наукового, дослідницького підприємництва:

- кількість технологій, патентів, ліцензій, академічних і студентських стартапів, що згенерували дохід та отримання роялті;
- кількість академічних та студентських стартапів;
- створення та функціонування спільної інфраструктури (спільне обладнання, локалізація у загальному обладнанні, спільні лабораторії);
- науковий парк та центр трансферу технологій;
- спільні підприємства та організації, в т. ч.: некомерційні центри трансферу технологій;
- побічні підприємства;
- малі інноваційні підприємства;
- академічні підприємства (spin off);
- центри технологій та інновацій;
- центри трансферу технологій;
- бізнес-інкубатори академічні;
- центри маркетингу інновацій.

Запропоновані індикатори впливають із ринкових засад та параметрів академічного підприємництва. Їх імплементація надає університету-регіональному інтегратору рис підприємницького університету, а характеристики фінансово-економічної діяльності вищого навчального закладу такого типу забезпечують йому провідні позиції в бюджетному процесі відповідного регіону [190, р. 121].

Активізація діяльності по створенню освітньо-наукової та інноваційної платформи регіонального розвитку в рамках трикутника знань потребує від вищого навчального закладу змін та доповнень в організаційній стратегії вузу-інтегратора та додаткових заходів із підвищення ефективності діючої інноваційної інфраструктури університету. Вони передбачають, зокрема:

у короткостроковому плані (з термінами 1-2 роки):

- модернізацію інноваційної інфраструктури університету-інтегратора в

таких її складових як освітня інноваційна діяльність спеціалізованих кафедр, супровід інноваційних проектів та захист прав інтелектуальної власності, регіональний розподіл результатів праці та згенерованих доходів, багатоканальне інвестування у експериментальні науково-виробничі потужності;

- поширення горизонтальних зв'язків між підрозділами відповідної компетенції у вигляді проектних організаційних структур;

- підготовку та реалізацію програм створення «spin-off» академічних підприємств, побічних підприємств та малих інноваційних підприємств;

- відповідну корекцію та переорієнтацію форм та методів діяльності науково дослідного та міжнародного відділів, центрів бізнесу, кар'єри, інновацій та розвитку, Наукового парку з Центром трансферу технологій, контактного пункту та інших структурних підрозділів;

- утворення університетського Агентства із залучення інвестицій із відділом маркетингу науково-дослідних та конструкторських робіт як провідного інструменту системи пошуку джерел фінансування проектів на основі міжнародних грантів, програм міжнародної фінансової технічної допомоги, інвестиційного та венчурного капіталу та пільгового кредитування, в т.ч. для спільних проектів регіонального розвитку, які реалізуються в рамках регіональної інтеграційної стратегії;

- створення бізнес-інкубатора та підприємницького клубу університету-інтегратора для становлення студентських та академічних старт-апів і їх подальшого просування в економіці регіону та держави, проведення конкурсів бізнес-ідей та підприємницьких форумів, організації спілкування з бізнес-менторами з числа практиків інноваційного та інших видів бізнесу;

- напрацювання ефективної системи інформування учасників інтегральної регіональної платформи про науково-технологічні програми національних та міжнародних фондів, інвесторів;

- активізацію діючих та створення нових рад, асоціацій, клубів ректорів, директорів та деканів факультетів вищих навчальних закладів III-IV та I-II ступенів акредитації задля консолідації освітньо-інноваційного простору навколо пріоритетів регіонального розвитку та власної модернізації,

узгодження інтересів та підготовки проектів кооперації та розподілу результатів процесу передачі освітньо-наукового продукту на регіональні та інші потреби;

- активізацію мереж неформальних контактів представників науково-освітніх та підприємницьких кіл на основі асоціювання випускників університету та його факультетів;

- внесення відповідних змін у систему рейтингування науково-педагогічного персоналу (у відповідності до критеріїв ефективності);

- мотивацію науково-педагогічного та інших категорій персоналу, залучених до розвитку регіональної платформи, за рахунок коштів, згенерованих в її програмах;

у середньостроковому плані (з термінами 2-5 років):

- безперервний пошук та адаптацію до потреб реалізації ролі національного університету – регіонального інтегратора найбільш адекватної організаційно-правової форми інноваційного (підприємницького) вищого навчального закладу у відповідності до прогресивних трендів, закладених у Законі України «Про вищу освіту» та Угоді про асоціацію та зону вільної торгівлі України та ЄС;

- постійну трансформацію економічного механізму функціонування університету як інтегратора регіональної економіки знань та інновацій з великими можливостями міжнародної та транскордонної співпраці [190, р. 121];

- пілотні тести та аналіз можливостей, які створюють такі різні за ступенем концентрації повноважень, ресурсів і відповідальності типи інтеграційних структур, як регіональна асоціація навчальних та наукових закладів різних рівнів, регіональний університетський навчально-науковий округ, національний університет із статусом інтегрованої державної інноваційно-освітньої корпорації та підготовка пропозицій до владних інституцій щодо їх використання в умовах регіону.

3.3. Розвиток міжнародного економічного та науково-технічного співробітництва у стратегічних перспективах сталого просторового розвитку транскордонних територій Карпатського (Центрально-Східного) регіону

Сьогодні пріоритетним напрямом розвитку Карпатського Єврорегіону, враховуючи сучасний стан та у відповідності до поточних змін є спільне бачення та реалізація всіма партнерами транскордонного співробітництва конкретних дій щодо виконання найважливіших завдань. Він передбачає перетворення КЄ на новий європейський мегарегіон, який буде активно просувати себе в Європейському Союзі з новими цілями та позиціонування КЄ в розрізі різних правил ЄС, які спрямовують його структурні елементи, як пріоритетний мегарегіон. Передумовою для цього варіанту є підготовка та реалізація дуже детальних й конкретних заходів в рамках макростратегії за шістьма пріоритетами.

Пріоритет 1: Життєздатна, дієва і конкурентоспроможна економіка та привабливий інвестиційний простір Карпатського Єврорегіону: розвиток малих і середніх підприємств та бізнесу, включаючи розвиток ринку праці; розвиток торгівлі та інвестицій, вдосконалення транскордонної транспортної та логістичної систем; підтримка потенціалу окремих секторів економіки: розвиток сільських територій, творчої та туристичної індустрії (вкл. добробут населення); розвиток інформаційно-комунікаційних послуг та інфраструктури для більш ефективного управління та візуалізації транскордонної співпраці.

Пріоритет 2: Чисте довкілля та екологічно дружній Карпатський Єврорегіон: захист навколишнього середовища, стале управління природними ресурсами та збереження біорізноманіття; управління водними ресурсами, водопостачання, управління стічними водами та відходами; пом'якшення антропогенного впливу на зміну клімату та співробітництво у надзвичайних ситуаціях; поглиблення співробітництва в енергетичній сфері (ефективність, безпека та відновні джерела енергії).

Пріоритет 3: Добре сполучення та ефективний прикордонний режим в Карпатському Єврорегіоні: ефективність та безпека кордонів, управління

кордонами, митні та візові процедури; мобільність та безпека руху, в тому числі прикордонна інфраструктура та технічне оснащення.

Пріоритет 4: Інновації, високі рівні кваліфікації та освіти в Карпатському Єврореґіоні: дослідження, інновації та нові технології; вдосконалення системи освіти.

Пріоритет 5: Природна спадщина, місцева культура та історія: розвиток та збереження природної спадщини, місцевої етнокультури та історичних традицій; підвищення обізнаності мешканців КЄ щодо цінностей природної спадщини, місцевої етнокультури та історико-культурних пам'яток.

Пріоритет 6: Розвиток транскордонного співробітництва, спрямованого на розвиток громад, охорону здоров'я, підвищення рівня зайнятості та соціальний розвиток КЄ: вдосконалення ефективності державного управління і інституційної спроможності та розвиток громад через ТКС; забезпечення розвитку охорони здоров'я для мешканців КЄ; зайнятість населення та соціальні послуги в КЄ; розвиток сучасної ідентичності КЄ та обмін інформацією/спільний медіа-простір.

У Стратегії Карпатського Єврореґіону пропонується 48 конкретних проектів співробітництва, виконання яких передбачає систему моніторингу, вказує на необхідність поширення Стратегії та кроки до її легітимізації.

Стратегія є важливим кроком для створення ключових умов для відновлення Карпатського Єврореґіону як ініціативи співпраці.

Європейським Союзом визначені такі стратегічні завдання транскордонного співробітництва на новому східному кордоні, в тому числі, в Карпатському Єврореґіоні: сприяння економічному і соціальному розвитку прикордонних територій; спільна робота над вирішенням таких важливих проблем, як охорона навколишнього середовища, охорона здоров'я і боротьба з організованою злочинністю; сприяння розвитку ефективних і безпечних кордонів, боротьба з нелегальною міграцією; сприяння людським контактам. Таким чином, ці завдання пов'язані з проблемами розвитку прикордонних територій і проблемами безпеки.

Економічному та соціальному розвитку прикордонних регіонів сприяє різноманітна допомога Європейського Союзу. На сьогодні можна виділити

три етапи розгортання цієї допомоги.

Перший період припадає на період підготовки нинішніх нових членів ЄС до їх членства в співтоваристві, коли була розроблена масштабна програма допомоги PHARE, що зіграла важливу роль у вирішенні багатьох регіональних проблем у цих країнах. Паралельно з цією програмою для підтримки транскордонного співробітництва зі східноєвропейськими країнами почалася реалізація менш значного у фінансовому відношенні проекту TACIS. В обох – центральній – і східноєвропейському – напрямках були задіяні й інші інструменти сприяння. Вказаний перший етап розгортання допомоги ЄС закінчився зі вступом центральноєвропейських і прибалтійських держав в Європейський Союз.

Другий етап почався після проголошення в 2004 році Європейським Союзом «Європейської політики сусідства» («European Neighbourhood Policy»). Була запропонована нова форма співпраці – Програми сусідства (Neighbourhood Programmes). Незабаром після цього було оголошено, що до кінця 2006 року повинні бути підготовлені значно оновлені форми ТКС - «Нові інструменти сусідства» («New Neighbourhood Instrument»). Можна вважати, що із затвердженням у травні 2009 року нової зовнішньополітичної ініціативи ЄС «Східне партнерство» розпочався третій етап розгортання допомоги ЄС на східному напрямі.

Разом з підтримкою конкретних регіонів Європейський Союз через свої структурні фундації всіляко сприяє білатеральному транскордонному співробітництву. Примітно, що на окремих ділянках нового східного кордону ЄС ця співпраця досягла високого рівня, при якому координуються програми економічного і соціального розвитку прикордонних територій, синхронізуються кроки щодо вирішення спільних для партнерів проблем, формуються спільні проекти для отримання фінансової допомоги ЄС.

Заслуговує на увагу в цьому плані Концепція скоординованого розвитку прикордонних територій України і Угорщини, розроблена групою угорських і українських фахівців з використанням методики планування програми PHARE CBC у формі SWOT-аналізу.

Метою Концепції є економічний розвиток регіону, сприяння

суспільному об'єднанню, поліпшення якості життя населення, яке проживає на цих територіях, і максимальне використання наявних можливостей транскордонного співробітництва. Основою підготовки Концепції послужили соціально-економічні, природно-географічні і історичні взаємозв'язки, необхідність вирішення схожих проблем, а також потреба у стимулюванні економічного розвитку прикордонних регіонів. Саболч-Сатмар-Березька область Угорщини і Закарпатська область України визначені в Концепції цільовими територіями – прикордонним регіоном.

На новому Східному кордоні ЄС досить успішно розвивається різноманітне транскордонне співробітництво, яке також всіляко підтримується ЄС. Для поліпшення координації і підвищення ефективності ТКС прикордонними регіонами п'яти держав (Підкарпатського воєводства Польщі, Кошицького і Пряшівського регіонів Словаччини, регіону Саболч-Сатмар-Берег Угорщини, Закарпатської області України, регіонів Сату-Маре і Байя-Маре Румунії) на кошти програми TACIS Агентством регіонального розвитку і транскордонного співробітництва «Закарпаття» за участю партнерів із сусідніх країн була підготовлена Стратегія розвитку транскордонного співробітництва в Карпатському регіоні «Карпатія 2004-2011».

У цьому проекті на основі аналізу великого інформаційного масиву, разом з визначенням пріоритетів, пропонувалися стратегічні, середньо- і короткострокові завдання з їх реалізації.

В цілому фінансова підтримка Європейським Союзом транскордонної співпраці на східному напрямі є важливою і продуктивною. Разом з тим її механізми потребують вдосконалення. Опитування експертів із транскордонної співпраці в кількох східно- і центральноєвропейських прикордонних регіонах показало, що абсолютна більшість з них головними недоліками існуючих інструментів допомоги вважають:

- недостатню узгодженість програм;
- надмірну складність, «забюрократизованість» процедур розгляду і ухвалення рішень з приводу підготовлених проектів.

Загальнопоширеною є думка, що найбільшу загрозу для нових кордонів

країн ЄС з боку України становить нелегальна міграція. З останньою пов'язують ризик проникнення кримінальних злочинців, продажу людей та людських органів тощо.

Протидія нелегальній міграції в Карпатському регіоні здійснюється сьогодні по багатьох напрямках. Змінилися законодавство, структура, функції і кадри прикордонної служби. Багато зроблено для технічного переоснащення кордонів і посилення охорони східних рубежів.

Вельми позитивною є тенденція до посилення взаємодії прикордонних служб України з аналогічними структурами країн ЄС. Скажімо, органи охорони кордону України залучаються до проведення під егідою Євросоюзу широкомасштабних операцій по боротьбі з транскордонною злочинністю, які проводяться на території Словаччини, Австрії, Чехії і Угорщини, спільне патрулювання на українсько-словацькому державному кордоні.

Одним з найсерйозніших питань боротьби з нелегальною міграцією є реадмісія. Головним змістом сучасних угод про реадмісію є взаємні зобов'язання держав прийняти назад своїх громадян, громадян третіх країн і осіб без громадянства, які незаконно прибули на територію договірної сторони або залишаються там без законних підстав, якщо ці особи прибули з території цієї договірної сторони. Угоди про реадмісію забезпечують також технічні можливості для управління процедурою і операціями з переміщення нелегальних мігрантів, а також визначають правила відшкодування витрат, захисту даних і дотримання інших міжнародних прав і зобов'язань.

Традиційно вирішення питання про реадмісію Європейський Союз висував як умову лібералізації візового режиму зі східноєвропейськими країнами. Сьогодні угоди про лібералізацію візового режиму та реадмісію між ЄС і Росією та між ЄС та Україною укладені. На черзі – складне завдання створення спільного реадмісійного простору між Євросоюзом, Білоруссю, Росією, Україною, Молдовою, а також з азіатськими державами.

Європейський парламент також затвердив єдині для всіх держав Європейського Союзу правила екстрадиції нелегальних іммігрантів. При цьому країни – члени ЄС зобов'язані дотримуватися основних прав затриманих, зокрема й надання їм безплатної юридичної допомоги.

Неповнолітніх і сім'ї з дітьми дозволяється затримувати лише у виняткових випадках. Це можливо у разі, якщо затримані не хочуть співробітничати з владою, або коли їх особа потребує перевірки в їх рідній країні.

Є ще один специфічний аспект проблеми нелегальної міграції, пов'язаний з вихідцями з України, що виїжджають на роботу в держави Європейського Союзу. Специфічний тому, що спочатку не йдеться про нелегальних мігрантів. Громадяни України в'їжджають в країни ЄС цілком легально, але на обмежені терміни перебування (формально з туристичною метою), офіційно не заявляючи про свій намір влаштуватися тут на роботу. Із закінченням передбаченого візою терміну перебування вони автоматично стають нелегальними мігрантами.

У деяких країнах цілі галузі (будівництво, комунальне господарство, сфера обслуговування) серйозно залежать від східної трудової міграції. Причому у багатьох випадках місцеві підприємці свідомо використовують саме нелегальну робочу силу, оскільки це дозволяє зменшити витрати за рахунок економії коштів, які відраховуються на соціальне, медичне страхування і т.п. Невідомо, яка частина валового внутрішнього продукту і національного доходу країни перебування реально створюється східними трудовими мігрантами. Можна тільки припустити, що значна.

Грошові вливання заробітчан у різних формах є суттєвим фактором економічного і соціального розвитку східних країн, з яких вони виїхали на Захід. Рекордсменами у грошових переказах серед мігрантів країн Європи є українці. За різними оцінками, щорічно вони тільки офіційно переказують додому до десятка млрд. доларів.

Слід підкреслити ще один суттєвий момент. Проблему безпеки нового східного кордону Європейського Союзу, зокрема в Карпатському регіоні, не можна розглядати одновекторно, тільки в площині наявних загроз та викликів країнам ЄС зі Сходу. Є чимало небезпек, які приходять в Україну з боку держав – членів Європейського Союзу. Це і та сама контрабанда, і проникнення кримінальних елементів (так званих інвесторів, банкірів, релігійних душпастирів, покупців людських органів для наступного продажу на Заході), популярний «сексуальний туризм» тощо. На жаль, цей аспект

проблеми залишається в більшості випадків поза увагою і політиків, і експертів.

Як уже зазначалося, кордони не завжди і не повною мірою здатні виконувати бар'єрну функцію. Природа є єдиною, вона не визнає політичної розділеності територій, встановленої людьми. Скажімо, як можна розділити сформовані протягом тисячоліть гірські масиви, водні артерії та повітряні потоки, спільні для прикордонних держав. Повені та смерчі не зупиняють жодні прикордонні перешкоди, вони є цілком інтернаціональними явищами. Природні та техногенні транскордонні процеси диктують необхідність об'єднання зусиль держав для збереження довкілля, попередження природних і техногенних катастроф, а при їх виникненні – ефективної ліквідації наслідків.

Вирішенням проблем Карпат займається Карпатська конвенція, в яку входять Україна, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Угорщина і Чехія. Нещодавно вони провели конференцію, на якій прийняли Карпатську декларацію, що закладає фундаментальні принципи міжнародного партнерства в сфері охорони і стабільного розвитку гірських регіонів у цілому і Карпатського зокрема.

Серйозною проблемою для прикордонних регіонів Румунії, Словаччини, Угорщини та України є басейн гірських карпатських річок, зокрема Тиси. Під впливом різних факторів тут в останні десятиліття мали місце великі повені, що приводили до людських жертв та катастрофічних матеріальних збитків. Для боротьби зі стихією уряди та прикордонні регіони цих держав опрацювали програму, що передбачає спільний моніторинг рівня та якості вод, будівництва необхідних гідротехнічних споруд.

Загалом, найважливішою метою стратегічного розвитку Карпатського Єврорегіону є підвищення рівня та якості життя його жителів, збереження миру та формування добрих стосунків між людьми в прикордонній зоні. Цього можна досягти шляхом стабільного розвитку економічних основ та збереження культурних багатств і природних ресурсів, сприяння запровадженню та локальної адаптації політики громадських досягнень і спільної сільськогосподарської політики Європейського Союзу. Принципи і

пріоритети змішаних програм регіонального розвитку надалі викладено відповідно до пропозицій зазначених програм.

Стратегічна програма регіонального і локального розвитку Карпатського Єврорегіону підготовлена відповідно до прийнятих в ЄС методик розвитку. Намічені програми містять проектні пропозиції, які підходять для того, щоб підтримуватися Європейським фондом регіонального розвитку, Європейським соціальним фондом та особливо Фондом громадських ініціатив. Тому пропоновані проекти можуть бути успішними при поданні заявки до вищезгаданих фондів ЄС. Спочатку цього можна досягти зі створенням стратегічної програми, що підтримує змішану стратегію.

Стабільний розвиток, перш за все, вимагає високого рівня впевненості в людських ресурсах. Останні можуть бути забезпечені тільки за належної політичної та освітньої структури. Задля цього існуючі органи самоврядування та організації економічного менеджменту на території ТКС Карпатського Єврорегіону повинні відповідно функціонувати для подолання нових викликів.

Необхідні інтенсифікація діяльності самостійних урядів та орієнтованих на рефляцію установ і створення нових організацій. Існує необхідність зміцнення регіонального транскордонного співробітництва та посилення лобістської діяльності. Крім спільного з ЄС моніторингу, повинні бути розроблені механізми управління програмами та проектами відповідно до вимог ЄС.

Загальні вимоги включають зміцнення національних та міжнародних відносин єврорегіону, збільшення доступності й екологічного (екологічно свідомого) розвитку інфраструктури. Як частину останнього необхідно проводити комплексний розвиток передової телекомунікаційної мережі. Звичайно, в якості основи для зростання людських ресурсів істотно важливо мати висококваліфіковану міжнародну навчально-тренінгово-перепідготовчу мережу для сприяння процвітанню єврорегіону.

Стратегічні наміри регіонального і локального розвитку Карпатського Єврорегіону можуть бути досягнуті тільки з урахуванням таких стратегічних

принципів: партнерства – тісні партнерські відносини – регіональна кооперація між регіонами-членами, створення тісного регіонального співробітництва; доповнюваності – спільне здобуття і координоване використання зовнішніх коштів на розвиток інфраструктури та поліпшення економіки і ситуації на ринку праці; складання програми – встановлення зв'язку між проектами з удосконалення людських ресурсів і на ринку праці, розроблення транскордонних програм оперативного врегулювання і регіонального розвитку; субсидіарності – пристосування до програм ЄС, до ролі макрорегіону для забезпечення свої інтересів; стійкості – гарантування стійкості результатів розробок, посилення локальних можливостей економічного розвитку, освіти, професійної підготовки і працевлаштування.

Стратегічні цілі Карпатського Єврорегіону, на наш погляд, можуть бути досягнуті шляхом прийняття пріоритетів, що базуються і визначаються доступними ресурсами.

Стратегічна програма регіонального розвитку Карпатського Єврорегіону служить для реалізації цілей розвитку через виконання таких пріоритетів:

- підвищення рівня освіти в Карпатському Єврорегіоні;
- посилення ефективності та конкурентоспроможності економіки, сфери послуг й інфраструктури в межах Карпатського Єврорегіону, збільшення зайнятості та підвищення доходності цих секторів (промислово-підприємницьких парків та зон);
- урізноманітнення економічної діяльності для розширення можливостей забезпечення зайнятості та отримання доходу, досягнення багатофункціональності в сільських регіонах;
- збереження екологічних та природних цінностей, створення нових робочих місць у галузях охорони навколишнього середовища та охорони природи;
- збереження та відновлення культурної спадщини, зміцнення і розвиток культурних традицій, пов'язаних із землеробством, посилення охорони сільських пам'яток;
- удосконалення людських ресурсів, підтримка локальних ініціатив,

підвищення рівня освіти та широке обговорення вимог економічного розвитку в процесі розвитку-планування навчання-професійного тренінгу.

Стратегічні цілі регіонального розвитку на території Карпатського Єврорегіону передбачають контур такого бачення майбутнього, що включає: створення прибуткового та ефективного сільського господарства; стає можливим розвиток промисловості євро регіону; у єврорегіоні розвивається високоякісний туризм; стає можливим підняття стандартів торгівлі та сфери послуг; реалізована стабільність людських ресурсів; високий рівень освіти; конкурентоспроможна економіка створює сприятливу ситуацію на ринку праці; знижується рівень безробіття; більшість населення зможе досягти високого рівня доходів.

Успішне виконання вказаних вище стратегічних цілей може бути досягнуто тільки через виконання обов'язкових основних умов. Найважливішими з них є: активація, розвиток і здобуття існуючими (регіональними і локальними) органами самоврядування та орієнтованими на рефляцію організаціями на території Карпатського Єврорегіону відповідно до нових викликів; розвиток єврорегіонального співробітництва, посилення лобістської діяльності; виконання вимог ЄС щодо управління програмами та проектами, розвиток сумісної з ЄС системи моніторингу; інституціоналізація організації тренінгів регіонального і сільського розвитку; створення підприємницьких зон; зміцнення міжнародних відносин Карпатського Єврорегіону; покращення доступності території євро регіону; комплексний розвиток сучасних телекомунікаційних мереж; екологічно сприятливий (екологічно свідомий) розвиток інфраструктури; високий рівень роботи навчально-тренінгової мережі.

На нашу думку, кілька задумів розвитку повинні бути прийняті для завершення місії соціально-економічного удосконалення Карпатського Єврорегіону. Пріоритети і завдання регіонального розвитку можна розподілити на вісім цільових груп або пакетів стратегічних програм. Вони включають: підтримку євроатлантичної інтеграції України; гармонійний розвиток людських ресурсів; підвищення доступності, розвиток системи громадського транспорту на території Карпатського Єврорегіону і зменшення

ізолюваності транспортно-географічної ситуації (коридорів ЄС, автомобільних доріг, автомагістралей, регіональних аеропортів); створення конкурентної економічної структури в рамках євро регіону; покращення в галузі охорони навколишнього середовища та охорони природи; комплексний розвиток туризму на території Карпатського Єврорегіону; розвиток охорони здоров'я, соціального та культурного середовища; подальше зміцнення зовнішніх зв'язків та підготовка до прийняття підтримки Європейського Союзу. На нашу думку, ці цілі розвитку окреслюють основні завдання Карпатського Єврорегіону і задовольняють ЄС у тому розумінні, що відповідають завданням політики регіонального розвитку Європейського Союзу.

Для виконання мети і пріоритетів регіонального розвитку Карпатського Єврорегіону завдання повинні бути розділені на окремі програми регіонального розвитку, а потім ці окреслені програми мають бути у деталях розроблені і запроваджені в дію, оскільки європейський регіональний розвиток, по суті, відбувається у формі фінансування програм.

Перша ціль є результатом геостратегічної ситуації Карпатського Єврорегіону, оскільки підтримка євроатлантичної інтеграції України буде найважливішою ціллю єврорегіону в наступні роки. Одна з найважливіших цільових областей уздовж зовнішнього кордону в рамках Європейського регіонального співробітництва розташована у Карпатському Єврорегіоні. Угорсько-словацько-румунсько-українська Програма транскордонного співробітництва спрямована на нього, тому наші завдання у цій цілі розвитку відповідають завданням Європейського інструменту сусідства і партнерства (ЄІСП). До цих завдань належать сприяння економічному та соціальному розвитку, вирішення спільних проблем, ефективний і безпечний захист кордонів і, нарешті, поліпшення міжлюдського співробітництва. Це включає відповідні стратегічні програми:

- економічний і соціальний розвиток (вдосконалення ділової співпраці, транскордонного туризму, розвиток сільських районів, співпраця в галузі енергетики, покращення людських ресурсів у прикордонні);

- вирішення спільних проблем (захист навколишнього середовища, спільне управління природними ресурсами, транскордонне управління

водними ресурсами, утилізація і переробка відходів, запобігання катастроф, спільний розвиток охорони здоров'я, боротьба з нелегальною імміграцією, торгівлею людьми, контрабандою та організованою злочинністю);

- створення ефективних і безпечних кордонів (покращення охорони кордонів і діяльності митниці, зменшення бар'єрів для свободи руху населення, розвиток транскордонної транспортної інфраструктури, вдосконалення і стандартизація інфраструктури пунктів перетину кордону);

- покращення міжлюдського співробітництва (підтримка громадянського суспільства, місцевих громад і органів самоврядування, вдосконалення мережі місцевих громад, наукових, освітніх, культурних і соціальних співтовариств, програм обміну, співробітництво в галузі масової інформації).

Друга ціль розвитку наполягає на гармонійному зростанню людських ресурсів. Це включає посилення спроможності поселень зберігати населення, покращення якості життя, гармонізацію початкової і середньої освіти з вимогами ринку праці та потребами економіки, «гармонізацію» вищої освіти та науково-дослідної роботи Карпатського Єврорегіону з економікою регіону. Розроблення концепції активної політики зайнятості, реформування систем перепідготовки і підвищення кваліфікації, розвиток системи тренінгів для підприємців також є важливими завданнями. Потрібно організувати спільні тренінги органів самоврядування на території Карпатського Єврорегіону відповідно до європейських норм. Крім того, слід досягти необхідного рівня зайнятості і його стабілізації на високому рівні. Підвищення навчально-підготовчих стандартів і забезпечення умов для навчання упродовж життя також є частиною цього завдання.

Відповідні стратегічні програми:

- посилення спроможності поселень зберігати населення, покращення якості життя;

- гармонізація початкової і середньої освіти з вимогами ринку праці та потребами економіки;

- зміцнення співробітництва у вищій освіті та науково-дослідній роботі Карпатського Єврорегіону ТКС і економічних зв'язків регіону;

- розроблення концепції активної політики зайнятості, реформування систем перепідготовки і підвищення кваліфікації відповідно до необхідних вакансій та розвиток системи тренінгів для підприємців;
- організація спільних тренінгів органів самоврядування на території євро регіону відповідно до європейських норм і досвіду;
- забезпечення широкомасштабної мережі робочих місць через різноманітний розвиток економіки і сфери послуг;
- інтенсивна підтримка інвестицій, що створюють робочі місця;
- залучення індивідів і соціальних груп до сфери праці для зворотної дії;
- створення людського і технологічного підґрунтя для дистанційної роботи;
- створення освітньої бази для навчання упродовж життя, вдосконалення на нових засадах вечірніх і нерегулярних курсів.

Третя ціль зосереджується на розвитку системи громадського транспорту на території Карпатського Євро регіону ТКС і зменшенні ізольованості транспортно-географічної ситуації. Для досягнення цього неодмінно слід модернізувати існуючі прикордонні станції та відкрити нові, розвивати основні транспортні дороги, будувати автостради та швидкісні дороги, розбудовувати залізничну мережу регіону, створювати регіональні аеропорти, активувати регіональний вплив повітряного транспорту та модернізувати відсталі другорядні дорожні мережі по всьому макрорегіону. Потік електронної інформації повинен бути запроваджений у всіх сферах життя: у роботі самоврядування, освіті, економіці, громадському житті.

Відповідні стратегічні програми:

- підвищення доступності;
- удосконалення існуючих прикордонних станцій і відкриття нових, усунення чинників, що перешкоджають транскордонному співробітництву;
- розвиток основних транспортних доріг, будівництво автострад і швидкісних доріг;
- розбудова залізничної мережі регіону;
- спорудження регіональних аеропортів, активація позитивного регіонального впливу повітряного транспорту;

- модернізація відсталих другорядних дорожніх мереж по всьому Карпатському Єврорегіону;

- повномасштабна реалізація потоку електронної інформації («е-транспортування»).

Четвертою ціллю розвитку є створення конкурентної економічної структури в макрорегіоні. Для досягнення цього необхідно просувати і стимулювати структурну перебудову економіки, ефективніше використовувати природні ресурси, поширювати технологічно-технічні інновації і розвивати відповідні інфраструктури, удосконалювати та посилювати роботу підприємств, покращити умови їх роботи, розширювати харчову промисловість з особливою увагою до землекористування, поліпшити маркетингову діяльність, розвивати фінансові і ділові послуги, заохочувати інвестиції і зміцнювати торговельно-економічні відносини в рамках Карпатського макрорегіону ТКС. Для інтенсифікації економіки та заохочення інвестицій потрібно мати у розпорядженні людські ресурси. Тут також можна додати посилення ефективності та конкурентоспроможності виробництва, покращення якості продуктів і посилення експортної здатності.

Відповідні стратегічні програми:

- просування і стимулювання структурної перебудови економіки, ефективніше використання природних ресурсів;

- розгортання наукових досліджень задля стійкої економіки, посилення існуючої наукової бази;

- поширення технологічно-технічних інновацій і розвиток відповідних інфраструктур;

- покращення умов роботи, розвиток та посилення підприємств;

- створення економічної системи, придатної до локальних природних ресурсів, оптимізація виробничої лінії та структури землекористування, що відповідає багатствам ландшафту;

- розвиток комплексної харчової промисловості з особливою увагою до землеробства, використання альтернативних форм сільськогосподарського виробництва (заліснення, створення нової структури продуктів), розвиток сільськогосподарської інфраструктури, вироблення відновлювальних джерел

енергії, таких, як біодизель, топливні брикети;

- заохочення інтенсивного виробництва для посилення опорної здатності, підвищення доданої вартості, підтримка локальних спеціальних продуктів (сільське господарство, деревообробка, ремісництво);

- посилення експортного потенціалу і покращення маркетингової діяльності;

- розвиток фінансово-ділових послуг, заохочення інвестицій;

- зміцнення торговельно-економічних зв'язків у Карпатському Єврорегіоні ТКС.

П'ята ціль розвитку підсумовує найбільш актуальні завдання з охорони навколишнього середовища та охорони природи. В рамках цього особливий наголос повинен робитися на комунальний розвиток (каналізаційні системи, переробка відходів) і на підтримку сільськогосподарських програм з турботою про довкілля. Це повинно включати: збереження національних парків, природних заповідників та інших цінностей, що охороняються, охорону природного середовища, створення зелених коридорів, розробку екологічних підпрограм на рівні областей і районів, поширення екологічних підходів і розвиток екологічно сприятливого сільського господарства. Найбільш конкретним завданням має бути широкий розвиток програм Карпатського Єврорегіону, що стосуються охорони природи і навколишнього середовища (Жива Тиса, Зелені Карпати). На додаток до вищесказаного, збереження природних ресурсів і зменшення навантаження на екологію також мають велике значення.

Відповідні стратегічні програми:

- збереження національних парків, природних заповідників та інших цінностей, що охороняються, охорона природного середовища, створення зелених коридорів;

- обширна перебудова господарств і структур землекористування природоохоронних територій та їх буферних зон;

- охорона і збереження природних вод і водних запасів.

- поширення екологічних підходів і розвиток екологічно сприятливого господарства, впровадження екологічно сприятливих методів і технологій;

- створення та поширення органічного землеробства;
- відмова від використання земель, які не придатні, або лише частково придатні для землеробства, обмеження обробітку орних земель, заліснення;
- широкий розвиток програм охорони природи і навколишнього середовища Карпатського Єврорегіону (Жива Тиса, Зелені Карпати).

Шоста ціль полягає у комплексному розвитку туризму на території Карпатського Єврорегіону, оскільки туризм – це індустрія майбутнього і миру, що відіграє зростаючу роль у розвитку економіки та підвищенні добробуту населення. В рамках цієї стратегічної цілі розвитку потрібно зосередитись на таких галузях: демаркації та розвитку підтримуваних рекреаційних районів і центрів відпочинку, використанні культурно-архітектурної спадщини та культурних ресурсів у сфері туризму, поширенні фестивального туризму, професійного і сільського туризму (що базується на особливих багатствах регіону), і, звичайно, необхідною передумовою для всього переліченого вище є розвиток високоякісних туристичних послуг (навчання, підвищення кваліфікації, розбудова туристично-інформаційних мереж). Також потрібно зосередитись на використанні множинного впливу сільського, гірського та оздоровчого туризму.

Відповідні стратегічні програми:

- забезпечення демаркації та розвитку рекреаційних районів і центрів відпочинку, сприяння розвитку фестивальних місць;
- використання культурно-архітектурної спадщини та культурних ресурсів у сфері туризму;
- розвиток оздоровчого туризму, що базується на використанні термальних вод;
- розвиток професійного туризму;
- розвиток сільського (аграрно-екологічного) туризму, що базується на особливих багатствах регіону;
- гарантія високої якості послуг у галузях сільського туризму, розробка тренінгів і маркетингових програм, залучення телекотеджів у перепідготовках;
- розроблення високоякісних туристичних послуг (навчання,

підвищення кваліфікації, розбудова туристично-інформаційних мереж);

- пропонування пакетів туристичних програм (відпочинок, культура, традиції виробництва, багатства краєвиду, етнографічний туризм);

- розробки, спрямовані на створення балансу між лісництвом, природокористуванням і туризмом, створення умов для туризму відповідно до Програми водно-болотних угідь;

- будівництво та модернізація маршрутів і доріг, що використовуються в туризмі (маршрутів для туризму верхової їзди, велодоріг, пішохідних стежок, водного і мисливського туризму);

- розробки для покращення громадської безпеки і безпеки майна.

Сьома ціль залучає проекти з розвитку охорони здоров'я, соціальної та культурної сфер. Це означає поліпшення стану здоров'я жителів, модернізацію системи охорони здоров'я, розвиток регіональної основної системи соціальних послуг, повторне переплетення суспільної мережі, розроблення житлової політики, пристосованої до змінених умов, і забезпечення умов для розвитку культурного життя, перебудову мережі закладів загальної освіти, збереження традицій і культурної спадщини, охорону навколишнього середовища поселень та підтримку неурядових організацій. Також потрібно розбудувати основу для самоорганізації стабільного місцевого суспільства.

Відповідні стратегічні програми:

- поліпшення стану здоров'я жителів, модернізація системи охорони здоров'я;

- реалізація розвитку регіональної основної системи соціальних послуг, повторне переплетення суспільної мережі;

- розроблення житлової політики, пристосованої до змінених умов;

- сприяння розвитку культурного життя, перебудова мережі закладів загальної освіти;

- збереження і розвиток етнографічних традицій;

- відновлення набутої культурної спадщини, підтримка архітектурних рішень відповідно до ландшафту;

- відродження ініціатив і традицій локальних громад, посилення

інтеграції та ідентифікації;

- вихід за околиці поселень, поліпшення якості середовища місцепроживання, створення парків;
- посилення громадських організацій;
- впровадження вивчення культурної спадщини Карпатського макрорегіону ТКС у початкову і середню освіту, створення умов для сільського туризму.

Восьма ціль зосереджується на зміцненні зовнішніх європейських зв'язків. Єврорегіону потрібно зміцнювати зв'язки з Європейським Союзом, Радою Європи і Асоціацією європейських прикордонних регіонів (АЄПР), щоб розбудувати двосторонні відносини з іншими єврорегіонами (єврорегіоном Маас-Рейн, Альпійсько-Адріатичною робочою спільнотою) і підготуватися до різноманітних фондів Європейського Союзу, що стануть відкритими після вступу.

Відповідні стратегічні програми:

- зміцнення зв'язків з Європейським Союзом, Радою Європи і Асоціацією європейських прикордонних регіонів (АЄПР);
- широкий розвиток двостороннього співробітництва з єврорегіоном Маас-Рейн;
- введення предмета під назвою «Вивчення Європейського Союзу» в середніх школах, організація Центрів європейських досліджень в університетах та училищах (за підтримки ЄС);
- заснування Центрів Європейського Союзу у великих містах;
- пошук і використання представників (лобі-активістів), що просуватимуть інтереси єврорегіону в центрах ЄС (Брюссель, Страсбург, Відень та ін.);
- створення центрів пошуку та написання тендерів для проведення моніторингу із залученням професійних експертів, у спільній єврорегіональній організації та із спільною підтримкою.

Заохочення підприємництва та інвестицій, а також необхідних рівнів кваліфікації та зайнятості населення становлять основу для розвитку Карпатського єврорегіону. Ця програма робіт забезпечується Європейським

інструментом сусідства і партнерства (ЄІСП), новим фондом підтримки Європейського регіонального співробітництва. Для нас сприятливу роль у рамках програми відіграватиме Угорсько-словацько-румунсько-українська Програма транскордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства і партнерства.

Розроблення програми здійснюється під керівництвом Об'єднаної цільової групи. У цій робочій групі кожна країна-учасниця представлена делегатами з центральних урядових установ і територіальних одиниць рівня НТОС III (Номенклатура територіальних одиниць для статистики), тобто областей, що беруть участь у програмі, і, у зв'язку з угодою між присутніми країнами, робота групи координується Керуючим органом і Об'єднаним технічним секретаріатом.

Стратегічні цілі Угорсько-словацько-румунсько-української Програми транскордонного співробітництва ЄІСП, по суті, мають гармоніювати з 4-ма наступними цілями, зафіксованими у біллі про ЄІСП.

Ціль 1: Економічний і соціальний розвиток: розвиток сільських територій; транскордонний туризм і посилення регіональної ідентичності; підтримка покращення ділової кооперації і співробітництва між підприємствами малого бізнесу; транскордонне удосконалення людських ресурсів; співробітництво у галузі енергетики.

Ціль 2: Спільні виклики: охорона навколишнього середовища та спільне управління природними ресурсами; утилізація та переробка відходів і управління водними ресурсами; запобігання катастроф; розвиток системи охорони здоров'я і соціальних розробок; боротьба з нелегальною імміграцією, торгівлею людьми, контрабандою та організованою злочинністю.

Ціль 3: Ефективні та безпечні кордони: покращення охорони кордонів і діяльності митниці; зменшення адміністративних та інституційних труднощів свободи руху населення; будівництво і розвиток транскордонної транспортної інфраструктури; будівництво, вдосконалення і стандартизація інфраструктури пунктів перетину кордону.

Ціль 4: Міжлюдське співробітництво: освітні та культурні програми обміну; підтримка громадянського суспільства, місцевих громад і органів

самоврядування; стале вдосконалення мережі місцевих громад; наукове, освітнє, культурне і соціальне співробітництво; співробітництво в галузі масової інформації.

Угорсько-словацько-румунсько-українська Програма транскордонного співробітництва ЄІСП охоплює такі територіальні одиниці НТОС III рівня (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Території Карпатського єврорегіону, яким допомагає Угорсько-словацько-румунсько-українська Програма транскордонного співробітництва ЄІСП

Угорщина	Область Саболч-Сотмар-Берег; область Боршод-Абауй-Земплен
Словаччина	Кошицький край, Пряшівський край
Румунія	Область Сату-Маре; область Марамуреш; область Сучава (як так званий „прилеглий регіон»); (макс. 20 відсотків)
Україна	Закарпатська область; Івано-Франківська область; Чернівецька область (як так званий „прилеглий регіон») (макс. 20 відсотків)

Фінансування підтримуваних проектів буде реалізовано частково з ЄІСП, і частково з обчислених за масштабом 10 відсотків національного акціонерного спонсорства. У трьох країнах-членах ЄС імовірно урядове акціонерне спонсорство досягне 5 відсотків, а власний внесок отримуючого вигоду становитиме додаткових 5 відсотків, у той час як в Україні, відповідно до планів, через відсутність відокремлених центральних бюджетних джерел, ціле національне акціонерне спонсорство, тобто 10 відсотків, будуть надані тим, хто отримав вигоду.

Підтримка і розвиток, пов'язані з рефляцією, заохоченням інвестицій та навчанням і тренінгами в країнах Карпатського Єврорегіону зазвичай відбуваються на основі «принципу надлишку». Це неприпустимо в постфордистській стадії розвитку, адже розвиток людських ресурсів став стратегічним фактором, і як такий він розглядається як центральне питання. Місцеві та регіональні органи самоврядування несуть відповідальність за забезпечення фінансових засобів для навчання і тренінгу в соціальній ринковій

економіці. Треба сподіватися, що урядові внески у фінансові питання повинні значно збільшитися в майбутньому і в результаті регіональне і локальне фінансування також повинне зрости.

Потрібно знайти можливості для залучення приватного капіталу на підтримку освіти і професійного навчання в Карпатському Єврореґіоні. Це дозволить розширити варіанти вибору, що пропонуються освітою і професійним навчанням, та створити нову структуру підготовки.

У Європейському Союзі багато уваги приділяється розвитку систем освіти та підготовки кадрів у периферійних, особливо у відсталих сільських регіонах. Розбудова і функціонування освітньо-підготовчих закладів і форм підтримується для створення рівних шансів у відсталих сільських регіонах, які б сформували рівні можливості як для окремих осіб, так і для соціальних груп.

Отже, членство в ЄС Угорщини, Словаччини та Румунії, навчально-підготовчі мережі та ініціативи рефляції підприємств на території Карпатського Єврореґіону сприяють доступу до значних іноземних фондів розвитку та підтримки. ЄС підтримує розвиток культурних традицій і міжнаціональних відносин.

Обговорення особистісних умов вимагає подвійного підходу: в першу чергу, запити про підготовку та інвестиції зростають серед жителів; по-друге, педагоги, що беруть участь у процесах освіти і підготовки, культурні і громадські керівники, національні та іноземні інвестори й підприємці оголошують свої очікування.

Демографічна ситуація Карпатського Єврореґіону істотно важлива у цьому аспекті. Тим не менш демографічна структура єврореґіону ще не така погана. У єврореґіоні живе достатня кількість молодого покоління, що може працювати за своєю спеціальністю.

Рівень кваліфікації не може розглядатися як оптимальний у Карпатському Єврореґіоні, що означає великі можливості для всіх форм професійних тренінгів (регулярних, вечірніх і нерегулярних курсів). Рівень освіти ромського населення надзвичайно низький, його також потрібно розвивати для необхідного рівня соціальної інтеграції. Основною умовою для соціально-економічної інтеграції, на яку розраховує Європейський Союз, є

підвищення рівня освіти.

Сьогодні навчання протягом життя очевидне для кожного в розвинених країнах світу. Підґрунтя для цього наразі ще не забезпечено освітніми установами на всій території єврорегіону. Тим не менш, існує зростаючий попит на нього з боку населення. Лідери та культурно-освітні установи Карпатського Єврорегіону повинні прагнути до задоволення цього попиту населення.

Є хороші напрацювання щодо професійних і педагогічних аспектів. У містах і селах Карпатського Єврорегіону педагогічна робота має високі стандарти і відкрита для подальшого росту. Проте освітян треба зацікавлювати фінансовою складовою для того, щоб вони не тільки відвідували курси підвищення кваліфікації відповідно до нових викликів, але й брали на себе зобов'язання забезпечити більш високу якість освіти і професійної підготовки на території Карпатського Єврорегіону і, отже, мати належну професійну підготовку для тренінгів «навчання упродовж життя».

З метою прийняття і подальшого розвитку стратегічної програми дуже важливо якнайшвидше створити Офіс Програми регіонального розвитку із співробітництвом з регіональними органами самоврядування, зацікавленими установами і підприємствами. Це б дозволило забезпечити належний інформаційний супровід і послідовне виконання проектів і управління, і такий офіс також був би відповідальним за моніторинг діяльності, пов'язаною із Стратегічною програмою. Було б необхідно залучити всі установи до фінансування такого відомства. Цей офіс міг би надати допомогу навіть у найближчому майбутньому для органів самоврядування у написанні та управлінні тендерами і об'єднував би спільні навчально-підготовчі заходи єврорегіону.

Для безперервного інформаційного супроводу було б доцільно видавати інформаційні повідомлення Карпатського Єврорегіону (Календар подій) та щоквартально – Інформаційний бюлетень єврорегіону.

Реалізація викладених ідей розвитку, може покладатися на три резерви: локальні фінансові засоби; національну урядову підтримку; закордонні фонди.

У разі реалізації громадських цілей власні ресурси можуть з'явитися із

встановлених органами самоврядування місцевих податків, інших джерел підтримки і продажу нерухомості.

На жаль, органи самоврядування Карпатського Єврорегіону не мають можливості запускати великі розробки за рахунок власних ресурсів і здебільшого не можуть забезпечити фінансову самостійність, що вимагається зовнішніми фондами – навіть за найбільш вигідних умов тендеру. Без цього, однак, вони не допускаються до тендерів.

Ще однією проблемою є те, що органи самоврядування не можуть дозволити собі наймати менеджерів проектів і організацій. Ця проблема була б частково вирішена, якщо б у майбутньому надлишковим фінансовим коштом, що залишилися від розробок, надавали перевагу для участі в тендерах, оскільки таким чином можна примножити ці гроші. Співпраця регіонів може забезпечити подальшу допомогу, коли регіональні органи самоврядування, що страждають від тимчасових проблем, отримують допомогу від партнерських регіонів із спільно створеного фонду.

Зазвичай недостатність власних ресурсів також створює проблеми для залучення інвестицій з приватного сектору. Вирішення можна досягти не тільки шляхом використання кредитів, але й організацією спільних підприємств. Найбільш проблематичною перешкодою у співпраці між підприємствами є те, що підприємці не знають одне одного, і тому співробітництво навіть не може розпочатися. Проблемою також є те, що багато підприємців не реєструються у місцевих органах, щоб уникнути оподаткування.

Органам місцевого самоврядування і приватним підприємствам необхідно пильно стежити за тендерними опціями та іншими можливостями залучення додаткових ресурсів.

Тендерна система, на жаль, все ще знаходиться в зародковому стані на території Карпатського Єврорегіону, а отже, є тільки невеликі надходження, крім нормативних державного забезпечення (що доступні для всіх органів самоврядування у будь-якому разі).

Незважаючи на це, вже є доступними державне забезпечення, інвестиції, спеціальні кредитні можливості, які пропонують деякі банки (Е-кредит,

кредит на будівництво, KVP, MRP, Ліквідаційний кредит, Стартовий кредит, 1-ша та 2-га корпоративні позики і т.д.) і послуги корпоративного фінансування для підприємців (позики, поручительство, консультування, лізинг і т.д.). У зв'язку з відсутністю коштів на самоврядування банки видають кредити тільки органам і підприємцям, спираючись на особисті контакти.

Найважливіші зовнішні кошти – це субсидії Європейського Союзу. Країни-члени Карпатського Єврорегіону також можуть розраховувати на підтримку Структурних фондів, а також значний фонд в рамках Фонду громадських ініціатив. Отже, Карпатський Єврорегіон може головним чином покладатися на підтримку ЄІСП для розвитку освіти, професійної підготовки та зайнятості населення.

За реалізацією Стратегічної програми необхідно уважно і безперервно слідкувати, і повинен бути налагоджений зворотний зв'язок для виявлення можливих відхилень або проблем. Було б більш доцільно створити останній таким чином, щоб зауваження проходили знизу вгору, і тоді необхідні рішення і заходи проводитимуться на якнайнижчому рівні. Для найефективнішої реалізації контролю необхідно також створити окремий Комітет моніторингу, який би стежив за етапами реалізації цілей, поставлених зазначеною програмою.

Проте у ході моніторингу може виникнути фундаментальна проблема через те, що досі для Карпатського Єврорегіону не було підготовлено жодної діючої програми. Тому вважаємо терміновим розробити діючу програму розвитку якнайшвидше, щоб зміни, внесені програмою, можна було легко простежити. Це вимагає співпраці між органами самоуправління, що беруть участь у програмі, школами та установами, переліченими у програмі.

Найголовнішою метою програми є забезпечення таких умов життя і праці для жителів на території Карпатського Єврорегіону, які б переконали їх у перевагах проживання в регіоні і довгострокових перспективах для молодих поколінь. Також важливою ціллю є співробітництво і відносини між регіональними суб'єктами, на яких прямо чи опосередковано вплинула реалізація програми.

Наступною метою програми є підготовка жителів Карпатського

Єврорегіону до очікуваних наслідків вступу до ЄС. Це впливає на учасників розвитку людської інфраструктури, оскільки посилення конкурентоспроможності необхідно, так як це рекомендується ЄС. Це також стосується всіх жителів Карпатського Єврорегіону, тому що фонди ЄС можуть бути доступні для комплексних планів і тендерів, що є результатом процесу створення програми. Підготовлена Стратегічна програма презентується в якості прикладу для всіх регіональних суб'єктів, які бажають оволодіти методами підготовки планів розвитку.

Після обговорення та реалізації Стратегічної програми розвитку Карпатського Єврорегіону потрібно прийняти рішення про підготовку оперативних програм. Основні директиви розвитку, які вважаються керівниками єврорегіону найважливішими, мають бути обрані з підпрограм і проектних пропозицій, викладених у Стратегічній програмі. Повинна бути встановлена черговість за пріоритетністю.

Наступним кроком має бути розроблення оперативних програм, спрямованих на рефляцію підприємств і заохочення інвестицій та на професійну підготовку та працевлаштування для Карпатського Єврорегіону. Це має супроводжуватися реалізацією проектів. Для цього повинна бути забезпечена самостійність і досліджені національні та інтернаціональні (ЄС) ресурси з метою створення інвестиційних якостей, необхідних для фінансування проектів.

З огляду на викладене вище можна зробити наступні виновки.

Перше. Стратегічним ресурсом цільової трансформації відносин в єврорегіональному співробітництві регіонів є запровадження інноваційних форм взаємодії державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства, імплементація технологій державно-приватного партнерства в єврорегіональному співробітництві регіонів; ущільнення зв'язків системи єврорегіональної співпраці. Локалізація зусиль на цих домінантах активізує процеси покращення якості життя населення, підвищення конкурентоспроможності регіонів, подолання регіональних диспропорцій розвитку та полегшить реалізацію євроінтеграційних прагнень держави (рис. 3.4).

Друге. Існує нагальна необхідність впровадження економічно орієнтованої моделі функціонування Єврорегіонів України, що знайде своє відображення в оптимізації керівних впливів, здійснюваних системою державного управління економічним розвитком регіонів в контексті забезпечення цілеспрямованої загальноекономічної динаміки у позитивному напрямі; вихід на нову якість співробітництва в єврорегіонах, орієнтовану на реалізацію економічних проектів та створення умов залучення приватних коштів до реалізації єврорегіонального співробітництва [70].

Третє. Перехід на новий рівень управління транскордонними процесами, адаптація його до стандартів Асоціації з ЄС, ЗВТ та в перспективі з членством України в Євросоюзі вимагає від ВР України, КМ України, Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та ЖКХ України, Міністерства світи та науки України, обласних адміністрацій та обласних рад: забезпечити галузеву професійну підготовку працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, заді я них у процесах транскордонного співробітництва; розробити дійовий механізм і чіткий порядок дій щодо державної підтримки фінансування транскордонних проектів; спростити механізм конкурсного відбору транскордонних проектів та оптимізувати терміни їх розгляду; удосконалити систему отримання запозичень і міжнародної допомоги для фінансування транскордонних проектів органами місцевого самоврядування; налагодження ефективної співпраці між Державним фондом регіонального розвитку та структурними фондами ЄС щодо спільного фінансування проектів регіонального розвитку в Україні; налагодження дієвої інформаційно-комунікаційної підтримки процесів міжрегіонального співробітництва на рівні регіонів України та ЄС; вдосконалення національної системи моніторингу та оцінки реалізованих міжнародних проектів, шляхом забезпечення регулярного, всебічного та доступного для громадськості висвітлення результатів реалізації цих проектів; впровадити інституційне забезпечення ТКС.

Четверте. Формування нової політики транскордонного та єврорегіонального співробітництва передбачає реалізацію Кабінетом

Міністрів України, Міністерством економічного розвитку та торгівлі України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України низки заходів щодо синхронної модернізації інструментів управління регіональним розвитком в Україні, в т.ч. і такими напрямками:

I. Оновлення стратегічних засад державної регіональної політики та політики транскордонного співробітництва, розроблення та ухвалення Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на період до 2025 р. Оновлена Програма має враховувати зокрема такі вимоги:

– узгодження національних пріоритетів регіонального розвитку з європейськими підходами, європейською практикою інституційно-правового забезпечення реалізації регіональної політики та транскордонної співпраці у відповідності до Європейська хартія місцевого самоврядування [34];

– запровадження дієвих механізмів активізації регіонального розвитку, зменшення диспропорційності розвитку регіонів, у т. ч. на основі оптимізації та ефективного використання наявних державних, регіональних і місцевих ресурсів;

– створення в регіонах стабільних джерел формування власних економічних та інвестиційних ресурсів; підвищення конкурентоспроможності регіонів, зміцнення їх інвестиційного потенціалу;

– підвищення рівня бюджетної та податкової спроможності місцевих органів влади, адаптація системи розподілу податків між центром і регіонами до вимог, пов'язаних з реформуванням місцевого самоврядування і територіальної організації влади з урахуванням європейських інституційно-правових підходів.

Рис. 3.4. Реалізація єврорегіонального співробітництва у формі публічно-приватного партнерства

II. Завершення формування інституційно-правового середовища реалізації державної регіональної політики [188]. З точки зору підвищення економічної ефективності зарубіжних країн єврорегіональної співпраці областей України це передбачає невідкладне розроблення Кабінетом Міністрів України прийняття Верховною Радою України таких законів та інших нормативно-правових актів:

– «Про Державний фонд регіонального розвитку», положення якого визначатимуть загальні засади діяльності Фонду як спеціальної інституції

національного рівня, створеної для фінансування довгострокових міжрегіональних і регіональних програм і проектів на основі консолідації фінансових потоків (у т. ч. міжнародної технічної допомоги, грантів тощо);

– «Про території пріоритетного розвитку», в якому необхідно унормувати порядок визначення, правові й економічні основи статусу та функціонування територій пріоритетного розвитку, впровадження на цій території спеціального режиму інвестиційної діяльності з метою утворення «точок зростання» та створення нових робочих місць;

– «Про міжнародну технічну допомогу», норми якого мають чітко закріпити на законодавчому рівні механізм залучення іноземної фінансової допомоги, зокрема на потреби регіонального розвитку.

III. Розвиток мережі інституцій підтримки регіонального розвитку та транскордонної співпраці, зокрема єврорегіонів, агентств регіонального розвитку, ресурсних центрів громад, що вимагає від Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України здійснення таких кроків:

– унормування у Законах України «Про засади державної регіональної політики» та «Про транскордонне співробітництво» правового режиму понять єврорегіон, «агентство регіонального розвитку», ресурсний центр громад підстав і порядку їх створення, участі у формуванні та реалізації стратегічних пріоритетів розвитку регіону, громади, тощо; їх транскордонного співробітництва;

– розроблення та впровадження вітчизняної моделі функціонування керівних органів єврорегіонів, агентств регіонального розвитку як повноправних суб'єктів регіональної та транскордонної політики;

– унормування процедур розроблення керівних органів єврорегіонів та агентствами регіонального розвитку власних програмних документів довгострокового характеру щодо комплексного розвитку регіону;

– узгодження діяльності керівних органів єврорегіонів та агентств регіонального розвитку між собою та з Державним фондом регіонального розвитку (ДФРР).

IV. Налагодження ефективного транскордонного та міжрегіонального співробітництва та розвиток сучасних форм економічної інтеграції, що на

практиці потребує на рівні органів державної влади та органів місцевого самоврядування:

- сприяння створенню та розвитку інтеграційних форм просторової організації та саморозвитку [174] міжрегіональних економічних систем (кластерів, макрорегіонів, фінансово-промислових груп тощо);

- розроблення заходів щодо фінансового стимулювання кластерних ініціатив і наявних кластерів;

- формування на міжрегіональному рівні розвиненої інфраструктури ринків, у т. ч. оптових ринків, логістичних центрів, центрів первинного перероблення та зберігання сільськогосподарської продукції тощо;

- налагодження внутрішніх соціокультурних контактів та обміну між регіонами; формування загальнонаціональних гуманітарних програм, що реалізуються силами кількох регіонів України.

V. Подальше реформування бюджетно-податкового регулювання розвитку транскордонного співробітництва. Зменшення фінансової залежності регіонів від державного бюджету в цих питаннях можливе за рахунок реалізації Міністерствами фінансів та економічного розвитку та торгівлі України зокрема таких заходів, як розширення можливостей здійснення зовнішніх запозичень до місцевих бюджетів; збільшення частки середньострокових облігацій у випусках муніципальних цінних паперів та інше [195].

VI. Послідовне та прозоре вирішення Верховною Радою та Урядом України низки визначальних для економіки єврорегіонів питань макро-економіки та інвестиційної політики. Невідкладними є:

- приведення схеми інвестиційних процесів у відповідність до стандартів ринкової економіки, надання інвесторам гарантій щодо стабільності законодавчої бази протягом тривалого періоду та прозорих процедур її змін у відповідності до [209]. Розробка і ухвалення Державної стратегії інвестиційно-інноваційного розвитку та Інвестиційного Кодексу України;

- вдосконалення податкових та митних режимів для суб'єктів інвестиційної та інноваційної діяльності на території України, зокрема

прикордонних територіях, у відповідності до засадничих документів СОТ та ЄС, зокрема, оновленої Кіотської Конвенції щодо спрощення та гармонізації митних процедур [210] та отриманого на цій базі нашими партнерами по транскордонному співробітництву досвіду стимулювання інвестиційної та інноваційної активності в регіонах;

– резервування Фондом Державного майна України, Державним агентством земельних ресурсів України, Міністерствами та відомствами України, органами місцевого самоврядування в порядку належності земельних ділянок державної власності для реалізації інвестиційних проектів промислового виробництва (Greenfield) розміщення індустріальних парків, логістичних центрів в умовах створення ринку землі та цілеспрямована передача застарілих підприємств державної та комунальної власності для здійснення проектів реконструкції (Brownfield) з відповідним внесенням змін в законодавчі акти;

– збереження і вдосконалення системи центральних та місцевих органів Державного агентства із залучення інвестицій, розвитку та управління національними проектами (Держінвестпроект), недопущення скорочення та ліквідації мережі Регіональних центрів інвестицій та розвитку Держінвестпроекту України, як носіїв «know-how» та депозитаріїв інформації про хід реалізації провідних національних та регіональних інвестиційних проектів, як єдиного в країні працюючого інструменту залучення інвестицій в галузі економіки та регіони;

– продовження Міністерством економічного розвитку та торгівлі України, Держінвестпроектом, міністерствами та відомствами України, органами місцевої державної виконавчої влади та місцевого самоврядування напрацьованої практики укладання трьохсторонніх договорів на реалізацію інвестиційних та інноваційних проектів із фіксованою відповідальністю (Держава – інвестиційний клімат, гарантії, стимули, інфраструктура; Інвестор – капіталовкладення, обсяги, розрахунки з бюджетами і фондами, робочі місця; Місцеве самоврядування – земельні ресурси, місцева інфраструктура, сприяння у рекрутіngu персоналу).

Запропонована стратегія Карпатського Єврорегіону є фундаментальним,

ключовим середньостроковим стратегічним документом, що базується на аналізі економічних, екологічних даних та показниках соціального розвитку областей Карпатського Єврорегіону, на основі аналізу ситуації та конкретних потреб мешканців, бізнесу, зацікавлених груп та інших суб'єктів щодо спільного бачення майбутнього. Вона визначає можливі засоби виконання бачення розвитку Карпатського Єврорегіону, ставить за мету підвищити соціальні, економічні, культурні показники та забезпечення сталого розвитку мегарегіону [126].

Стратегія Карпатського Єврорегіону слід розуміти як відкритий документ, який за потреби буде доопрацьований і модифікований. Вона повинна реагувати на зміни у ширшому середовищі, змінюватись відповідно до потреб жителів, реагувати на законодавчі зміни тощо. Вона базується на принципі, що процес планування лише виграє від того, що розглядатиметься як довгостроковий і буде постійно адаптовуватись та оновлюватись відповідно до змін і потреб суспільства у повсякденному житті.

Стратегія повинна стати документом, який об'єднає всіх активних діячів у Карпатському Єврорегіоні та зможе підвищити ефективність та прогнозованість транскордонного співробітництва, забезпечить реалізацію сталого розвитку прикордонних регіонів шляхом формування ефективних інструментів для створення системного і тривалого транскордонного співробітництва. Стратегія спрямована на посилення ролі Карпатського Єврорегіону в транскордонному співробітництві, вироблення нових підходів та інструментів єврорегіональної співпраці для потреб національних, регіональних та місцевих органів влади, приймаючи до уваги прикордонне розташування при розробці регіональної політики з проектування та планування транскордонного співробітництва, яке є одним з ключових напрямків діяльності в регіональному розвитку прикордонних територій.

Представлена стратегія повинна використовуватися також як інструмент впровадження активної транскордонної політики щодо підвищення конкурентоспроможності економіки мегарегіону / екології / людських ресурсів. Але, безперечно, це має бути документ, який буде активізувати двота багатосторонні відносини між країнами, регіонами, установами і, в першу

чергу, людьми, що живуть на території Карпатського Єврорегіону. Вона повинна бути такою, що забезпечить більш високий рівень добробуту жителів цього мегарегіону.

Обґрунтовується, що стратегія буде успішною тільки в тому випадку, якщо буде досягнуто наступних шести умов [126]:

– Карпатський Єврорегіон повинен визначити стратегічні цілі, узгоджені всіма учасниками;

– регіональні та місцеві органи влади, а також інші зацікавлені сторони повинні брати участь у спільному фінансуванні Карпатського Єврорегіону, а не просто довірятися зовнішньому фінансуванню з ЄС або іншим донорам. Давно назріла необхідність для членів КЄ налагодити ефективне функціонування системи членства і думати про започаткування спільних фондів підтримки важливих проектів і програм у майбутньому;

– Карпатський Єврорегіон повинен виявити здатність зробити суттєвий внесок у покращення координації політики регіонального розвитку та територіального планування із сусідніми регіонами;

– Карпатський Єврорегіон повинен стати надійною платформою для планування спільних заходів за підтримки ЄС та/або на національному рівні;

– Карпатський Єврорегіон має на меті заснування інституційної мережі співпраці на декількох рівнях, та одночасно зі створенням європейських угруповань територіальної співпраці (ЕЄТС/ЄУТС) або створенням ЕЄС/ЄУС, що формує одну з таких можливостей;

– діяльність Карпатського Єврорегіону має бути спрямована на усвідомлення спільного транскордонного простору та єдності його мешканців, зокрема за допомогою ЗМІ та послідовної PR-політики.

Висновки до розділу 3

1. За результатами дослідження доведено, що у міжнародній економіці базові напрями робіт у сфері підтримки розвитку малого інноваційного підприємництва здійснюються на задекларованих державою та узгоджених з європейськими та світовими практиками засадах. З метою сприяння підвищенню інноваційної активності малого інноваційного підприємництва в регіоні для визначення стадії розвитку малого інноваційного підприємництва запропоновано використовувати коефіцієнт розвитку. Він показує співвідношення результатів діяльності малих підприємств і величини використаних ресурсів, що дає змогу оцінити стадію розвитку малого інноваційного підприємництва в регіоні (етапи спаду, нейтрального стану, розвитку, стабілізації).

2. Управління розвитком малого інноваційного підприємництва на регіональному та місцевому рівнях має спиратися на нормативно-правове забезпечення, що полягає у вдосконаленні правового середовища функціонування даного сектора економіки (правові гарантії, патентне право та ін.).

Одним з перспективних напрямків розвитку підтримки інноваційного підприємництва є стимулювання створення спілок, асоціацій та товариств малих підприємств, що діють у науково-технічній сфері. Вироблення і практичне здійснення багатьох положень державних та регіональних програм повинні здійснюватися при тісній взаємодії з такими союзами й асоціаціями.

У якості ефективного інструменту підтримки малого інноваційного підприємництва та розвитку в регіоні може виступати інтегрований інформаційний ресурс, який використовує інформацію в якості сполучного елемента між власниками ресурсів та їх споживачами (малі інноваційні підприємства). У зв'язку з цим на його базі необхідно організувати електронну інформаційну мережу, що представляє собою інформаційний портал малих інноваційних підприємств (ІПМІП) – інформаційну систему, що дозволяє організувати роботу з різними джерелами даних малих інноваційних підприємств і бізнес-послуг на основі єдиних інтегруючих принципів

взаємодії та надання інформації на фінансові, виробничі та інші ресурси.

3. Встановлено, що збереження та якісне посилення ролі ЗВО як закладу-інтегратора освітньо-наукового та інноваційного середовища і регіонального розвитку Закарпатського регіону є ефективним та важливим напрямом економіко-освітньої трансформації Ужгородського національного університету, адекватною відповіддю на виклики часу.

Позитивною та ресурсномісткою стартовою позицією цього вектора розвитку є усталені лідерські позиції ЗВО у підготовці спеціалістів для економіки та соціально-культурної сфери регіону та держави, значний дослідницький інноваційний потенціал.

Регіональну спрямованість в рамках реалізації трикутника знань мають інноваційні проекти, які здійснюються Ужгородським національним університетом разом з партнерськими вузами країн членів ЄС та Вишеградської четвірки на платформі Наукового Парку.

Підприємства, підприємці, підприємницькі асоціації, державні установи і приватні структури регіону є провідними замовниками інноваційного продукту для таких галузей економіки і соціальної сфери області як: альтернативна енергетика; машинобудування та приладобудування; виробництво екологічно чистих харчових продуктів; сільський та гірський туризм; лікувальна та санаторна-курортна справа; збереження навколишнього середовища та екосистем.

У рамках реалізації вищезгаданого вишеградського наукового проекту для підприємств освітніх та наукових закладів регіону створено платформу відкритих інновацій, метою якої у співпраці з науковим парком сприяти кооперації підприємств, університету урядових структур органів місцевого самоврядування для комерціалізації технологічних та організаційних інновацій. Науковий парк пройшов державну реєстрацію і готовий до виконання функцій базової інноваційної структури, яка забезпечуватиме взаємодію між наукою та бізнесом.

4. Виникнення феномену регіонального інтегратора знань та інновацій є закономірним етапом створення інформаційного суспільства. Провідні університети, беручи на себе цю функцію, одночасно вирішують завдання

саморозвитку та розвитку регіону, а реалізація інтегральної регіональної інноваційної стратегії відкриває значні можливості посилення конкурентоспроможності вищого навчального закладу та регіону його локалізації на глобальному, регіональному та національному ринках.

Впровадження досліджених критеріїв та індикаторів є невід'ємною умовою здійснення університетом функцій інтегратора регіонального інноваційного розвитку та означатиме перехід до пакету управлінських заходів «проектно-орієнтованого університету» та «підприємницького університету», застосування у вищому навчальному закладі методів стратегічного управління, зорієнтованих на інтенсифікацію взаємодії із зовнішніми фінансово-економічними, виробничими, науково-освітніми, владними та соціокультурними структурами.

Запропоновані індикатори впливають із ринкових засад та параметрів академічного підприємництва. Їх імплементація надає університету-регіональному інтегратору рис підприємницького університету, а характеристики фінансово-економічної діяльності вищого навчального закладу такого типу забезпечують йому провідні позиції в бюджетному процесі відповідного регіону.

5. Обґрунтовано, що пріоритетним напрямом розвитку Карпатського Єврорегіону є Спільне бачення, яке супроводжується переліком конкретних дій і ініціативами співпраці. Він передбачає перетворення КЄ на новий європейський мегарегіон, який буде активно просувати себе в Європейському Союзі з новими цілями та позиціонування КЄ в розрізі різних правил ЄС, які спрямовують його структурні елементи, як пріоритетний мегарегіон. Передумовою для цього варіанту є підготовка та реалізація дуже детальних й конкретних заходів в рамках макростратегії.

Розроблено напрями реалізації публічно-приватного партнерства в системі міжнародного економічного та науково-технічного співробітництва в контексті стратегічних перспектив сталого розвитку транскордонних територій Карпатського (Центрально-Східного) регіону, а саме: створення умов для впровадження позитивного досвіду розвитку інтеграційних процесів; формування міжрегіонального конкурентного середовища; створення

однорідного соціально-економічного простору на основі поглиблення міжнародної кооперації праці; забезпечення ефективного використання природних ресурсів; узгодження політики регулювання потоків робочої сили; реалізація єдиної транспортної політики; формування спільної фінансової та банківської інфраструктури.

Основні результати розділу 3 опубліковані у працях [2; 5; 7; 8; 10; 11; 13; 15]

ВИСНОВКИ

У дисертації обґрунтовано теоретико-методичні основи і розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого просторового розвитку транскордонних територій.

1. Встановлено, що понятійно-категорійний апарат має бути доповнений сутністю «сталий просторовий розвиток громади», що забезпечить глибше розуміння та координацію міжнародних економічних зв'язків на транскордонних територіях за чотирма основними елементами (економічний, соціальний, екологічний, освітньо-інноваційний) і дозволить враховувати концепт глокалізації, у процесі якого забансовано використовуються локальні ресурси та особливості.

2. Обґрунтовано методологію дослідження, яка базується на інтеграції регіонального розвитку (основними складовими якого є економічна, екологічна та соціальна (базові)) з освітньо-інноваційним простором (діяльність закладів вищої освіти та науково-дослідних установ транскордонних регіонів), та передбачає розроблення, аналіз та навчально-інформаційне забезпечення об'єктів глокалізаційних трансформацій. Визначальною визначено роль інституційної компоненти сталого просторового розвитку, яка містить формальні та неформальні норми та правила, які регулюють поведінку соціальних акторів, форми організації життєдіяльності суспільства, механізми, що забезпечують відтворення європейських та національних програм регіонального розвитку і міжрегіонального економічного співробітництва та їх вплив на середовище транскордонних асиметрій.

3. Виокремлено методичні підходи до моніторингу стану розвитку транскордонного співробітництва та реалізації міжнародних економічних зв'язків громад в умовах глокалізаційних трансформацій і стимулювання сталого розвитку через їх вплив на середовище транскордонних асиметрій, які базуються на критеріях оцінки єврорегіонального співробітництва (ціннісно-раціональні, ціле-раціональні, прагматичні) та засобах моніторингу й

інформаційного забезпечення (статистичний аналіз, експертне оцінювання, аналіз інформації з інтернет-ресурсів та ЗМІ).

4. Використаний науково-емпіричний підхід до дослідження міжнародних економічних зв'язків громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи, дозволив визначити нові тенденції розвитку міжрегіонального економічного співробітництва. Доведено, що на розвиток Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи впливає близькість державного кордону та прикордонних регіонів і адміністративно-територіальних одиниць. Аналіз тенденцій формування та розвитку гео економічного простору починаючи з 1990- х років свідчить, що Карпатський (Центрально-Східний) регіон Європи є єдиним регіоном континенту, де проходять кордони чотирьох країн-членів ЄС з Україною. В ньому реалізуються численні програми Східного партнерства ЄС. Він став площиною створення першої на пострадянському просторі міжнародної структури транскордонного співробітництва – Карпатського Єврорегіону у складі прикордонних територій Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини та України.

На підставі індикаторів, які відображають результати зовнішньоекономічної діяльності, демографії та урбанізації країн-партнерів, європейських та національних програм регіонального розвитку визначено необхідність розвитку регіональної глокалізації територіальних громад транскордонних територій у межах гео економічного простору Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи, оскільки його потенціал залишився нереалізованим у повному обсязі.

5. Встановлено, що у Карпатському Єврорегіоні існують значні міжрегіональні диспропорції в розрізі економічної ефективності та рівня розвитку, оскільки ВВП формується переважно за рахунок східної частини Словаччини, а також Угорщини та Польщі. На території Карпатського Єврорегіону діє велика кількість підприємств, більшість з яких знаходиться в країнах ЄС. При цьому, значна частка малих та середніх підприємств характеризуються слабким інноваційним потенціалом та обмеженими фінансовими ресурсами. Більшість транснаціональних корпорацій обирають

міста Карпатського Єврорегіону як промислові об'єкти, тому інфраструктуру для бізнесу великих міст можна вважати розвинутою. Деякі з індустріальних парків і інкубаторів для малого та середнього бізнесу характеризуються низьким рівнем використання виробничих потужностей, оскільки мають недостатньо розвинену інфраструктуру, погане місце розташування та ринок праці, низький рівень або навіть відсутність бізнес-послуг.

Проаналізовано спільні проблеми, ресурси та можливості покращення міждержавної співпраці у межах Карпатського Єврорегіону. Дані прикордонні території транскордонного економічного співробітництва характеризуються як регіони з низькими доходами, високим рівнем безробіття, недостатнім використанням економічних ресурсів (капіталу і праці). Доведено переваги транскордонної співпраці і обґрунтовано важливість зростання макрополітичної фінансової підтримки Карпатського Єврорегіону щодо подолання депресивності й асиметрії потенціалів, примноження людського капіталу та пом'якшення наслідків міграції і "відтоку мізків", інтенсифікації його діяльності та інших єврорегіональних структур.

Наведені аналітичні дані доводять, що Україна має покращувати стан соціально-економічного розвитку, використовуючи досвід і транскордонну співпрацю з країнами-учасницями Карпатського Єврорегіону. За роки партнерства в реалізації міжрегіонального та транскордонного співробітництва українська сторона намагається інтегрувати його до цілісного, ретельно прорахованого механізму регіонального розвитку. Проте зміни є незначними, майже відсутнє відчуття поступальних зрушень.

6. В контексті визначення актуальних тенденцій перебігу дво-, багатостороннього транскордонного економічного співробітництва та формування інституційного потенціалу глокалізації й кластерного розвитку в Карпатському регіоні доведено, що зацікавлені сторони намагаються інтегрувати його до цілісного, ретельно прорахованого механізму сталого просторового розвитку.

Потужний фундамент щодо прискорення процесів євроінтеграції України має створити організаційно-інституційна підтримка стимулювання виробничих процесів та розвиток виробничої кооперації, контрактингу та

аутсорсингу на всеохоплюючій території регіону Карпат, що сприятиме створенню нових робочих місць, дасть змогу активізувати економічне зростання на місцевому та регіональному рівнях.

7. З метою сприяння підвищенню активності інноваційного підприємництва у Карпатському Єврорегіоні запропоновано використання методичного підходу до оцінки інноваційного розвитку регіону. Запропонована оцінка на основі коефіцієнта, який відображає тенденції спаду, нейтрального стану, розвитку та стабілізації, дозволить виявити розрив або закріплення міжнародних економічних зв'язків на транскордонних територіях. Відповідно з'явиться можливість визначати передумови та сприяти формуванню місцевих інноваційних кластерів, створенню нових і розвитку (зростанню) існуючих малих інноваційних підприємств, здійснювати додаткові заходи з підтримки та розвитку суб'єктів інноваційної інфраструктури тощо. Результати свідчать про суттєві коливання коефіцієнту розвитку у чотирьох областях Карпатського Єврорегіону від 0,32 до 2,26. Такі коливання спостерігаються у всіх без виключення областях, що свідчить про розрив як внутрінаціональних, так і міжнародних економічних зв'язків на транскордонних територіях.

8. Розроблено концепцію інноваційного розвитку транскордонних територій Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи, ядром якої є регіональний заклад вищої освіти, що здійснює функції інтегратора знань та інновацій у ході імплементації норм законодавства про освіту, засад Болонського процесу, Лісабонського порядку денного та інших національних і міжнародних актів та програм інноваційної трансформації вищої освіти. Їх імплементація надає університету-регіональному інтегратору рис підприємницького університету, а характеристики фінансово-економічної діяльності закладу вищої освіти такого типу забезпечують йому провідні позиції в бюджетному процесі відповідного регіону. Концепція ґрунтується на таких положеннях: формування механізму включення університетів до соціально-економічного зростання регіонів своєї локалізації; реалізація узгоджених інтересів у системі «університет-влада-підприємництво-громада»; об'єднання можливостей та ресурсів університетів-партнерів по

трансграничному співробітництву на інтегральній освітньо-інноваційній платформі заради прискорення регіонального розвитку відповідно до засад реалізації трикутника знань, що передбачає суттєве зростання частки економіки знань та інновацій у валовому регіональному продукті та набуття трансграничними регіонами статусу «learning region» за критеріями ОЕСР.

9. Розроблено підходи до реалізації єврорегіонального співробітництва у формі публічно-приватного партнерства як складової Стратегії розвитку Карпатського Єврорегіону в системі міжнародного економічного та науково-технічного співробітництва. Зокрема, обґрунтовано доцільність таких заходів: створення умов для впровадження позитивного досвіду розвитку інтеграційних процесів; формування міжрегіонального конкурентного середовища; забезпечення ефективного використання природних ресурсів; узгодження політики регулювання потоків робочої сили; реалізація єдиної транспортної політики; формування спільної фінансової та банківської інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу : національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2017. 864 с.
2. Павлюк Ю. Ю. Просторовий розвиток регіонально-економічних систем. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. 2011. №2 (53). С. 42-47.
3. Немерцалова С. В. Концепція сталого розвитку та норми «м'якого права» у регулюванні збереження біологічного різноманіття Світового океану. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 64. С. 95-101. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_64_14
4. Морозова Л. В. Принципи просторового розвитку соціально-економічної системи України. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил*. 2013. Вип. 4. С. 174-178. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZKhUPS_2013_4_41
5. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень; За ред. д.е.н., проф. Шевчук Л.Т. Львів, 2011. 256 с.
6. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики / уклад. Е. А. Афонін, Л. В. Гонюкова, Р. В. Войтович. К., 2005. 250 с.
7. Грицай О.В., Иоффе Г.В., Трейвиш А. Центр и периферия в региональном развитии. М.: Наука, 1991. 168 с.
8. Котляков В. М., Трофимов А. М., Селиверстов Ю. П., Хузеев Р. П., Комарова В. Н. Центр и периферия: проблема территориальной справедливости (вопросы методологии). *Известия РАН. Сер. географическая*. 1998. № 1. С. 41-46.
9. Міняйленко І. В. Просторовий розвиток регіону: еволюція сучасних уявлень щодо сутності категорії. *Ефективна економіка*. 2013. № 11. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_11_74
10. Тяжкороб І. В., Літвінова І. М., Плетньов М. В., Попова І. А.

Інструментарій розвитку просторових форм організації економіки регіону. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2018. № 4. С. 80-87.

11. Хакен Г. Информация и самоорганизация: Макроскопический подход к сложным системам. М. : Мир, 1991. 240 с.

12. Писар Н. Б. Теоретичні засади просторового розвитку в системі концепцій регіональних досліджень. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 735-739. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_4_172

13. Просторова економіка: концепції, моделі та регіональні аспекти: Монографія / За ред. П. В. Захарченка, Т. П. Несторенко. Бердянськ: Видавець Ткачук, 2012. 316 с.

14. Report of the united nations conference on environment and development. United Nations. General Assembly. 12 August 1992. Vol. I. A/CONF.151/26. URL : https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf

15. Ольборзька хартія міста Європи на шляху до сталого розвитку, 1994

16. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України. К., ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.

17. EUROPE 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. – Available at : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>.

18. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року [Електронний ресурс] / Затверджено Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року №2818-VI. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.

19. Лопатинський Ю. Концепція сталого розвитку в економічній освіті та науці. *Сталий розвиток місцевих громад: роль економічної освіти та науки* / Матеріали науково-практичної конференції (9-10 листопада 2017 р.).

Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2017. С. 5-8.

20. Успішна територіальна громада: будуємо разом / Бриль М., Врублевський О., Данчева О., Сеїтосманов А., Чубаров Е. Харків : Видавничий будинок Фактор, 2018. 128 с.

21. Вітман К. М. Глокалізація як політична модель: європейський вимір. *Держава і право. Серія : Політичні науки*. 2016. Вип. 71. С. 55-66.

22. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» № 1359-XIV від 24.12.1999 р. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1359-14>

23. Проект Закону про Концепцію сталого розвитку України (№ 3234 від 29.04.1999). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?skl=4&pf3516=3234

24. Проект Закону про Концепцію сталого розвитку України (№ 3234 від 25.04.2001). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?skl=4&pf3516=3234

25. Проект Закону про Концепцію переходу України до сталого розвитку (№ 3234-1 від 19.12.2001). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=11647

26. Мартюшева О. О. Проекти концепції сталого розвитку України: можливість їх вдосконалення та застосування. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: http://old2.niss.gov.ua/articles/1566/#_ftnref8

27. Robertson R. Glocalization: Time-space and Homogeneity-heterogeneity. *Global Modernities*. M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson. London : Sage, 1995. Chapter 2. P. 25-44.

28. Tiplady R. World of Difference: global mission at the pic'n'mix counter. Paternoster Press, 2003. 176 p.

29. Аберкромби Н., Хилл С., Тернер Б. Социологический словарь. М. : Экономика, 2004. 620 с.

30. Кудряшова И. А. Концептуально-теоретические основы глокализации мировой экономики. *Вопросы новой экономики*. 2007. № 1. С. 1-10.

31. Ліщинський І. О. Глокалізаційні стратегії формування полюсів розвитку в Європі : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.02. Тернопіль, 2019. 40 с.
32. Бусарева Т. Г. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток процесу глокалізації світової економіки. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2018. Т. 23, Вип. 3. С. 11-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2018_23_3_4
33. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» ; наук. редактор В.С. Кравців. Львів, 2016. 125 с.
34. Про транскордонне співробітництво: Закон від 24.06.2004 р. № 1861–IV // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
35. Мікула Н.А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. /Н.А. Мікула. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
36. Баян А.В. Міжрегіональне транскордонне співробітництво України за умов розширення Європейського Союзу (на прикладі прикордонних регіонів України та Угорщини). Ужгород: Ліра, 2005. 320 с.
37. Беленький П.Ю., Мікула Н.А. Формування та розвиток системи міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні. *Регіональна економіка*. 2001. Т.3. С.61-74.
38. Бройде З. Організаційно-економічний механізм транскордонного співробітництва в межах євро регіонів / З.Бройде, В.Євдокименко // Зб. наук. праць «Транскордонне співробітництво в період трансформації економіки». – Jaroslaw: Studia Regionalne Jaroslaviensis. – nr 2. – 2002. S. 39-43.
39. Україна в системі європейської інтеграції: Монографія. Навчальний посібник / М. Палінчак, В. Приходько, В. Химинець та ін. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2016. 344 с.
40. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : міжнародний документ від 14.06.1994 р. // База даних «Законодавство України» / ВР

України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_012

41. Геостратегічне становище Української економіки. Економічне співробітництво України з Європейським Союзом. URL: http://pidruchniki.com/18800413/ekonomika/geostrategichne_stanovische_ukrayin_skoji_ekonomiki.

42. Пріоритети національної стратегії збалансованого (сталого) розвитку України: погляд НУО. URL: <http://www.necu.org.ua/prioriteti-nacionalnoyi-strategiyi/>.

43. Гавриш О. А., Бичков О. О. Інституціональні аспекти забезпечення стійкого розвитку підприємств. *Ефективна економіка*. 2012. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1060>

44. Новікова О. Ф., Гріневська С. М., Шамілева Л. Л. Соціальна орієнтація економіки: механізми державного регулювання: моногр. НАН України. Ін-т економіки пром.-сті. Донецьк, 2009. 220 с.

45. Процес «Довкілля для Європи» (за матеріалами ЄЕКООН). URL: http://www.menr.gov.ua/media/files/Articles/OrhuzkiyCenter/Protces_Dovkilla_dlya_Evropy.doc

46. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: перспективи підписання та можливості тимчасового застосування. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/911/>

47. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнародний документ від 27.06.2014 р. // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

48. Графік скасування ввізного (експортного) мита. Додаток І-С. Додатки IV Розділу. Текст Угоди про асоціацію // Урядовий портал. URL: http://www.kmu.gov.ua/docs/EA/Annexes_title_IV/01_Annexes_1-C.pdf.

49. Розвиток політичного діалогу між Україною та ЄС // Урядовий портал.

URL:http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_

id=33046992&cat_id=32774755&ctime=1155036959780

50. Шилепницький П. І., Зибарева О. В., Вербівська Л. В. Особливості транскордонного співробітництва за програмою інструменту Європейської Політики Сусідства та Партнерства. *Наук. вісник БДФА : Економічні збірки : зб. наук. праць*. МФУ, БДФА. Чернівці, 2008. Вип. 3 Ч.І. С. 81–83.

51. Гнидюк Н. А. Інструмент європейського сусідства і партнерства та фінансова допомога Європейського Союзу; за заг. ред. доц. В. Ю. Стрельцова. Польсько-Українська фундація співпраці ПАУСІ. К.: Книга плюс, 2010. 192 с.

52. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року. Офіційний вісник України від 09.09.2014, № 70, стор. 23, стаття 1966, код акту 73740/2014.

53. Карпенко Н. М. Розвиток соціальної відповідальності: еволюція сутності і значення. *Соціально-економічні аспекти інноваційного розвитку людських ресурсів : колективна монографія* / за заг. ред. М. В. Гудзь і А. В. Карпенка ; Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя: «Просвіта», 2017. С. 51-66.

54. Карпенко Н. М., Ямчук Г. М. Корпоративна соціальна відповідальність вітчизняних авіаперевізників. *Економіка і суспільство: Електронне наукове фахове видання*. 2018. Вип. 18. С. 654-659. URL : www.economyandsociety.in.ua

55. Карпенко А. В. Соціальна відповідальність в основі сучасного інноваційного розвитку України. *Теорія та практика регіонального розвитку: колективна монографія* / за заг. ред. К. Ф. Ковальчука, Л. М. Савчук. Дніпро : Герда. 2016. С. 237-245.

56. Шаульська Л. В., Карпенко А. В. Соціальна політика як передумова розвитку інтелектуальних складових людського потенціалу. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. Електронне наукове періодичне видання. 2018. № 2 (04). С. 33-44. URL : <https://management-journal.org.ua/index.php/journal/article/view/56/42>

57. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / за ред. З.С. Варналія. Київ : НІСД, 2007. 768 с.

58. Щелкунов В., Бондаренко В., Каракай Ю., Грамотнев В., Матвєєв В.

Маркетинг регіонів: інвестиційні аспекти. Київ : Наук. думка, 2005. 176 с.

59. Bobryk V. Encouragement of the innovation's development in regional economics [Стимулювання розвитку інноваційного підприємництва в регіональній економіці]. *Perspectives - journal on economic issues*. Vysokâ Skola medzinârodného podnikania ISM Slovakia v PreSove, 2016. Ti'slo: 1. Volume: 3. P. 56-65.

60. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки : Постанова КМУ від 01.12.2010 р. № 1088. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1088-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 2.04.2020).

61. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021–2027 роки : проект Постанови Кабінету Міністрів України / Міністерство розвитку громад та територій України. URL : <https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskistyuu/proekt-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrayiny-pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programy-rozvytku-transkordonnogo-spivrobitnyctva-na-2021-2027-roky/>

62. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

63. Митний кодекс України / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

64. Податковий кодекс України / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

65. Бюджетний кодекси України / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#Text>

66. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

67. Про міжнародні договори : Закон України. URL : zakon.rada.gov.ua/go/1906-15

68. Про державний кордон України : Закон України. URL :

zakon.rada.gov.ua/go/1777-12

69. Закони України «Про державний бюджет за ...» 2015-2019 рр. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>

70. Приходько В. П. Міжнародна співпраця регіонів в контексті зближення України та ЄС: зовнішньоекономічні, інвестиційні та управлінські аспекти. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1554>

71. Про затвердження Положення про порядок проведення конкурсного відбору проектів (програм) транскордонного співробітництва, які можуть бути включені До державної програми розвитку транскордонного співробітництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 травня 2005 року №339. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/339-2005-п

72. Про затвердження Порядку підготовки проектів (програм) транскордонного співробітництва, зразків листка реєстрації висновків попереднього розгляду проекту (програми) транскордонного співробітництва, листка результатів оцінювання проекту (програми) транскордонного співробітництва : Наказ Міністерства економіки України від 3 червня 2005 року №158. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0667-05>

73. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 року №153. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF>.

74. Регіональне співробітництво між Україною та ЄС / Міністерство законордонних справ України. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/Europeaninfgration/eu-regional-cooperation>.

75. Бобрик В.О. Глокалізаційні трансформації у процесах сталого розвитку карпатського Єврорегіону. *Економіка та держава*. 2020. № 8. С. 95 – 100.

76. Ващук Ф. Г., Ващук О.М. Пріоритети державної стратегії регіонального розвитку України та роль інституціональних об'єднань в

процесі їх реалізації. *Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал*. Зб. наук. праць за матеріалами круглого столу експертів / Відп. ред. В. Артьомов. Ужгород : Зак.ДУ, 2012. С. 36-45.

77. Розвиток єврорегіонального співробітництва за регіонами держави / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL : www.me.gov.ua (дата доступу: 01.01.2013 року).

78. Посібник із індексації та моніторингу транскордонного співробітництва / відп. ред. С. Устич. Ужгород : Ліра, 2012. 85 с.

79. Гоблик В.В. Механізми становлення зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонних регіонах в умовах європейської інтеграції України. *Міжнародний науковий вісник*. Випуск 3 (16). Ужгород, 2017. С. 135-157. URL : <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/19915>

80. Оленські Й. Статистика асиметрії економічних потенціалів в якості основи економічної політики та діяльності у транскордонних регіонах. Устич С., Оленські Й., Черпаль-Волян М., Цупер Я., Симчера А. Оптимізація транскордонної статистики. Ужгород, 2014. 194 с.

81. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів. Міжнародний інститут соціології. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 2013. 48 с.

82. Оптимізація системи транскордонного співробітництва: концепція та її пілотна імплементація / Відпов. ред. Устич С.І. 2012. С. 53-68.

83. Краснейчук А.О., Васюк Н.О. Основні характеристики єврорегіонів в Україні та розвиток єврорегіонального співробітництва. *Моделі і механізми регулювання єврорегіонального співробітництва України*: монографія за заг. ред. Артьомова І.В., Ващук О.М., Руденко О.М. 2013. С. 282-284.

84. Вдовенко С. М., Вдовенко Ю.С., Рогова О.В. Транскордонне співробітництво: Єврорегіон «Дніпро». Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень, Чернігівська обласна державна адміністрація, Чернігівський державний технологічний університет. Чернігів, 2012. С. 79-84.

85. Volodymyr Prykhodko. Clusters, industrial parks and logistic centers

innovation instruments of cross-border cooperation. Volodymyr Prykhodko, papers of the international forum (2d European Forum on Cross-Border Cooperation in Wider Europe, Elblang, 2011)

86. Блендовські М. Спеціальні економічні зони Польщі та їх вплив на місцевий розвиток та інвестиційний клімат. *Економічні есе*. 2005. Вип. 18. С. 22.

87. Чмир О.С., Панченко В.Г., Гусєв Ю.В., Пила В.І. Вітчизняна практика та світовий досвід СЕЗ і ТПР: монографія; відп. ред. О.С. Чмир. Д.: Постер Принт, 2013. 252 с.

88. Приходько В.П. Українсько-словацьке прикордоння: інвестиційно-інноваційна складова регіонального розвитку. Куди прямуєш, Центральна Європо? : Матеріали круглого столу, 21 березня 2013 року, м. Ужгород. *Українські студії* : наук. збірник (спецвипуск). №7 (2). Центральна Європа. Ужгород, 2013. С. 203-118.

89. Investment Atlas of Ukraine 2013 // Department for Investment Policy and Regional Development of the Stated Agency for Investment and National Projects of Ukraine, Kyiv, 2013. – 68 с.

90. Тимочко І. Вплив прикордонної торгівлі на розвиток малого підприємництва/ І. Тимочко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентна спроможність прикордонних регіонів: зб. наук. праць. Вип. 3 (71) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Львів, 2008. – с. 342.

91. Ruch graniczny o raz/ przeplyw towarov i uslug na zewnetszej granicy UE naterenie Polski // Główny Urząd Statystyczny. – URL: <http://www.stat.gov.pl/>.

92. Бенч В. Словацька республіка: досвід трансформації, економічні та соціальні реформи пов'язані із світовою економічною кризою та обмін ноу-хау з Україною. Пряшів: В-во АДІН т.о.в., 2009.

93. Про місцеві державні адміністрації : Закон від 9.04.1999 р. № 586 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.

94. Програма прикордонного співробітництва «Україна-Румунія-

Молдова» Європейського інструменту сусідства і партнерства 2007-2013 рр.
URL:<http://fitt.if.gov.ua>.

95. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги : постанова КМУ № 153 від 15.02.2002 р.// База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF>.

96. Яштимбецька В. Роль єврорегіонів і транскордонного співробітництва в процесі європейської інтеграції. URL:
<http://ved.odessa.gov.ua>.

97. Гоблик В.В. Роль транскордонного співробітництва у процесі європейської інтеграції України. Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал. Збірник наук. праць / Відп. ред. І.О. Артьомов. Ужгород: ЗакДУ, 2012. с. 27.

98. Бюджетний Кодекс України : Закон від 8 липня 2010 року № 2456 – VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-VI>.

99. Щодо вдосконалення механізмів фінансування проектів українсько-польського транскордонного співробітництва. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua>.

100. Моделі і механізми регулювання єврорегіонального співробітництва. Монографія. За ред. І.В. Артьомова, О.М. Ващук, О.М. Руденко. Ужгород: Вид-во Гранда, 2013. 612 с.

101. Україна ХХІ століття. Стратегія Реформ і суспільної консолідації: Експертна доповідь Національного інституту стратегічних досліджень. Укладач А.В.Єрмолаєв. К.: НІСД, 2010.

102. Миколайчук М. Економічна політика регіонального розвитку в умовах глобалізації. Київ: «К.І.С.», 2009.

103. Приходько В.П. Діючі режими інвестиційної діяльності як інструмент протидії спаду приватних та прямих іноземних інвестицій в Україну / В.П. Приходько // СХІД : аналітично-інформаційний журнал. - № 5 (125). – С. 95-99.

104. Носа Н.О. Роль міжнародної асоціації інституції регіонального розвитку (МАІРР) в основі європейського співробітництва. В: Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал: збірник наук. праць за матеріалами круглого столу експертів (м. Ужгород 20. 04. 2012). Відп. ред. І.В. Артьомов. Ужгород: ЗакДУ. С. 137 -138.

105. Karel Stindl. How the slogan. Visegrad Group opened the door to Ukraine // The Visegrad Group. A Central European Constellation. // International Visegrad Fund. Adam Mickiewicz Institute. 2006. - 253 p.

106. Ukraine 2012. Report on transformation / 6-th Europe-Ukraine Forum. Budapest, 12-14 may, 2013 // Gorshenin institute. Institute for Eastern Studies, 2013.

107. Данкан Л., Вакерзінські А., Шторко Р., Пилипенко Н. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів. Теорія і практика». // Регіональна політика та транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України. Збірник наук. праць. Відпов. ред. Артьомов І.В. Ужгород,: Ліра, 2007. 456 с.

108. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 554. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 2.04.2020).

109. Тимечко І. Територіальна громада у транскордонному просторі: чинники, закономірності, пріоритети розвитку: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2019. 444 с.

110. Аналітичний документ «Карпатський Горизонт 2013» – обґрунтування доцільності розробки та реалізації окремої операційної програми ЄС для регіону Карпат у наступній фінансовій перспективі. URL: <http://www.euroregionkarpaty.com.ua/publications/analitichoryzont.pdf>.

111. Єврорегіон «Карпати – Україна»: річний звіт / Асоціація органів місцевого самоврядування. 2014. 12 с.

112. Єврорегіон «Карпати – Україна» розпочинає реалізацію проекту

«Мережа місцевого розвитку Карпатського євро регіону – можливості для України. URL: <http://celdn.euroregionkarpaty.com.ua/index.php/news-of.html>.

113. Кулчар Т. Ф. Карпатський євро регіон як основна форма транскордонного співробітництва в контексті східного розширення ЄС. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*. Ужгород, 2013. № 1(30). С. 124–129.

114. Мікула Н. А. Євро регіони: досвід та перспективи: [навч. посіб.] / Н. А. Мікула. Львів: ІРД НАНУ України, 2003. 223 с.

115. Офіційний сайт «Євро регіон Карпати – Україна» URL: <http://celdn.euroregionkarpaty.com.ua/index.php/news-of.html>.

116. Олашин А. В. Історія Закарпаття: [посібник з краєзнавства]. Мукачево: Карпатська вежа, 2009. 295 с.

117. Офіційний сайт Міжнародної асоціації інституцій регіонального розвитку «МАІРР». URL: <http://iardi.org/>.

118. Проблеми розвитку ТКС України в умовах розширеного ЄС: [монографія] / Заред. д.е.н., проф. Н. Мікули, к.е.н., доц. В. Борщевського, к.е.н. Т. Васильціва. Львів: ЛігаПрес, 2009. 436 с.

119. Стратегія Карпатського євро регіону – 2020. URL: <http://iardi.org/wp-content/uploads/2011/10/StrategKarpatia.jpg>.

120. Сухенко В. В. Питання транскордонного співробітництва у регіональній політиці Європейського Союзу: теоретичний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 22. С. 78–80.

121. Куйбіда В.С., Ткачук А. Ф., Толконов В.В. Транскордонне співробітництво та розвиток транскордонних кластерів: зб. наук. праць. К. : Крамар, 2009. 242 с.

122. Чучка И. М. Приграничное сотрудничество в системе интеграционных отношений СССР с европейскими странами-членами СЭВ: дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.14; Киевский ордена Ленина и ордена Октябрьской Революции государственный университет им. Т. Г. Шевченко. Киев, 1989. 201 с.

123. Гегедош К. В., Чучка І. М. Особливості та перспективи економічного співробітництва в міжрегіональній асоціації «Карпатський

Єврорегіон». *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. 2016. Т. 21. Вип. 9 (51). С. 7-11.

124. «Єврорегіон Карпати – Україна». 10 років спільно для розвитку Карпат. Звіт про діяльність за 2008-2017 роки. 49 с.

125. Давимука О. О., Замікула М. О., Каракуц А. М., Кравченко В. В. Український фронтір: виклики для Закарпаття та Причорномор'я. Матеріали дослідження. ДМГО «Центр міжнародної безпеки», Національний інститут стратегічних досліджень. 2019. 148 с. URL: https://intsecurity.org/UAFrontier_UA_EN.pdf

126. Benč V., Dumitru A., Geszteredi A., Kezy B., Kiss G., Kulyk T., Luksha O., Komadi M., Laszlo B. M., Nad'ova M., Nosa-Pylypenko N., Olah C., Pylypenko V., Stankevych-Volosyanchuk O. The Carpathian Euroregion Strategy 2020 & Beyond. (Authors of the Sub-analyses Martin Angelovič, Branislav Cibik, Oksana Fentsyk, Ivan Gevtci, Tibor Ičo, Vadym Pylypenko, Sergii Savarin, Katarina Sira, Katerina Stankevych-Koval). Carpathian Euroregion, 2015.

127. Сторонянська І., Максименко А., Левицька О., Патицька Х., Сірик З. Соціально-економічне становище об'єднаних територіальних громад : Захід VS Центр : науково-аналітичне видання. НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2019. 64 с.

128. Про статус гірських населених пунктів в Україні. Закон України №56/95-ВР від 15.02.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: грудень 2018 р.).

129. Сторонянська І., Максименко А. Об'єднані територіальні громади Карпатського регіону: соціологічна оцінка : науково-аналітичне видання. Львів: ІРД НАНУ, 2018. 30 с.

130. Закарпатська облрада прийняла перспективний план формування ОТГ в області. Mukachevo.net, 27 вересня 2019 р. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/627140> (дата звернення: 30.09.2019 р.).

131. Ризики формування та функціонування об'єднаних територіальних громад Карпатського регіону: науково-аналітична доповідь

/ наук. ред. Сторонянська І. З. Львів, ІРД НАНУ. 2020. 63 с.

132. Archive of Parliament of the Czech Republic/ Folder 73

133. Статистичний щорічник України за 2018 рік. Державна служба статистики України. 2019. 482 с.

134. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2019 році. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ. 2020. 62 с.

135. Біла С., Романова В. Карпатський Єврорегіон, як чинник європейської інтеграції України. *Стратегічні пріоритети*. 2013. №3 (28). URL: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/12-1437130683.pdf>.

136. Бобрик В. Голонич Я. Зовнішньо-економічні аспекти міжнародної співпраці регіонів в контексті зближення України та європейського співтовариства. *Україна в системі європейської інтеграції*. Ужгород: Тов. «Рік-У», 2016, с. 157-176.

137. Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o cezhraničnej spolupráci. // Zbierka zákonov č. 172/2001. Čiastka 73. S.1926-1927.

138. Журба І.Є. Пріоритетні форми трансформації транскордонного співробітництва в умовах наближення України до Європейського Союзу. Хмельницький: ХНУ, 2012,- С.191-192.

139. Role of the Carpathian Euroregion in the Strengthening Security and Stability in Central and Eastern Europe. Sanatorium Karpaty (Ukraine) November 23-25, 2000. - Prešov-Uzhgorod: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, Strategies Studies Foundation, 2001; Role of the Carpathian Euroregion in Mitigating the Possible Negative Effects of Schengen. The čierny orol building, Prešov, Slovakia, October 12, 2001. - Prešov-Uzhgorod: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, Strategies Studies Foundation, 2001.

140. Химинець В.В. Карпатський єврорегіон: проблеми та перспективи. *Збірник наукових праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту*. Кам'янець-Подільський : Медобори, 2014. С. 513-523.

141. Стратегія Карпатського Єврорегіону – 2020. URL: <http://iardi.org/wp-content/uploads/2011/10/StrategKarpatia.jpg>.

142. Role of the Carpatian Euroregion in the Strengthening Security and Stability in Central and Eastern Europe. Sanatorium Karpaty (Ukraine) November 23-25, 2000. – Prešov-Uzhgorod: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, Strategies Studies Foundation, 2000.

143. Role of the Carpatian Euroregion in Mitigating the Possible Negative Effects of Schengen. The čierny orol building, Prešov, Slovakia, October 12, 2001. – Prešov-Uzhgorod: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, Strategies Studies Foundation, 2001.

144. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво // Поточний архів Міністерства економіки і європейської інтеграції України. - Вх. № 29-33/009 від 10 січня 2002 р. - С.1-5; Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a Kabinetom ministrov Ukrajiny o cezhraničnej spolupráci // Zbierka zákonov č. 172/2001. - Čiastka 73. -S.1926-1927.

145. Журба І. Є. Пріоритетні форми трансформації транскордонного співробітництва в умовах наближення України до Європейського Союзу: монографія. Хмельницький: ХНУ, 2012. С.191-192.

146. Стратегія Карпатського євро регіону – 2020. URL: <http://iardi.org/wp-content/uploads/2011/10/StrategKarpatia.jpg>

147. Біла С. О., Романова В. Карпатський Євро регіон, як чинник європейської інтеграції України. In: Стратегічні пріоритети, №3 (28), 2013. URL: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/12-1437130683.pdf>

148. Бобрик В.О., Голонич Я. Зовнішньо-економічні аспекти міжнародної співпраці регіонів в контексті зближення України та європейського співтовариства. In Палінчак М. Україна в системі європейської інтеграції. Ужгород: Тов. «Рік-У», 2016, с. 157-176.

149. Химинець В.В. Карпатський євро регіон: проблеми та перспективи. *Збірник наукових праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту*. Кам'янець-Подільський: «Медобори-2006», 2014. С. 513-523.

150. Індустріальний парк «Соломоново». URL: http://sezparkservice.com/sps_ua/cezparkservis/iindustrial_nij_park

151. Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
152. Шумпетер Й. История экономического анализа . В трех томах. Том 1. Санкт-Петербург: Высшая Школа Экономики, 2004.678 с.
153. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». -К: НІСД, 2014. 148 с. URL: www.niss.gov.ua.
154. Інвестиційна діяльність в Україні. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=cc024807-7cab-4c92-be6f-c00045ece1c6>]
155. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція) : закон України від 12.02.2015 р. № 191-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/191-19>
156. А. Бонковскі, М. Клепка, К. Матусяк, Є. Стшелец, К. Засядли. Інструменти підтримки інноваційності малих і середніх підприємств: досвід Польщі та Євросоюзу: посібник. Познань/ Київ: Польська асоціація центрів інновацій і підприємств,2005. 180 с. URL: WWW.sooipp.org.pl
157. Про ліцензування видів господарської діяльності : закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/222-19>
158. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо державних інвестиційних проектів : закон України від 07.04.2015 р. № 288-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/288-19>
159. Про схвалення розроблених Міністерством економічного розвитку і торгівлі планів імплементації деяких актів законодавства ЄС : розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.03.2015 р. № 164-р URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/164-2015-%D1%80>
160. Інвестиційна діяльність в Україні / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=cc024807-7cab-4c92-be6f-c00045ece1c6>

[c00045ece1c6](#)

161. Дорожня карта Doing Business 2017 – шлях із 57 етапів / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://me.gov.ua/News/Detail?id=058ed9d5-5863-47cf-9552-1c0dedd54208>

162. Інтерактивна інвестиційна карта України / Інвестуй в Україну URL: <http://investukrmap.org.ua/uk/RegionPassports/UaMap>

163. Приходько В., Єгорова О., Казакова Л.. Метафізика інвестицій. Інноваційно-інвестиційний розвиток економіки регіонів: монографічний навчальний посібник. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2015. 352 с.

164. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020– 2030 роки) часові горизонти / наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський. Київ : НТУУ «КПІ», 2015. 136 с.

165. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до позачергового Послання Президента України до Верховної ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у сфері національної безпеки». К: НІСД, 2014. 148 с.

166. Шумпетер Й. История экономического анализа. В 3 т. Т. 1. Санкт-Петербург: Высшая Школа Экономики, 2004. 678 с.

167. Visegrad Fund. Uzhgorod National university. Innovation in Education and Science of the Visegrad group countries. News bulletin №3, 2015.- 228 p.

168. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2020 року URL: http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/05/Strategiya.pdf

169. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів. 2013. К: Київський міжнародний інститут соціології у партнерстві з інститутом економічних досліджень та політичних консультацій на замовлення Державного агентства з інвестицій України, 2013. 47 с.

170. Приходько В.П. Інвестиційний розвиток територіально-виробничих комплексів:теорія та методологія: Монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2012. 318 с.

171. Дорожня карта Doing Business 2017 – шлях із 57 етапів / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL:

<http://me.gov.ua/News/Detail?id=058ed9d5-5863-47cf-9552-1c0dedd54208>.

172. Jakob Frantisek. Way to University Science Park TECHNICOM – URL: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/7870>

173. Бонковскі А., Клепка М., Кшиштоф Матусяк, Єжі Стшелец, Кшиштоф Засядли. Інструмент підтримки інноваційності малих і середніх підприємств: досвід Польщі та Євросоюзу: посібникю-Познань / Київ: Польська асоціація центрів інновацій і підприємств, 2005. 180 с. 22-28 URL: WWW.sooipp.org.pl

174. Чухно А.А., Леоненко П.М., Юхименко П.І.; за ред. А.А. Чухна. Інституціонально-інформаційна економіка: підручник. К.: Знання. 2010. 687с.

175. Бобрик В.О. Зовнішньоекономічні аспекти міжнародної співпраці регіонів в контексті асоціації України та європейського співтовариства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 9. С. 10-14.

176. Жаліло Я.А., Покришка Д.С., Белінська Я.В., Бережний Я.В. [та ін.]. Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації. К.: НІСД. 2012. 144 с.

177. Brodel Fernan. *Civilisation matérielle, économie et capitalisme, XVe-XVIIIe siècle*, 1979 (Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV—XVIII століття, пер. з французької Григорія Філіпчука. К., «Основи», 1997, т.1-3. Том 2 «Ігри обміну» 672 с.

178. Boucher B., Conway Ch., Van der Meer E. (2003). Tiers of engagement by Universities in their Region's Development. *Regional studies* 2003, Vol.37.9.

179. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013. Фонд «Ефективне управління» за підтримки Всесвітнього економічного форуму URL: http://debaty.org/uploadfiles/ckfinder/files/reports/2013/FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf

180. OECD (2001a), *Cities and Regions in the Learning Economy* – Paris: OECD Publications Service, 2001.-24 p.

181. European Union. *Regional policy. Connecting Universities to regional growth: A Practical Guide*. URL:

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/universities2011/universities2011_en.pdf

182. Бобрик В.О. Індикатори ефективності процесу інтеграції регіонального розвитку та освітньо-інноваційного простору в діяльності університету-інтегратора. *Economic development of region with an impact on quality of life Proceedings of the scientific: Technical conference*. Economical university, Bratislava, Slovakia, Uzhorod National University, Ukraine. Lira print, Ukraïna, 2016. С. 130-137.

183. Visegrad Fund. Ministry of education and science of Ukraine. Uzhgorod National University. «Innovation university» - Tool of integration to European education and research area. - News Bulletin, 2015. Edition 2. - Uzhgorod : Auctord-Shark 2015.- 94 p.

184. Cook, P. (2004): «University Research and Regional development», European Commission Research Director-General. Режим доступу: http://Europa.eu.int/comm/research/era/index_en.html

185. Fakulta masmediálnej komunikácie. Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Ľudmila Čábyová, Jana Černá (Eds.) Spolupráca univerzít a podnikov 104 p. 23-29. URL: http://fmk.sk/download/konferencie/zborniky/Spolupraca-univerzita-a-podnikov_Zbornik-vedeckych-prac.pdf

186. European Institute of innovation and Technology, Budapest, June 2104. The EIT – Making Innovation Happen. Triennial Work Programme 2015-2017. URL: www.eit.europa.eu

187. Стратегічний потенціал економічної системи: інноваційні та інституціональні механізми його активізації: Монографія. Мікловда В.П, Шандор Ф.Ф, Кубіній Н.Ю та ін. Ужгород 2014. 420 с.

188. Строгілопулос Дж., Румпф Гудрун, Єгоров І. Інноваційна політика: Європейський досвід та рекомендації для України. Т. 1. К.:Фенікс, 2011. 214 с.

189. Миролубова Т.В, Суханова П.А Зарубежный опыт развития инновационной инфраструктуры университетов в региональных инновационных системах. *Фундаментальные исследования*. Вып. 1, ч.1. 2013, С. 215-220.

190. Etzkowitz H. Research Groups of «Quasi-firms»:the invention of the entrepreneurial university. *Research policy*. 2003. Vol. 32(1). Pp.1090-121

191. Martinez, O.J. (1994) *The Dynamics of Border Interaction: New Approaches to Border Analysis.*- Schofield, C.H. (Hrsg.) *Global Boundaries (World Boundaries Series 1)*. London, New York. 1-15.
192. Указ Президента України «Про встановлення безвізового режиму для громадян держав-членів Європейського Союзу, Швейцарської конфедерації та князівства Ліхтенштейн». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1131/2005>
193. *European Outline Convention on Trans-Frontier Cooperation Between Territorial Communities or Authorities from Madrid*, 21.05.1980.
194. *The Europe of regions. From French-Italian-Swiss Partnership to Cooperation with Eastern Europe.* Project director: Claude Haegi. Geneve, Georg Editeur SA, 1995
195. *Будівництво нової Європи. Прикордонне співробітництво у Центральній Європі.* За редакцією д-ра Василя Гудака. Інститут досліджень проблем Сходу-Заходу, 1997
196. *Kaliningrad as a Pilot Region of EU-Russian Cooperation.* - EWI New York, 2003
197. *Secure Borders: The European Experience - A Roundtable with Jonathan Faull.* Raundtable Discussion Report. EWI New York, 2004
198. *Transfrontier cooperation in the North-West of Russia: 21St Century.* - EWI New York, 2004
199. *European Union Accession: Implications for Ukraine's Relations with its Central European Neighbours.* EWI New York, 2004
200. *Building an area of security and freedom in the wider Europe through integrated border management.* - Conference Report. EWI New York, 2004
201. *Roziovní EU zkušenosti a potencial. Podkladov materiál ke konferenci.*- Centre for democracy, Praha, 2005
202. *EU and Ukraine: looking for a new partnership and cooperation in Europe's neighbourhood.* - EWI New York, 2005
203. Конечний С. *Історичні умови транскордонного співробітництва Східної Словаччини та їх розвиток. Шляхи підвищення ефективності транскордонного співробітництва на новому Східному кордоні Європейського*

Союзу. Ужгород: Ліра, 2012. С. 48-64.

204. Гарагонич В. Прикордонне співробітництво України з країнами Центрально-Східної Європи та його значення для розвитку транскордонної співпраці на сучасному етапі. URL: lib.chdu.edu.ua/pdf/historyarchive/38/18.pdf

205. Будкін В.С. Прикордонне співробітництво в системі адаптації економіки України до європейського економічного простору. Проблеми співробітництва прикордонних територій України і Польщі. Варшава – Київ, 1993. С.170-175.

206. Бобрик В.О. Стратегічні напрями розвитку Карпатського Єврорегіону. Сучасні можливості забезпечення розвитку міжнародних відносин та економіко-політичного процесу: Міжнародна науково-практична конференція (21 березня 2020 року).

207. Таршис Д. Висновки. Заключний коментар. Будівництво нової Європи. Прикордонне співробітництво в Центральній Європі / за ред. д-ра В. Гудака. Ужгород, «Закарпаття», 1997, с.113.

208. ЄС і США домовилися спільно стимулювати економічне зростання. *Дзеркало тижня*. 29.11.2011. URL: http://dt.ua/ECONOMICS/es_i_ssha_domovilisya_spilno_stimulyuvati_ekonomichne_zrostannya.html

209. Бобрик В.О. Словацько-українське транскордонне співробітництво в Карпатському регіоні: інституційний потенціал глокалізації та кластерного розвитку. *Inovacii slovensko - ukrajinskej cezhranicnej spoluprace*. Marian Gajdos, Serhij Ustyc (eds.). Centrum spolocenskych a psychologickych vied SAV, 2016. С. 131-140.

210. Передрій О.С., Устич С.І. Від «прозорих» кордонів до умовних // Політика і час. 1996, №3, с.12

211. SliZakar Istvn. The First Ten Years of the Carpathian Euroregion Interregional Co-operation. A krptok interregionlis szvetsg tiz ve. Debrecen, 2003. p. 377 - 400

212. Приходько В. О. та ін. Регіональна політика ЄС після його розширення. Аналітичні оцінки. Ужгород: В-во «Ліра», 2004.

213. Бобрик В.О. Механізми та інструменти залучення інноваційного

підприємництва до процесів інтенсифікації розвитку регіональної економіки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. Збірник наукових праць*. Вип. 19. Одеса: МГУ, 2016. С. 84-89.

214. Приходько В.П., Бобрик В.О. Інноваційний університет як чинник регіонального зростання. *National Economic Reform: experience of Poland and prospects for Ukraine*. Volume 3. Collective monograph edited by A. Pawlik, K. Shaposhnykov. Kielce, Poland 2016. С. 41-63.

215. Бобрик В.О., Голонич Я. Зовнішньоекономічні аспекти міжнародної співпраці регіонів в контексті зближення України та Європейського співтовариства. *Україна в системі європейської інтеграції [Текст]: Монографія. Навчальний посібник* / М. Палінчак, В. Приходько, В. Химинець та ін. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2016. С. 157-176.

216. Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України. Державне агентство України з інвестицій та інновацій. Київ: «Київська типографія», 2006.

217. Жаліло Я. А., Бабанін О. С., Белінська Я. В. та ін. Економічна криза в Україні. За ред. Жаліло Я.А. Київ: НІСД, 2009.

218. SMT. URL: <http://www.sme.sk/>.

219. Хименко О. А. Регіональні аспекти інноваційної політики. Інвестиції та інноваційний розвиток. Науково-практичний бюлетень Держінвест України, 2008. №1. С. 47.

220. ACSEE. Best practices across partner regions in automotive industry. April 2010. P. 12-13. URL: www.autoclusters.eu.

221. Приходько В. Відносини України з ЄС і державами Центрально-Східної Європи в контексті євроінтеграційних процесів. *Карпатика*. Вип. 22. Проблеми історії, політології, етнології та літературознавства. Ужгород: В-в УжНУ, 2003, С. 136-139.

222. Тодоров І. Транскордонне співробітництво Словаччини і України в контексті сучасних геополітичних викликів Marian Gajdoš, Serhij Ustyč (eds.). *Čiastkové výstupy z riešenia projektu CBC 01030 (prezentované na stretnutí riešiteľov a expertov v Starej Lesnej 16 – 17 marca 2017)*. 2017. Košice. С. 29-39.

223. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_106

224. Гайдош М., Устич С. та ін. Від аналізу до конкретних дій: Інноваційні підходи до зміцнення транскордонного співробітництва між Словаччиною та Україною: Звіт. Кошиці. Центр суспільних і психологічних наук Словацької академії наук. 2017 р. 62 с.

225. Приходько В. П., Голоніч Ян, Бобрик В. О. Транскордонне економічне співробітництво в Карпатському Єврорегіоні в контексті сталого просторового розвитку. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2019/20.pdf

226. Матій В. Транскордонні індустріальні парки з елементами логістики як засіб підвищення інвестиційної привабливості. Закарпаття. Історія, сучасність та перспективи. Науково-популярне видання. 2010-2011/3 (Зима). Львів: «Видавничий дім «УкрПол», 2011, с. 66-67.

227. Індустріальний парк "Соломоново". URL : http://sezparkservice.com/sps_ua

228. Про індустріальні парки: Закон України від 21.06.2012 р. № 5018-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text>

229. Isard W. *Ecologic-economic Analysis for Regional Development; Some Initial Explorations with Particular Reference to Recreational Resource Use and Environmental Planning*. New York: Free Press. 1972. 270 p.

230. Perru F. *Les techniques quantitatives de la piar Economic et societe*. Paris: Economic, 1969.

231. Boudeville J. *Problems of regional economic planning*. Edinbyrgh, 1992. 192 p.

ДОДАТОК А

Таблиця А.1

Перелік діючих законодавчих та нормативних актів, які мають вплив на діяльність суб'єктів транскордонного співробітництва

Назва документу	Основні положення
1	2
Конституція України [62]	передбачає суверенність і незалежність держави, напрями її зовнішньої політики
Митний кодекс України [63]	обґрунтовує засади митної справи, у тому числі діяльність суб'єктів зовнішньоекономічних відносин
Податковий кодекс України [64]	регулює нарахування та сплату податків, у тому числі у сфері зовнішньоекономічної діяльності
Бюджетний кодекс України [65]	формує засади бюджетної діяльності
Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [66]	регулює діяльність суб'єктів, у тому числі в зовнішньоекономічній сфері
Закон України «Про міжнародні договори» [67]	визначає принципи і завдання зовнішньої політики
Закон України «Про державний кордон України» [68]	дає визначення державного кордону України і формує правове забезпечення його захисту та охорони
закони України «Про державний бюджет...» на відповідні роки [69]	визначають обсяги фінансування та видатків державного бюджету, а отже й можливі видатки на проекти транскордонного співробітництва
Закон України «Про транскордонне співробітництво» [34]	визначає правові, економічні й організаційні засади транскордонного співробітництва
Проект Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021–	сприяє встановленню і поглибленню економічних, соціальних, наукових, технологічних, екологічних, культурних, туристичних та інших відносин між суб'єктами і учасниками таких відносин України і сусідніх європейських держав в умовах прикордонної співпраці

2027 роки» [61]	
-----------------	--

Продовження таблиці А.1

1	2
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку ТКС на 2016-2020 роки» [108]	формує конкурентоздатність прикордонної території
Постанова КМ України «Про затвердження Положення про порядок проведення конкурсного відбору проектів (програм) ТКС, які можуть бути включені До державної програми розвитку ТКС» [71]	визначає основи створення комісії з конкурсного відбору проектів співробітництва, критерії конкурсного відбору, терміни проведення конкурсу та документи
Постанова КМ України «Про затвердження Державної програми розвитку ТКС на 2011-2015 роки» [60]	активізує співробітництво на транскордонних територіях
Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Порядку підготовки проектів (програм) ТКС, зразків листка реєстрації висновків попереднього розгляду проекту (програми) ТКС, листка результатів оцінювання проекту (програми) ТКС» [72]	регламентує складання паспорта та бізнес- плану до проекту транскордонного співробітництва
Постанова КМ України «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» [73]	відносини, які виникають у зв'язку із залученням та використанням міжнародної технічної допомоги

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ А

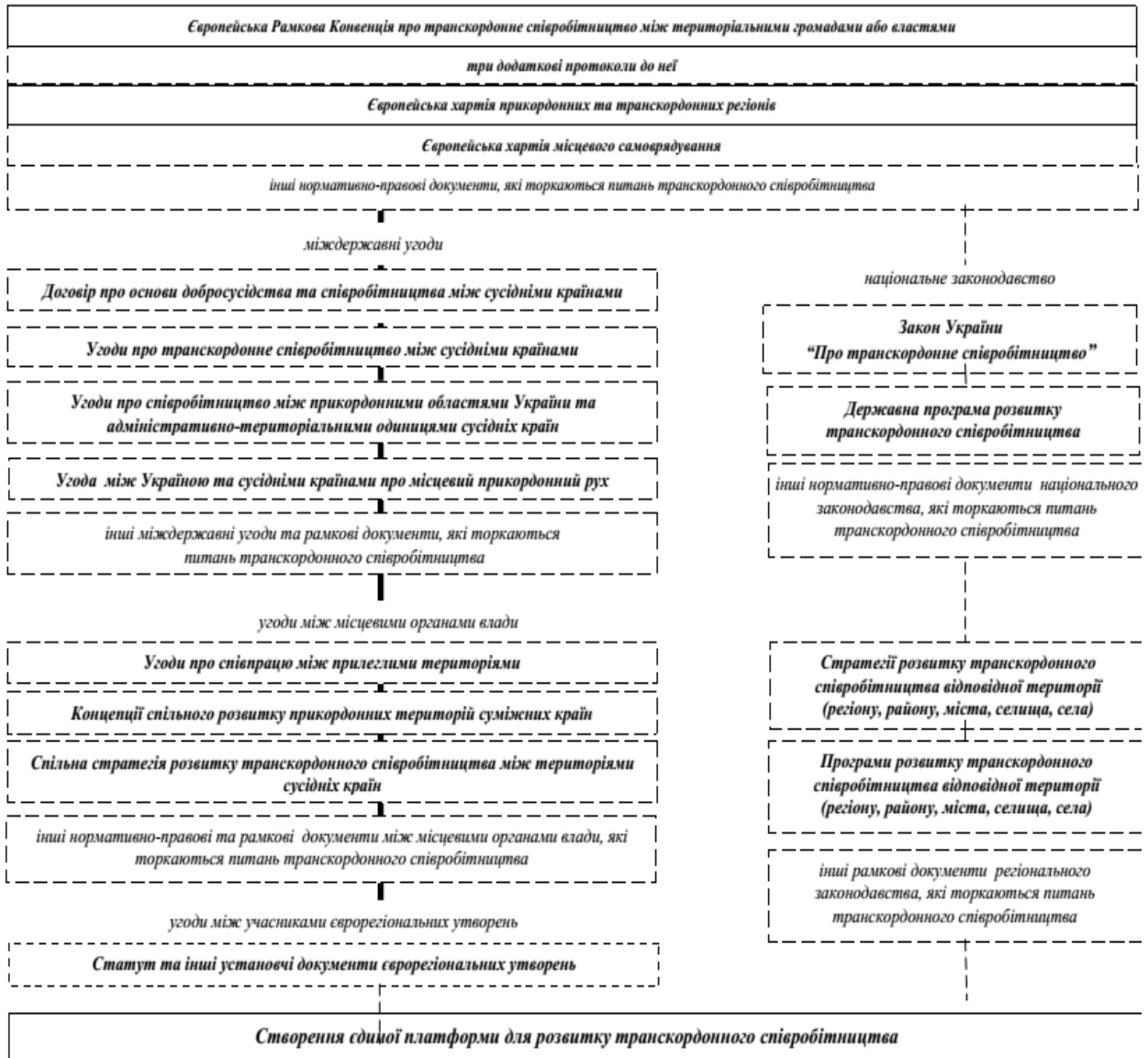

Рис. А.1. Інституційно-правове забезпечення розвитку транскордонного співробітництва

ДОДАТОК Б
АСОЦІАЦІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
«ЄВРОРЕГІОН КАРПАТИ – УКРАЇНА»

Місія: формування політики розвитку Карпат на підставі мережевої співпраці публічного, приватного та неурядового секторів.

Напрямки діяльності АОМС «Єврорегіон Карпати – Україна»:

- формування політики розвитку Карпат;
- транскордонна співпраця;
- міжрегіональна співпраця;
- місцевий і регіональний розвиток;
- популяризація потенціалу Карпатського регіону.

Цінності та переконання АОМС «Єврорегіон Карпати – Україна»:

– зовнішні (Громада – основна цінність Карпатського Єврорегіону; прагнення до партнерства на засадах відкритості і взаємоповаги; довіра наших членів);

– внутрішні (професійність, європейські стандарти роботи; командна взаємодія, взаєморозуміння; розвиток);

Принципи роботи Асоціації «Єврорегіон Карпати – Україна»:

- кооперація зусиль для досягнення значимих результатів;
- відкритість для суспільства;
- прозорість діяльності;
- ефективне використання ресурсів.

Послуги АОМС «Єврорегіон Карпати – Україна»:

– консультаційна підтримка органам місцевого самоврядування та неурядовим організаціям в реалізації їх завдань у сфері місцевого розвитку і транскордонної співпраці;

– технічна підтримка місцевим та регіональним ініціативам з метою підвищення конкурентоспроможності регіонів;

– формування професійних структур транскордонної співпраці;

– підготовка та супровід проектів місцевого розвитку і транскордонної співпраці;

– допомога у пошуку партнерів у рамках Карпатського Єврорегіону;

– підготовка програмних документів, стратегій та планів розвитку громад;

– професійні навчання у сфері місцевого розвитку і проектного менеджменту.

ДОДАТОК В

ДОВІДКИ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ.

Tisza Korlátolt Felelősségű Európai Területi Társulás
4600 Kisvárda Szent László utca 7-11. Magyarország

**Європейське об'єднання територіального співробітництва
з обмеженою відповідальністю ТИСА**
88008 Ужгород пл. Народна 4. Україна

**Tisza European Grouping for
Territorial Cooperation Liability Limited**

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ДОВІДКА

про апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження

Результати дисертаційного дослідження здобувача ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Бобрика Валентина Олександровича «Міжнародні економічні зв'язки громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого просторового розвитку транскордонних територій» впроваджувалися в діяльності Європейського об'єднання територіального співробітництва з обмеженою відповідальністю ТИСА (ЄОТС ТИСА) під час реалізації програм транскордонного співробітництва впродовж 2018-2020 рр.

Матеріали та висновки дослідження здобувача використовувалися для планування заходів та політики у сфері транскордонного співробітництва членських громад української частини об'єднання та (ЄОТС ТИСА) в цілому. Схвалення членських громад та колективних інституцій об'єднання отримали напрацювання здобувача у сфері аналізу транскордонної економіки та просторового розвитку, які дозволили ідентифікувати та класифікувати детермінанти й перспективи впливу суб'єктів міжнародних економічних зв'язків на сталий просторовий розвиток територіальних громад та прикордонних регіонів Румунії, Словаччини, Угорщини та України, що знаходяться в басейні річок Тиса та Дунай і Карпатському регіоні Європи.

Заступник директора ЄОТС ТИСА

Юдіта ЄВЧАК

14 квітня 2020 року

+380-50-538-1040

j.jevcsak@gmail.com

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ В

**УЖГОРОДСЬКА МІСЬКА РАДА
УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МІСТА**

пл. Поштова, 3, м. Ужгород, 88000; тел.: (0312) 61-63-90, 61-36-68, 61-42-55, 61-20-00
E-mail: uer@rada-uzhgorod.gov.ua; сайт: www.rada-uzhgorod.gov.ua; код ЄДРПОУ 41368378

28.04.20 № 1.05-16/19318

На № _____ від _____

**ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»**

Довідка

про апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження

Результати дисертаційного дослідження здобувача ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Бобрика Валентина Олександровича «Міжнародні економічні зв'язки громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого просторового розвитку транскордонних територій» впроваджувалися в діяльності управління економічного розвитку міста Ужгородської міської ради впродовж 2016-2020 рр.

Матеріали та висновки дослідження здобувача використовувалися у ході розробки Стратегії розвитку міста «Ужгород-2030», зокрема у: проведенні SWOT – аналізу соціально-економічного розвитку міста; аналізі передумов створення транскордонних кластерів у сферах інформаційно-комунікаційних технологій, академічного підприємництва, туризму, креативних індустрій за участю суб'єктів підприємництва міста - учасників зовнішньо-економічної діяльності та вищих навчальних закладів партнерських обласних центрів Карпатського євро регіону. Напрацювання здобувача у сфері аналізу транскордонної економіки і сталого просторового розвитку дозволили ідентифікувати та класифікувати детермінанти й перспективи впливу міжнародних економічних зав'язків на сталий просторовий розвиток громади, розробити спільно з університетами міст-партнерів Польщі, Словаччини, Угорщини систему індикаторів впливу вищої освіти та науки на місцевий економічний розвиток та транскордонне співробітництво громади у рамках трикутника знань на період до 2025 року і далі.

Начальник управління
кандидат економічних наук

Павло Логвінов

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ В

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
 «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

вул. Підгірна, 46, м. Ужгород, Закарпатська область, 88000

тел: (0312) 61-33-21, 42-99-89 факс: (0312) 61-33-96

e-mail: official@uzhnu.edu.ua Код СДРПОУ 02070832

19.03.2020 № 985/01-14

На № _____ від _____

ДОВІДКА

Бобрик Валентин Олександрович, аспірант кафедри міжнародних економічних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет», з 01.02.2017 по 31.12.2019 брав участь у розробці тем науково-дослідної роботи «Україна в системі Європейської економічної інтеграції» (№ державної реєстрації 0116U003324; шифр НДР: 72А-2015. Термін виконання теми I кв. 2015 р. – IV кв. 2019 р.

Особистий внесок Бобрика Валентина Олександровича :

- визначено основні проблеми сучасного стану транскордонного співробітництва України та Європейського Союзу;
- обґрунтовано основні пріоритети міжрегіонального економічного співробітництва у середовищі транскордонних асиметрій регіонів України та Європейського Союзу;
- визначено основні причини сучасних асиметрій та обґрунтовано нову політику транскордонного співробітництва;
- сформульовано концепцію інноваційного розвитку транскордонних територій та регіональної інтеграції суміжних регіонів України та ЄС.

Проректор
з наукової роботи

Фречка Наталія Іванівна
(0312) 61-29-47

І. П. Студеняк

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ В

У К Р А Ї Н А

ОНОКІВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

вул. Головна, 59, с. Оноківці, 89412; тел.: (0312) 73-98-44, тел./факс: (0312) 73-98-44;
E-mail: onokivska.gromada@ukr.net; сайт: <http://onokivska.gromada.org.ua/>; код ЄДРПОУ 04350168

№ 1268/02-3 від « 20 » листопада 2020 року

**ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»**

Довідка

про апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження

Результати дисертаційного дослідження здобувача ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Бобрика Валентина Олександровича «Міжнародні економічні зв'язки громад Карпатського (Центрально-Східного) регіону Європи у процесах сталого просторового розвитку транскордонних територій» впроваджувалися в діяльності Оноківської територіальної громади під час реалізації програм транскордонного співробітництва та секторальної підтримки Європейського Союзу впродовж 2019-2020 рр.

Матеріали та висновки дослідження здобувача використовувалися для планування заходів громади у сфері транскордонного співробітництва (ТКС), завдань роботи експертів проекту реставрації пам'ятника архітектури «Невицький замок» європейської секторальної підтримки в с. Кам'яниця та створення транскордонного туристичного кластеру за участю туристичних операторів - учасників зовнішньо-економічної діяльності. Напрацювання здобувача у сфері аналізу транскордонної економіки та просторового розвитку дозволили ідентифікувати та класифікувати детермінанти та перспективи впливу міжнародних економічних зв'язків на сталий просторовий розвиток громади.

Сільський голова

Марія Коваль-Мазюта